

ONZE TAAL

MAANDBLAD VAN
ONZE

HET GENOOTSCHAP
TAAL

BESTUUR

PROF. W. F. J. M. KRUL, DEN HAAG, Voorzitter
H. BARON VAN LAWICK, DEN HAAG, Secretaris
DRS. M. J. F. DONKERS, LEIDEN, Penningmeester
W. A. H. C. BOELLAARD, DE BILT
DRS. A. J. S. VAN DAM, AMSTERDAM
IR. J. T. DUYVIS, AMSTERDAM
MR. J. JOLLES, DEN HAAG
HENDRIK MULLER, LAREN N.H.
J. M. REDELE, DORDRECHT
IR. J. P. SMITS, DEN HAAG
MR. A. STEPELS, ROTTERDAM

BESCHERMVROUW: H.M. DE KONINGIN

RAAD VAN DESKUNDIGEN

PROF. DR. G. A. VAN ES, GRONINGEN
PROF. DR. K. HEEROMA, GRONINGEN
PROF. DR. L. C. MICHELS, NIJMEGEN
DR. C. KRIYSKAMP, RED. WNT. LEIDEN
PROF. DR. C. F. P. STUTTERHEIM, LEIDEN

BUREAU VAN HET GENOOTSCHAP: PARKSTRAAT 32, DEN HAAG, REDACTIE: DR. J. VEERING

ABONNEMENTEN EN VERZENDING:

NEDERLANDSCHE UITGEVERSMIJ., AALMARKT 11 - LEIDEN - TELEFOON (01710) 3 36 29 - POSTGIRO 346385

Goed Nederlands

Voordrachten gehouden tijdens het zesde
congres van het Genootschap Onze Taal
15 oktober 1966, Scheveningen

Prof. W. F. J. M. Krul	— Openingswoord	3
Prof. dr. C. F. P. Stutterheim	— Wat is goed Nederlands?	4
Dr. C. M. Geerars	— De bevordering van goed taalgebruik	10
Mevr. G. van Straelen-van Rintel	— Goed taalgebruik in het Belgische deel van het Nederlandse taalgebied	14
Mevr. Wanda Reumer	— De scheppende kracht van de taal	19

OPENINGSWOORD

door de voorzitter prof. W. F. J. M. Krul

Meent niet dat het Bestuur van ons Genootschap ter bestrijding van slecht Nederlands er dit jaar van afzag u in een *Kurhaus* te ontvangen en nog minder dat ik u ter bevordering van goed Nederlands verwelkom in de voormalige *piste van een Circus*.

Neen, deze bijwoordelijke bepaling van plaats is op louter technische redenen gegrond en ik ben ervan overtuigd dat u onze gedwongen keuze uit akoestisch oogpunt zult weten te waarderen.

Bij vroegere gelegenheden kon de voorzitter van Onze Taal congressen openen met min of meer pikante en onbekende verhalen uit het verleden van ons Genootschap. Die mogelijkheid is hem voorlopig ontzegd doordat de hele geschiedenis van Onze Taal tot in alle details thans wereldkundig is geworden in het proefschrift over „Mogelijkheden en moeilijkheden van taalverzorging”, waarmede onze directeur, de heer Vee-ring, op 28 juni van dit jaar aan de Universiteit van Amsterdam de graad van Doctor in de Letteren verwierf.

Bijna duizend aanmeldingen zijn voor dit congres ingekomen. Het juiste aantal aanwezigen is voor mij ontelbaar, maar verscheidene prominenten mocht het Bestuur reeds begroeten en van hen wil ik enkele noemen.

De Ambassadeur van Zuid-Afrika, Zijne Excellentie Fouché, doet ons de eer aan, ons congres bij te wonen. In één groot-Nederlandse adem wil ik een afwezige noemen, Baron van der Straten Waillet, tot voor kort Ambassadeur van België, die tijdens zijn ambtsperiode bij geen enkel congres ontbrak en ook thans van zijn belangstelling heeft blij gegeven door een bijzonder sympathieke brief.

In alweer diezelfde adem heet ik de voorzitter, Professor Willem Pée, en andere bestuursleden van onze Belgische zustervereniging, de Vereniging voor Beschaafde Omgangstaal, welkom.

Nu schep ik binnenlandse adem en stel vast dat de Commissaris der Koningin in de provincie Zuid-Holland hier aanwezig is. Mr. Klaasesz, wij kennen uw vaardigheid en kunstvaardigheid in het gebruik van onze taal. Ik dank u voor uw belangstelling in Onze Taal.

Dames en Heren, wij allen nemen de gestadige groei van onze moedertaal waar. In enkele jaren hebben wij van mini-golf en van mini-rokken (goedkoper dan minirobes) leren spreken, maar zijn wij ons wel voldoende bewust van het belang der mini-steries, in hoofdzaak blijvend ook als ministers vallen of verdwijnen? In dit verband uit ik mijn leedwezen dat twee uitgenodigde ministers ontbreken, maar mijn vreugde dat hier aanwezig zijn de heer Michaël als vertegenwoordiger van het Ministerie van Cultuur, Recreatie en Maatschappelijk Werk en Mr. Goedhart, vertegenwoordigend het Ministerie van Onderwijs en Wetenschappen.

Enkele jaren geleden behandelde ons congres de ambtelijke taal. Mag ik een goed resultaat daarvan zien in de zojuist verschenen Tweede Nota over de Ruimte-

lijke Ordening in Nederland door elf Ministers ondertekend? Een taalkundig voortreffelijk stuk werk, hebben vele lezers mij verzekerd!

Wanneer ik vervolgens onze vreugde uitspreek over de aanwezigheid van Professor Minderaa, voorzitter van de Maatschappij der Nederlandse Letterkunde en van de heer Koote, voorzitter van het Algemeen Nederlands Verbond, dan mag ik nu wel volstaan met mijn welkomstwoord te richten tot u allen, ontelbare dames en heren, die van heinde en verre weer zijn samengekomen, verscheidenen uwer deskundig op taalgebied, maar voor het merendeel toch leken, allen gedreven door liefde en belangstelling voor onze moedertaal. Internationaal gezien staat voor velen onze eigen taal in de branding. Is het in deze tijd van verkleining van afstanden en vergroting van dimensies van alle menselijk ondernemen niet beter, te streven naar de overgang tot een wereldtaal dan naar behoud van een landstaal die in het grote geheel wellicht een streektaal moet worden genoemd?

Mijn ervaring in internationale samenwerking leert mij dat er zich twee strevingen naast elkaar aftekenen die naar mijn mening beide naast elkaar bestaanbaar zijn. De eerste streving is gericht op beperking tot een zo gering mogelijk aantal *wereldtalen* voor internationaal gebruik, zolang de keuze van een enkele niet mogelijk is. De tweede streving is het behoud van de *moedertaal* voorzover die uiting geeft aan een cultuur die voor internationale ontwikkeling van belang is.

Maar dat betekent dat steeds meer kennis van een of meer wereldtalen naast de eigen taal noodzakelijk wordt en de middelen om daartoe te geraken worden steeds meer ontwikkeld.

Tijdens ons vorig congres, in 1964, schetste Gerard Walschap op magistrale wijze de ontwikkeling en de betekenis van het Nederlands als voertaal voor een betrekkelijk talrijke groepering. Die taal bindt ons op de grondslag van een rijk verleden dat in het heden nog steeds een belangrijke bijdrage in de samenleving der volkeren levert.

Zij verschaft ons - internationaal gezien - nog het belangrijke voordeel dat wij verplicht zijn, meer dan één vreemde taal bij te leren, waardoor wij ons vaak gemakkelijker in internationale bijeenkomsten kunnen bewegen dan zij die slechts één taal - al is het ook een wereldtaal - machtig zijn.

Onze zonden tegen die wereldtalen worden ons daarbij gemakkelijk vergeven en wij oogsten daarenboven niet zelden waardering.

De conclusie mag zijn: wij, Nederlandstaligen, moeten ons toeleggen op de kennis van belangrijke vreemde talen en daarnaast onze eigen taal als een kostbaar cultuurgoed met toewijding verzorgen.

Vandaar: „goed Nederlands”.

Een prachtige leidraad voor goed Nederlands taalgebruik vindt u in het in 1964 verschenen boek van de Engelsman Charles L. Barber "The story of speech and language", waarin hij de taal "the most remarkable tool that man has invented" noemt. Hij schildert haar als een levend organisme, waarin nieuwe ideeën, nieu-

we instellingen, nieuwe levenspatronen, tot nieuwe woorden en nieuwe woord-samenstellingen leiden. "The tool must be flexible enough to serve the master".

Dit kan het devies zijn van ons Genootschap, ontstaan in 1931 als een onderonsje, nu een vereniging van nationale omvang geworden, die belangrijk meer dan 12.000 lezers - althans ontvangers - van ons maandblad telt.

Wij zullen nu vandaag enkele deskundigen horen spreken over „goed Nederlands”.

U, Professor Stutterheim, kennen wij reeds van een vorig congres en ik ben er wel zeker van dat u ons niet op apodictische wijze zult voorschrijven wat goed Nederlands is. Wij verheugen ons daar bij voorbaat over.

U, Dr. Geerars, hebt u als voorzitter van de officiële commissie voor Bevordering van Goed Taalgebruik bereid verklaard, iets mede te delen over de wijze waarop u meent dat een goed taalgebruik moet worden nagestreefd; u zult het hebben over het gebruik van het gereedschap.

En dan..... voor het eerst in de geschiedenis van Onze Taal zullen twee dames het woord voeren. U, mevrouw Van Straelen, zult ons vertellen over het gebruik van het Nederlands in België en als illustratie zullen wij voordrachten van uw leerlingen mogen beluisteren. En U, mevrouw Reumer, zult ons duidelijk maken hoe het contact tussen individuen - ik bedoel uiteraard het culturele contact - tot stand komt. Op velerlei wijzen, waarvan de taal er éne is.

Dames en heren spreeksters en sprekers, u kunt ervan overtuigd zijn dat wij met aandacht naar u zullen kijken en luisteren.

Tenslotte wil ik met nadruk de pers welkom heten, hier in grote en belangrijke mate vertegenwoordigd. Gaarne doe ik een beroep op haar om de belangstelling van ons hele volk voor dit congres en voor Onze Taal nog te vergroten.

WAT IS GOED NEDERLANDS?

door Prof. Dr. C. F. P. Stutterheim
hoogleraar aan de Rijksuniversiteit Leiden.

Op een uiterst belangrijk ogenblik in de geschiedenis der mensheid heeft Pontius Pilatus de vraag gesteld: „Wat is waarheid?” Op een minder belangrijk ogenblik sta ik hier vóór u met de vraag: „Wat is goed Nederlands?” Beide vragen kunnen op twee manieren begrepen worden. „Wat is waarheid” kan het begin zijn van een onderzoek, het begin van een redenering die tot een antwoord in de vorm van een soort definitie kan leiden. Het kan daarvan ook het moedeloze einde zijn. Het is dan een retorische vraag met de betekenis: „Ik weet niet wat waarheid is en niemand weet het, niemand kan het weten”; en dit was het in de mond en in de geest van Pilatus. Precies hetzelfde geldt voor „Wat is goed Nederlands”: men kan het als een echte, maar ook als retorische vraag opvatten. Het is voor

mij zeer verleidelijk, me bij de tweede opvatting aan te sluiten. Ik mag aan deze verleiding echter niet toegeven. Pilatus kon het zich veroorloven, onmiddellijk uitgepraat te zijn. Maar in de existentiële nood-situatie waarin het Bestuur van ons Genootschap mij heeft geplaatst, mag ik dit niet wezen. Er worden voor veertig minuten taalklanken uit mijn mond verwacht. Welnu dan, ik stel „Wat is goed Nederlands” als een echte vraag aan het begin van dit Congres en wil een redelijke poging wagen om tot een redelijk antwoord te komen, - ook als steek ik me daarmee in een wespennest.

Twee vragen

De vraag naar de waarheid reikt veel verder en veel dieper dan de mijne. Maar de mijne is in een bepaald opzicht ingewikkelder. Hebben we niet met twee vragen tegelijk te maken? Om iets te kunnen besluiten omtrent goed Nederlands, zullen we toch eerst moeten weten wat Nederlands is. Of is „goed Nederlands” in de grond der zaak niets dan een pleonasme en is wat men „slecht Nederlands” noemt géén Nederlands? Men spreekt immers van on-Nederlandse, d.i. niet-Nederlandse, samenstellingen en zinsconstructies? Dit alleen reeds is voldoende om duidelijk te maken, waarom ik zoiets als een wespennest om me heen voel. Laat ik gemakshalve van deze problematiek afzien, als ik vraag: „Wat is Nederlands?”

Op deze vraag zijn ettelijke antwoorden mogelijk. Wie Nederlandse taal- en letterkunde studeert, neemt kennis van taaluitingen uit acht eeuwen. In de *Nederlandse Spraakkunst* van De Vooys worden zinnen geciteerd van Potgieter, van Hooft, en van middeleeuwse dichters. Er bestaat een boek met de titel *Historische grammatica van het Nederlands*. Het Nederlands heeft een geschiedenis - en dit kunnen we alleen maar zeggen, als we daaronder ook het Middelnederlands, het zestiende- en zeventiende-eeuws enz. verstaan. En wat in de ene periode goed is, behoeft het in de andere niet te zijn. Nu zult u waarschijnlijk denken: „Dat interesseert ons op dit ogenblik niet. Wij willen iets horen over het moderne Nederlands, het Nederlands van Nu, het Nederlands van 1966”. Als ik nu de vraag stel: „Niet speciaal van oktober 1966 of nog specialer van 15 oktober 1966?” dan is dit slechts om uw aandacht er op te vestigen, dat „het Nederlands van Nu” een van de vele woordgroepen is, die we alleen maar zonder wetenschappelijke gewetenswroeging kunnen gebruiken, als we er niet al te veel over nadenken. Wijsheid vermeerdert smart en denken vermeerdert moeilijkheid.

Ik wil wel afzien van alle moeilijkheden, die in de temporele bepaling verscholen zitten. Daarmee ben ik met het problematische karakter van „het Nederlands” nog niet klaar. Voor zijn *Stilistische grammatica van het moderne Nederlands* heeft Overdiep o.a. materiaal gebruikt, ontleend aan het Huizens en Katwijks. Er is een boek van Van Ginneken met de titel *De regenboogkleuren van Nederlands taal*, waarmee de Nederlandse dialecten bedoeld zijn. Men kan bezwaarlijk betogen, dat zij die Haarlems of Huizens, Katwijks of

Kattenburgs spreken, geen Nederlands spreken. Voor al die soorten Nederlands zou de vraag naar goed of slecht gesteld kunnen worden. Opnieuw raad ik uw gedachten: „Ook dit interesseert ons niet. Kom dan toch eindelijk tot het Algemeen Beschaafd, tot het Algemeen Beschaafd Nederlands, want dit wordt in de vraag bedoeld”. Dames en Heren, dat kan wel bedoeld zijn, maar het is niet duidelijk uitgedrukt. Er is niets aan te doen: „Nederlands” omvat veel meer dan „Algemeen Beschaafd” alleen. En als Gronings Nederlands is - en daaraan valt niet te twijfelen -, dan is goed Gronings goed Nederlands.

Intussen ben ik wel bereid, me tot het zogenaamde A.B.N. te beperken. Het is bijzonder jammer, dat we door deze beperking nog niet iets bereiken, dat - of is het „wat”? - volstrekt bepaald is. De term zelf is aan veel kritiek onderhevig geweest. Hij lijdt aan een innerlijke tegenspraak, want het beschaafde is verre van algemeen. Laten we „beschaafd” weg en spreken we van „Algemeen Nederlands”, dan zijn we er óók niet, want wat we ermee bedoelen is niet algemeen, wordt niet door alle Nederlanders gesproken. „Verzorgd Nederlands” dan, of „Standaard Nederlands”? Het is mij wél, althans voor enkele ogenblikken. Maar is het u opgevallen, dat we, het begrip „Nederlands” op de aangegeven wijze beperkend, reeds een waardering hebben uitgesproken? Met bepalingen als „beschaafd, verzorgd, standaard” stellen we een bepaald soort Nederlands als een betere taal tegenover andere soorten. Een betere „taal”, zeg ik. En dit geeft me de gelegenheid, een noodzakelijke onderscheiding aan te brengen, de onderscheiding tussen „taal” en „taalgebruik”.

Taal en taalgebruik

Een term als „verzorgd Nederlands” is eigenlijk niet aanvaardbaar. Er wordt een taal mee bedoeld. Maar een taal is op zichzelf nooit verzorgd of onverzorgd, nooit goed of slecht. Verzorgd of onverzorgd, goed of slecht, kan alleen de wijze zijn, waarop iemand die taal gebruikt. Er zijn uitingen in dialecten, die vele uitingen in de landstaal - een eenheidstaal of hoe men deze wil noemen - verre overtreffen en veel „verzorgder” zijn. Ongetwijfeld levert de door mij genoemde onderscheiding bij nader inzien allerlei moeilijkheden op. Maar wie die onderscheiding niet aanbrengt, blijft helemáál in het vage praten. Klachten over het tegenwoordig zo slechte Nederlands hebben betrekking op het gebruik van iets, dat (subsidiar wat) zich aan gene zijde van het goede en het slechte bevindt.

Soms hebben ze echter een andere strekking. Op recepties word ik wel eens aangeklampt door mensen, die zich ongelukkigerwijze gedwongen voelen, van hun belangstelling voor mijn studievak te getuigen. Zij stellen me dan de vraag: „Vindt u het ook niet verschrikkelijk, dat de Nederlandse taal zo achteruitgaat?” De eerste maal zette ik grote ogen op. Maar later wist ik wel (om met Bredero te spreken) „met welke voet dat zij hinkten”. Voor hen viel de achteruitgang van hun moedertaal geheel samen met de veranderingen, die

zich op het gebied van de spelling hebben voorgedaan. „Mensch” was tot „mens”, „den” was tot „de” geworden of verworden, dus was het Nederlands in de versukkeling geraakt. We kunnen dit laten voor wat het is, en dat is niet veel. Iets anders verdient meer onze aandacht.

Op zichzelf beschouwd, losgedacht van een oordelende persoon, zijn taaluitingen niet goed of slecht. Ze worden het pas, als iemand zich kritisch daarop richt. „La critique, c'est un monsieur”. Wie is deze meneer? Zijn naam is legio, want zij zijn velen. Lang niet allen van deze velen grijpen naar de pen of naar de schrijfmachine. Degenen die dit wel doen, geven in artikelen en vooral in ingezonden stukken van hun verontrusting en verontwaardiging blijk. Men moet elk dagblad loven, dat zijn lezers in de gelegenheid stelt, hun onlustgevoelens af te reageren. De rubriek „ingezonden stukken” is een psycho-therapeutische rubriek, die het Rijk waarschijnlijk de kosten van drie krankzinnigen-gestichten per jaar bespaart.

Taalbeschermers

Ik wil niets kwaads zeggen van de taalbeschermers in het algemeen. Ik wil *zeker* niets kwaads zeggen van het Genootschap Onze Taal en zijn (ik zeg niet: haar) ruim twaalfduizend leden. Vele taalbeschermers hebben volkomen gelijk en zetten in een rustig en redelijk betoog hun bezwaren uiteen. Maar tot de anderen behoren - natuurlijk niet binnen ons Genootschap, maar daarbuiten - nogal wat schoolmeesterachtige vitters, bezeten querulanten en zonderlinge monomanen. De vitters leggen op alle slakjes zout, ook op slakjes die er niet zijn. De querulanten voelen zich persoonlijk beledigd door wat volgens hun (al dan niet juist) oordeel hun moedertaal wordt aangedaan.

Ze overladen anderen met scheldwoorden als „taalverkrachters”, „taalverguizers” en „ellendige taalverloederaars”. De monomanen, tenslotte, hebben zich in een of enkele woorden of woordgroepen vastgebeten. Ik heb een sergeantmajoor gekend, die elke morgen bij de inspectie naar de broodzakkbandjes loerde, in de hoop dat ze weer op de verkeerde plaats waren vastgemaakt. Maar dat de mitrailleurdrager van de troep geen mitrailleur droeg, zag hij niet. Zo onderzoeken sommigen de taaluitingen van anderen op „enigste”, „groter als”, „iemand een riem onder het hart steken” en dergelijke, maar de weerzinwekkendste fouten ontsnappen hun aandacht.

Geen overeenstemming

Zijn nu alle critici het over bepaalde gevallen eens? Neen, in de verste verte niet. Dit blijkt uit de kritiek, die ik zonder voorbeelden te noemen op een aantal taalbeschermers heb gegeven. Het blijkt ook uit de voorbeelden, die ik wél heb genoemd. We zullen ze even bekijken.

In de eerste plaats „enigst”. Fout, zeggen velen, fout omdat het onlogisch is. „Enig” is een adjectief met een absolute betekenis en kan dus geen trappen van vergelijking hebben. Uhlenbeck en Schultink verwerpen deze redenering en zijn van mening, dat de be-

staanbaarheid van een woord in zuiver taalkundige zin en niet naar maatstaven van logica beoordeeld moet worden. Maar volgens Overdiep is de overtreffende trap in „z'n enigste zoon” een volkstaalvorm; hij wil deze dus blijkbaar niet tot het A.B.N. rekenen. Als de kritiek een meneer is, dan heeft deze in dit geval twee hoofden en evenveel zinnen.

Hoe is het met „groter als”? Er zijn genoeg Nederlanders, die dit zeggen en die alleen wanneer ze schrijven zich ervan bewust zijn, dat „als” hier niet te pas komt en door mensen die het weten kunnen als fout wordt beschouwd. Maar „taalkundige Paardekooper” - ik formuleer dit in het Nederlands van Nu - „taalkundige Paardekooper” gebruikt sprekend en schrijvend „als” na comparatieven en verdedigt het goed recht daarvan. In dit verband kan ik ook „even groot dan” en daarmee vergelijkbare woordcombinaties noemen. Voor de journalist die 24 september jl. de combinatie „acht keer zo groot dan” wereldkundig maakte, zal deze wel een onderdeel van het goede Nederlands zijn. Anderen zijn het hiermee niet eens.

Het hart en de riem heb ik om een speciale reden genoemd. Op gezette tijden komt iemand mij deelgenoot maken van zijn verontrusting over de degeneratie van zijn en mijn moedertaal. Het zijn altijd twee en altijd dezelfde twee taaluitingen, die naar zijn mening deze degeneratie op hun geweten hebben. De ene luidt: „Ik schepte vreugde”. Meermalen heeft hij me voorgerekend, dat dit „Ik schiep vreugde” moet zijn, maar tot nu toe heb ik hem niet kunnen geloven. Zijn tweede steen des aanstoots is de bekende uitdrukking „iemand een hart onder de riem steken”. Hij wil een riem onder het hart gestoken zien. Dames en Heren, wat wilt u met die twee heterogene voorwerpen doen? Waarschijnlijk is het uw overtuiging, dat een hart gestoken moet worden. U kunt u dan beroepen op *Koenen* en ook op *Van Dale*, d.w.z. op hetgeen in het laatstgenoemde woordenboek onder de woorden „riem” en „hart” staat. Maar onder „steken” kunt u lezen: „iemand een hart onder de riem, een riem onder het hart steken”. Dit is geheel in overeenstemming met de taalgebruiksfeiten. Beide uitdrukkingen worden gebruikt, al heeft de eerste de oudste rechten. Misschien is de man die hardnekkig bij de riemstekerij zweert, op de ontwikkeling van dit brokje Nederlands vooruitgelopen.

Ik noem nog een geval, waarin overeenstemming niet is bereikt. Sommigen maken een duidelijk onderscheid tussen „vanwege” en „wegens”: vanwege het gemeentebestuur wordt iemand afgevaardigd, maar iemand blijft thuis wegens de regen. Volgens de woordenboeken is „vanwege de regen” goed Nederlands. Een enkele taalkundige ziet in „wegens” een germanisme en vergelijkt het met „middels”. Dit laatste wordt door *Van Dale* een germanisme, door *Koenen* zelfs een verwerpelijk germanisme genoemd. Het zal u bekend zijn, dat dit verwerpelijke door hoe langer hoe meer Nederlanders wordt aanvaard. Mijn inziens is het onjuist, „wegens” en „middels” met elkaar te vergelijken. Naast en tegenover het eerste staat „vanwege”, naast en tegenover het tweede staat niet „vanmiddel” of „van

middele”, maar „door middel van”. Hoe dan ook: taalkundigen zijn het ook hier niet eens over de vraag, wat goed Nederlands is.

Zij die door hun landgenoten als bij uitstek bevoegd worden beschouwd en zichzelf in momenten van verhoogd zelfbewustzijn ook wel als zodanig beschouwen, spreken elkaar nogal eens tegen. Hetzelfde geldt voor degenen die, hoewel ze niet speciaal als taalkundigen gekwalificeerd zijn, hun zegje over het tegenwoordig zo slechte Nederlands (van anderen) willen zeggen. We kunnen ons troosten met de gedachte, dat ook de sprekers en schrijvers van andere talen over „goed” en „verkeerd” van mening verschillen. Een van mijn vrienden gaat als volgt te werk, als hij een artikel in een Frans tijdschrift wil publiceren. Hij schrijft zijn artikel in een taal, die volgens zijn beste weten Frans is. In zijn betoog plaatst hij hier en daar zinnen, ontleend aan publikaties van Franse geleerden over hetzelfde onderwerp. Hij zet deze zinnen, die hij later weer zal schrappen, niet tussen aanhalingstekens, zodat ze de indruk maken door hem geschreven te zijn. Daarna onderwerpt hij zijn artikel (dat dus niet geheel van hem is) aan het oordeel van een Franse collega. Wanneer deze nu, wijzend op een der door een Fransman geschreven zinnen met nadruk verklaart: „Ce n'est pas français”, weet hij wel hoe laat het is. Die zin moest er toch uit.

In een aantal gevallen zijn de critici het wel eens in hun oordeel over de uitingen van de argeloze taalgebruiker, die anderen tot verontrusting, verontwaardiging en ingezonden stukken blijft bezielen, ministers dwingt commissies in te stellen en commissies dwingt rapporten te schrijven. Dat ook de taalbeschermer een zeer argeloze taalgebruiker kan zijn, dat hij soms in zijn betoog onaangenamer fouten maakt dan die welke hij bij anderen signaleert, vermeld ik slechts terloops. Ongeveer dertig jaar geleden heeft de toenmalige minister van onderwijs kunsten en wetenschappen naar alle scholen voor voorbereidend hoger en middelbaar onderwijs een oekase laten uitgaan over het „tegenwoordig zo slechte Nederlands”; daar moest iets tegen gedaan worden. Hij had gelijk: reeds in de eerste zin van zijn oekase stonden twee fouten.

De arme taalgebruiker

De arme argeloze taalgebruiker. Ik zou hem een beetje in bescherming willen nemen. Misschien lang niet altijd als hij spreekt, maar zeker meestal wel als hij schrijft, tracht hij het zo goed mogelijk te doen. Hij is eigenlijk zo argeloos niet. Hij heeft er alleen maar geen erg in, dat wat voor hem zo goed mogelijk is, voor een aantal beter-weters en bet-weters nog niet goed genoeg is. Ook zijn naam is legio, want zij zijn zeer velen. Telt men de taalbeschermer bij honderden of duizenden, hem telt men bij miljoenen. En dat is zijn geluk. Van de miljarden taaluitingen worden slechts een uiterst klein gedeelte aan een kritische beschouwing onderworpen. Verreweg de meeste voltrekken zich buiten het bereik van iemand die het beter weet of beter meent te weten. Bovendien heeft een kritische houding in bepaalde situaties iets onmenselijks. En tenslotte heb-

ben zij die meer dan anderen op de taal-vorm letten, wel eens, zo niet vaak, uitsluitend aandacht voor de taal-inhoud. Ik zal hiervan een enkel voorbeeld geven.

Gezeten naast een hoogleraar in de Nederlandse taalkunde luisterde ik eens naar een voordracht van een hoogleraar in iets anders. De spreker bestond het, in elke zin waarin dat maar mogelijk was, het onderwerp en de persoonsvorm tweemaal te vermelden. Type: „Ik ben gisteren ben ik in Amsterdam geweest”. Hierop waren slechts enkele uitzonderingen. In sommige zinnen stelde hij namelijk zijn hoorders drie of vier maal van deze nuttige zinsdelen op de hoogte. Type: „Ik ben gisteren ben ik, toen het regende, ben ik in Amsterdam geweest”. Na afloop bleek mijn collega daarvan niets bemerkt te hebben, zozeer had die voordracht hem geboeid. Inderdaad. - „Inderdaad”, zeg ik, maar daarmee moet ik, zoals nog zal blijken, voorzichtig zijn. Dus níét „inderdaad”. - Ik wilde opmerken of u doen opmerken: men kan in niet bijzonder geslaagde zinnen iets boeiends vertellen en men kan in correcte zinnen tergend vervelend zijn.

„De” Nederlander

De argeloze taalgebruiker, wiens naam legio is, wordt door onze taalbeschermers dikwijls „de Nederlander” of „men” genoemd. „De Nederlander, alias men, kan niet spreken, niet spellen en niet stellen.” Dit is heel droevig. Of beter: het zou heel droevig zijn, als het waar was. Maar schijnt hier het licht der waarheid? Of worden we door een even enorme als ongeoorloofde generalisatie hals over kop in een schemering geworpen, waarin alle katjes even jammerlijk grauw zijn? Wat is precies het materiaal, waarop men - ik bedoel een andere „men” - zich voor een dergelijke uitspraak beroept?

Laten we vooral niet vergeten, dat „kunnen spreken”, „kunnen spellen”, „kunnen stellen” zeer relatieve begrippen zijn. Wat zeggen we, als iemand per bladzijde twee fouten tegen de spelling maakt? Dat hangt van onze stemming af, ook van onze verhouding tot deze mens. Bovendien houdt de een meer van overdeven formuleringen dan de ander. Als een minister van O. K. & W. schrijft, dat hij niet gewoon is over eisch van één nacht te gaan („ijs” met e-i-s-c-h) - ik verzin dit niet -, dan zullen leraren vermoedelijk de neiging hebben uit te roepen: „Mijn hoogste chef kan niet eens spellen!” Er is echter niets anders bewezen dan dat die man één woord één maal verkeerd heeft gespeld. Hier dringt zich de vraag naar voren - een der vele vragen naar aanleiding van mijn vraag -: „Heeft de spelling wel iets met goed of slecht Nederlands te maken?” We kunnen het Gerlach Royen nazeggen: „Taal en spelling zijn niet identiek. Men kan zich best een tekst voorstellen, allertreurigst van spelling, en toch uitstekend van stijl en inhoud. Evengoed kan omgekeerd het armzaligste stijlprodukt onberispelijk zijn gespeld.” Aan de andere kant: wat De Vooys blijkens de titel van zijn boek als „de geschiedenis van de Nederlandse taal” beschouwt, is voor een gedeelte de geschiedenis van de Nederlandse spelling. En een leraar Nederlands

houdt niet op leraar Nederlands te zijn, als hij zijn leerlingen een dictee laat maken.

Welk bewijsmateriaal?

Toch voel ik er het meest voor, de spelling verder te laten rusten of aan haar eigen rusteloosheid over te laten. Dat stellen en spreken tot het taalgebruik behoren, zal niemand betwijfelen. „De Nederlander, alias men, kan niet stellen en niet spreken.” Ik vraag opnieuw: „Wat is precies het materiaal, waarop men zich voor deze uitspraak beroept?” Op deze vraag kan ik geen ver-antwoord antwoord geven, want voor een altijd actueel en dus tijdeloos probleem heeft het Bestuur me veertig minuten toebedeeld. Ik moet met beperken tot een der vele betogen, die ik ambtshalve tot mijn ongenoegen moet lezen. Het is, onder de titel *Slecht onderwijs in het Nederlands*, in een Amsterdams dagblad verschenen. Naar het mij voorkomt - sommigen zeggen: „naar het mij wil doen voorkomen” - benadert het dicht het gemiddelde niveau van alle publikaties, die zich ter bescherming van de moedertaal tegen de argeloze taalgebruiker richten. De schrijver beweert o.a. dat het grote merendeel van ons volk vrijwel geen benul heeft van grammatica. Nu citeer ik letterlijk: „Verleden en tegenwoordige tijd worden door elkaar gebruikt, men kent de volgorde van hulpwerkwoord en verleden deelwoord niet, men vervoegt sterke werkwoorden zwak, men kent niet de betekenis van woorden als „welhaast”, men zet steevast accenten op het onbepaald lidwoord „een”, men schrijft vrolijk van „... behoort tot een der beste”. Kortom: men schrijft maar raak en spelt nog verkeerd bovendien.”

Het wekt vertrouwen, dat niet de Nederlander in het algemeen maar het grootste deel van de Nederlanders hier in gebreke wordt gesteld. Maar dat al die mensen vrijwel geen benul van grammatica hebben, weiger ik te geloven. Ze hebben er geen benul van op het niveau van de taalbeschouwing, zij hebben het wel (zij het dan niet volledig) op het niveau van het taalgebruik, van de praktische taalbeheersing. Wat in een geschreven taaluiting, ook in een erbarmelijke, goed is, overtreft het verkeerde altijd verre. Niemand schrijft „straats” i.p.v. „straten”, „loopte” i.p.v. „liep”, „gelopen” i.p.v. „gelopen”, en zo duizenden. Niemand schrijft „de paard” of „het koe”, zoals vreemdelingen kunnen doen. Niemand laat het lidwoord op het zelfstandig naamwoord volgen, of formuleert „Ik gisteren heb gesproken hem” i.p.v. „Ik heb hem gisteren gesproken”. Enzovoort, enzovoort. Ik laat u een brief horen, die ik ook in mijn *Taalbeschouwing en Taalbeheersing* geciteerd en besproken heb. Deze luidt:

„Mijnheer Naar aanleiding van mijn schrijven zou ik graag van u willen weten daar ik een Kramers Woordenboek heb gekocht en daar het woord Sander voorkomt (betekent Snoekbaars) en zodoende de Puzzle die ik ingevuld afgekeurd is omdat het met een S geschreven was en het moest zijn volgens een ander Woordenboek met een Z of dat zoo is of niet u kunt het vinden op bladzijde 677 van het boek Bij voorbaat mijn dank van schrijver die zich Noemt . . .”

Dit is een erbarmelijke taaluiting, niet waar? Erbarmelijk, ook als we afzien van de interpunctie, - hetgeen ons niet moeilijk valt, omdat deze er niet is. We kunnen nu alle andere fouten zo breed mogelijk uitmeten, maar ze zullen in het niet vallen bij alles wat op het gebied van woordgebruik, van morfologie en van syntaxis goed is. Alle gebruikte woorden zijn Nederlandse woorden, en dat is al heel wat. Terecht staat het onderwerp „ ik ” achter de persoonsvorm „ zou ”, omdat de zin begint met „ naar aanleiding van mijn schrijven ” (wát dit ook moge betekenen). Hele stukken zin zijn op zichzelf juist: „ zou ik graag van u willen weten; daar ik een Kramers woordenboek heb gekocht; omdat het met een S geschreven was; of dat zo is of niet ”. Op „ u kunt het vinden op bladzijde 677 van het boek ” is niets aan te merken. Neen, deze man vrijwel geen benul van grammatica toe te kennen, is bijna even overdreven als te beweren, dat de minister van zijn „ eisch van één nacht ” totaal niet kan spellen. Het oordeel waartoe de journalist na het lezen van een aantal brieven is gekomen, zal dus gerespecteerd moeten worden tot: „ Het grote merendeel van het Nederlandse volk beheerst in sommige gevallen de Nederlandse grammatica niet. ”

„Men schrijft maar raak . . .”

Welke gevallen zijn dit? Onze taalbeschermer noemt er zes. Hiervan kunnen we twee onmiddellijk schrappen, daar ze niets met spraakkunst te maken hebben, nl. het plaatsen van accenttekens op het lidwoord „ een ” en het niet kennen van woorden als „ welhaast ”. Er blijven nog vier over. „ Men ” maakt deze fouten. Slaat „ men ” nu telkens op dezelfde vele miljoenen tellende groep en blijft dus elk lid van die groep in zijn brieven viermaal in gebreke? Dit zal wel niet de bedoeling zijn. - Dames en Heren, wat zeg ik nú? Nog kort geleden zijn er twee ingezonden stukken tegen „ wel niet ” verschenen. Dus niét „ wel niet ”. - Het zwak vervoegen van sterke werkwoorden komt niet te pas, het omgekeerde evenmin. Maar het is jammer, dat ons voorbeelden worden onthouden. Er zijn immers werkwoorden met twee verleden tijden en het is best mogelijk, dat de criticus er ten onrechte slechts één als goed beschouwt. Dat hij zich vergissen kan (of kan vergissen), blijkt uit zijn opmerking: „ men kent de volgorde van hulpwerkwoord en verleden deelwoord niet ”. Nooit heb ik gelezen: „ Hij naar Amerika gegaan is ” en in bijzinnen is de ene volgorde m.i. niet slechter dan de andere. Het door elkaar halen van tegenwoordige en verleden tijd is verwerpelijk, - mits de journalist hier niet doelt op het praesens historicum, dat een stilistische waarde heeft. De uitdrukking „ tot een der besten behoren ” is ook mij vele malen onder de ogen (en in de oren) gekomen en kan ook mijn goedkeuring niet wegdragen. Het is echter de vraag, of we ons hiermee nog binnen het gebied van de Nederlandse spraakkunst bevinden.

Bij elkaar genomen lijkt het me wat weinig om samengevat te kunnen worden in de zin: „ Kortom, men schrijft maar raak ”. Bovendien - ik herhaal het -: velen spannen zich als ze schrijven juist bijzonder in.

Ze schrijven niet maar raak, maar ze beseffen niet dat het mis is, of dat anderen het mis vinden.

„Ellendig spreken”

Wat heeft de journalist op het mondelinge taalgebruik aan te merken? Ik citeer: „ Nu is de geschreven taal een weergeving van de gesproken taal in klanksymbolen (letters). Welnu, het spreken gaat uiteraard even ellendig als het schrijven. Men hore via radio en TV het eindeloze „ inderdaad ”, „ nu is het zo dat ”, het dito „ dus ”, de stoplap „ . . . dacht ik ”, de gemeenplaats „ fijn ” (wel fijn, hè?). ”

Wat is hiertegen in te brengen? De verhouding tussen geschreven en gesproken „ taal ” is zeer veel ingewikkelder dan die tussen klank en teken. Hoe is het anders te verklaren, dat er mensen zijn die goed spreken en slecht schrijven, of goed schrijven en slecht spreken? En hoe is het anders te verklaren, dat die twee groepen fouten vrijwel niets met elkaar gemeen hebben? Wie „ behoort tot een der beste ” zegt, zal dit ook schrijven. Maar wie, al dan niet tegen zijn zin voor een microfoon geplaatst, telkens het woord „ inderdaad ” als een soort hik uit zijn mond laat gaan, laat het niet „ eindeloos ” uit zijn pen vloeien, als hij om de een of andere reden het schriftelijk taalgebruik moet beoefenen.

Gemeenplaatsen en stoplappen. Er zijn er legio. Sommige leiden een hevig maar kort bestaan, andere nestelen zich voor lange tijd in het argeloze taalgebruik. Sommige worden fel bestreden, andere vallen niet of nauwelijks op. Hoe moeten we ze beoordelen in verband met de vraag „ wat is goed Nederlands? ” Het lijkt me duidelijk. Woorden als „ fijn ” en „ inderdaad ” zijn goede Nederlandse woorden. Gecombineerd met een intonatie leveren ze goede Nederlandse zinnen op. Daaraan kan een veelvuldige herhaling niets veranderen. Volkomen terecht maakt onze journalist aanmerkingen. Wie gedurende tien minuten twintigmaal op dezelfde wijze verbaal reageert, maakt de indruk van een onnozele; hij ergert anderen of wekt hun lachlust op. Hij heeft geen gebruik gemaakt van de vele mogelijkheden, die zijn moedertaal hem biedt. Maar daardoor komt hetgeen hij zegt - al is het vervelend, ergerlijk of lachwekkend om aan te horen - nog niet in strijd met het Nederlandse taaleigen, terwijl „ ik loopte ”, „ het koe ” en „ gisteren ik ben geweest in Amsterdam ” daarmee wél in strijd komen.

Bij de analyse van in een of ander opzicht onvolmaakte taaluitingen blijkt de grens tussen „ Nederlands ” en wat ik nu zeer vaag met „ iets anders ” aanduid, onduidelijk te zijn. In een aantal gevallen aarzelen we niet. Hiervan geef ik enkele voorbeelden.

Ik heb eens een examen bijgewoond, dat werd afgenomen in een grote zaal. De examinator had een opvallend luide stem. Aan het begin van elke zin liet hij een langgerekt „ uh ” horen, dat in de holle ruimte een akelige nagalm wekte. Dit basisgeluid wist hij verder met feilloze zekerheid na elke twee of drie woorden te plaatsen. Misschien sprak hij altijd zo. Misschien ook had hij examenvrees; dit komt aan de veilige kant van de examentafel wel eens voor. Het heeft geen

enkele zin een permanente of incidentele hakkelaar de raad te geven, „zijn Nederlands” wat op te halen. En we zeggen liever: „Hij spreekt slecht” dan „Hij spreekt slecht Nederlands”.

Onze taal kent geen enkel woord met driemaal dezelfde klank of vijfmaal dezelfde lettergreep na elkaar. Toch kunnen we dergelijke woorden uit de mond van een stotteraar opvangen. Slecht Nederlands dus, of geen Nederlands. Maar de eenvoudige diagnose „hij stottert” komt meer in aanmerking. En terecht worden in ingezonden stukken mensen met een adenoïde-verge-tatie, een hazelip of een half vals, d.w.z. voor de helft totaal vals, gebit nooit voor „ellendige taalverloede-raars” uitgemaakt.

... dus ...

Onduidelijk wordt de door mij bedoelde grens, als we trachten te begrijpen, wat er aan de hand is met het woordje „dus”, waaraan niet alleen onze journalist zich ergert. Hij kent het kenmerk der „eindeloosheid” toe en stelt het daardoor op één lijn met „inderdaad” en „nu is het zo dat.....”. Geen van deze drie is echter gelijk aan een der andere. Het korte zinnetje „Inderdaad”, is op zichzelf juist en heeft als antwoord op een vraag een functie. „Nu is het zo dat.....” kan wegblijven zonder dat de hoeveelheid informatie afneemt; de eigenlijke mededeling wordt in een bijzin weggestopt. Op zijn best geeft de spreker gelegenheid al sprekende na te denken en bespaart het de hoorder het luisteren naar een langgerekt „uh”.

Wat „dus” betreft: de kritiek richt zich niet tegen dit woordje op zichzelf (zoals ze zich tegen „middels” richt), ook niet tegen het gebruik daarvan in alle voorkomende gevallen. De taalbeschermers beschouwen alleen een bepaald gebruik in bepaalde zinnen als slecht Nederlands. Iemand vraagt: „Waar heb je je vakantie doorgebracht?” Het antwoord luidt: „Ik ben dus in Frankrijk geweest”. Vraag: „Wat weet je me van Jansen te vertellen?” Antwoord: „Hij is dus burgemeester”. Vraag: „Wat is goed Nederlands?” Antwoord: „Dat is dus een moeilijk probleem”. En zo duizenden, ook als er geen vraag, als er niets aan voorafgaat. Dit om zo te zeggen irrationele gebruik van een woord dat een logisch verband placht en nu tracht te leggen, is van de een naar de ander overgesprongen. Vrijwel niemand ontkomt er geheel aan. Onze taalgemeenschap is tot één enorme familie Van der Dussen geworden.

Hoe staat de taalkundige tegenover dit geval? Hij heeft het moeilijk. Natuurlijk is hij tevens taalgebruiker en waarschijnlijk zal hij proberen, dit „dus” uit zijn zinnen verwijderd te houden. Maar als beoefenaar van een wetenschap wil hij in de eerste plaats verschijnselen waarnemen, beschrijven en zo mogelijk verklaren; hij is er niet op uit, ze te beoordelen en te veroordelen. Sine ira et studio zal hij vaststellen, dat „dus” er blijkbaar een gebruikswijze bij heeft gekregen en hij zal deze vergelijken met die van andere woorden, b.v. met die van het woord „anders” in de zin: „Het is anders mooi weertje”, waarmee sommigen een gesprek beginnen. Hij gaat zijn boekje niet te buiten, als hij een

dergelijke gebruikswijze onlogisch of irrationeel noemt. Maar hij zou in gebreke blijven, als hij deed of die er niet was. Wat moet de neerlandicus beginnen, indien hetgeen de meeste, zo niet alle, Nederlanders zeggen, geen Nederlands is? Overdiep rekent „enigst” tot de volkstaal. Dat vreemde „dus” behoort er zeker niet toe. Het is volop A.B.N. En nu voeg ik er als eenvoudig lid van mijn taalgemeenschap haastig bij: „Moge dit ogenblik spoedig voorbij zijn”. - Men veroorlove mij deze aanvoegende wijs, en die andere ook.

Troebel denken?

Het zou wat te ver gaan, alle Van der Dussens een troebel denken te verwijten. Maar dat veel van wat slecht Nederlands wordt genoemd een uiting van troebel denken is, is wel zeker. En hier ligt een onduidelijke grens. De veroordeelde zin is een Nederlandse zin. Maar de fout is niet een fout tegen het Nederlandse taaleigen. Ik geef een voorbeeld ontleend aan een reisgids: „In Jeruzalem wordt een hele dag aan een bezoek van deze stad besteed”. Dit is blijkbaar bestemd voor lezers die menen, dat ze Jeruzalem ook wel in Lutjebroek kunnen bezoeken. De auteur van de geciteerde zin zou precies dezelfde fout gemaakt hebben, als een andere taal het ongeluk had gehad zijn moedertaal te zijn.

Met meer recht worden bepaalde gevallen van samen-trekking als fouten speciaal tegen het Nederlands begrepen. Wat denkt u van de volgende formuleringen? „De mogelijkheid tot het kappen van verfhout en het winnen van zout waren beide teleurstellend.” Hier komt een meervoudige persoonsvorm bij een enkelvoudig onderwerp te staan, evenals in de zin: „Dit gevoegd met een blijvende studie van het vak zelf geven een verdieping van onze taak”. In „Hij wilde het zien als iets wat men niet kan invullen en als zodanig geen waardepapier kan worden genoemd” is een woord onderwerp en voorwerp tegelijkertijd. In dit verband noem ik ook de vele varianten van „Na geyeten te hebben ging de zon onder”. Dergelijke zinnen heb ik meermalen aangetroffen bij meer dan middelmatige stilisten. Daarom vraag ik me wel eens af, of ik niet ten onrechte logische maatstaven aanleg. De grens tussen logische en taalkundige bestaanbaarheid, die anderen zo scherp weten te trekken, schemert soms voor mijn ogen. In allen gevalle wordt de bestaanbaarheid van hetgeen ik als onjuist beschouw, door het feit dat het bestaat overtuigend bewezen.

Dit is ook het geval met voornaamwoordelijke aanduidingen als „het Amerikaanse leger en haar troepen” en met woordgroepen als „de ontwikkeling der mens”, „spreekuur der directeur”. Het geldt eveneens voor de accentverhouding in zinnen als „Dit wordt van de hand gewézen”, „Dit wordt ter hand genómen”, „Daar is uitdrukking aan gegéven”, „Ik geloof dat dit nader bekeken zou moeten wórdén”, en zo zonder einde. Wie weigert op deze wijze te accentueren en wie weigert „Ik ben gisteren ben ik.....” te zeggen, kan zich met enig recht afvragen, of hij nog wel goed hedendaags Nederlands spreekt. Onze taal heeft een ge-

schiedenis, doordat honderden malen het verkeerde goed en het goede verkeerd is geworden.

Dames en Heren! Het is u nu wel duidelijk, dat het mij niet duidelijk is. De taalbeschermers zijn het niet steeds met elkaar eens. Er is een onduidelijke grens tussen „taal” en „denken”. En er is een onduidelijke grens tussen het Nederlands van Nu en het Nederlands der toekomst. Om deze redenen kan ik u niet vertellen, wat we in het algemeen onder „goed Nederlands” dienen te verstaan, - tenzij u genoeg neemt met de doodoener: „Goed Nederlands zijn alle zinnen, waarvan niemand beweert dat ze verkeerd zijn”.

Na veertig minuten praten heb ik mijn echte vraag tot een retorische vraag gemaakt. Mijn skepsis is bijna zo groot als die van Pilatus en ik heb u van Pontius naar Pilatus gestuurd. Dat is niet erg. Na mij komen immers nog sprekers, die blijkens de titel van hun voordracht wél weten wat goed Nederlands is. Derhalve - ik durf niet meer „dus” te zeggen en derhalve zeg ik: - derhalve verzoek ik u te vergeten wat ik bij elkaar heb staan twijfelen, en goed te onthouden wat zij zullen betogen.

DE BEVORDERING VAN GOED TAALGEBRUIK

door dr. C. M. Geerars
voorzitter Commissie Bevordering Goed Taalgebruik.

Tussen een negatieve en een positieve pool bestaat spanning. Wanneer wij de beide polen door een geleidende stof, een geleidend element, met elkaar verbinden, ontstaat een elektrische stroom. Een hoge spanning veroorzaakt een ontlading in vonken.

In de houding ten opzichte van de taalcultuur kunnen wij in Nederland ook twee polen vaststellen, een negatieve, die zich uit in een onafzienbare reeks van klachten over het taalgebruik en een positieve, die zoekt naar middelen ter verbetering. Beide houdingen komen voort uit zorg omtrent de taal, de ene is in haar verwachtingen pessimistisch, de andere optimistisch van instelling.

Vaak is de spanning tussen deze polen zo hoog, dat de vonken er afspringen. Het werk en de congressen van het Genootschap Onze Taal zijn in het verleden reeds goede geleiders gebleken, waarlangs te grote geladenheid ontspanning vond. Een overzicht daarvan, voorafgegaan en begeleid door een wetenschappelijke behandeling van het begrip taalverzorging, gaf in een Amsterdams proefschrift van dit jaar uw redacteur Dr. J. Veering ¹).

Klachten

Klachten over het taalgebruik klinken door alle eeuwen. Het is in onze dagen niet anders:

„Ons taalonderwijs is in een keurslijf gestopt. Men gooit er maar met de pet naar”

(De Telegraaf van 14-4-1965)

„Taalgebruik is bij te veel jongeren uitzonderlijk slecht”

(Het Parool van 16-10-1965)

„Veel taalfouten in TV-titels”

(Het Vrije Volk van 25-1-1966)

„Armoë troef in onze taal. De jeugd kent geen taal-tucht meer. Maar wie kan haar dat kwalijk nemen, gezien het slappe voorbeeld van de volwassenen?”

(Het Algemeen Dagblad van 12-2-1966)

„Nederlandse reclamemakers moeten waken voor schrikbarende taalverkrachting”

(Revue der Reclame van maart 1966)

„De Nederlandse journalistiek is een weerspiegeling van het gebrek aan taalcultuur dat zich hier in zo sterke mate voordoet. Op dat punt kunnen we nog wel iets van de Fransen leren”

(Het Handelsblad van 16-7-1966)

Citaten uit kranten van de laatste maanden. In universitaire kringen klaagt men over het slechte taalgebruik van academici ²). Twee promovendi uit de B-faculteiten, een natuurkundige en een neurochirurg, voegden aan hun proefschrift een stelling toe, waaruit verontrusting over het taalgebruik spreekt:

„De waarde van het toekomstige voorbereidend wetenschappelijk onderwijs zal in belangrijke mate bepaald worden door de aandacht, die - bij alle vakken en tijdens alle lessen - besteed zal worden aan de mondelinge en schriftelijke beheersing van de Nederlandse taal” ³).

En algemener gesteld:

„Aan Nederlanders wordt onvoldoende geleerd zich op juiste wijze in hun moedertaal uit te drukken” ⁴). Is het nu werkelijk zo slecht gesteld met de taalbeheersing? Bij de beantwoording van deze vraag moeten wij twee dingen goed in het oog houden. Ten eerste: „Zijn de klachten gegrond?” en ten tweede: „Wat is goede taalbeheersing?”

Zijn de klachten gegrond?

Een onderzoek naar de fouten in de ondertitels van TV-programma's leverde op een 6000 ponskaarten, tezamen de voorraad van drie dagen, een drietal fouten op en dan nog duidelijke tikfouten. De programma-leiding deelde bij de uitslag van de steekproef mee, dat de titels door zeven mensen worden gecontroleerd, waaronder een leraar Nederlands en een corrector met MO-opleiding.

Het verslag over de toelatingsexamens voor de functie van politieagent te Rotterdam onder de titel „Armoë troef in onze taal” in het Algemeen Dagblad roept vele vragen op: is een afwijzing van 145 op de 560 kandidaten na een taalproef zo groot? Welke vooropleiding hadden de sollicitanten? Wie stelde de vragen op en beoordeelde ze, en naar welke normen?

Bij de beoordeling van de taalbeheersing van onze jongeren speelt het generatieverschil en het verschil in taalnormen bij ouderen en jongeren een grote rol. Eén ding blijft evenwel altijd gelijk: de eis van helderheid van gedachten, de originaliteit, de spontaneïteit. Ik zou dit aspect van de zaak nu buiten beschouwing willen

1. Mogelijkheden en moeilijkheden van taalverzorging, Den Haag 1966.

2. Prof. H. Smitskamp in Universiteit en Hogeschool 1964, blz. 7.

3. H. G. Kaper, Etude du ralentissement des neutrons dans la matière, Groningen 1965, stelling XII.

4. A. J. M. van der Werf, Cranio stenose, Asten 1966, stelling XI.

laten. Niet omdat het onbelangrijk is - integendeel - maar omdat een aanzienlijk deel van de klachten gericht is op de meer formele zijden van het taalgebruik. En daar behoeven de normen niet stuk voor stuk permanent te zijn. Het zijn niet alleen de maatschappelijke structuren die zich in een sneller tempo dan vroeger ontwikkelen, ook in de taal treden sneller dan voorheen veranderingen op. Dogma (regel, norm) en gedifferentieerde vrijheid gelden ook in de taalwereld als uitersten. Het is belangrijk na te gaan wie de klagers zijn en te onderzoeken waarop de klachten betrekking hebben, op de uitspraak, het woordgebruik, de woordvorm, de spelling, of op de syntaxis en de stijl. In 1951 schatte Prof. Klooke het aantal beschaafd-sprekenden in ons land op 3%. De democratisering van onze maatschappij doet steeds meer mensen met minder positieve milieu-invloeden deelnemen aan het taalverkeer op een niveau waarop - en terecht - hoge eisen worden gesteld. De mening dat de taalbeheersing slechter wordt, is internationaal, maar bij onderzoek blijken de klagers een luidruchtige minderheid te vormen en valt het bederf eigenlijk mee. Trouwens, men moet met het begrip „bederf” oppassen. Te snel maakt men gevolgtrekkingen uit incidentele fouten, versprekingen en verschrijvingen. Analyse, rubricering en relativering van de klachten is dringende noodzaak. Wanneer uit een onderzoek van de klachten blijkt dat slechte taalbeheersing samenhangt met gebrek aan beschaving, aan zorg om en verzorging van de taal, dan dienen de te nemen maatregelen eerder van psychologische, sociologische en pedagogische aard dan van linguïstische te zijn.

Wat is goede taalbeheersing?

Vóór alles dienen wij ons een genuanceerd oordeel te vormen over de vraag wat goede taalbeheersing is. De commissie Bevordering Goed Taalgebruik heeft in een kort interimrapport aan de Staatssecretaris getracht een omschrijving te geven van goed taalgebruik. Dat was niet gemakkelijk. Ik meen er goed aan te doen alvorens u een aantal maatregelen te noemen die m.i. kunnen leiden tot verbetering van de taalbeheersing en waarvan er ook enige aan de Staatssecretaris zijn voorgesteld, het standpunt van de commissie mee te delen.

U begrijpt uit mijn formulering dat de commissie het woord *taalgebruik* wil interpreteren in de ruimere zin van *taalbeheersing*, d.i. het *goed* gebruiken van de taal. De term taalgebruik houdt het gevaar in te eenzijdig de nadruk te leggen op het produktieve aspect, de term taalbeheersing vat beter het produktieve (spreken en schrijven) en het receptieve (horen en lezen) in hun wederzijdse afhankelijkheid samen. De opdracht van de commissie luidde: advies uit te brengen inzake de maatregelen die genomen kunnen worden om een goed gebruik van de Nederlandse taal, in het bijzonder bij het onderwijs, te bevorderen. Op grond daarvan heeft zij vooral de nadruk gelegd op het produktieve aspect. Zij kwam na ampel overleg tenslotte tot de volgende formulering:

„Het taalgebruik is goed als de in taal vervatte boodschap - voor zover het van de spreker of schrijver afhangt - op de juiste wijze door de hoorder of lezer wordt begrepen en als de gebezigde taalvormen in overeenstemming zijn met de taalgewoonte. Bij de toepassing van deze normen moet rekening worden gehouden met de veranderlijkheid van de situatie waarin de taal gebruikt wordt. Zo moet de taalgebruiker rekening houden met het niveau van de hoorder of lezer en de omstandigheden waarin deze verkeert; tevens moet zijn taalgebruik in overeenstemming zijn met de aard van het onderwerp”.

Ten aanzien van de aanpassing aan de taalgewoonte zegt het rapport:

„De spreek- en schrijfgewoonten van de taalgemeenschap zijn maatstaf voor de maatschappelijke aanvaardbaarheid van de gesproken en geschreven taalvormen. Wat in een bepaalde situatie van taalgebruik wél en wat in dezelfde omstandigheden niet tot de taalgewoonte behoort, wordt door de taalgemeenschap zelf afgebakend; de nauwkeurige omschrijving van deze spreek- en schrijfgewoonten zal ze aan de taaldeskundigen overlaten, die deze in de vorm van taalregels formuleren. Daar echter de taalgemeenschap bestaat uit mensen van verschillende leeftijd, met verschillende ontwikkeling, uit verschillende streken en milieus, en daar ze ook nog in allerlei andere opzichten in haar samenstelling ongelijksoortig is, kunnen de taaldeskundigen in sommige gevallen geen duidelijke grens trekken tussen wat de taalgemeenschap in een bepaalde situatie verwerpt en wat ze in verwante omstandigheden aanvaardt. Dikwijls zijn het deze gevallen die aanleiding zijn tot misverstand over de juistheid van het taalgebruik en tot verwijten.

In het algemeen zal de spreker of schrijver, evenals de hoorder of lezer, zich in zijn keuze en waardering richten naar de taalgebruikers wier voorbeeld hij navolgenswaard vindt; maatschappelijke en geografische factoren zijn hier o.a. in het geding”.

Maatregelen ter bevordering van goed taalgebruik

Hoe bevorderen wij nu het gebruik van goed Nederlands? Bij alles wat wij hiertoe ondernemen, dient de gedachte dat er niet één goed Nederlands bestaat, de leidraad te zijn. Toch zullen in gedifferentieerdheid norm en regel, indien enigszins mogelijk, daarbij moeten worden nagestreefd.

Algemeen

1. Met grote zorg moeten allen die geacht kunnen worden van enige invloed te zijn op het openbare taalverkeer, het goede voorbeeld geven: de overheid, het bedrijfsleven, de grote publiciteitsmiddelen als de pers, de radio en de televisie. Tijdens de congressen van 1958 en 1960 is uw genootschap daarop dieper ingegaan en heeft het voorstellen gedaan.

Meer dan nu het geval is, meen ik, zouden neerlandici, vooral zij die een goed gevoel hebben voor normatief werk en zich gemakkelijk in onschools milieu kunnen

bewegen, een werkring moeten vinden bij overheid, bedrijfsleven en publiciteit. Niet als supercensoren, bedillers, vitters, maar als mensen die adviezen geven, stukken helpen opstellen, sprekers voorbereiden, terminologisch werk doen, cursussen geven e.d. De functie van bedrijfspsycholoog is ook eenmaal een nieuwheid geweest waaraan we gewend zijn geraakt. Zegt u niet dat het middelbaar onderwijs dit allemaal had moeten doen. Ook bij een volmaakt onderwijsstelsel en volmaakte leraren is dit onmogelijk.

2. Door een niet-aflatende propaganda voor taalverzorging en door goede voorlichting in korte, goed geregisseerde en op het juiste moment in het programma geplaatste rubrieken voor radio en televisie - de pers heeft reeds goede rubrieken en geregelde bijdragen van taalkenners - in aantrekkelijke brochures, kunnen taalpedagogen en schrijvers voor de grote massa belangrijk werk verrichten. Voor de meesten blijft de kennis van de taal op het peil van wat zij op de lagere of middelbare school hebben geleerd. Soms - dat hangt af van de persoonlijkheid van hun gewezen leraar Nederlands - is de herinnering aan dat onderwijs een mengsel van bitterheid en zothed: invuloefeningen, lange ij korte ei, een opstel maken over een onmogelijk onderwerp, bijwoordelijke bijzinnen van toegeving, Jacob van Maerlant 13de eeuw, Willem Kloos 1880..... Het genootschap Onze Taal kan in dezen ook een uitmuntend werk verrichten, wel eens gekenschetst als wakker schudden en wakker houden. Ieder heeft in zijn dagelijkse werk met taalproblemen te maken; er is tenminste één, zij het particuliere instelling in ons land die bereid is uw vragen op taalgebied te beantwoorden, en als zij dat niet kan, zal zij u dat ook meedelen. De taalgebruiker zal zo inlichtingen kunnen krijgen over spraakkunstige verschijnselen, over maatschappelijke aspecten van het taalgebruik, over nieuwe en vreemde woorden. Het genootschap kan zo meewerken aan een goede stijlverzorging, aan natuurlijke taal, aan de bevordering van de leesbaarheid van officiële en zakelijke stukken. Inzicht in de taal als instrument is nodig. Dan zullen de klachten ook zuiverder en preciezer zijn dan nu menigmaal het geval is. Dan zal men ook nauwkeuriger een „geneesmiddel” kunnen aanwijzen. Laten wij echter, hoe goed de voorlichting en het voorbeeld ook mogen zijn, niet vergeten, dat taalvaardigheid een kunst is die pas na veel inspanning en langs de vertrouwde weg van schade en schande veroverd kan worden. Er is ook nog een receptieve kant aan de taalvaardigheid: ieders taalvoorraad moet „gevoed” worden. Wie zijn lectuur beperkt tot het weerbericht en het totoformulier, moet niet verwachten dat hij goed zal leren schrijven, genieten daargelaten. Propaganda voor de Nederlandse taal-kunde sluit daarom in: propaganda voor - het woord is loodzwaar- de letterkunde. Het Nederlandse volk dient beter begrip te krijgen van wat goed taalgebruik is, wat men daarmee kan bereiken en wat voor ons nationale leven de verzorging en bescherming van onze taal betekenen. De regering dient initiatieven, waar dat mogelijk is, op te roepen en te ondersteunen.

Het is raadzaam te onderzoeken in hoeverre bij het voorbeeld en de voorlichting samenwerking met België tot stand kan komen.

3. De regering dient op advies van deskundige instanties en personen opdrachten tot onderzoek te verstrekken op het gebied van de taalvaardigheid. Om haar bedoelingen te illustreren heeft de commissie Bevordering Goed Taalgebruik bij haar voorstellen in dezen aan de Staatssecretaris als mogelijkheden genoemd: een analyse van de taalvaardigheid die nodig is in belangrijke situaties van taalgebruik; een beschrijving van het niveau der taalvaardigheid in enige Nederlandse taalmilieus en een onderzoek naar het effect van verschillende taaldidactische methoden. Daaraan zouden wij er vele kunnen toevoegen: een onderzoek naar de geschiedenis (en houdbaarheid) van een aantal traditionele taalnormen; een analyse van de zakelijke rationele stijl; het formuleren van de eisen waaraan een praktische spraakkunst voor volwassenen moet voldoen; een onderzoek naar de waarde van het talenpracticum voor het Nederlands; een psychologie van de klager en zijn klacht; een registratie van de veranderingen in de taal gedurende de afgelopen twintig jaar; alle dienende om het goede voorbeeld en de voorlichting en vooral ook het onderwijs een stevige grond te verschaffen.

4. Aandachtige overweging verdienen de voorstellen van Dr. J. Veering in zijn proefschrift¹⁾ en van de in 1965 overleden voorvechter van goed taalgebruik in België, Dr. H. J. de Vos, in zijn laatste geschrift²⁾, tot oprichting en taakomschrijving van een soort taalcentrale, een taalacademie, ik zou liever willen spreken van een taalraad, geen decreterende maar dienstverlenende en raadgevende instelling van hoog gezag en genuanceerde samenstelling.

In het onderwijs

Voor het gehele onderwijs van de kleuterschool tot de universiteit en hogeschool dient meer eenheid gebracht te worden in de didactiek en methodiek van het moedertaalonderwijs. Wij zullen niet langer genoeg mogen nemen met wat wel eens „toevalsdidactiek” is genoemd. In de laatste tijd is er vooral aandacht voor de taalontwikkeling van de kleuter; het rapport van de N.O.V. „Nieuwe onderwijsvormen voor 5- tot 13- à 14-jarigen” (1965) biedt belangrijke beschouwingen over en doet voorstellen tot verbetering van het taalonderwijs in de basisschool; in het beroepsonderwijs zien wij nieuwe benaderingswijzen, het middelbaar onderwijs heeft in de „Didactische handleiding voor de leraar in de moedertaal” (1962) van de commissie Van Dis een goede basis. Toch blijft het dringend noodzakelijk allereerst op exact-wetenschappelijke wijze allerlei onderdelen en aspecten van het onderwijs in het Nederlands te onderzoeken en daarna methode en didactiek vast te stellen. Het wetenschappelijk onderzoek van het onderwijs heeft nu een centraal georganiseerde en gesubsidieerde basis gevonden in de Stich-

1. A.w., blz. 180-181.

2. H. J. de Vos, Een nieuw pleidooi voor het moedertaalonderwijs, *Levende Talen* 1965, blz. 457-468.

ting van Onderzoek van het Onderwijs, die de plaats moet innemen van wat enige jaren geleden Prof. Dr. Ph. J. Idenburg het beheer van een snoepwinkeltje noemde. Wij zullen daarnaast ook niet moeten schromen voor onze scholen gebruik te maken van de resultaten van taalonderzoek buiten wetenschap en onderwijs. Vaak en eerder zelfs dan bij deze dwingt de praktijk van handel en nijverheid, van het maatschappelijk leven, tot onderzoek naar de functie en de doeltreffendheid van het taalgebruik. Een duidelijk voorbeeld daarvan is het gebruik van objectieve regels voor de leesbaarheid van teksten. In Amerika werd reeds dertig jaar geleden met studie hierover begonnen, met als resultaat het werk van o.m. Rudolph Flesch en George R. Klare. Reeds jaren laten Amerikaanse uitgeverij de hun voorgelegde manuscripten „doormeten” op de leesbaarheid. Pas in 1957 zien wij in Nederland artikelen over de meetbaarheid van geschreven teksten en didactische aanwijzingen voor schriftelijke communicatie in het bedrijf verschijnen¹⁾. In onze scholen, bij onderwijzers en leraren, is deze literatuur, laat staan de aan- en toepassing daarvan geheel niet of nauwelijks bekend.

De traditioneel-didactische school in de taalkunde uit de vorige en het begin van deze eeuw gaf vooral voorschriften, regels, voor correct taalgebruik. Toen in het tweede kwart van onze eeuw, onder invloed van de fenomenologische filosofie een zuiver linguïstische school ontstond, die streefde naar een neutrale beschrijving, die de regel in normatieve zin verwiëp, beschrijvende wat er in taal gebeurt, niet wat er moet gebeuren, die nooit richtlijnen gaf, ontstond er in onze scholen een soort vacuum, ook een vrees daarvoor, die didactisch gezien een grote verwarring en vooral ook lacunes en verwaarlozing veroorzaakte.

De wetenschappelijke linguïstiek groeide echter ondertussen tot volle wasdom, en liet zien, dat er wel degelijk regels bestaan, in de zin van onder woorden gebrachte gewoonten, en zelfs veel meer - en ook heel andere - dan waarvan de klassieke taaldidactici zich hadden bediend. Duidelijk werd, dat de vrijheid die de taalgebruiker wordt gelaten, eigenlijk vrij klein is. De laatste jaren heeft zich zelfs een tak van linguïstiek ontwikkeld, waarin naar een streng genormaliseerd systeem van regels wordt toegewerkt, een discipline waarvan meestal de Amerikaan N. Chomsky als grondlegger wordt beschouwd. Men ontwerpt beschrijvingen van taalgebeuren, formules en diagrammen, streeft naar de coderingsmethoden die de regelmaat, nog beter misschien de gewoonten in de taal vastleggen.

Zo zien wij dus, dat de moderne en de modernste linguïstiek in plaats van op de vrijheid van de taalgebruiker de nadruk legt op diens gebondenheid aan regels, zij het dan geen regels die officieel, van te voren worden afgekondigd, maar die impliciet in het taalgebruik tot gelding komen. Ik spreek geen oordeel uit over verschillende uitwerkingen die de linguïstiek aan het regelbegrip gegeven heeft, ik wil er alleen op

wijzen, dat voor een goede didactiek, zeker in het onderwijs aan jongeren, en eveneens voor het maatschappelijk taalverkeer, regels en normen nodig zijn, maar dan in de zin van de omschrijving die ik uit het rapport van de commissie Bevordering Goed Taalgebruik citeerde. De taalleraar die de spot drijft met normen, deugt in dit opzicht niet. Hij behoort te weten dat de formulering van normen een didactische en maatschappelijke behoefte is. Het onwrikbaar vastleggen van de normen evenwel, de eis van continuïteit daarin - hoe ouder wij worden, des te sterker wordt in ons de behoudzucht - kan niet goed zijn en houdt grote gevaren in. Aan de ene kant hebben wij de taak, hoeders te zijn van een traditie, aan de andere kant moeten wij het nieuwe een kans geven, toejuichen zelfs. Kritiek die - let wel - alléén maar uitgaat van het traditionele en alléén maar gericht is op zuiver formele aspecten, die samenhangen met maatschappelijke verschijnselen, heeft iets steriels. De veranderlijkheid in het taalgebruik is immanent.

Zo lijkt - o.a. - het mij van direkt belang voor het onderwijs, dat een wetenschappelijk onderzoek wordt ingesteld naar de woordenschat en de aanwezige zinsstructuren op bepaalde leeftijden, waarop een methode gebouwd zou moeten worden, die op de juiste manier en op het juiste ogenblik bewuste en opzettelijke uitbreiding van woordenschat en zinspatronen zou mogelijk maken.

Des te meer is een dergelijk onderzoek gewenst, daar in de laatste jaren - o.m. door studies onder leiding van Prof. Dr. F. van Heek van het sociologisch instituut te Leiden, en van P. Post en E. Velema van het Amsterdamse Nutsseminarie voor Pedagogiek - is vastgesteld dat het niveau van het milieu, vooral door een taalbarrière die blijkt te bestaan, bepalend kan zijn voor het al of niet slagen op school. De school zal in haar pedagogische houding en in haar gerichte methode en didactiek milieuvervangend of beter milieuaanvullend moeten werken. Goed taalonderwijs is ook bevordering van goede denkmethoden. Het zal moeten uitgaan van belevingssituaties van de kinderen zelf, van levend taalgebruik. Een onderzoek naar de mogelijkheden hiertoe is gewenst.

De commissie Bevordering Goed Taalgebruik ziet het Nederlands niet alleen als het centrale vak in de school, maar meer nog als de centrale factor in alle lessen. Zij heeft ten aanzien van de opleiding, de bijscholing en de heroriëntatie van kleuterleidsters, onderwijzers en leraren in haar rapport de volgende voorstellen gedaan:

Opleiding van docenten

Tijdens deze opleiding moet speciale aandacht worden besteed aan:

- a. de taalvaardigheid der toekomstige leraren;
- b. het inzicht in de functie en het functioneren van taal.

Dit geldt voor alle toekomstige leraren, aangezien immers het taalaspect in iedere tak van onderwijs en bij ieder vak van essentieel belang is. Bij de opleiding van kleuterleidsters, onderwijzers en leraren bij het nijverheidsonderwijs wordt volgens de huidige regelingen aan dit onderdeel reeds enige aandacht besteed. Deze

1. Zie voor literatuur over dit onderwerp Bericht no. 92, maart 1966, Stichting Contactcentrum Bedrijfsleven Onderwijs en R.H.M. Brouwer, Verstaanbaarheid en meetbaarheid van de taal in Dux, juli 1966.

zou echter nog belangrijk kunnen worden verscherpt door met name de leraren-Nederlands op te dragen leiding te geven bij het taalgebruik gedurende alle praktische oefeningen. Bij de opleiding van leraren in de opvoedkunde dienen de vraagstukken die betrekking hebben op het belang van de taalvaardigheid in de pedagogisch-didactische situatie, te worden behandeld.

Bijscholing en heroriëntatie

a. Bijscholing. De reeds opgeleide docenten - deze term in de ruimste zin genomen - hebben volgens het tot nu toe gevolgde systeem in het algemeen geen of weinig instructie ontvangen in de hierbovengenoemde taalvaardigheid en het inzicht in de functie en het functioneren van taal. Bijscholing op dit terrein is dan ook in het huidige stadium nodig.

b. Heroriëntatie. De zich steeds wijzigende inzichten in de functie en het functioneren van de taal alsmede in de didactiek van goed taalgebruik, maken ook in de toekomst een regelmatige heroriëntatie noodzakelijk. De op korte termijn te organiseren bijscholing en in de toekomst gedachte heroriëntatie kunnen verwezenlijkt worden door cursussen voor de kleuterleidsters en onderwijzers en verder voor de leraren van alle takken en vakken van voortgezet onderwijs. Het verdient aanbeveling voor Neerlandici afzonderlijke cursussen in te richten, die een meer specialistisch karakter dragen. Zowel voor de bijscholing als voor de heroriëntatie dienen de opleidingsscholen voor kleuterleidsters en onderwijzers en de academische en buitenacademische lerarenopleidingen de centra te zijn.

Bij de Pedagogische centra is al veel informatie- en documentatiemateriaal voorhanden, dat algemener bekendheid kan verkrijgen als de publikatiemogelijkheden worden verruimd.

Bij de organisatie van de bijscholing en heroriëntatie kan aan de inspectie een taak worden opgedragen."

Slot

Goed taalgebruik, goede beheersing van de taal, is niet alleen een kwestie van vakkennis, van toepassing van regels, zich houden aan de algemene taalgewoonten, maar in de eerste plaats een uiting van goede levensstijl. Onze voornaamste zorg moet de zorg voor de mens zijn. Het gaat niet om de letters en de klanken op zichzelf; wij moeten in de taal de mens zien: hij moet in en door de taal zo volledig mogelijk zijn kwaliteiten kunnen gebruiken. Zorg voor de taal is zorg voor de mens. Jammer genoeg denken nog te velen dat het taalonderwijs ophoudt na de laatste schoolklas. Maar juist ná de school zal taalverzorging de aandacht moeten behouden en geïntegreerd worden in onze ontwikkeling en groei. Wij allen dienen zelf en ten opzichte van onze medemens een goede taalmentaliteit te bezitten, die enerzijds blijvende aandacht heeft voor de normen en gewoonten, maar van de andere kant in tolerantie ook speelruimte toelaat in het taalverkeer en die een kans geeft aan creativiteit en inventiviteit in het taalgebruik.

Wij bezitten in ons land een bloeiende neerlandistiek, aan universiteit en hogeschool schenkt men aandacht

aan het vraagstuk van goed taalgebruik. In de scholen zien wij een nog te weinig daarmee verbonden, maar toch in aanzet nieuwe didactiek van het taalonderwijs. Wij hebben een Akademie voor Expressie door Woord en Gebaar. Er is geen aanleiding voor een hoera-stemming: wij, onvolmaakte taalgebruikers, zullen per definitie nooit de volmaaktheid bereiken. Er zijn beslist donkere plekken in de Nederlandse taalbeheersing, maar men mag zijn visie daardoor niet laten versomben. Onze Nederlandse samenleving als taalgemeenschap is modern en levendig. Jaarlijks verschijnen er in ons land en in onze taal een 10.000 boeken. Indien wij een volk waren met zulk een gebrekkig taalgebruik als wel eens wordt gesuggereerd, dan waren wij als taalgemeenschap misschien allang te gronde gegaan. Als taalleraar en taalgebruiker blijf ik optimist.

GOED TAALGEBRUIK IN HET BELGISCHE DEEL VAN HET NEDERLANDSE TAALGEBIED

*door Mevr. G. van Straelen-van Rintel
inspectrice van het Nederlands onderwijs
van de stad Brussel.*

Prof. Dr. C. A. Zaalberg eindigde twee jaar geleden op het congres van Onze Taal zijn toespraak met woorden die me recht naar het hart gingen: „Om deel te hebben aan onze cultuur, zowel gevend als ontvangend moeten wij onze taal beheersen, als sprekers, als schrijvers, als hoorders. En daarom, Nederlanders en Vlamingen, kent uw taal en heel haar overvloed.”

Nederlanders en Vlamingen werden hier in één adem genoemd als behorende tot dezelfde taalgemeenschap, tot dezelfde cultuur. Dat goed Nederlands in het zuiden dan ook niet anders kan zijn dan goed Nederlands in het noorden ligt voor de hand. Er zijn meen ik geen twee Nederlandse talen denkbaar in onze lage landen. Natuurlijk ben ik me zeer goed bewust van de fonetische en syntactische nuances die er wel degelijk bestaan tussen „goed Nederlands” gesproken benoorden en „goed Nederlands” gesproken bezuiden de Moerdijk. Ikzelf zal nooit kunnen en ook niet willen verhalen in mijn taal dat ik Vlaming ben! Een volstrekte eenvormigheid lijkt nodig noch wenselijk, wel een „eenheid in verscheidenheid”. Hoever echter deze verscheidenheid kan gaan zonder de eenheid te breken, is natuurlijk een moeilijk te beantwoorden vraag.

In ieder taalgebied wordt het taalgebruik bepaald door de spraakmakende culturele elite. Het Frans van Ile de France werd tot „het” Frans verheven, thans sterk beïnvloed, vooral wat de uitspraak betreft door de Comédie Française; het Engels van de beschaafde Londense kringen werd het „Standard English”: het Oxford-English en de uitspraak van de B.B.C. zijn toonaangevend.

Nederlands of dialect

Toen wij, Vlamingen, in de vorige eeuw naar een norm van „goed” taalgebruik gingen zoeken, hadden we de keus tussen twee beschaafde taalvormen: het

Frans gesproken door de culturele elite in eigen land en het Nederlands van de toonaangevende kringen in de provincies Noord- en Zuid-Holland, dat zich sinds de zestiende eeuw tot een algemeen Nederlands had ontwikkeld. Wie opteerde voor het Nederlands had geen keus, bij ons bestond geen algemeen verzorgde eenheidstaal; wel waren er van streek tot streek verschillende Vlaamse dialecten, waaruit echter onmogelijk een algemeen beschaafd Vlaams zou kunnen ontstaan. Dat de Vlamingen hieraan geen schuld hadden, spreekt vanzelf. Het voortgezet onderwijs wordt pas sedert enkele decennia algemeen in de moedertaal verstrekt; met de vernederlandsing op universitair niveau werd pas 35 jaar geleden een aanvang gemaakt. Zo kan er bij ons ook nu nog geen sprake zijn van een ruime elite wier taalvastheid normatief zou zijn. Het dialectspreken in eigen kring is nog immer algemeen in zwang in alle lagen van ons volk, al betekent dit niet - zoals in andere taalgemeenschappen - dat de dialectspreker zowel maatschappelijk als geestelijk ver van de bovenlaag zou zijn opgegroeid.

Mijn ouders studeerden beiden nog noodgedwongen in het Frans en thuis spraken wij het platte, maar toch wel sappige dialect van mijn geboortestad Tienen of natuurlijk ook..... Frans. Of wij het nu prettig vinden of niet, voor ons is het taalgebruik van boven de Moerdijk normatief. Dat deze constatering ons echter geen gevoel van minderwaardigheid moet geven en bij u geen aanleiding moet zijn tot het ontwikkelen van een Hollands superioriteitscomplex, begrijpt iedereen. Wij mogen toch de duizenden Vlamingen niet vergeten die na 1585 naar het noorden uitweken en die een niet te onderschatten invloed hebben gehad op de klankontwikkeling en de woordenschat. Het goed Nederlands is dus een gemeenschappelijk Hollands-Vlaams cultuurbezit.

Enkele vooraanstaanden zowel in noord als zuid menen nochtans dat het Noordnederlands niet normatief moet zijn voor de Vlamingen. De heer Temmerman, een Vlaming, schrijft bv. het volgende: „Aangezien het Vlaamse taalgevoel merkkelijk afwijkt van dat van onze Noorderburen, is het uitgesloten dat een Vlaming zich zou moeten richten naar een Hollands taalgevoel dat hem totaal onbekend is. Het geeft blijk van onbegrijpelijke kortzichtigheid indien de Noordnederlandse norm ons verbiedt tevens gebruik te maken van het algemeen Vlaams taalgebruik.” De heer Temmerman vergeet hier dat wij alleen een van streek tot streek verschillend Vlaams taalgevoel bezitten en er voor ons dus slechts één oplossing is: een zo nauwe aansluiting als mogelijk is bij het Nederlands dat bij u werkelijk het algemeen Nederlands geworden is.

Vlaams Nederlands?

De heer Boelen, een Nederlander, verdedigt in een artikel „De Nederlandse taal in Vlaanderen” een stelling die hierop neerkomt:

Waarom zouden jullie, Vlamingen, met alle geweld A.B.N. moeten spreken? Waarom de Hollanders imiteren?

Door de aanvaarding van het A.B.N. zullen de rijkdommen van de Vlaamse uitdrukkingen en zelfs van de Vlaamse aard verloren gaan.

Laten de Vlamingen zich liever toeleggen op cultivering van een Vlaams getint Nederlands, dat het midden houdt tussen de Vlaamse dialecten en het Hollands.

Dergelijke uitlatingen worden natuurlijk met open armen ontvangen door die Vlamingen die min of meer tegen een algemeen verzorgd Nederlands zijn. In werkelijkheid bewijzen de Nederlanders die deze mening toegedaan zijn, ons een slechte dienst; het klinkt ons zelfs in de oren alsof hieruit een soort Hollands superioriteitsgevoel zou spreken, een soort vernederende grootmoedigheid ten opzichte van ons Vlaams regionalisme.

Ik meen beslist niet dat in het noorden het rijkste of mooiste Nederlands zou gesproken en geschreven worden. Wij zien niet altijd zo bijzonder op tegen het „goede” Nederlands uit het noorden. Wij menen met J. A. Meijers dat het Nederlands gesproken en geschreven in Nederland niet per se beter is dan het Nederlands van het zuiden. Wij zijn er echter wel rotsvast van overtuigd dat we moeten streven naar een eenheidstaal, weliswaar in verscheidenheid, maar toch..... een eenheid. Wij genieten daarbij van een enorm voordeel: wij zijn ons zeer degelijk bewust van onze taalvaardigheid, wij weten dat wij onze taal moeten leren, waar andere volken zich de luxe permitteren hun taal te verleren.

Dr. Jef Leenen, ondervoorzitter van onze „Vereniging voor Beschaafde Omgangstaal” schrijft zeer terecht: „Overal bestaat het taalonderwijs voor het grootste gedeelte in te leren onderscheiden wat plaatselijk of gewestelijk is, van wat algemeen is, en in het leren gebruiken van het tweede naast, en waar het past, in de plaats van het eerste. Bij ons, in de Nederlandse helft van België, is dat gedeelte van het taalonderwijs veel belangrijker, omdat het plaatselijke en gewestelijke een naar verhouding veel te brede plaats inneemt in het gemeenschappelijke taalleven en het algemene er nog veel te ver van af is om de hem toekomende ruimte te bekleden.”

Wij mogen niet vergeten dat de algemene cultuurtaal in Vlaanderen tot voor kort Frans was en zich bij ons pas sedert de laatste wereldoorlog een taalvormende gemeenschap aan het ontwikkelen is. Bij u in het noorden daarentegen heeft het Nederlands zich reeds meer dan drie eeuwen normaal kunnen ontwikkelen. Dat wij ons dan ook dieper en intenser bewust zijn van de noodzakelijkheid een vlotte taalbeheersing te verwerven, is normaal. Het is voor ons een prestige-kwestie niet alleen ten opzichte van u, onze Nederlandssprekende cultuurvrienden uit het noorden, maar tevens tegenover onze Franssprekende landgenoten, die maar al te lang „le flamand” beschouwd hebben als een minderwaardige taal en pas nu beginnen in te zien dat de tweede nationale taal van hun land „le néerlandais” is, dezelfde taal als die van de Nederlanders. Het is voor ons evengoed als voor u een recht en een plicht, op te komen voor een algemeen

verzorgde eenheidstaal, indien wij in het Europa van morgen, met onze 17 miljoen nederlandssprekenden willen beschikken over een cultuurtaal die zich moet kunnen handhaven naast de machtige buurtalen.

Een Franse mening

We moeten ervoor zorgen dat uitingen in het buitenland ten opzichte van het Nederlands taalgebruik, als die van de Aurélien Sauvageot „professeur à l'École Nationale des Langues Orientales” en „Membre de la Commission de français élémentaire” in de toekomst ondenkbaar worden. Hier volgt een klein gedeelte uit een uitvoerig artikel gepubliceerd in februari 1966 in „Vie et langage”. De heer Sauvageot beweert dat het Vlaams taalparticularisme schipbreuk heeft geleden omdat de Vlamingen hun taal op het Duits zijn gaan afstemmen om de invloed van het Frans de kop in te drukken.

„Les Flamands, pour rester Flamands, vont s'efforcer, sans le vouloir clairement, de ressembler de plus en plus aux Néerlandais..... La langue s'identifiera peu à peu à celle dont se servent les Hollandais..... Le Flamand perdra de plus son originalité. Il s'adaptera de plus en plus, ainsi que le néerlandais avec lequel il se confondra, à l'Allemand, le puissant voisin..... Nos amis flamands ne parviendront pas à rester intégralement Flamands. Ils deviendront des Néerlandais soumis à l'action de la civilisation allemande, apportée par la langue allemande.”

(De Vlamingen gaan zich, om Vlaming te blijven, onbewust inspannen om meer en meer te gelijken op de Nederlanders. Hun taal zal langzamerhand gelijk worden aan die waarvan de Hollanders zich bedienen. Het Vlaams zal zijn oorspronkelijkheid verliezen. Het zal zich meer en meer - evenals het Nederlands waarmee het zich zal vermengen - aanpassen aan het Duits, de machtige buur. Onze Vlaamse vrienden zullen geen integrale Vlamingen blijven. Zij zullen Nederlanders worden, onderworpen aan de invloed der Duitse beschaving, gebracht door de Duitse taal).

In hetzelfde artikel spreekt Sauvageot over het Nederlandse taalgebied in België „une sorte de parc de réserve”, een reservaat dus waar het Nederlands de heersende taal geworden is, omdat de Vlamingen „ont réussi à l'imposer”.

U ziet het, dergelijke uitlatingen zijn in het buitenland mogelijk en dan nog wel van iemand die zichzelf een linguïst noemt. Ze kunnen ons alleen maar aanzetten om het zuiver gebruik van een eenheidstaal te bevorderen en te ontwikkelen. Een volk dat als het Vlaamse eeuwenlang gevochten heeft voor de erkenning van zijn taal als de kwalitatieve gelijke van het Frans, dat eeuwenlang een anderstalige overheersing kende, dat zich bewust is van zijn ondeskundigheid op taalgebied, weet dat zijn enige mogelijkheid om tot een hoger taalniveau te komen ligt in de verzorging, de cultivering van de moedertaal.

Normen en regels

Dat de inspanningen om het „goed” Nederlands te bevorderen bij ons wellicht groter zijn dan bij u, onze noorderburen, lijkt me normaal. U bent met uw taal

van de wieg af in aanraking gekomen. U permitteert zich de misschien gevaarlijke luxe steeds en altijd te vertrouwen op uw taalgevoel. Wij houden ons, meen ik, veel meer aan normen en regels, wij streven er doelbewust naar in onze taalpolitiek conservatief te zijn. We wensen dat leraren en schoolboeken deze normen zouden hanteren. Als wij opkijken naar het noorden, dan is het vooral naar de verzorgde kleurrijke, soepele en levendige taal van uw spraakmakende elite, uw schrijvers, uw dichters of uw zo succesvolle redenaars. Waar wij het noorden echter niet zullen volgen is bv. het te loor gaan van het genusgevoel; „de koe, hij; de poes, hij; de lente, hij” is bij ons ondenkbaar. Evenmin zullen wij uw vaak binnensmondse articulatie, uw verschrompeling van sommige eindconsonanten, uw ietwat slordige uitspraak van verschillende klanken en het diftongeren der klinkers, het stemloos maken van beginmedeklinkers als de z, v en g, het overvloedig gebruik van Engelse en Franse woorden, in ons taalonderwijs bevorderen. Wat we moeten doen met termen die in uw oren deftig of „verouderd” klinken, maar bij ons springlevend zijn, is te betwisten. Ik denk hier aan het gebruik van „wenen” voor „schreien”, van „verwittigen” voor „waarschuwen”, van „kleed”, voor „jurk”, van „zetel” voor „luie stoel” en zoveel andere. Waarschijnlijk zal een zeer nabije toekomst ook deze verschillen geleidelijk oplossen. Die evolutie is trouwens duidelijk merkbaar bij onze schrijvers. De regionalistische taal van Streuvels, Claes en Timmermans heeft de plaats moeten ruimen voor het springlevend, actueel Nederlands van Lampo, Vandelloo, Ruyslinck.

De Vlamingen, en vooral zij die, als ik leven in Brussel waar het van nationaal belang is dat onze taalgemeenschappen op gelijkwaardige wijze samenleven, beseffen dat we in een zo kort mogelijke tijd de fase der volledige integratie in de Nederlandse taal- en cultuurgemeenschap moeten bereiken. De nederlandssprekende Belg aansporen tot vlot en nauwkeurig gebruik van zijn moedertaal om aldus te komen tot een natuurlijk zelfbewustzijn, dat eigen is aan allen die wensen dat hun taal als een volwaardige cultuurtaal wordt beschouwd, is onze hoofdbekommernis geworden.

Taallessen

Radio en televisie maken een dagelijks gebruik van hun grote invloed inzake taalbeheersing op kijkers en luisteraars. Iedere morgen om halfacht luistert de Vlaming bij het ontbijt of bij het toiletmaken naar de taalwenken van Dr. Marc Galle in zijn zo lovenswaardige rubriek „Voor wie haar soms geweld aandoet”. Op een prettige, vlotte wijze maakt hij de Vlaming attent op de vele fouten tegen taalgebruik en uitspraak, spoort hij de Vlaming aan tot het verwerven van een eigen waardigheid en levensstijl via de taal.

Het T.V.-trio onder de bevoegde leiding van Prof. Dr. Joos Florquin verzorgt regelmatig uiterst gewaardeerde uitzendingen onder het motto: „Hier spreekt men Nederlands”; deze uitzendingen behoren tot onze succesrijkste T.V.-programma's.

Bewonderenswaardig werk wordt reeds lange jaren gepresteerd door de „Vereniging voor Beschaafde Omgangstaal”, onder het voorzitterschap van Prof. Dr. W. Pée. Afdelingen van deze vereniging zijn verspreid over heel het Vlaamse land. Ieder lid ontvangt gratis het interessante tijdschrift „Nu Nog” dat steeds leerzame adviezen inzake goed taalgebruik verstrekt. Ieder jaar wordt een A.B.N.-week op touw gezet met welsprekendheidstornooien, vertelwedstrijden, voordrachten, forumgesprekken, schoolmanifestaties, opstelwedstrijden. Duizenden aanplakbiljetten worden verspreid. Het doel is steeds: bevordering van een keurig taalgebruik en een zuivere uitspraak.

Een ander lovenswaardig initiatief werd een jaar geleden genomen door de V.B.O.-afdeling Brussel onder het voorzitterschap van de heer Penninckx. Niet minder dan 40 jeugdclubs ter bevordering van de verbale expressie werden georganiseerd, verspreid over het Brussels territorium. De schoolhoofden stelden in hun instituut een lokaal ter beschikking, het Ministerie van Nationale Opvoeding en Cultuur schonk aan iedere jeugdclub een magnetofoon en verleende daarbij een officiële subsidie. Het beoogde doel is jongeren in de leeftijd van 9 tot 18 jaar in de gelegenheid te stellen zich onder bevoegde leiding te oefenen in de mondelinge taalbeheersing.

Onze drie grote culturele verenigingen, het Willemsfonds, het Davidsfonds en het Vermeylenfonds, hebben als hoofdbekommernis de zorg voor het goede Nederlands en beijveren zich om de eerbied en de liefde voor de moedertaal te bevorderen. Ze gaan daarbij uit van de vaststelling dat het streven naar een verzorgd taalgebruik een eerste voorwaarde is voor helder denken en zuivere cultuur.

Het Vlaams Economisch Verbond strijdt voor de vernederlandsing van het bedrijfsleven en boekte vooral in de laatste jaren een belangwekkende vooruitgang.

Ook in de administratie, in de handel en in de vakverenigingen wordt het belang van een keurig taalgebruik aangemoedigd. De Vlamingen beseffen dat ze in de komende jaren rechtmatig aandeel zullen hebben in het beleid van België, dat ze een deel van de leidende functies zullen bekleden en dat ze daarom onverpoosd moeten streven naar een eenvormig taalgebruik tussen noord en zuid.

Heel wat dagbladen bezitten een taalrubriek waarin het verkeerd gebruik van woorden en uitdrukkingen besproken wordt. Vermelden we er slechts één onder de vele: de beroemd geworden taaltuintjes van Maarten Van Nierop, die doorheen heel Vlaams België gretig gelezen worden.

De Stichting Lodewijk De Raet organiseert daarbij sedert meer dan tien jaar cursussen ten gerieve van het onderwijs en het jeugdwerk. De zomercursussen van dit jaar stonden in het teken van: taal, gesproken en geschreven. Een volkshogeschoolcursus werd ingericht met als thema „kind en taal”. Onderwerpen ter discussie waren:

Gesproken en geschreven taalgebruik op school en elders.

Streektaal en A.B.N.

Kindertaal en taal der volwassenen.

Een actieplan voor goed Nederlands in de kleuterschool en de lagere school.

Het onderwijs

Zo komen we thans tot de belangrijkste sector ter bevordering en ontwikkeling van een ongedwongen en onberispelijk taalgebruik: het onderwijs.

Is niet iedere opvoeder in de eerste plaats een taal-leraar? Legt de school niet de grondslag van de goede taalbeheersing, noodzakelijke voorwaarde én in het opvoedingsproces én in de cultuurdeelname? Overal in Vlaams-België gaan stemmen op om een daadwerkelijke taalpolitiek te voeren door het onderwijs in de moedertaal. De schoolautoriteiten weten maar al te goed dat de vorming van een gave persoonlijkheid, de verdieping van het gedachten- en gevoelsleven in hoge mate bevorderd worden door de ontwikkeling, de verrijking en de verfijning van de expressie in de moedertaal.

Wie enigszins met ons Belgisch nederlandstalig onderwijs vertrouwd is, weet dat onze Vlaamse leerlingen vóór alles een nijpende behoefte hebben aan een ongedwongen en zuivere omgangstaal, weet ook dat de overgrote meerderheid van onze kinderen van huize uit dialectsprekers zijn en het Nederlands voor hen bij het betreden van de lagere school een haast vreemde taal is. Deze kinderen hebben geen ander houvast dan het taalgebruik van de onderwijzer. De rol van de „schoolman” is bij ons van ongemeen groot belang: zijn taal, zijn eisen, zijn correcties moeten de ideale omstandigheden scheppen waarin het taalonderwijs tot volle ontplooiing komt.

Spreken

Toen de schoolautoriteiten van de Stad Brussel me een paar jaar geleden belastten met een onderzoek naar het vaardig spreken van verzorgd Nederlands in een twintigtal nederlandstalige scholen der Brusselse agglomeratie en me aan de hand van mijn bevindingen verzochten een leerplan en methodologische richtlijnen ten dienste van het spreekonderwijs samen te stellen, getuigden ze van juist inzicht.

Ik kreeg de gelegenheid om een duizendtal leerlingen op hun uitspraak, articulatie en taalvaardigheid te toetsen. Een eerste constatering trad onmiddellijk naar voren. Er wordt in ons onderwijs bitter weinig aandacht geschonken aan de bij uitstek menselijke activiteit: het spreken. Een tweede bevinding was dat de toekomstige onderwijzers en leraren grondiger moeten geoefend worden in het mondeling hanteren van hun taal; een derde dat er in de weekroosters te weinig plaats wordt gereserveerd voor de bij uitnemendheid levende taal: de moedertaal. Ook het feit dat de verschillende vakleraren niet voldoende beseffen dat ook zij in zekere mate moedertaalleraars zijn, drong zich op. Toch moet deze constatering ons niet zozeer verwonderen. In België - en ik meen ook in Nederland - worden de door de universiteit gediplomeerde leraren in de verschillende vakken aan geen enkele proef onderworpen die de nauwkeurigheid der taal en de zuiver-

verheid der uitspraak zou waarborgen. Een speciale controle op de taalbeheersing van alle leraren lijkt dan ook een hoofdvereiste. Bevoegde taalinspecteurs zouden hier beslist een belangrijke adviserende en stimulerende rol kunnen spelen door de aandacht der vele vakleraren erop te vestigen dat een rijke taalbeheersing het vruchtbaar verwerken van de hele leerstof dienen kan.

Onnodig hier verder uit te weiden over de vele ervaringen tijdens het onderzoek opgedaan. De hoofdzaak was gebeurd: wij kenden de vele tekortkomingen; wij wisten waar de schoen wrong. Wat Brussel betreft, werden de handen uit de mouwen gestoken. Een taalinspectie werd ingesteld, vernieuwingen deden hun intrede op alle niveaus van het onderwijs.

In de kleuterscholen werden magnetofoonbanden met kinderversjes, liedjes, kleuterverhaaltjes, sprookjes, dictiespelletjes ter beschikking gesteld van de kleuterleidsters. Een eenvoudige, levendige taal, goed Nederlands naar inhoud en vorm, keurige uitspraak en articulatie waren de hoofdbekommernis.

In het lager onderwijs werd een nieuwe methode spreekonderwijs toegepast. Een boekje werd per leerjaar samengesteld en aan iedere onderwijzer aangeboden. Alle mogelijke oefeningen in de verbale expressie werden erin samengebracht en verleenden aan de onderwijzer de mogelijkheid om de vele expressievormen waarover het kind beschikt, te ontwikkelen. Alle voorgestelde opdrachten werden op de magneetband vastgelegd, zodat de onderwijzer beschikte over een uitgebreid illustratiemateriaal en niet alleen het vaardig en technisch goed spreken bij zijn leerlingen kon ontwikkelen, maar tevens de bevordering der expressie in woord en gebaar kon cultiveren. Schoonheidsbeleving en emotiviteit werden op die wijze via de taal gestimuleerd en ontwikkeld.

Beseffend dat de geschreven taal op de wording der gesproken taal in Vlaams België een vrij grote invloed uitoefent, ging men het grote belang van de taal in onze schoolboeken voor het lager onderwijs inzien. De heer W. Penninckx, voorzitter van V.B.O. Brussel, komt de verdienste toe, hierop de aandacht te hebben gevestigd. Een werkgroep „Onderwijs” werd in mei 1965 opgericht. Onmiddellijk werd een aanvang gemaakt met een onderzoek naar het taalgebruik in leer- en leesboeken. Uitvoerige lijsten van adviezen werden opgesteld; uitgevers en schrijvers van de onderzochte schoolboeken werden op de hoogte gebracht van afwijkingen van goed Nederlands. Nauwe samenwerking ontstond, aanpassing aan het hedendaags Nederlands werd beloofd.

Voortgezet onderwijs

Ook in het voortgezet onderwijs verrichtte de Stad Brussel baanbrekend werk. Een zevental jaren geleden werd in alle klassen van het voortgezet onderwijs een speciaal daartoe geschoolde leerkracht met het onderwijs in de verbale expressie belast. Deze aanstelling breidde zowel op het morele als op het pedagogische vlak de invloedssfeer van het vak Nederlands aanzienlijk uit. De vele vakleraren ondervonden weldra dat

de taalvaardigheid der leerlingen met de dag verbeterde en dat zij kritisch luisterden naar de taal van hun leraren. Dezen spanden zich dan ook in, om hun taal op zijn minst evengoed te hanteren als de hun toevertrouwde leerlingen.

De succesvolle deelneming der leerlingen aan welsprekendheidstornooien, voordrachtwedstrijden, culturele manifestaties, de hoge bloei van toneelafdelingen zijn hiervan de sprekende bewijzen.

Graag herinner ik hier aan de eerste Westeuropese interhoofdstedelijke toneelwedstrijd in december 1962 door de Stad Amsterdam georganiseerd. De eerste prijs werd toen toegekend aan de scholieren van een Brusselse normaalschool. De jury sprak van een „bijna feilloze voorstelling”, terwijl de Nederlandse pers zich in uiterst lovende bewoordingen uitte: „Bijzondere waardering voor het voortreffelijk speelse spel der Belgen, met veel fantasie gebracht, genuanceerd en in een goed sierlijk Nederlands gezegd..... het was een verrukkelijke opvoering.” Toch waren deze Vlaamse scholieren niet begaafder of artistieker onderlegd dan de leerlingen-spelers uit Parijs, Londen, Bern, Bonn en Amsterdam; ze genoten echter het grote voordeel op school een reeds jarenlange cursus in de verbale expressie te hebben gevolgd en lid te zijn van de toneel- en voordrachtclub hunner school.

De Vlaamse jeugd

Ik zou urenlang kunnen uitweiden over dit onderwerp dat me als Brusselse Vlaming zo nauw aan het hart ligt. De tijd die me werd toebedeeld werd echter zeer nauwkeurig vastgelegd. Nog één punt wens ik voorop te stellen: mijn geloof en vertrouwen in de Vlaamse jeugd.

Onze jongens en meisjes wensen in en door hun taal tot cultuurbewustzijn te komen. Wij staan in Vlaams België wat de jongeren betreft niet meer voor een muur van wanbegrip en onverschilligheid. Liefde en eerbied voor de taal zijn thans bij ons springlevend.

Steeds talrijker worden bij ons de jongens en meisjes die na de vermoeiende schooldag nog cursussen volgen in de mondelinge taalbeheersing, in de toneel- en voordrachtskunst. De tijd van provincialistische dweepzucht heeft uitgediend. Onze jongens en meisjes streven steeds meer naar een verfijnde levensstijl, cultiveren de expressie in woord, gebaar en schrift. Ze weten dat het gebruik van verzorgd, goed Nederlands geen luxe maar een vereiste is geworden voor ieder die een beschaafde levensvorm wil veroveren. Deze jeugd heeft eindelijk het recht eerbied te vragen voor haar taal, omdat ze zelf deze taal eerbiedigt. Met deze jongeren binnendringen in de mysterieuze wereld van de taalschoonheid is een der heerlijkste taken die men zich indenken kan. Ik geloof beslist dat te weinig leraren dit middel aanwenden: het woord van onze taalkunstenaars van gisteren en vandaag gebruiken als toverformule om de taal van de leerlingen te verrijken. Zij zouden verrast zijn door de vatbaarheid voor ontroering, door het idealisme, door de diepe ontvankelijkheid voor de substielste aanwijzingen van onze jongens en meisjes. Het ontleden, bespreken en zelfs me-

moriseren van het taalkunstwerk biedt zoveel voordelen. De behandeling van iedere tekst kan groeien tot een ware ontdekkingstocht, waarin door een harmonisch gebruik van gevoel en verstand alle waarden tot hun recht zullen komen. De leerlingen krijgen hier kansen tot diepere beleving en literair inzicht. Ze krijgen de blijvende beschikking over kunstschoonheid, over taal van hogere orde. De jeugd brengen tot waarachtige communicatie met het woord van onze dichters en schrijvers is misschien wel de moeilijkste maar beslist ook de heerlijkste taak van de taalleraar.

Wij zijn in Vlaams België de achterstand aan het inhalen, wij leren doelbewust goed Nederlands. Misschien zullen onze Vlaamse jongens en meisjes in een zeer nabije toekomst keuriger en verzorgder Nederlands spreken dan hun jonge noorderburen.

Op jonge mensen komt het in de eerste en laatste instantie toch steeds aan, jonge mensen die ieder in hun eigen sfeer, in hun eigen milieu een verzorgd taalgebruik wensen en er ook wat voor doen.

Wij verlangen aan ons moedertaalonderwijs een nieuwe bekoring en een nieuwe charme te geven, wij willen in deze taal die we reeds lang liefhebben, die we nu ook grondig aan het leren zijn, onze eerste vriendschap beleven, onze eerste liefde, onze eerste ontgoocheling, ons eerste verdriet; deze taal moet ons dagelijks communicatiemiddel worden met de mensen in wier midden we leven en van wie we houden, met onze schrijvers en onze dichters, met u onze taal- en cultuurgenoten met wie we een steeds nauwer en hechter contact wensen.

Niet het minst dank zij het enthousiasme van onze Vlaamse jeugd hebben we eindelijk wind in de zeilen; de toekomst is aan ons!

Onder leiding van Mevr. Van Straelen-van Rintel volgde een korte voordracht door vier van haar leerlingen van de Academie der Stad Brussel: Agnes Neuville, Luc de Laat, Luc Dumeez en Frans Guldemont. De volgende teksten werden ten gehore gebracht:

1. 't Er viel ne keer — G. Gezelle
2. Uit „Avondlied” — P. van Ostayen
3. Boerecharleston — P. van Ostayen
4. Suite van onbepaaldheden — G. Burssens
5. Verlost van eenzaamheid — R. van Kerckhove
6. De beroemde vrouw — G. Bomans
7. Marcinelle — J. B. Charles
8. Vier om één — G. van der Graft
9. Een neger uit Mozambique — R. Campert
10. Het beeld — P. Rodenko
11. De kleine revolutie — Lucebert.

DE SCHEPPENDE KRACHT VAN DE TAAL

door mevrouw Wanda Reumer, directrice van de Akademie voor Expressie door Woord en Gebaar, Utrecht.

„Het ligt voor de hand dat de taal voor ons een vanzelfsprekend verschijnsel is. We groeien op in de taal, zoals we opgroeien in de wereld. Nu verwonderen wij ons niet over het verschijnsel taal. Het zou vreemd zijn als het wel het geval was, maar velen geraken nooit tot deze verwondering. Ik zou de vanzelfsprekendheid

waarmee de taal aanvaard wordt, willen opheffen.” Deze woorden, geachte toehoorders, zijn niet van mij. Zij werden geschreven door prof. Kwant in zijn boek „Fenomenologie van de taal”.

Ik onderschrijf ze en neem ze graag als uitgangspunt voor datgene wat ik zeggen wil. Want het feit dat wij de taal als iets vanzelfsprekends aanvaarden, brengt met zich mee dat wij niet voldoende moeite doen om die taal goed te hanteren en om er ons in het gebruik ervan te bekwamen. Ik bedoel dan niet zozeer het schriftelijke als wel het mondelinge taalgebruik.

Mondelinge taalbeheersing is leerbaar; dat is nu in een aantal jaren experimenteren wel bewezen. We zouden alleen op de scholen wat meer gelegenheid moeten geven tot oefening. Ik heb met een klein beetje jaloezie geluisterd vanmorgen, toen mevrouw v. Straelen vertelde over wat er in Brussel op dat punt allemaal al bereikt is.

Als men ijvert voor meer gelegenheid tot oefening, hoort men vaak als bezwaar dat het teveel tijd zal kosten en dat het programma toch al overladen is. (Het is niet meer een geheim dat op de tegenwoordige lagere scholen gewerkt wordt voor een soort eindexamen). Men kan voor zulk soort dingen als ademen en spreken geen aparte tijd uittrekken. Men zegt dan dat het ook eigenlijk niet nodig is, want het gaat immers vanzelf. Geloof u mij: het is niet waar, het gaat niet vanzelf.

De weg naar een rustig, naar een niet geremd spreken is vol voetangels en klemmen. En hiermee bedoel ik dan zeker niet alleen het spreken in het openbaar, maar ook wel degelijk alle situaties waarbij het woord ons in contact kan brengen met de medemens.

Natuurlijk zullen er altijd verschillen blijven. Persoonlijke mogelijkheden en grenzen zijn nu eenmaal meebepalend voor het resultaat. Maar dat neemt niet weg dat er in lesverband heel wat gezamenlijk te oefenen en te ervaren valt. Als we werken met en door de taal, valt de vanzelfsprekendheid weg en gaan we iets ervaren van de vele mogelijkheden die ons door dit wonderlijke en veelzijdige medium gegeven zijn. Dan gaan wij iets ervaren van zijn scheppende kracht. Het wordt ons al werkende duidelijk dat de gedachte de schepper is van het woord. Dat woord kan op zijn beurt weer nieuwe gedachten doen ontstaan en de reeks gaat zo voort. Dat is inderdaad een groot wonder. Laten we de weg van het gesproken woord eens volgen.

Een gedachte wordt omgezet in klank en die klanken kunnen wij als woorden ervaren. Die klanken kunnen als woorden het gehoor van een ander bereiken. In de hersenen worden die woorden dan weer omgezet, weer herleid tot min of meer de oorspronkelijke gedachte. Nog wonderlijker is het als wij „gedachte” vervangen door „gevoel”. Gevoel wordt woord, woord wordt weer gevoel. Voor mij ligt hier een associatie met het dichterwoord van Nijhoff „En de wonderen werden woord”.

Die waarlijk scheppende kracht van de taal openbaart zich vooral hierin, dat een innerlijke beleving, eenmaal tot woord geworden, haar scheppingskracht kan handhaven en telkens weer van woord tot beweging, tot innerlijke beleving kan teruggaan. Om dan

toch even van het mondelinge taalgebruik af te stappen: als het woord geschreven is, dan kan dat proces eeuwen doorgaan.

Bovendien is wel gebleken dat het formuleren van gedachten ook bevruchtend werkt op het denken zelf. Zo kan een gedachte in dezelfde mens of een gedachte die van de een naar de ander gaat, groeien in kracht. Meermalen komt het voor dat hij die het werk van een schrijver of een dichter bespreekt, blijk geeft de tekst dieper te ondergaan en helderder te doorzien dan de schepper van de tekst zelf. De tekst heeft dan aan emotionele kracht gewonnen. Het klassieke voorbeeld in dit verband is wel de parafrase van Jan Ligthart over de Kleine Johannes van Frederik van Eeden.

Ik ben mij ervan bewust dat ik de lijn een beetje te strak in positieve zin heb doorgetrokken, want heel vaak vinden kunstenaars, schrijvers en dichters dat hun werk niet goed begrepen wordt. Paul Rodenko zegt dat in een gedicht dat u vanmorgen al op zo prachtige wijze hebt horen voordragen. Ik was van plan u daar nog een stukje uit voor te lezen, maar het lijkt mij dat u het nog heel duidelijk in herinnering zult hebben: het gedicht over het beeld; de schepper die het beeld maakt en de mensen die het allemaal andere namen geven. U heeft het daar duidelijk in gehoord: dat wat de kunstenaar geschapen heeft, krijgt zó zeer een eigen leven dat hij het soms zelf niet herkent en dat de mensen en andere dingen - een kind, een bloesemtak - het bij hem terug kunnen brengen. Maar er zijn ook anderen die het luide namen geven en die het ver van hem weghalen. En er waren beoordelaars die hij helemaal niet meer verstond. Het zal u opgevallen zijn dat zij gingen spreken in een vreemde taal en onverstaanbaar werden. Hier wordt duidelijk, dat iets dat eenmaal geschapen is, verschillende reacties kan oproepen bij verschillende mensen. Dit geldt voor al het geschapene, de mens niet uitgezonderd.

Wij zijn onderhevig aan dezelfde dóórwerkende kreative krachten en daardoor blijven wij - vergeeft u mij dat ik Gerard van het Reve een klein beetje aanvul - op weg naar het einde, voortgaan met worden.

Het nu volgende gedicht zegt dat op een andere manier:

Dit glas geeft mij het kind weer dat ik was,
maar het is niets dat ik herken.

De oogopslag, het handgebaar, wij lijken niet meer
op elkaar.

Het kind waaruit ik ben ontstaan kijkt mij verwijtend
aan,

Het spreekt de taal die ik toen sprak en hart en ogen
spreken mee.

Maar wat het zegt versta ik niet, want wij zijn twee.
Nee, er is niets dat ik herken en er is niets dat ik
versta.

Hoe kan het zijn dat ik dit was, hoe kon ik worden
wie ik ben.

Dit is een gedicht van Neeltje Maria Min, een jonge dichteres. Haar eerste bundel is zojuist gepubliceerd. In haar werk ervaren wij met welk een kracht gevoelens zich kunnen losmaken en hoe weinig de taal dan

te maken heeft met vooropleiding e.d. Haar taal is van een trefzekere directheid en slaat met zoveel kracht in, dat het sukses van haar bundel „Voor wie ik liefheb wil ik heten” zeker niet alleen aan grote publiciteit te danken is.

Neeltje Maria Min is niet erg geneigd tot praten in de haar afgenomen interviews. Zij zelf zegt: „Voor wie ik liefheb wil ik heten.” Met Slauerhof zouden we kunnen zeggen: „Alleen in haar gedichten kan zij wonen”. In een vraaggesprek dat in Vrij Nederland gepubliceerd werd, zegt ze: „Wie meer over mij weten wil, moet die bundel maar lezen, het staat er allemaal in. Ik hoef geen toelichting te geven, het is volkomen duidelijk. Wie het niet uit mijn gedichten kan halen, die heeft er verder ook niks mee nodig. Er is niemand die mijn werkelijke omstandigheden kent, innerlijke bedoel ik, daar heeft niemand wat mee te maken.”

Ik zal u het titelgedicht uit de bundel voorlezen.

Mijn moeder is mijn naam vergeten,
Mijn kind weet nog niet hoe ik heet.
Hoe moet ik mij geborgen weten,
Noem mij, bevestig mijn bestaan,
Laat mijn naam zijn als een keten.
Noem mij, noem mij, spreek mij aan.
O noem mij bij mijn diepste naam.
Voor wie ik liefheb wil ik heten.

De dichteres heeft gelijk, het staat er allemaal in. Zulke zinnen slaan echter ook iets in de lezer los, want zij bezitten een eigen kracht. Zij roepen gevoelens en gedachten bij anderen op, die zeker niet dezelfde behoeven te zijn als die van de dichteres. Natuurlijk is het goed als men zich instelt bij het luisteren of het lezen op de oorspronkelijke bedoelingen. Maar iedere lezer en iedere luisteraar heeft nu eenmaal zijn eigen geestelijke bagage.

Met ieder gesprek, met iedere gelezen tekst wordt die bagage voor kortere of langere tijd verzwaard. Soms is men een gesprek vergeten als de gespreksgehoort de deur uitgaat. Men kan echter ook één zin opvangen die zó inslaat dat die jaren lang bij de bagage behoort.

Wij gaan onbewust selekteren. Dat wat onbelangrijk voor ons is, zullen we snel vergeten; wat belangrijk is, willen we vasthouden en bij ons houden.

Wij moeten leren kiezen, maar dat is niet gemakkelijk in onze boeiende en schokkende tijd. Hier ligt een belangrijke taak voor het onderwijs. We kunnen er niet meer onderuit: het onderwijs moet veranderen in onze veranderde wereld.

Zoals men een pakhuis niet straffeloos kan blijven volstouwen - het zal een keer bezwijken -, zo is het ook voor de mens onmogelijk alleen maar op te nemen, alleen maar te laden: indrukken, kennis, spanning, verdriet, geluk. Er moet een evenwicht ontstaan tussen laden en ontladen. Wat wij leren, horen, ervaren, moet verwerkt kunnen worden. Men moet over het opgenomene kunnen spreken. De school kan en mag er niet meer op rekenen dat haar taak beperkt blijft tot het bijbrengen van schoolse kennis.

Ik heb eens een eerlijk verontwaardigde leraar de kreet horen slaken: „Ze denken zeker dat je je ook nog

met de opvoeding kunt bezighouden". In onze tijd is zo'n uitspraak onverantwoordelijk. Helaas is het nog maar al te vaak zo dat alleen een intellectuele en wetenschappelijke voorsprong doorslaggevend is. Men kent zijn vak - zo wordt verondersteld - als men de nodige wetenschap heeft verworven. De taak van de leraar bestaat er alleen uit, zoveel mogelijk kennis over te dragen op zijn leerlingen: een hier-sta-ik-situatie. Hier sta ik en proberen jullie ook maar zo hoog te komen. In deze sfeer past geheel het antwoord dat ergens op de middelbare school gegeven werd aan een van de leerlingen, die het waagde een vraag te stellen. Het antwoord was - het is historisch-: „Jongeman, er zijn twee soorten vragen: de eerste soort dat zijn de domme vragen en die dienen niet gesteld te worden en de tweede soort dat zijn de goede vragen en die behoeven niet gesteld te worden, want die komen vanzelf in mijn cursus aan de orde". Die jongeman heeft zijn les dan wel weer geleerd, helaas; hij zal, als hij dat eindexamen halen wil, zich wel tien keer bedenken voordat hij het waagt om weer een vraag te stellen. Bij deze hier-sta-ik-methode lost de docent zijn lading wel, maar hij bemoeit zich daarna niet meer ermee hoe die lading verwerkt wordt. Veel beter lijkt mij te zeggen: „Waar staan jullie? Ik kom bij je. Hoeveel stappen kunnen wij samen verder gaan?"

Ik stel dit misschien een beetje zwart-wit, want er zijn natuurlijk een heleboel situaties waar dit „waar staan jullie, wij zullen samen verder gaan", al regelmatig aan de orde is. Bij deze manier van werken is er géén eenrichtingsverkeer, maar ontstaat er een wisselende stroom van geven en ontvangen. De leraar zal ervaren dat hij op zijn beurt van zijn leerlingen leren kan, en te weten komen op welke manier hij het best zijn kennis kan overbrengen.

Daar gaat het mij eigenlijk om: zonder dialoog geen onderwijs. In de dialoog kan de docent pas goed weten waar de stof goed is overgekomen, waar de hiaten zitten en wat de praktische problemen zijn waarmee de leerlingen van nu worstelen. Het past nu dat ik u een van deze problemen doorgeef, die ik in een studentengroep op het spoor kwam. Een toekomstige dominee drukte het als volgt uit in een taalexpressie: „Er wordt van ons verwacht dat wij ons werk doen in de wereld van vandaag met de taal van gisteren." Wij kunnen leerlingen en studenten niet, luisterend in de collegebanken of in de stilte van de studeerkamer, met de problemen van moderne taalbeheersing laten tobben. Zij moeten kansen krijgen zich te oefenen. Krijgen zij die kansen niet, dan zullen zij zich hoe langer hoe meer in het werk en studie of privéleven isoleren en zich afwenden van de levende omgang met de medemens. Maar die medemens met zijn problematiek laat zich nu eenmaal niet wegduwen. Hij zal voortdurend aan de deur blijven kloppen. Volgens Martin Buber weten de mensen die tegenzin hebben gekregen in de levende omgang en ongevoelig zijn geworden voor wat de wereld voor hen zou kunnen betekenen, daar wel raad mee. Hij zegt: „Zij hebben de persoon gevangen gezet in de geschiedenis en het persoonlijk spreken in de bibliotheek."

Ik heb getracht met enkele voorbeelden uit de literatuur het krachtveld van de taal, voor zover het mijn onderwerp betreft, te bepalen. Brengen wij dit soort voorbeelden over op het leven van alledag, dan zien wij daar precies hetzelfde. Dan zien we ons geplaatst in dezelfde situatie met soortgelijke problematiek, vluchtiger weliswaar, minder grijpbaar, maar daardoor soms juist gevaarlijker. We zeggen zo gauw maar wat. We verstaan zo snel verkeerd, we praten zo vaak langs elkaar heen: we zijn aangekomen bij de basis, maar ook bij de grenzen van het leerbare.

Je kunt niet voor dichter leren, wij hebben dat ervaren bij Neeltje Maria Min. Je kunt niet leren voor kunstenaar of voor wijsgeer, maar je kunt wel de receptieve en creatieve krachten die in ieder mens aanwezig zijn, leren ontwikkelen. Je kunt wel de verschillende mogelijkheden leren gebruiken om in een betere relatie te komen met de ander of met de dingen. Om Martin Buber nog eens aan te halen: „Alle werkelijke leven is ontmoeting" en „De mens wordt tot ik door het gij." Dit kunnen wij in het onderwijs waar maken. Niet door gewichtig lijkende oefeningen, niet door hoog van de toren te blazen, maar juist door te werken aan heel elementaire belangrijke en essentiële basisopdrachten.

Wij moeten bij het begin durven beginnen, maar dat begin ziet er helemaal niet indrukwekkend uit. Wij zullen ervaren hoe moeilijk het is om te zeggen wat je bedoelt, hoe moeilijk het bovendien is om te luisteren naar wat een ander zegt. In ieder gesprek is luisteren van veel groter belang dan wij oppervlakkig denken. Het luisteren naar elkaar verdiept, bouwt op, werkt creatief. Slecht luisteren is heel vaak oorzaak van niet goed begrijpen.

Ik geef u een paar voorbeelden van beginopdrachten. Het is zelfs een beetje riskant om het te doen, omdat ze er misschien wel onnozel uitzien.

Stel een vraag en geef een antwoord.

Lees een heel kort citaat voor.

Wijs iemand de weg.

Doe een mededeling voor een groep.

Vat eens heel kort samen wat een ander heeft gezegd.

Haal de essentie uit een samengestelde vraag.

Bij al dit aanvangswerk stuiten wij op problemen als: wat is goed taalgebruik als wij een zakelijke gedachte moeten doorgeven? Wat is goed taalgebruik als wij gevoelens en emoties moeten uiten? Dit soort opdrachten zullen wij vanaf de kleuterschool tot aan de universiteit, bij het nijverheidsonderwijs, bij vakopleidingen, bij vorming buiten schoolverband aan onze kinderen, leerlingen en studenten moeten geven, aangepast natuurlijk aan hun leeftijd en aan hun eigen situatie.

Vanzelfsprekend kunnen wij het bij deze basisopdrachten niet laten. Wij zullen onze leerlingen gevoelig moeten maken voor de vele werkelijke mogelijkheden van de taal en hen moeten laten ondervinden dat van de taal een grote kracht kan uitgaan. We zullen ze tegelijkertijd moeten leren dat diezelfde taal een instrument kan worden in dienst van bijvoorbeeld het bedrog, of het mededogen; wij zullen ze ook moeten

leren dat soms alleen maar gezwegen kan worden, omdat ook de taal haar grenzen heeft. Er zijn nu eenmaal gebieden waar woorden tekort schieten. Na deze ontdekking zullen onze leerlingen gevoel krijgen voor de taak die de taal ons stelt, en de mogelijkheden die wij door dit medium gekregen hebben.

Dames en heren, vanuit deze gezindheid is tien jaren geleden in Utrecht de Akademie voor Expressie door Woord en Gebaar gesticht. Aan dit instituut worden leerkrachten opgeleid voor de expressie. Onze leerlingen worden vanaf de aanvang van hun studie geoefend in de bewuste ontmoeting met de ander en in de dialoog die daaruit kan ontstaan. Taal en beweging zijn voor ons heel moeilijk te scheiden; spreken is bewegen. Omdat taal en beweging zich manifesteren op zoveel verschillende levensterreinen is ons vak onbegrensd. Voor dat vak hebben we nog altijd geen goede, voor iedereen begrijpelijke naam gevonden. Het leerplan van de akademie is veelzijdig en tamelijk zwaar. We hebben de vier studiejaren hard nodig. Men kan op de akademie komen als men het diploma van een middelbare school behaald heeft. Er is nog een mogelijkheid voor jongeren die dat eindexamen niet behaald hebben: zij moeten een voorbereidend jaar volgen, hun studie duurt vijf jaar. Er zijn op het ogenblik 34 mensen die ons eindexamen behaald hebben; ik ben er trots op te kunnen zeggen

Na haar rede gaf mevrouw Reumer een korte les waarin de leerlingen enige korte taalopdrachten moesten uitwerken. In aansluiting daaraan volgde het lustrumspel van de tweedeaars leerlingen. Het doel van het spel was: op een plezierige manier enkele facetten van het werk op de akademie te laten zien.

Als uitgangspunten waren werkstukken van het eerste jaar uit verschillende lessen genomen, bijv. een volksdans, versdramafragmenten, gedichten, een poppenspel, een werkstuk uit de les bewegingsexpressie en een zgn. creatieve benadering van een fragment uit de Camera Obscura.

Als hoofdpersoon voor het spel kozen de leerlingen een jongen die in de loop van het spel zou ontdekken wat hij allemaal kon beleven als hij zijn fantasie liet werken. De jongen moest een tegenspeler hebben; iemand die hem aan het denken en fantaseren zou zetten.

Ze vonden een tegenspeelster in het gedicht „Tover jij” van Jan Elburg. Het meisje dat hierin beschreven wordt, gaat voor de jongen werkelijk bestaan als hij het gedicht volledig geconcentreerd voordraagt.

Groepen uit het eerste jaar hebben aan deze ideeën gewerkt en de eindregie van de staf heeft bijgedragen tot het „voorstelling-rijp” maken van het geheel.

Het meisje roept verschillende herinneringen in de jongen wakker. Die herinneringen worden in bovengenoemde fragmenten getoond.

dat dit sinds korte tijd een officiële onderwijsbevoegdheid geeft. Zij werken o.a. op kweekscholen, middelbare scholen, sociale akademies en universiteiten. Het is een grote verscheidenheid zoals u merkt; het blijkt telkens dat wij nog te weinig gediplomeerden hebben: waar men met dat expressiewerk begint, wil men niet meer stoppen. Voor wat het werken met gehandicapten en probleemgroepen betreft, zitten we nog midden in het experiment. Wij zijn nog te kort bezig en we zijn ook nog op geen stukken na daar waar wij graag willen komen.

Het zou op dit ogenblik te ver voeren om u uitvoeriger over de akademie in te lichten. Wij hebben gemeend dat het misschien plezieriger was u iets te laten zien van het werk. Voor verder geïnteresseerden zijn er uiteraard prospectussen verkrijgbaar. Mijn opdracht is u iets van het gewone werk te laten zien en dat is geen gemakkelijke taak. Want dat gewone werk is het werk dat in de keuken gebeurt; daar waar men liever geen publiek om zich heen heeft. Werken aan taal-expressie, met een paar honderd ogen op je gericht, is noch voor de docent noch voor de leerlingen erg bevorderlijk om ontspannen bezig te zijn.

Maar ondertussen behoort ook deze situatie tot de werkelijkheid; het lijkt me daarom goed dat wij gaan beginnen.

Tekst van het gedicht:

HEKS HEKS.

Tover jij?
je leeft zo eenvoudig
als duizend anderen
binnen een tent van frans katoen
met je borsten in twee voorkamers
binnen een huisje van dunne kleren
zo klein zo klein
dat je benen de straat op moeten
je droomt zo bescheiden in je ogen
je werkt zo eenvoudig met je schouders
als duizend en een vrouwen
waarom moet mijn stem dan buigen
of een prinses voorbijkomt?

ik geef mij over
er komt een onmetelijke
vredige luchtvloot over

bekèn het maar je
(heks heks)
doet het, nietwaar,
toveren.

GENOOTSCHAP ONZE TAAL

Geschiedenis In 1931 richtten enige vooraanstaande personen uit de kringen van handel, pers en wetenschap te Amsterdam het Genootschap Onze Taal op. Het oorspronkelijke doel was, een dam op te werpen tegen de invloed van germanismen die onze taal toen bedreigden. Langzamerhand is het doel uitgebreid tot verspreiding van de kennis van het Nederlands en bevordering van een juist taalgebruik. Het Genootschap organiseerde in 1955, 1958, 1960, 1962, 1964 en 1966 een nationaal congres dat door vele honderden werd bezocht.

Werkwijze Het Genootschap geeft een maandblad uit dat de vraagbaak wil zijn voor ieder die in de dagelijkse praktijk met taalmoeilijkheden te maken heeft. Het blad wil op prettig leesbare en taalkundig verantwoorde wijze inzicht geven in alle zaken die het zuivere taalgebruik betreffen. Het richt zich tot allen die het Nederlands als dagelijks instrument voor hun schrijven moeten gebruiken, onverschillig in welk beroep. De oplaat van het blad is ruim 12.000.

Abonnement en lidmaatschap ABONNEMENTSPRIJS: f 4,— per jaar. Groepsabonnementen: één stamabonnement voor tenminste f 25,— per jaar en ieder volgend abonnement à f 2,—. De lidmaatschapsbijdrage (incl. abonnement) wordt in de loop van 1967 opnieuw vastgesteld.

Aan nieuwe abonnees worden de in de lopende jaargang reeds verschenen nummers indien voorradig nog toegezonden.

BANDEN verkrijgbaar voor het laten inbinden van drie jaargangen per band.

Nederlandsche Uitgeversmaatschappij N.V. — Aalmarkt 11 — Postbus 4 — Leiden
Telefoon (01710) 3 36 29 — Postgiro 346385.

**Bij het Genootschap Onze Taal
zijn nog verkrijgbaar:**

<i>Verzorgd Nederlands, verslag congres 1955</i>	f 1,50
<i>De kunst van het woord, verslag van congres 1966</i>	f 1,50
<i>Dr. J. Veering, Mogelijkheden en moeilijkheden van taalverzorging</i>	f 10,—

De andere congresverslagen zijn uitverkocht. Oude jaargangen (alleen na 1959) zijn nog beperkt leverbaar. Prijs per jaargang f 4,—.

Alle bestellingen moeten gestuurd worden aan het bureau van Onze Taal, Parkstraat 32, Den Haag. Betaling per giro 181661, Penningmeester Onze Taal, Leiden.

ONZE TAAL

MAANDBLAD VAN
ONZE

HET GENOOTSCHAP
TAAL

BESTUUR

PROF. W. F. J. M. KRUL, DEN HAAG, Voorzitter
H. BARON VAN LAWICK, DEN HAAG, Secretaris
DRS. M. J. F. DONKERS, LEIDEN, Penningmeester
W. A. H. C. BOELLAARD, DE BILT
DRS. A. J. S. VAN DAM, AMSTERDAM
IR. J. T. DUYVIS, AMSTERDAM
MR. J. JOLLES, DEN HAAG
HENDRIK MULLER, LAREN N.H.
J. M. REDELE, DORDRECHT
IR. J. P. SMITS, DEN HAAG
MR. A. STEPELS, ROTTERDAM

BESCHERMVROUW: H.M. DE KONINGIN

RAAD VAN DESKUNDIGEN

PROF. DR. G. A. VAN ES, GRONINGEN
PROF. DR. K. HEEROMA, GRONINGEN
PROF. DR. L. C. MICHELS, NIJMEGEN
DR. C. KRUIJSKAMP, RED. WNT. LEIDEN
PROF. DR. C. F. P. STUTTERHEIM, LEIDEN

BUREAU VAN HET GENOOTSCHAP: PARKSTRAAT 32, DEN HAAG, REDACTIE: DR. J. VEERING

ABONNEMENTEN EN VERZENDING:

NEDERLANDSCHE UITGEVERSMIJ., AALMARKT 11 - LEIDEN - TELEFOON (01710) 3 36 29 - POSTGIRO 346385

LEZEN EN SCHRIJVEN

„Slecht Nederlands! Niet om te lezen...!” En het bedrukte papier wordt opzijgeschoven. Maar na een paar seconden pakt de lezer het misnoegd weer op, want hij moet nu eenmaal weten waarover het gaat. Waarom zegt de lezer *slecht* Nederlands? Zijn er formele fouten, spelfouten, verkeerde woorden en uitdrukkingen? Leest u het volgende stuk eens aandachtig:

Evenals dit in vorige jaren het geval was, blijkt, dat een groot gedeelte van het personeel nog beschikt over een soms niet onaanzienlijk aantal snipperdagen. Wij dringen er bij u op aan, niet tot het allerlaatste gedeelte van het jaar met het opnemen van de resterende snipperdagen te wachten. Wanneer men door omstandigheden, die niet te voorzien zijn, niet in staat zou zijn om de snipperdagen in de laatste dagen van het jaar op te nemen, dan gaan ze verloren, want, zoals bekend, is het overhevelen van snipperdagen, die niet werden opgenomen, naar het volgend jaar, in het algemeen niet toegestaan. Indien daartoe geen bijzondere aanleiding bestaat, moet men niet tot het laatste moment wachten met het opnemen.

U hebt het aandachtig gelezen en daarom weet u wat er staat. Maar stelt u zich voor dat deze informatie ¹⁾ op een mededelingenbord in een of andere fabriek is opgeprikt. De voorbijgangers lezen de zinnen vluchtig. Wat zal hun reactie zijn? Vermoedelijk: „Geen snipperdagen meer” of iets van dien aard. Toch staat er geen grammaticale fout in het stuk. Er zijn echter - behalve enige andere stijleigenaardigheden - maar liefst acht ontkenningen in opgenomen. Het gevolg is dat de lezer denkt dat iets niet doorgaat en dat hij bedrogen wordt.

¹⁾ Het voorbeeld van de snipperdagen is ontleend aan: Werff, F. C. van der, De noodzaak van beter taalgebruik bij schriftelijke communicatie. Tijdschr. voor Efficiëntie en Documentatie 35 (1965) nr. 14, blz. 1053-1057.

²⁾ Wanbegrip over de taal in de krant kan bijvoorbeeld ontstaan zijn door gebrek aan kennis van de soorten journalistiek. Er is een zeer onwaardige en onrechtvaardige legende dat „de” krant slecht schrijft.

Iemand die weet hoe gelezen wordt, en het vak van schrijven verstaat, maakt ervan:

Neem op tijd uw snipperdagen op.

Velen van u hebben nog twee of meer snipperdagen over. Die kunt u beslist niet allemaal tegelijk in de maand december krijgen. Neem ze dus voor die tijd op! Na december zijn ze vervallen.

Hebt u een goede reden om in december vrij te vragen? Doe het nu al vast!

Zakelijke taal

Het voorbeeld van de snipperdagen behoort tot de zakelijke taal. Het begrip „zakelijke taal” is zo algemeen bekend dat een nadere definitie eigenlijk onnodig is. Zakelijke taal behandelt zakelijke informatie. Spanning en ontroering wil de schrijver niet overbrengen: zijn stijl is afhankelijk van het doel: een bepaalde informatie verstrekken aan een bepaalde lezer of groep lezers. Zo'n informatie staat in een rapport, een wetenschappelijk artikel, een verordening, een memorandum, een zakelijke brief enz.

In het hiernavolgende is deze taal bedoeld: dus niet de taal van een dagboek, een roman, een persoonlijke brief; ook niet de journalistieke taal. Over „de” taal in „de” krant bestaan overigens veel misverstanden: wij hopen daaraan later een beschouwing te wijden ²⁾. Het zou een fataal zijn, te geloven dat men er met alléén grammaticaal goed Nederlands is: een zakelijk stuk moet in de eerste plaats logisch opgezet en psychologisch verantwoord zijn. Overschatting en onderschatting van de lezer vinden weerslag in de taal. Hoe meer de schrijver zich in de positie van de lezer kan indenken, des te beter is het. Die immers moet via het bekende naar het onbekende worden gebracht: hij moet het nieuwe begrijpen en er zo naar handelen, als de schrijver zich dit voorstelt.

De lezer

Maar hoe leest de lezer? Er zijn zoveel soorten van lezers en manieren van lezen. Er zijn zoveel omstandigheden waaronder gelezen moet worden. Lezen is een menselijke daad, het resultaat daarvan is o.a. afhankelijk van de bereidheid van de mens om een onderwerp in zich op te nemen, zijn kennis, zijn ervaring, zijn innerlijke rust tijdens het proces van het lezen. Kortom, lezen en lezen is twee. Wanneer bijvoorbeeld de lezer voldoende kennis bezit om het onderwerp te begrijpen, persoonlijke (financiële of professionele) belangen heeft bij het onderwerp, zal hij - dunkt ons - veel eerder over taalmoeilijkheden heen stappen dan in het tegenovergestelde geval. Maar het blijft natuurlijk ook mogelijk dat hij juist tengevolge van die omstandigheden de taalmoeilijkheden scherp opmerkt: hij verliest zijn geduld: „ik begrijp wel waar hij heen wil, maar hij zegt het zo ingewikkeld . . .”

Leescursussen

In ons land worden voor mensen die „moeilijk” lezen, cursussen georganiseerd in het lezen. Het gaat daarbij om twee aspecten: snel en goed. Het eerste is het meest spectaculair; het kan een soort sport (met records!) worden, zoveel mogelijk woorden per minuut te lezen. Naar de excessen - in Amerika zijn zelfs „scores” van 10.000-25.000 woorden per minuut bekend! - mag men deze cursussen nooit beoordelen. De Amerikanen zelf noemen zulke getallen „bunk”; zij menen dat 300-350 woorden per minuut voor een gemakkelijk tijdschriftartikel normaal is en dat snelheden van meer dan 800 woorden per minuut zeldzaamheden zijn. Tenminste als „snel” lezen ook „goed” lezen moet betekenen.

Paard achter de wagen?

Het ligt voor de hand dat er vooral bij ervaren lezers een soort weerzin ontstaat tegen lessen in snel lezen: lezen is bij hen een proces van langzaam, kritisch verwerken, dat door snelheid alleen maar geschaad kan worden.

Toch zijn de gedachte en de methode van dergelijke cursussen juist. Te veel mensen (vooral academici) hebben de neiging om zelfs heel gemakkelijk leesbare stukken waaruit zij niet meer dan een paar feiten moeten halen, met een bijzonder lage snelheid te lezen. In zulke gevallen doet de verhoging van de snelheid geen kwaad. De cursisten moeten o.a. regressie afleren, d.w.z. zij moeten zich dwingen dóór te gaan met lezen en niet telkens met de blik terug te schieten naar een stuk tekst dat ze al achter zich hebben. Zij moeten er aan wennen „sleutelwoorden” en „signaalwoorden” uit de tekst op te vissen, zodat ze snel de essentiële punten uit een betoog halen; de hele zin of de hele alinea woord-voor-woord uitspellen is overbodig. Verder moeten er allerlei aanwensels worden afgeleerd als het hardop of binnensmonds meelesen van de tekst (met hardop lezen komt men ten hoogste op 175 woorden per minuut). Het is ook van belang, de „leesbreedte” te vergroten, d.w.z. men moet leren de ogen

minder van links naar rechts te bewegen en met één blik een groot stuk van de regel te pakken.

Resultaten blijven bij zo'n cursus meestal niet uit. Men kan inderdaad door juiste en veelvuldige oefening zijn leessnelheid (nogmaals: snel en goed lezen!) aanzienlijk vergroten. Maar ieder die ijverig de lessen volgt en het huiswerk maakt zal niet aan de verleiding kunnen ontkomen om soms eens hartgrondig te zuchten: „Het is eigenlijk het-paard-achter-de-wagen-spannen . . .”

De schrijvers hadden leesbaar moeten leren schrijven, dan hadden wij niet hoeven te leren hoe je moet lezen!”

Leesomstandigheden

Leesbaar schrijven betekent *zoveel mogelijk* rekening houden met de lezer. Er zijn leesomstandigheden waarop de schrijver nu eenmaal geen invloed kan hebben. De elektrotechnicus zonder filosofische scholing, die een vakkundige publikatie over de Ionische natuurfilosofen niet kan volgen, moet daarvan de schrijver niet de schuld geven: de lezer mist eenvoudig de vereiste kennis. Wie een publikatie uit eigen vakgebied niet kan begrijpen omdat hij innerlijk nerveus is door persoonlijk verdriet en knagende onrust of omdat hij in een lawaaige omgeving telkens door buitenstaanders wordt afgeleid, moet gewoon wachten op een gunstiger ogenblik: niet de schrijver maar de lezer heeft de mislukking van het lezen veroorzaakt.

Bepaling van de leesbaarheid

Zien we van al deze „uiterlijke” en „innerlijke” factoren af die het resultaat van het lezen beïnvloeden, dan kunnen we vaststellen¹⁾ dat de leesbaarheid bepaald wordt door:

- 1e de bouw van het betoog;
- 2e de begrijpelijkheid van de taal;
- 3e de aantrekkelijkheid van de taal.

Het betoog

De lezer heeft een snel en duidelijk inzicht nodig in de samenhang van het betoog. Het gaat hier bijvoorbeeld om de volgorde van de argumentatie, de juiste plaats van de conclusie. Hoofd- en bijzaken behoren gescheiden te zijn; het verschil tussen de feitelijke gegevens en de mening van de schrijver behoort zichtbaar te zijn. De verdeling in paragrafen en alinea's dient goed overdacht te zijn: paragrafen en alinea's zijn „bouwstenen” in een betoog. Als de titels van de delen (hoofdstukken, paragrafen e.d.) slim gekozen zijn, kan een haastige lezer volstaan met een blik over het papier: hij weet dan toch in grote lijnen waar het stuk over gaat en tot welke conclusie de schrijver komt.

Tal van typografische mogelijkheden zijn er om de lezer bij zijn gang door het betoog te helpen. We denken aan: inspringen, gebruiken van „wit”, vette en cursieve letters, hoofdletters, omlijnningen. Het is hier niet de plaats, daarop in te gaan. Alleen dit: een teveel aan typografische middelen verwacht de lezer;

¹⁾ Andere bepalingen zijn ook mogelijk. In wezen komen ze alle toch op hetzelfde neer. Van der Werff noemt in bovengenoemd artikel: het leesgemak, het menselijk element en het abstractieniveau. Hij volgt hierin de Amerikaanse onderzoeker Fleisch: reading ease, human interest, level of abstraction.

een zakelijk stuk mag er niet als een reclamebiljet uitzien; trouwens, een „mager” betoog wordt er door hoofdletters, cursief e.d. niet beter op.

Begrijpelijkheid

Over de begrijpelijkheid van de taal heeft Onze Taal reeds menigmaal geschreven. Op de een of andere manier komt het onderwerp in bijna ieder nummer ter sprake. Wij willen daarom niet in dit artikel een overzicht geven van alle principes van „zakelijke stijl”. Een paar punten mogen volstaan.

1e Hou de *lengte* van de zin in het oog. Over de verhouding leesbaarheid-zinslengte zijn een paar goede studies voor ons taalgebied verschenen. Een redelijke vuistregel, een *gemiddelde* zinslengte van 20 niet te overschrijden. Men moet overigens niet in de eerste plaats denken aan het aantal *woorden*; het aantal *gegevens* in een zin is belangrijker. Er zijn zinnen van veertig, vijftig woorden mogelijk die zonder moeite begrijpelijk zijn omdat ze maar één gegeven (aangelengd met vulling) behandelen. In de volgende zin van 52 woorden is de dosering van de gegevens te hoog:

De methode kan vervallen wanneer de bij het meten te gebruiken lat is voorzien van een tweetal blokjes die zodanig zijn gevormd dat wanneer de aldus uitgevoerde lat tegen de vleugelonderzijde wordt geplaatst, de bovenkant ervan evenwijdig is met de eerder genoemde verbindinglijn tussen de voorste en achterste punt van het vleugelprofiel.

De hoeveelheid gegevens moet trapgewijs en zinrijk aan de lezer worden aangeboden. Met alléén maar heel korte zinnen bereikt men ook niet het gewenste effect; zo'n systeem (alinea's lang . . .) wordt dodelijk vermoeiend: het verband raakt zoek. Een fragment:

De produktie kan 5% stijgen. De kosten kunnen 10% dalen. Enige wijzigingen moeten dan worden aangebracht. De machines moeten wekelijks worden nagezien. Een smeersysteem moet worden opgezet. Verouderde machines moeten worden vervangen. Reparatie betekent tijdverlies.

2e Controleer de ingewikkeldheid van de zin. Dikwijls is het niet zozeer de lengte van de zin als wel de *inelkaarvoeging* van hoofdzin en bijzinnen die de leesbaarheid schaadt. De volgende zin heeft maar 25 woorden, maar is toch moeilijk:

De enige verandering die nu is aangebracht, is dat de drempels die in het ontwerp naar de kant vanwaar de stroom komt, gezet waren, omgedraaid zijn.

Een controlemiddel is de telling van het aantal werkwoordsvormen per zin: bijna een derde van het totaal aantal woorden in de vorige zin bestaat uit werkwoordsvormen.

Denk eraan dat de Nederlandse zin een „spanning” kent tussen twee delen: „hij is vanmorgen met zijn moeder op de fiets naar het postkantoor *gegaan*”. De afstand tussen die bij elkaar behorende delen kan voor een snel en goed begrip te lang worden. Voorbeeld:

Niemand zal ondanks het feit dat ten gevolge van een krappe behuizing het laboratorium voor constructies langzamerhand op een overvol pakhuis gaat lijken, de grote trek-drukbank die immers het grootste deel van het vloeroppervlak in beslag neemt, **over het hoofd zien**.

3e Wees zorgvuldig bij de keuze van een *woord*. Dit is een zo algemene raad dat u er in de praktijk niet veel aan hebt. Maar er zijn ook te veel aspecten aan de woordkeuze dan dat wij ze hier allemaal kunnen noemen. Voorlopig lijkt ons de volgende opsomming zonder voorbeelden genoeg:

- voorzichtig zijn met vreemde woorden;
- weloverwogen de vaktaal gebruiken;
- niet uw kracht zoeken in verouderde woorden;
- oppassen voor vage woorden;
- geen synoniemen nemen waar verwarring mogelijk is;
- woorden met een te hoge graad van abstractie vermijden;
- overbodige woorden schrappen.

Wat het laatste betreft, hoede men zich voor het bijgeloof dat kort *altijd* duidelijk is. Er zijn woorden en wendingen die overbodig lijken, maar die wel degelijk een functie in de informatie-overdracht hebben.

Aantrekkelijkheid

De aantrekkelijkheid van de taal is een zeer betrekkelijk begrip. Ook nog subjectief trouwens: wat de een mooi vindt, is voor de ander lelijk. Te veel aantrekkelijkheid maakt een zakelijk stuk onzakelijk en wekt weerstanden op bij de lezer. Hoe breder het leespubliek is, des te eenvoudiger en aantrekkelijker behoort de taal te zijn. Ook hier staan ons talrijke mogelijkheden in zinsbouw en woordenkeuze ter beschikking. We noemen:

- al te afgesleten clichés vermijden;
- de lezer aanspreken met *u*;
- een vraag durven stellen en het antwoord erop geven;
- namen noemen van mensen en dingen;
- eentonigheid in zinsbouw vermijden;
- actie in de werkwoorden brengen;
- de onpersoonlijke stijl hier en daar doorbreken.

Onpersoonlijkheid in zakelijke stukken is nodig. Zakelijke stijl betekent niet: „al keuvelend uit de doeken doen hoe het allemaal in mekaar zit”. Toch kan een geroutineerd schrijver een waardig zakelijk stuk opstellen dat wat vaart heeft. We denken daarbij bijvoorbeeld aan de juiste keuze tussen bedrijvende en lijdende vorm, aan een goede afwisseling van woorden als „men” en „we”. Funest is vaak de voorliefde voor een omschrijving waar een directe zegswijze net zo goed had gekund. Bijvoorbeeld:

De berekening van de gevraagde waarde vond plaats door hem.
Het al of niet zich kunnen aanpassen aan het onvermijdelijk in levenspraktijk belemmerd worden door langdurige ziekte hangt af van het bewust aanvaarden en het persoonlijk beleven van de situatie.

De man die er genoeg van krijgt dat er altijd fietsen voor zijn raam worden gezet, loopt naar buiten en vraagt vriendelijk: „Wilt u alstublieft uw fiets aan de overkant zetten?” Heeft hij dit twintig maal moeten vragen, dan neemt hij een stuk karton om achter zijn ruit te zetten. Onder de geheimzinnige dwang van pen en inkt schrijft hij nu: „Het alhier plaatsen van rijwiel is verboden!” Persoonlijke taal als hij het zegt; onpersoonlijke omschrijving zodra het zwart op wit moet.

Taalfouten

En de grammatica, heeft die niet met leesbaar schrijven te maken? Natuurlijk. Alleen maakt u veel minder fouten tegen de grammatica dan sommige pessimistische critici dat veronderstellen. Er zijn zoveel soorten fouten mogelijk . . . Wie in een stuk van 5000 woorden één spelfout maakt („het *geschied*”) of een grammaticafout („het *betreffen* hier alle maatregelen”), mag in vrede huiswaarts gaan. Hem treft geen blaam; elke redelijke lezer weet dat het per ongeluk gebeurd is. Maar „ergens” is de maat vol. Er staan dan zó veel storende fouten in het stuk dat de lezer het òm die taalfouten niet meer accepteert, althans niet ernstig neemt. Hij krijgt een lage dunk van de schrijver en dat komt niet ten goede aan de inhoud van het stuk. Of de lezer komt tot de conclusie dat de schrijver meer achting voor de lezer had moeten tonen, door het stuk tenminste op de allergrofstste taalfouten te corrigeren.

Schade en schande

Het werken aan de leesbaarheid van een stuk zakelijk proza is „vijlen” aan de tekst. Het is voor verreweg de meeste schrijvers handiger dit *achteraf* te doen dan op het ogenblik van het schrijven zelf. In schooltermen: maak zonder angst het „klad” en ga daaraan vijlen voor u het in het „net” schrijft. Als je aan al die leesbaarheidsadviezen moet denken *terwijl* je schrijft, durf je geen woord meer op papier zetten. Schrijf dóór, vergeet al die taalmeesters die uw stijl beroepshalve betuttelen! Het zijn ook maar mensen met hun persoonlijke voorkeur en afkeer. U moet eerst wat te schrijven *hebben* („waarover u schrijft”) en dan pas komt de methode van het onder woorden brengen („hoe u schrijft”). Dat *hoe* wordt bepaald door *waarover* en *voor wie*.

Leesbaar schrijven is niet te leren zoals een schoolkind een rij vreemde woorden en grammaticaregels in het hoofd stamp. Daarvoor is het taalgebruik te nauw verweven met eigen karakter, eigen persoonlijkheid: de vogel zingt zoals hij gebekt is. Dat volstrekt eigene in het taalgebruik kan men niet veranderen door een paar (oneerbiedig gezegd) schrijf-„truukjes” te leren toepassen: je moet trouwens ook jezelf durven zijn. Denken met het hoofd van de lezer, zo heeft drs. J. Bakker eens het ideale zakelijke taalgebruik genoemd. Er is geen betere weg tot dat denken dan die van de schade en de schande.

ENGELS AOW

Het volgende is bestemd voor degenen die denken dat je in het Engels „alles zoveel beter en makkelijker kunt zeggen” dan in het Nederlands. Het sluit goed aan bij de beschouwing van drs. Bakker, Uit anderen hoofde, die terecht betoogde dat een stuk proza met „echtgeno(o)t(e)” algebra is geworden (O.T. dec. '66). In een ambtelijke publikatie over de pensioenen, die aan alle Engelsen is verzonden, staat:

„The earliest age at which a woman can draw a retirement pension is 60. On her own insurance she can get a pension when she reaches that age, if she has then retired from regular employment. Otherwise she has to wait until she retires or reaches age 65. At age 65 pension can be paid irrespective of retirement. On her husband's insurance, however, she cannot get a pension, even though she is over 60, until she has reached age 65 and retired from regular employment, or until he is 70 if he does not retire before reaching that age.”

Het is als het zoeken naar een parkeerplaats in een vreemde binnenstad. Je begint met éénrichtingsverkeer, plotseling verboden voor auto's, linksaf verboden dan maar rechtsaf, alles bezet, links parkeren op oneven dagen, rechts alleen tussen 14.00 en 16.00 uur, stopverbod, rechtsaf verboden, éénrichtingsverkeer . . . en je staat na tien minuten weer op het punt waar je begonnen bent te zoeken.

Het Engelse blad The Observer van 1 jan. 1967 heeft het bovengenoemde stuk genoemd: „a fine example of the tortuous prose of government pamphlets and leaflets.” Je zult maar een Engelse getrouwde vrouw van tegen de zestig zijn, die wil weten of ze nu pensioen krijgt of niet . . .

Twee psychologen van het Medical Research Council hebben zich met het geval bemoeid. Zij zeggen dat de mist *niet* te wijten is aan de schrijvers van de pensioenregels, maar . . . „it's simply that English doesn't adapt itself to explaining complex regulations”. (Dat lijkt ons een taalkundig onverdedigbare stelling.)

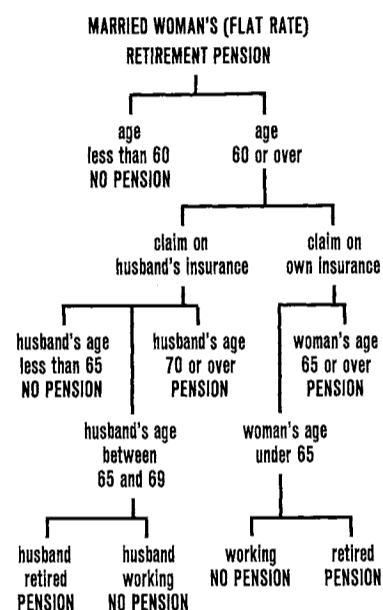
Het voorstel van de psychologen is belangrijk genoeg om het ook voor ons land aan te bevelen. Zij menen dat dergelijke ingewikkelde zaken, die voor iedereen bestemd zijn, niet in normaal proza aan het publiek moeten worden aangeboden. De lezer moet via diagrammen of langs heel eenvoudige stadia van vragen-antwoord komen tot datgene wat voor hem relevant is, tot het geval waar hij in thuishoort, tot de oplossing waar hij naar zoekt.

Veel mensen hebben last van een soort „geestelijke blokkering” zodra er formulieren ingevuld moeten worden: zo ja, en/of, gehuwd/gehuwd geweest, geheel/ge-deeltelijk. Maar sommige formulieren zitten gek in elkaar! We hebben eens een enquête-formulier van een bedrijf gezien waarin bij de personeelsleden onderzocht werd of er belangstelling was voor een bus van station naar bedrijf. Gevraagd werd o.a. „Zou u op eigen kosten met een bus van het station naar het bedrijf willen gaan?” *Ja/nee*. Het antwoord kan een kind uitkiezen. Maar de volgende vraag luidde: „Zou uw antwoord hetzelfde zijn, als de bus gratis was?” *Ja/nee*.

Twee seconden nadenken leert dat vraag nr. 2 de hele enquête waardeloos heeft gemaakt.

De Engelse psychologen zijn van mening dat de opstellers uit moeten gaan van de eenvoud van een totomulier. Eenvoudig wegstrepen: dáár hoor ik niet bij, en dan de weg vervolgen naar: dáár is mijn geval. In het bijzonder bij belastingformulieren is die tactiek nodig, want daar heeft elke invuller toch al het gevoel dat hij „in oorlog” is met de opsteller en dat een verkeerd antwoord hem geld gaat kosten.

Wij laten hieronder hun voorgestelde „stamboom” volgen. Een getrouwde vrouw („betrokkene”) hoeft maar *ja/nee*-kiezend van boven naar beneden te gaan om te weten te komen wat over haar beslist is. Het is een goede aanvulling op ons betoog over de leesbaarheid (zie blz. 25). Er zijn nu eenmaal dingen waarover je in normaal proza nooit leesbaar *kunt* schrijven.

MANEN

Kunnen we spreken over *landen* op de *maan*? Over het antwoord hoeft niemand na te denken: ja. We kunnen ook een *zilveren* (en zelfs *papieren*) *gulden* gebruiken: zilver en goud bijten elkaar niet. Zo ook een gouden *oorijzer*, een oude *juffrouw* (= jonge vrouw), een *plastic bord* (= houten plank). Een *gaspitje* brandt zonder pitje (van de kaars), een *kerkhof* is niet meer de tuin naast de kerk en een *kurk* hoeft niet van kurk te zijn. De *winkel* staat niet alleen meer op de hoek, de *schildwacht* heeft geen schild, de *kastelein* geen kasteel, het *gasthuis* geen gasten. De reeks kunt u zelf voortzetten: iedereen die de verhouding naam-zaak begrijpt, kan de voorbeelden vinden.

De naam kan blijven, ook al is de zaak veranderd. *Landen* is oorspronkelijk een term uit de zeevaart: aan land komen. De luchtvaart heeft het woord overgenomen: uit de lucht op het land neerdalen. Aan *aarden* was geen behoefte, het woord was trouwens al bezet (niet alleen de elektro-technische term „aarden”, maar ook „aarden” = „een aard hebben” stamt van „aarde”; „aard” komt immers van „aarde”). Een

watervliegtuig landt op het water: een specifiek woord voor die operatie zou een welkome aanleiding tot enige vrolijkheid kunnen zijn... Men denke ook eens aan *arriveren*. Oorspronkelijk aan de *oever* (rive) aankomen: nu kun je aan het station *arriveren*.

Manen voor „landen op de maan” is in onze taal trouwens onmogelijk daar het werkwoord reeds een geheel andere betekenis heeft. Hetzelfde geldt voor *maning*. Onze aardse terminologie wordt eenvoudig betrokken op de maan en (straks) andere hemellichamen. De Amerikaanse ruimtevaartterminologie kent geen „*moonning*” of iets dergelijks, maar gebruikt ook „*landing*”. Het voorvoegsel *geo* in geologie, geofysica e.d. betekent „aarde”; de ruimtedeskundigen gebruiken het zonder gewetensangsten in verbindingen als „de geologie van de maan, de geologie van Mars”. „*Selenologie*” en „*areologie*” bleken te onhandig.

De Russen hebben wel een „*maning*”, n.l. „*priloenenije*” („*loena*” is maan). In het Duits komt *Mondung* op. De Franse kranten gebruiken in hun ruimtevaartverslagen meermaals *alunir* en *alunissage*, duidelijke en - voorzover wij dat kunnen beoordelen - mooie woorden. De Franse Akademie evenwel heeft tegen die woorden geprotesteerd, sterker nog: ze met meerderheid van stemmen verworpen. De woorden *atterrir* en *atterrissage* (landen en landing) zouden duidelijk genoeg zijn. Immers, „*terre*” betekent in die woorden niet meer „aarde” of „Aarde” maar eenvoudig „bodem, grond”. De argumentatie is taalkundig volkomen in orde. Toch geloven we dat *alunir* in het Frans vaste voet zal krijgen: daarvoor is het woord bij de ruimtemensen al te ver ingeburgerd. Trouwens, de Fransen vinden het een makkelijk en vooral aardig woord.

De landing van een mens op de maan zal voor onze generatie een zo onvergetelijke gebeurtenis zijn dat een apart woord de moeite waard is. De Russen hebben dat begrepen: hun *priloenenije* markeert de afsluiting van een heldhaftig tijdperk van voorbereiding en het begin van een geheel nieuwe dimensie in ons leven. Het is een merkwaardig toeval dat het Engels zo'n woord niet geschapen heeft. (Zou het komen omdat „*to moon*” en „*moonning*” reeds bezet zijn door de betekenis „*dromen, suffen*”?). Des te merkwaardiger omdat juist de Amerikanen een uitgebreide, beeldende ruimtevaartterminologie hebben opgebouwd. Maar misschien kijken ze nog verder dan de maan, want na de „*maning*” zal eens de „*marsing*” moeten komen: „*landen*” kan men overal.

WOORDEN MAKEN EN BREKEN

Het boekje „*Nomenclatuur en definities op het gebied van de gieterijtechniek*” (juni 1966) telt een 650 benamingen. In totaal zijn voor de vaststelling van deze termen (en de definities) 78 vergaderingen van normcommissie 68-b nodig geweest. Dat betekent een acht- of negental woorden per vergadering. Stel een vergadering, na aftrek van de notulen, zakelijke mededelingen enz., op twee uur, dan wil dat zeggen: een kwartier per woord. Wie zin heeft, mag nog verder rekenen. Hij neme een gemiddelde bezetting van vijf man per vergadering, stelle een soort uurwaarde in

geld van de deelnemers vast en berekene hoeveel gulden een woord gekost heeft, vóórdat het boekje verscheen . . .

Buitenstaanders zal dat aantal van acht woorden per vergadering gering voorkomen. Wie zelf ooit aan nomenclatuurwerk gedaan heeft, weet echter wel beter. Als men de omstandige en nauwkeurige werkwijze in aanmerking neemt - uitzoeken, voorbereiden, begrip bepalen, toetsen in binnen- en buitenlandse vakwoordenboeken, term kiezen, kritiek verwerken - dan kan men het aantal normaal en waarschijnlijk zelfs aan de hoge kant noemen. Niet zozeer het bepalen van de term als wel de omschrijving van het begrip vergt veel tijd. Lang niet alle termen hebben in de praktijk dezelfde betekenis: de definitie verschilt in vele gevallen, naar gelang van het gebruik dat in de gieterijbedrijven ervan wordt gemaakt.

De commissie had met vreemde woorden niet veel moeite: de terminologie van de gieterij heeft in ons land nooit aan werkelijk sterke buitenlandse invloed blootgestaan. De termen zijn in het zuiden van ons taalgebied uiteraard wat Frans gekleurd: koepeloven is daar „kubeló” (cubilot) en in het oosten komen Duits termen voor: „schlichten” een deklaag aanbrenge. Voor de gewone vreemde woorden uit de gieterij als *chamotte*, *coquille*, *nodulair*, voor termen als *ferriet*, *sifon*, *desoxideren* heeft geen mens naar een Nederlandse vervanger gezocht: er is eenvoudig geen behoefte aan. Het valt op dat er vrijwel geen woorden uit het Engels zijn. Een woord als het Engelse *ingot* werd vervangen door *gietblok*. *Segregatie* kreeg „als tweede keus” naast zich het Nederlandse *zijging*.

Het germanisme *afsteken* werd vervangen door *aftappen*; *sweitsen* is niet eens genoemd, het is toch al aan het uitsterven. Gebruikelijke, dat wil zeggen: volkomen ingeburgerde, woorden als *gloeifrissen* en *flikken* zijn gebleven. Duits aandoende woorden als *vlampoetsen*, *vlamscheren* zijn (naar onze mening eigenlijk ten onrechte) zonder bezwaar gehandhaafd. Maar de moeilijkheid is duidelijk: de woorden zijn nu eenmaal in zwang en een omschrijving levert narigheden op. *Straalpoetsinstallatie* zou dan moeten worden: installatie voor het poetsen met een straal, een „romaanse” constructie die blijkbaar in het „germaanse” Nederland niet past.

In het algemeen zijn de regels en aanbevelingen van de Centrale Taalcommissie voor de Techniek overgenomen, vooral die welke in de norm 5050, Algemene Woorden, staan. Zo is *schroot* vervangen door *schrot*; het „achtervoegsel” -vast werd overgenomen in *maatvast*.

Het overgrote deel van de lijst bestaat uit zelfstandige naamwoorden. Bijvoeglijke naamwoorden komen alleen voor in verbindingen met andere woorden: *wit metaal*, *vers zand*, *eigen schrot* enz. Er zijn slechts een veertigtal werkwoorden: *aanbranden*, *aansnijden*, *ballasten* enz.; van dat aantal zijn de meeste eerder namen van „processen” dan namen van „handelingen”, bijvoorbeeld de woorden „gieten” als *continugieten*, *drukgieten*, *persgieten*, *slingergieten*, *stortgieten* enz. Het zijn

geen werkwoorden als „branden” en „smelten” die men zich in een volledige vervoeging kan voorstellen: hij brandt, hij heeft gesmolten. De procesaanduidingen kent men niet of nauwelijks in de vervoeging: „hij giet stijgend”, „U slingerpoetste” e.d. komen in de normale vaktal niet voor.

Bekend, om niet te zeggen berucht, is de meestal schertsende discussie over de vervoeging van „spuitgieten”. Daarover is ook jaren geleden al getwist in het maandblad *Onze Taal*. De grote Van Dale (blz. 1890) geeft wijselijk geen vervoeging op en beperkt zich tot de mededeling „onbep. wijs, bewerking in een spuitgietsmachine”. De oplossing is eenvoudig: spuitgieten is een type werkwoord als zweefvliegen - zweefvliegd - gezweefdvliegd; het zou moeten zijn: spuitgieten - spuitgiette - gespuitsgiet. Maar maakt u zich géén zorgen; niemand heeft enige behoefte aan een vervoeging van dat werkwoord.

Van de zelfstandige naamwoorden zijn verreweg de meeste samenstellingen. Samenstelling en afleiding zijn de middelen om in de techniek nieuwe woorden te maken. Gezocht is altijd naar korte samenstellingen. Er zijn slechts drie woorden met vier delen n.l. de samenstellingen met vormmachine: *schokpersvormmachine*, *windzakvormmachine*, *doortrekvormmachine*. Gelukkig laat het Nederlands een grote verscheidenheid van typen toe: een *gietblok* is een gegoten blok, een *gietmachine* is een machine die „giet”, een *gietkom* is een kom waarin gegoten wordt, een *gietlepel* is een lepel waarmee men giet, een *gietfout* is een fout bij het gieten enz. Een samenstelling, ontstaan uit een voorzetselverbinding, is zoveel mogelijk vermeden: *machinenvormen* (= met de machine vormen) is vervangen door *machinaal vormen*.

Meestal is beeldspraak in de technische terminologie niet bevorderlijk voor een goed begrip. Oude termen zijn echter gehandhaafd: *rattestaart*, *zweetparel*, *zandwolf*.

Tot slot het nederige werk van de vaststelling der spelling. Is het *rattestaart* of *rattenstaart*, *ferrietisch* of *ferritisch*, oud zand of oudzand, *reactie* of *reactief*? Vragen waarover de gieterijdeskundige zijn schouders mag ophalen, maar die nu eenmaal beantwoord moeten worden. *Erosiebrats* moet aan elkaar, maar in *erosie-uitwas* moet het streepje dienst doen, zo ook in de samenstellingen als *verloren-wasmethode*.

PATROON

Sommige woorden hebben een betekenis gekregen die zó afgesleten en uitgehold is dat je je er eigenlijk helemaal niets meer onder kunt voorstellen: een daarvan is *patroon*. Niet in de bekende betekenis behorend bij de *patroon*, bijvoorbeeld „beschermer”, „baas” „huls” maar in samenstellingen met *het patroon* als:

leefpatroon
denkpatroon
verkeerspatroon
gedragpatroon
cultuurpatroon
gevoelspatroon

Het woord duikt sinds enige jaren ook in advertenties voor heel gewone zaken op. Meer whisky drinken is „een verandering in uw drinkpatroon”, nieuwe meubeltjes kopen is „uw woonpatroon veranderen”, altijd aardappelen-met-jus eten is „slaaf zijn van een eetpatroon”. In beschouwingen over veranderingen in het kerkelijke leven komt u wendingen tegen als „vroomheidspatroon”, „liefdadigheidspatroon”, „het liturgisch patroon”, „het bijbels patroon”, „het geloofspatroon”, „het waarheidspatroon”, „het gebedspatroon”.

Het meest geliefd is nog *het gedragspatroon*. U kunt het gebruiken zodra u iets gaat beschrijven dat anders aan het worden is dan u het altijd gekend hebt: „het sexuele gedragspatroon”, het jeugdige gedragspatroon”, „het educatieve gedragspatroon”. Het is met grote snelheid aan het zakken naar het niveau van „image” en „leefbaarheid” en dergelijke.

Natuurlijk heeft het achtervoegselachtige „patroon” ook een serieuze toepassing. Sociologen en economen hebben het in ons land geïmporteerd en het kan in wetenschappelijke artikelen een nuttige functie vervullen.

Voorzover wij weten, is het een vertaling van het in Engels-Amerikaanse sociologische en economische literatuur veel voorkomende *pattern*. Een „beschavingspatroon” geeft inderdaad een nuance meer dan het woord „beschaving”.

Het bekende boek van Ruth Benedict, *Patterns of Culture*, dat in 1934 verscheen, behandelt de verschillen tussen een drietal primitieve volksstammen: bij haar heeft „pattern” nog echt de betekenis van „patroon”; woorden als „adaptation”, „maladjustment”, „acceptance” passen erbij.

Van Dale zevende druk (1950) kent „het patroon” nog niet in het figuurlijke gebruik gelijk in gedragspatroon e.d. Van Dale achtste druk (1961) heeft dat gebruik wel geregistreerd: „een aantal gerangschikte of gecombineerde gegevens die inzicht geven in zekere situatie, b.v. in econ. zin *afzet-, prijs-, verbruikspatroon*”. In dit geval is „het afzetpatroon” iets anders dan „de afzet”; „patroon” heeft werkelijk iets te zeggen dat met „het patroon” samenhangt. Dat kan bij „gedragspatroon” ook zijn, maar meer dan eens is gedragspatroon gewoon „gedrag” zoals leefpatroon gewoon „leven” of ten hoogste „wijze van leven” betekent. Idem bij gevoelspatroon, verkeerspatroon e.d. die meestal opgeblazen uitdrukkingen zijn voor „het gevoel” en „het verkeer”.

In Engeland is *pattern* al ruim twintig jaar geleden als „vogue word” (modewoord) gesignaleerd. The Times Literary Supplement van 22 sept. 1945 noemt *pattern* „overworked”. Voorbeelden uit het Engels: a pattern for living, a pattern for a good life, a pattern of wise thinking.

Een advertentie in het vakblad voor de reclame (*Ariadne*, 25-1-1967) probeert adverteerders te lokken voor een bepaalde groep dagbladen. De tekst is niet zonder geestigheid geschreven. Het blijkt de moeite waard te zijn, juist in die bladen te adverteren, want de lezers daarvan verraden *savoir vivre*: ze hebben een Wol-

seley voor zichzelf, een tweede auto voor hun vrouw, twee soorten wodka in huis, gaan twee keer per jaar met vakantie maar ze eten ook peentjes op vrijdag en nemen zelfs een gewone appel als toetje. De tekst met: „Wel kopen ze alles royaler. Pioniers dus die diepe sporen nalaten in het consumptie-patroon.

Daar is het patroon weer. Is dit nu werkelijk „een aantal gerangschikte enz. gegevens die inzicht geven enz.”? En hoe laat je sporen na in zo'n patroon? (Maar het is wel een mooie omschrijving voor „royaal geld uitgeven”: „pioniers die diepe sporen nalaten in het consumptie-patroon . . .”).

NIEUWE BEELDSPRAAK

is nodig om de taal fris en levend te houden. Dat is altijd zo geweest en zal ook zo blijven. Bijvoorbeeld: *verpakken*. Maatregelen, bedoelingen, voorstellen kunnen „verpakt” worden. Bij de discussies over de omroepwet ging het o.a. over de *verpakking* van reclameboodschappen. Dat zal zoiets zijn als de manier waarop er reclame gemaakt wordt. Alleen maar ervoor oppassen dat je met die verpakking gewoon de boodschap bedoelt; een reclame is altijd „verpakt”. □ Een langzamerhand vervelend wordend stijlgrapje is een woord noemen, haakje erachter, nou ja zeggen, woord herhalen, haakje dicht. Dus: nieuwe (*nou ja, nieuwe*) beeldspraak. □ De Haagse cabaretier Paul van Vliet is bezig onsterfelijke roem te oogsten door het vraaggesprek-tussenvoegsel *dacht ik* om zeep te brengen. Hij fantaseert wat, telt tot drie en laat het publiek in koor roepen: *dacht ik!* Wie die kuur heeft doorstaan, zal nooit meer dachten. □ Nieuw is ook *recentelijk* in plaats van onlangs of kortelings. □ Denk nu niet dat al dit nieuwe van ons niet mag! Wij hebben gelukkig niets te verbieden. □ Zoals met *programma*, een woord dat zó veel moet dragen (wat allang door andere woorden gedragen wordt) dat het bedenkelijk gaat doorzakken. Bestudeer eens: het *planologische ontwikkelingsprogramma*. Zit daar nu niet drie keer iets van een plan, een richtsnoer, een staat van gegevens enz. in? Of is *programma actie*? □ Categoriele bonden behoren *categoriale* bonden te zijn, indien zij niet gewoon categorische bonden (Van Dale blz. 364) willen heten. □ „Achter de meer dan levensgrote dubbelruitige vensters staan schakelkasten, immense magneten, draai-banken enz.” Hoe groot is een venster in leven? Dan pas kun je weten hoe groot meer dan levensgrote vensters zijn. *Levensgroot* gaat de kant op van *verschrikkelijk* en *vreselijk*, waarin vaak noch schrik noch vrees zijn opgesloten. □ Dat je met de plaatsing van een bijwoord moet oppassen, leert ons de Winschoter Courant van 24-12-1966 die, over een universitair huisvestingsplan sprekende, het volgende veronderstelde: „Zou het wel doorgaan, dan zullen hier vermoedelijk *geheel* of *gedeeltelijk* vrouwelijke studenten worden ondergebracht.” □ Uit reisbureauproza: „Fotograferen is in kerken in 't algemeen wel toegestaan, tenzij het uitdrukkelijk verboden is”. Want dan is het in het algemeen niet toegestaan. □ Onze Taal is het enige blad waarin je naar hartelust vitten mag. □ Nu we een ministerie van o.a. *recreatie* hebben, moeten we weten hoe dat

woord uitgesproken dient te worden. Er zijn vier mogelijkheden: combinaties van re (ree), re (rijmend op het lidwoord „de”), aasie en aatsie. Over die laatste lettergreep hebben we het al eens gehad: kenners van het hedendaagse Nederlands menen dat „aatsie” als sjieker beschouwd wordt. Met dat „re” zitten we in moeilijkheden. De Franse beginlettergreep met de betekenis „weer” komt voor als re (rijmt op „de”) en ré: reproduction en récréation. Precieze spellingsprekers hebben het desondanks over ree-produksie en mensen die rukkree-aatsie zeggen, zouden we zeker niet op de vuilnishoop willen vegen. Rudduksie, ruf-formaatsie, rukklasseren enz., je kunt toch bezwaarlijk beweren dat ze „onbeschaafd” zijn. □ „Er zijn mensen die werken, en mensen die hun gade slaan”, voorbeeld voor een schoolboekje dat hun en hen moet behandelen. □ Zoals eenmaal „amusement” het „vermaak” en de „ontspanning” verdreef, zo begint nu het woord *entertainment*

het amusement weg te werken. □ *Typhoon* zouden we eigenlijk moeten uitspreken als tai-foen; de Engelse spelling is hier in overeenstemming met de Chinese klanken. Maar daarom hoeft u nog niet tai-foen te zeggen. U moest eens weten hoe ze honderd meter over de oostelijke grens „IJmuiden” uitspreken. □ *Zakelaar* voor „manager” is een goede vondst. Wachten tot de eerste zakelaar dat in de telefoongids laat opnemen; *luisterpark*: allen die naar de radio luisteren, *kijkerspark*: allen die naar de tille kijken; *kijkieren* is dan televisie kijken. □ *Platelaar* nieuw woord voor grammofoonplatenhandelaar, -fabrikant. Ook wel platenbons. □ *Kuuks* („gek, raar”) en „sels” („bang om alleen te zijn”) schijnen dialectwoorden te zijn. Welk dialect? Het is nog niet zo kuuks om sels te zijn. □ Voor dag en dauw rennen we iedere ochtend naar de voordeurmat om te zien of de krant de nieuwe spelling heeft gebracht.

leverancier van administratieve systemen en hulpmiddelen, vakliteratuur, leermiddelen en didactische uitgaven, voor overheid, ondernemingen en onderwijs, vraagt voor de reclame-afdeling

TEKSTSCHRIJVER

Als u de man bent die wij zoeken, hebt u al enige (aantoonbare) ervaring opgedaan. U weet dus welke eisen aan een reclametekst gesteld mogen worden. U hebt een gefundeerd vertrouwen dat uw teksten hieraan voldoen. Als u bovendien voelt voor het schrijven van postreclame (waarop bij ons het accent ligt) zien wij uw schriftelijke sollicitatie graag tegemoet.

REDACTIONEEL MEDEWERKER

Wij hebben behoefte aan een medewerker voor het redigeren van reclameteksten waarbij het accent ligt op documentatie en voorlichting (handleidingen, circulaires, catalogi, huisorganen, toelichtingen e.d.). Hier-voor zien wij uit naar iemand met een ruime algemene ontwikkeling (bij voorkeur middelbare-schoolniveau), met het vermogen de zakelijke informatie die hem door deskundigen wordt verstrekt op intelligente wijze te interpreteren en in heldere, prettig leesbare teksten te verwoorden.

Als u aan deze voorwaarden voldoet, nodigen wij u uit schriftelijk te solliciteren naar deze veelzijdige functie.

Sollicitaties aan N. Samsom nv, afd. Personeelszaken, Alphen aan den Rijn.

voor het Ministerie van Landbouw en Visserij redacteur vac. nr. 7-0085/1328

bij het Instituut voor Bodemvruchtbaarheid te Groningen

voor coördinatie en leiding van alle redactionele aangelegenheden op het gebied van wetenschappelijke publikaties en rapporten. Beoordeling van taal en stijl, geven van aanwijzingen en adviezen omtrent indeling, vorm en publikatiemogelijkheden. Supervisie over bibliotheek en reproductie-afdeling; documentatie t.b.v. bepaalde onderzoeken.

Gevraagd: HBS- of Gymnasiumopleiding alsmede voortgezette studie op tenminste HLS-niveau. Ervaring met redactionele verzorging van wetenschappelijke publikaties. Goede stilistische vaardigheid en kennis van de moderne talen. Cursus documentatie of bereidheid voor het volgen hiervan (50% kostenvergoeding).

Salaris, afhankelijk van leeftijd en ervaring, tot f 1270,- per maand.

Promotie mogelijkheid aanwezig.

Schriftelijke sollicitaties onder vacaturenummer 7-0085/1328 zenden aan Bureau Personeelsvoorziening en Bemiddeling van de Rijks Psychologische Dienst, Prins Mauritslaan 1, 's-Gravenhage.

AOW-premie voor Rijksrekening. De salarissen zijn exclusief 6% vakantievergoeding.

Abonnementsprijs: f 4,- per jaar. Abonnement en lidmaatschap samen f 4,50 per jaar. Groepsabonnementen: één stamabonnement voor tenminste f 25,- per jaar en ieder volgend abonnement à f 2,-. Aan nieuwe abonnees worden de in de lopende jaargang reeds verschenen nummers indien voorradig nog toegezonden. **Advertenties:** 75 ct. per mm, kolombreedte 80 mm. **Banden** verkrijgbaar voor het laten inbinden van drie jaargangen per band. Prijs f 4,35 inclusief porto. Nederlandsche Uitgeversmaatschappij N.V. — Aalmarkt 11 — Postbus 4 — Leiden — Telefoon (01730) 3 36 29 — Postgiro 346385.

ONZE TAAL

MAANDBLAD VAN
ONZE
HET GENOOTSCHAP
TAAL

BESTUUR

PROF. W. F. J. M. KRUL, DEN HAAG, Voorzitter
H. BARON VAN LAWICK, DEN HAAG, Secretaris
DRS. M. J. F. DONKERS, LEIDEN, Penningmeester
W. A. H. C. BOELLAARD, DE BILT
DRS. A. J. S. VAN DAM, AMSTERDAM
IR. J. T. DUYVIS, AMSTERDAM
MR. J. JOLLES, DEN HAAG
HENDRIK MULLER, LAREN N.H.
J. M. REDELE, DORDRECHT
IR. J. P. SMITS, DEN HAAG
MR. A. STEPELS, ROTTERDAM

BESCHERMVROUW: H.M. DE KONINGIN

RAAD VAN DESKUNDIGEN

PROF. DR. G. A. VAN ES, GRONINGEN
PROF. DR. K. HEEROMA, GRONINGEN
PROF. DR. L. C. MICHELS, NIJMEGEN
DR. C. KRUIJSKAMP, RED. WNT, LEIDEN
PROF. DR. C. F. P. STUTTERHEIM, LEIDEN

BUREAU VAN HET GENOOTSCHAP: PARKSTRAAT 32, DEN HAAG, REDACTIE: DR. J. VEERING

ABONNEMENTEN EN VERZENDING:

NEDERLANDSCHE UITGEVERSMIJ., AALMARKT 11 - LEIDEN - TELEFOON (01710) 3 36 29 - POSTGIRO 346385

ENGELS EN NEDERLANDS

Het Engels is in wat we gemakshalve de westerse wereld noemen, langzamerhand de internationale voertaal voor de wetenschap geworden. Dat is een feit dat we zonder spijt moeten aanvaarden: de wetenschap behoort per definitie internationaal te zijn; elke poging die gedaan wordt om in de wetenschap de taalbarrière te slopen, moet toegejuicht worden. Die internationale voertaal wordt vooral gebruikt in de natuurwetenschappen, maar ook in vakken als de sociologie, de economie en de taalwetenschap wordt steeds meer door niet-Engelstaligen in het Engels gepubliceerd. De oorzaken daarvan liggen zo voor de hand dat het tijdverspilling betekent, daarop nader in te gaan.

Cijfers vindt u bijvoorbeeld in het Nieuwsblad voor de boekhandel 134 (1967) 4. In 1966 zijn in ons land 10.582 boeken bij erkende uitgeverijen verschenen: in dat getal zijn herdrukken en vertalingen inbegrepen. Van die 10.582 zijn er 1070 in een vreemde taal geschreven. Het Engels heeft daarin een aandeel van 644, het Duits 201 en het Frans 181.

Enige voorbeelden van de cijfers per vak.

	E.	D.	F.
Godsdienst	31	26	5
Geschiedenis	38	27	16
Biologie	49	4	4
Techniek	26	17	6
Ex. wet.	107	0	0

In alle vakken (behalve de beeldende kunsten) heeft het Engels een ruime voorsprong.

Het belang van het Engels als voertaal kan men ook zien in de proefschriften die aan Nederlandse universiteiten en hogescholen worden geschreven. De Staatsuitgeverij heeft deze maand een lijst van de dissertaties uitgegeven die in de periode 1905 - sept. 1966 aan de

Technische Hogeschool Delft zijn ingediend ter verkrijging van de graad van doctor. Van het totale aantal (733) is 24½% in het Engels, nog niet 2% in het Duits en minder dan 1% in het Frans. Nu is dit Engelse deel, een kwart, nog niet eens zó indrukwekkend, maar men moet niet vergeten dat de periode van telling begint in 1905, een tijd waarin het Engels niet belangrijk was. Anders wordt het als we de cijfers van bijvoorbeeld de laatste *zeven* academische jaren bekijken. In dat tijdvak zijn er 177 proefschriften verschenen. Het Engels heeft daarin een aandeel van 56%, het Nederlands van 43%.

Het zwaartepunt van het natuurwetenschappelijk onderzoek is in de jaren na de Tweede Wereldoorlog verplaatst naar de onderzoekingslaboratoria van de grote industrieën. Het belang van het Engels in de industrie wordt al duidelijk door het gebruik van het woord *research*. De cijfers van de publikaties van grote Nederlandse, internationaal vertakte ondernemingen vertonen alle hetzelfde beeld: ± 90% Engels, de rest wordt verdeeld over (in volgorde van frequentie) het Nederlands, het Duits en het Frans. Aan het verslag van T.N.O. over 1965 ontleen we dat deze organisatie in dat jaar 406 vreemdtalige publikaties liet verschijnen; daarvan waren er 355 in het Engels.

De voorliefde voor het Engels is verklaarbaar: de wetenschapsbeoefenaar die jarenlang heeft gewerkt aan zijn experimenten, waarnemingen en conclusies, verlangt terecht dat de resultaten van zijn inspanning ook buiten de grenzen bekend worden. Hij heeft trouwens zelf ook in ruime mate gebruik gemaakt van de Engelstalige literatuur die in het buitenland over zijn onderwerp is verschenen. Zonder ten minste passieve kennis van het Engels zou hij maar tot een klein deel van de totale literatuur over zijn vak toegang kunnen hebben.

De Centrale Bibliotheek van de Delftse hogeschool schafte in het vorige jaar 4092 natuurwetenschappelijke boeken aan. De verdeling in talen was als volgt:

Engels	64,5 %
Duits	20 %
Nederlands	9,8 %
Frans	4,7 %
Russisch	0,5 %

Dat betekent dat, globaal genomen, een twee-derde deel van de vakliteratuur voor de Nederlandse ingenieur in het Engels is geschreven.

Er zijn mensen die, bij het horen van deze cijfers, somber profeteren dat het Nederlands steeds verder bedreigd wordt. Het spijt ons, maar die visie komt ons eenzijdig en overdreven voor. In feite wordt het Nederlands binnen onze grenzen evenmin bedreigd als het Zweeds in Zweden en het Deens in Denemarken. Een taal heeft een onvervangbare functie voor de taalgemeenschap die haar spreekt: een vreemde taal is slechts een hulpmiddel voor een beperkt deel van onze menselijke activiteit. Nederlanders zijn gewend in geld te denken, zegt men: welnu, hoe onvoorstelbaar groot zou onze economische achterstand zijn als wij in het internationale wetenschappelijke verkeer niet geleerd hadden ons te bedienen van een wereldtaal. Laten we ons — op dit punt althans — over onze moedertaal niet te veel zorgen maken: onze kinderen leren niet praten in een researchlaboratorium maar bij moeder thuis en het aapnoot-mies wordt niet gespeld in een technische bibliotheek maar bij de juffrouw van de eerste klas.

IN EN OP IN LEIDEN

Met belangstelling las ik in het juni-nummer van Onze Taal het artikel over straatnamen met „op” en „in”. Het is u misschien bekend, dat ook in Leiden een dergelijk verschil in aanduiding bestaat. Als geboren en getogen Leidse herken ik altijd de niet-autochtone Leidenaars aan de fouten die zij hiertegen maken. Vooral journalisten van de drie plaatselijke bladen zondigen ertegen, maar het is ook voor een vreemde moeilijk.

Wat u zegt over brede straten en gedempte grachten, die „op” zouden krijgen, komt in Leiden wel ongeveer uit. De „op”-straten zijn o.a. de volgende:

Breestraat - breed en hooggelegen, vooral ten opzichte van de Botermarkt. Korevaarstraat - breed, vroeger gracht: Zijdgracht. In ongeveer 1920 gedempt, dus de gewoonte om straten op gedempte grachten met „op” aan te duiden leefde lang. Herestraat - voorzover mij bekend, is daar geen water geweest. De straat is wel breed. Kaiserstraat - vroeger Cellebroers- of Boertjesgracht. Haarlemmerstraat - niet zo breed naar onze begrippen. Hoog was een dijk langs de Rijn: Hoogstraat - die doet zijn naam eer aan. Het is een hele klim van de Aalmarkt of Nieuwe Rijn naar de Hoogstraat. Het is een overkluizing van de samenvloeiing van de Oude en de Nieuwe Rijn. Steenstraat - breed, loopt met zijn laatste stuk langs een plein. Nieuwstraat - breed, zal wel een doorbraak zijn. Met de Zonneveld-

straat is het een merkwaardig geval. Hij heette vroeger Zonneveldsteeg, maar door de ramp van het kruitschip in 1807 vielen de huizen aan een kant weg. Men bouwde aan die lege kant veel later het Kamerlingh Onneslaboratorium en liet de „steeg” heel breed worden. De bewoners van de overgebleven kant vroegen en kregen toestemming om hun steeg voortaan Zonneveldstraat te noemen. De haaks erop staande Nieuwsteeg, ook langs het gebouwde laboratorium gelegen, werd ook iets breder van aanleg. Maar de bewoners daarvan die ook de „straat”-status zochten, verkregen die niet, want er was al een Nieuwstraat. Een andere naam kon men blijkbaar niet bedenken. Het zou interessant geweest zijn, als de nieuwe naam ook een „op”-straat geworden was.

Bij al deze straten zegt men zowel: „Hij loopt op”, als „hij woont op”. Bij kade, gracht, singel, vaart als straatnaam zegt men natuurlijk ook „op”, want „hij reed in de Witte Singel” betekent heel wat anders dan „hij reed op de Witte Singel”. Ook bij straten, waarvan de naam het woord straat niet bevat, zegt men „op”, b.v. de Hogewoerd, het Levendaal (gedempt!).

Als u de plattegrond van Leiden zou bekijken, dan zou u opvallen, dat er vaak „op”-straten in elkaars verlengde liggen, of een hoek met elkaar maken.

Bij stegen zegt men altijd „in”, bij lanen „op”. „Aan” heb ik van echte Leidenaars nooit gehoord.

Mijn conclusie is, dat de hoogte van straten toch wel te maken heeft met de toevoeging van „op”. Dit komt duidelijk uit in een stad met zo veel water. De voorname straten waren oudtijds de dijken evenwijdig aan de Rijnarmen. Deze zijn allemaal „op”-straten. De overige „op”-straten zijn gedempte grachten.

Bij lanen zegt men „op”, schreef ik hierboven, maar dat moet ik gedeeltelijk herroepen, want ik herinner me een smal laantje, de Haverzaklaan, in de oorlog verwoest, waarbij men „in” zei. De nieuwere, brede lanen krijgen „op”. Breedte heeft dus zeker ook invloed.

Mej. L. G. de Graaf.

MIJNHEER DE MINISTER?

Een jaar of twee geleden heeft iemand bezwaar gemaakt tegen de (niet speciaal Nederlandse) gewoonte, ministers aan te spreken met „excellentie”. Wat ertegen is, een minister van de kroon evenzo aan te spreken als het hoofd van een diplomatieke missie, mag Joost weten; maar ja, van tijd tot tijd steken er van die nivellerende bevestigingen op en noemt men een tijdlang zijn medemensen niet mijnheer of mevrouw, maar kameraad of burgeres.

Vreemder was het voorstel, die aanspraak te vervangen door „mijnheer de minister”. Dat is namelijk in strijd met een veel dieper gegronde taalgewoonte. Als wij iemand aanspreken met de naam van zijn functie: dokter, kondukteur, majoor, professor, gebruiken we nooit de formule „mijnheer de . . .”. Die is beperkt tot de taal van vergaderingen en zittingen; daar heerst, ter wille van de goede orde, een streng ritueel, dat meebrengt dat ook de intiemste vrienden mekaar „mijnheer de voorzitter”, mijnheer de directeur” noemen. In het

normale gesprek komt dit echter in ons Nederlands niet voor.

Dus, indien ministers bekend zouden maken, voor zichzelf en hun staatssecretarissen geen prijs te stellen op het gebruikelijke „excellentie”, zou men alleen in vergaderingen „mijnheer de minister”, „mevrouw de staatssecretaris” behoren te zeggen, en daarbuiten „minister” of „mijnheer X” of „juffrouw Y” („staatssecretaris” als aanspreking is te gek). In het gewone gesprek is „mijnheer de minister” naïverij van het Frans, en dus niet alleen slecht Nederlands, maar ook koude kak.

Z.

WEL OF WĒL?

(R.J.K.). Wanneer wordt een accent aigu en wanneer een accent grave gebruikt?

Op een gegeven moment kon ik er nl. niet meer uitkomen: in een krant stond: „wĕl” en: „wĕl”. Ook vond ik nog: „kŭnnen”. Voor mij is dit niet logisch meer. Als je nl. het woord „café” bekijkt, is er een accent aigu in, en dat is juist, omdat het dezelfde „e” is in „meer”.

Anders is de „e” in „pet”: kort. Dus zou „wel” met een accent grave moeten worden geschreven. In „kunnen” is de „u” kort en zou hij met een accent grave moeten worden geschreven. Echter de bovenstaande voorbeelden hebben mij aan het twifelen gebracht.

Een tweede vraag is deze: „Als er twee klinkers zijn, op welke komt dan het accent, of komen ze op allebei? Ook hiervan heb ik voorbeelden: hiĕld, mijn dĕŭr, móeten. U ziet het, er zit geen logisch verband in.

(Red.) Wij *proberen* ons aan het volgende systeem te houden: op een korte klinker (pet, put, dat) een achterovervallend streepje (grave), op een lange klinker één of twee voorovervallende (aigu): wĕl, kŭnnen, schŭren, stráát. U bedoelt niet twee klinkers, maar een klinker of tweeklank, met twee verschillende letters geschreven; dergelijke klanken zien we als „lang”; ze krijgen één voorovervallende, op de eerste letter: móeten, dĕur lieten. Er zullen wel bezwaren tegen dit steltje zijn, maar tegen andere regelingen zijn weer andere bezwaren.

HET OF DE

Bij sommige woorden leg je je zonder morren bij de dubbele mogelijkheid neer: het en de schilderij, het en de subsidie, het en de zadel. Bij andere vind je het zelfs praktisch: het stof en de stof, het blik en de blik, het nylon en de nylon. Dan zijn er ook nog folkloristische schilderachtigheden als de en het haas.

Maar „ontwerp-wet” kunnen wij niet in een van de genoemde groepen onderbrengen. We hoeven hier geen beroep te doen op taalhistorie, etymologie, betekenisverschuiving e.d. Het woord komt uit de kringen van ambtelijke of niet-ambtelijke ontwerpers, plannenmakers, redeneerders, redacteurs, notulisten en stukkenvoorbereiders. Het lidwoord moet *precies bepaald* kunnen worden.

Zes jaar geleden is er een discussie geweest tussen „Koenen” en „Van Dale” over ontwerp-wet (zie: de Nieuwe Taalgids, 54, blz. 266 en 55, blz. 24). De één was voor *het*, de ander voor *de*. De het-verdedigers menen dat „ontwerp” het bepaalde en „wet” het bepaalde woord is; daaruit volgt het ontwerp-wet, te beschouwen als een korte taalvorm. „Het conflict over de benzineprijs” wordt in ambtelijke stukken verkort tot „het conflict benzineprijs”. Zo ook ontwerp-wet: wat voor een ontwerp? *het* ontwerp van een wet.

Van Dale geeft een betere redenering. Een ontwerp-wet is taalkundig een „wet in ontwerp”. Staatkundigen zeggen: het is géén wet, maar een ontwerp. Zij vergeten dat het hier taalkundig om een wet gaat waarover iets gezegd wordt, nl. dat zij ontworpen is. Het is de ouwe kwestie van „het afgebroken huis” dat geen „huis” zou zijn. Een „ontworpen wet” moge staatsrechtelijk geen wet zijn die je nu al hebt te gehoorzamen, zij is wel degelijk een „wet die ontworpen is”.

Als inderdaad „ontwerp” het hoofdwoord zou zijn, waarnaar het lidwoord zich richt (dus hier: het), moest het meervoud zijn: de ontwerpen-wet. Dit nu komt niet voor. Men spreekt van de ontwerp-wetten. Het is die oude regel die ons gouverneurs-generaal doet schrijven en niet gouverneur-generaals. (Het type is hier wel anders, maar het principe is gelijk).

Beroep op „het ontwerp-Cals” helpt niet. In die vorming hebben we te maken met een zelfstandig naamwoord, bepaald door een eigenaam. Het is *de gemeente* en *het* Amsterdam: samen *de gemeente* Amsterdam.

Elke zaak kan aan veel kanten bekeken worden. Wil ik van een ontwerp zeggen dat het op een wet betrekking heeft, dan neem ik het woord *het wetsontwerp*. Gaat het om een wet die in ontwerp is, dan is het *de ontwerp-wet*. Of daar verschil tussen is, mogen juristen uitmaken. Zo ook: de ontwerp-begroting (zegt ooit iemand het ontwerp-begroting?), de ontwerp-resolutie en de ontwerp-statuten.

DE VOORSTELLEN

Wie oude jaargangen van dit tijdschrift wat meer dan oppervlakkig heeft gelezen, weet dat Onze Taal altijd *getracht* heeft strikt onzijdig te blijven in de spellingstrijd. Mensen zijn echter maar mensen en daarom kan men, vooral „tussen de regels door lezende”, bemerken dat deze of gene inzender partij koos voor of tegen een voorstel tot vernieuwing.

Zo is het in de jaren dertig gegaan, toen de neutraliteit van het genootschap zowel de voor- als de tegenstanders prikkelde. In 1934 gaf O.T. het regeringsvoorstel aangaande de spelling zonder commentaar. Wel schreef de toenmalige redacteur, P. C. Smit, erbij: „De vraag, hoe men Nederlandsch zal schrijven, wordt binnen de regeeringsbemoeienis gebracht, blijkt de levendigste belangstelling te trekken en vindt in de kolommen van alle dagbladen een gastvrij strijdperk, maar om de toch al zóó veel belangrijker vraag, *wat* Nederlandsch is, d.w.z. welke woorden goed Nederlandsch en welke koeterwaalsch moeten worden geacht, bekreunt men

zich nog maar heel weinig." Het bestuur propageerde — in het belang van allen! — afzijdigheid, althans wat de redactie van het blad betrof. Het riep de leden op tot matiging en vooral tot eerbiediging van elkaars mening. In 1947 en 1954 was het niet anders.

De keuzemogelijkheid, die het spellingbesluit van 1954 openliet bij de spelling van bastaardwoorden, bleek maar weinig geestdrift geooft te hebben. Een Nederlands-Belgische commissie van tien leden kreeg van beide ministers de opdracht om „te adviseren, op welke wijze, in afwijking van de woordenlijst, een spelling van bastaardwoorden zonder keuzemogelijkheid kan worden bereikt, waarbij een zo consequent mogelijke opzet in fonologische zin en een zo ver mogelijk gaande vernederlandsing wordt nagestreeft."

Over die „fonologische" opzet is in Onze Taal 1966 enige malen van gedachten gewisseld, maar verder hebben we niet willen gaan. In de loop van het vorige jaar zijn lijnrecht tegenovergestelde verzoeken bij ons binnengekomen: de voorstanders drongen er bij ons op aan, propaganda te maken voor een „definitieve rationalisatie en normalisatie van onze onlogische spelling" en de tegenstanders vroegen om bemiddeling bij de commissie ten einde „de rampzalige vernieuwing te voorkomen". Op geen van beide verzoeken zijn we ingegaan: „spellingstrijd" behoort niet tot het werk van Onze Taal.

Ondertussen zou het ronduit kinderachtig zijn, wanneer we deze maand deden alsof er niets aan de hand was. Iedereen heeft op 28 februari in de bladen, door de radio en op de televisie kennis kunnen nemen van de voorstellen die de Nederlands-Belgische commissie gedaan heeft. Wie deze uitvoerig wil bestuderen, kope het boekje dat bij de Staatsuitgeverij in Den Haag is uitgegeven: Rapport van de Nederlands-Belgische commissie voor de spelling van de bastaardwoorden. Daar-in worden de nieuwe voorgestelde regels gegeven, voortafgegaan door principiële overwegingen, de praktische consequenties daarvan, de aansluiting bij vroegere tendenties en de moeilijkheden van de huidige spelling-regeling die niet onder de opdracht vallen.

De ruimte om u een overzicht te geven van alle voorstellen aangaande de bastaardwoorden, ontbreekt ons. In plaats daarvan hebben we in de volgende kolom een alfabetische lijst van voorbeelden samengesteld. Wilt u thuis (straks: thuis?) raken in de voorstellen, dan bieden wij u hierbij een goede gelegenheid daartoe: u hoeft niets anders te doen dan te controleren of wij de voorgestelde regels juist hebben toegepast.

Abonnementsprijs: f 4,- per jaar. Abonnement en lidmaatschap samen f 4,50 per jaar. Groepsabonnementen: één stamabonnement voor tenminste f 25,- per jaar en ieder volgend abonnement à f 2,-. Aan nieuwe abonnees worden de in de lopende jaargang reeds verschenen nummers indien voorradig nog toegezonden. Advertenties: 75 ct. per mm, kolombreedte 80 mm. Banden verkrijgbaar voor het laten inbinden van drie jaargangen per band. Prijs f 4,35 inclusief porto. Nederlandsche Uitgeversmaatschappij N.V. - Aalmarkt 11 Postbus 4 - Leiden - Telefoon (01730) 3 36 29 - Postgiro 346385.

aksie	kafee	proses
aktueel	kalvinist	projektiel
ameube	kamouflage	psychologies
analize	kampanje	
antikwariaat	kapillair	reaksie
apoteek	kapusjon	redaksie
automaties	karrière	reklame
	kartezaans	rektor
bamie	kassière	rekvizitoor
bauksiet	katoliek	resen
bazis	kiet	resepsie
belgies	kode	respektieflijk
bebie	kokpit	revu
benediktijn	kollege	rezerve
buro	kommersieel	
	kommunikatie	sekretaris
dejeunee	kompanjon	sentraal
dinamika	konflikt	sentrifuge
dinee	konform	sent
dissipel	konstruksie	sentrum
doseren	konsumpsie	sezarisme
	kontinu	siaankali
	kontrakt	silinder
ekonomies	kontrole	sintaksis
eksamen	kreëren	sinteze
eksekutoor	kremeren	sitroen
eksellentie	ksenofobie	siviel
ekskursie	kurator	sjimpansee
eksperiment	kwazie	sjofeur
elektrisiteit	kwestuur	sjokola
embarkeren		soepe
enkadreren	lebel	sollisatie
etwie		sosiaal
	makkiavellisme	sosialisties
faksimilee	maksimum	sosiëteit
fantazie	marksist	spagetti
farmaseuties	marsjeren	sukses
fassisme	matematies	
faze	metode	takseren
fiksie	mikroskoop	taksie
filozofie	molekuul	teater
filozofies	muzicus	technies
finansiën	muzici	tekstiel
fizies	muziseren	televizie
fizika		tenk
flet	neuroze	teoloog
fraksie	nivo	teoreties
fransiskaan		termodinamies
funksie	odeklonje	tipe
fuzie	offisier	tipies
	okside	tipografies
geodezie	organizatie	transedent
hasjee		trem
herkulies	paradoks	trenen
hiasint	pasifisme	truuk
hidraulika	perfektie	
higiëne	piama	vademekum
himne	piknik	variëtee
hipnoze	plumo	vizueel

ONZE TAAL

MAANDBLAD VAN
ONZE
HET GENOOTSCHAP
TAAL

BESTUUR

PROF. W. F. J. M. KRUL, DEN HAAG, Voorzitter
H. BARON VAN LAWICK, DEN HAAG, Secretaris
DRS. M. J. F. DONKERS, LEIDEN, Penningmeester
W. A. H. C. BOELLAARD, DE BILT
DRS. A. J. S. VAN DAM, AMSTERDAM
IR. J. T. DUYVIS, AMSTERDAM
MR. J. JOLLES, DEN HAAG
HENDRIK MULLER, LAREN N.H.
J. M. REDELE, DORDRECHT
IR. J. P. SMITS, DEN HAAG
MR. A. STEMPELS, ROTTERDAM

BESCHERMVROUW: H.M. DE KONINGIN

RAAD VAN DESKUNDIGEN

PROF. DR. G. A. VAN ES, GRONINGEN
PROF. DR. K. HEEROMA, GRONINGEN
PROF. DR. L. C. MICHELS, NIJMEGEN
DR. C. KRUYSKAMP, RED. WNT. LEIDEN
PROF. DR. C. F. P. STUTTERHEIM, LEIDEN

BUREAU VAN HET GENOOTSCHAP: PARKSTRAAT 32, DEN HAAG, REDACTIE: DR. J. VEERING

ABONNEMENTEN EN VERZENDING:

NEDERLANDSCHE UITGEVERSMIJ., AALMARKT 11 - LEIDEN - TELEFOON (01710) 3 36 29 - POSTGIRO 346385

REGELEN

Degene die zijn taal wil verzorgen, stuit van tijd tot tijd op onzekerheden; hij zoekt dan een regel, omdat hij, door de toepassing daarvan, zijn taalgebruik op dat punt althans verzorgd durft noemen. Hij verwacht dat de taalkundige voor hem die regel heeft geformuleerd of zal formuleren.

Laten we in dit artikel maar niet filosoferen over het begrip „regel”; dat zou ons veel te ver voeren. In verreweg de meeste gevallen is de regel voor de taalgebruiker duidelijk: niemand weifelt tussen „ik ben” en „ik zijn”. Een regel is „de formulering van reeds lang bestaande spraakgewoonten”¹⁾. De grensgevallen zijn lastig, soms zelfs zó lastig dat ze ons doen vergeten dat de overgrote meerderheid van de taalregels géén moeilijkheden oplevert. Bij het formuleren van de regel (de „spraakgewoonte”) in die grensgevallen moet men ermee rekening houden dat de taalgemeenschap veelsoortig is samengesteld en dat de taal in zoveel verschillende situaties gebruikt moet worden.

De grenzen verschuiven voortdurend, soms plotseling en duidelijk zichtbaar, veel vaker onmerkbaar, na een langzaam proces van gewenning. Wie dat niet gelooft, moet maar eens wat steekproeven nemen in taalboeken uit de vorige eeuw. Lulofs (1841) keurt af: *aanstalten* maken, *betwijfelen*, *uiterst*, een toneelstuk *opvoeren*, *voorliefde*. Van Lennep (1871) veroordeelt: de *betrokken* persoon, *opvallend*, iets *van belang*. De laatstgenoemde uitdrukking, nu door Van Dale als volkomen normaal beschouwd, noemt Van Lennep „plat en triviaal”.²⁾ Men hoeft niet eens zó ver in het verleden te gaan: in het voorbericht van Damsteegts boek, In de doolhof van het Nederlands, zevende druk (1965), staat: „Dit boekje blijkt een langer leven beschoren te zijn dan ik het had toegedacht. Ik heb mij afgevraagd

of het bestaan ervan nog verlenging verdiende, vooral omdat mij in de 15 jaren die verlopen zijn sinds de 1e druk, veel „zekerheden” zijn ontvallen.”

Maar boven alle onzekerheden staat één zekerheid: de regel moet berusten op de feiten en de feiten moeten ontleend zijn aan de waarneming. Het resultaat van die waarneming kan heel eenvoudig zijn: iedereen zegt: „ik ben” en niemand „ik zijn”, of wat meer ingewikkeld: zeer velen zeggen „hij wast z'n eigen” maar als beschaafd wordt beschouwd „hij wast zich”.

Men kan beslist niet zeggen dat de studie van het hedendaagse Nederlands in de taalwetenschap een verwaarloosd gedeelte is. Ten hoogste kan men wensen dat er nog meer aan deze studie wordt gedaan dan het vele en belangrijke dat tot nu toe verricht is. Het veelzijdige materiaal, dat in de loop der jaren is verzameld, behoort de basis te zijn voor de maker van de regel.

Deskundige waarnemers hebben ons een uitgebreide reeks van studies gegeven. Nu eens zijn hun waarnemingen zakelijk beschrijvend, dan weer zoeken de taalkundigen naar een verklaring van het gedrag van de taalgebruiker. Een enkele keer ook geven ze eigen waarderingen over bepaalde vormen van taalgebruik (men zie het artikel over „het” of „de” ontwerp-wet in het vorige nummer) of duiden ze mogelijke lijnen van ontwikkeling aan.

Wat ons eigenlijk ontbreekt, is een goede samenvattende studie over de veranderingen in het Nederlands gedurende de afgelopen veertig, vijftig jaar. We denken hier aan een boek zoals Ch. Barber dat voor het Engels geschreven: *Linguistic change in present-day English* (Edinburg 1964). Als het niet al te zwaar-

wichtig en geleerd wordt geschreven, zou het o.i. buiten de kleine kring van de taalkundigen een ruime markt kunnen vinden.

We moeten aannemen dat de taalwaarnemer betrouwbaar is, d.w.z. objectief (voorzover dat tenminste in taalzaken mogelijk is...). Enige subjectiviteit in de interpretatie van het materiaal is meestal onvermijdelijk; persoonlijke voorkeur voor bepaalde taalvormen of juist afkeer daarvan, op welke wijze dan ook veroorzaakt, kan men moeilijk uitschakelen.

De uitleg hoe een taalverschijnsel is, en de verklaring waarom het zo is en niet anders, moeten de basis vormen voor de „regel”. Het geheel van deze regels voor de twijfelgevallen kan men „taalregeling” noemen. Prof. C. A. Zaalberg heeft in 1964 twee axioma's van de taalregeling opgesteld. Het eerste luidt: onnodige taalveranderingen dienen te worden tegengegaan.³⁾ Hij geeft als voorbeelden (links: vroeger, rechts: nu) o.a.

aanwerven	—	aantrekken
evenwicht	—	balans
bang zijn	—	angst hebben
beklemtone	—	benadrukken
lijk	—	lichaam
door middel van	—	middels
ondermijnen	—	ondergraven
splitsen	—	opsplitsen
verdelen	—	opdelen
model	—	patroon
naar mijn mening	—	naar mijn smaak
volledig	—	uitputtend
uitstellen	—	verschuiven
verreweg	—	veruit

„Al deze nieuwigheden van verschillende datum zijn overbodig, ze berusten meestal op onkunde, en men dient ze niet alleen zelf te vermijden, maar ook anderen ertegen te waarschuwen. De meeste zijn plumpe navolgingen van Duits of Engels, en allen zullen wij het er wel over eens zijn dat het beter is, bestaande Nederlandse woorden te bezigen in hun geijkte betekenis, dan onnodig te vernieuwen uit luiheid of onkunde.”

Zaalbergt wijst, bij de behandeling van zijn eerste axioma, ook nog op de merkwaardigheid dat in geschreven taal het bijwoord achter het voorzetsel gaat komen. Vroeger was het: een museum o.a. van schilderijen, nu leest men: een museum van o.a. schilderijen. In advertenties: een ontwikkeling op tenminste mulo-niveau, in plaats van: een ontwikkeling tenminste op mulo-niveau. Tot welke dwaasheden men komt, toont hij aan in de zinsnede „onder zowel Engels- als Afrikaans-sprekenden” waarmee alleen maar bedoeld kan zijn „zowel onder Engels- als onder Afrikaans-sprekenden”.

¹⁾ H. F. A. van der Lubbe: Woordvolgorde in het Nederlands, blz. 28.

²⁾ J. van Lennep, Alledaagsche bokken in 't gesprek.

³⁾ Het tweede is: men dient de bevorderen, dat er altijd zo ondubbelzinnig mogelijk wordt geschreven en gesproken.

NEVEN

In sommige bedrijven spreekt men over *nevenprodukten* en over *nevenkosten*. Meer dan eens wordt ons gevraagd of er verschil is tussen *nevenprodukt* en *bijprodukt*. *Neven* is inderdaad een goed Nederlands woord, maar in samenstellingen is er een betekenisverschil aanwezig.

Als u elke keer bij de *neven* aan de *nichten* denkt, zult u de samenstellingen met *neven* gauw gaan vergeten: *nevenkamer-nichtenkamer*, *nevenblik-nichtenblik*. Maar met dit flauwigheidje bent u er niet. Slaan we een degelijk vaderlands boekwerk op: WNT deel IX: „Voor al in de 19e eeuw heeft men een groot aantal samenstellingen gevormd met *neven* als eerste lid. Vele daaronder zijn nabootsingen van Hoogduitse woorden, en dikwijls dient hier *neben-* om datgene aan te duiden wat bij ons door *bij-* wordt uitgedrukt, t.w. het begrip van iets *bijkomstigs*, in tegenstelling met een *hoofdzaak* . . . Doch men moet daarvan onderscheiden die samenstellingen waarin *neven-* eenvoudig aanduidt „naast iets zijnde”, ook zonder het denkbeeld van ondergeschiktheid. Deze zijn in het Nederlandsch beter te verdedigen en drukken iets anders uit dan samenstellingen met *bij-*”.

En nu de *neven* over de grens jagen. Wij zullen helpen met een (klein) lijstje.

nevenbaan — *bijbaan*
nevenaccent — *bijaccent*
nevenartikel — *toegevoegd artikel*
nevenbank — *bijbank*, *hulpbank*
nevenbedoeling — *bijbedoeling*
nevenbegrip — *bijbetekenis*
nevenerfgenaam — *medeërfgenaam*
nevenfiguur — *bijfiguur*
nevenverdiensten — *bijverdiensten*, *emolumenten*
nevenkamer — *bijkamer*, *zijkamer*
nevenkosten — *bijkomende kosten*
nevenomstandigheden — *bijkomende omstandigheden*
nevenpersoon — *ondergeschikt persoon*, *figurant*
nevenprodukt — *bijprodukt*
nevenspoor — *zijspoor*

Wij geloven dat de Duitse *neven-*woorden in onze taal aan het achteruitgaan zijn. *Zijstraat*, *bijzaak*, *ondertitel*, *bijkantoor*, *zijlaan*, e.d. hebben toch geen nieuwe concurrentie meer te duchten van de *neven-*? Het staat u natuurlijk volkomen vrij „*nevenprodukt*” naast „*bijprodukt*” te handhaven, maar dan moet u „*nevenprodukt*” in ieder geval zien als een gelijkwaardig *produkt* niet als iets dat „toevallig” ook nog voortgebracht wordt na en naast het hoofdprodukt.

OPZEGGEN?

De volgende zin lieten we u beoordelen. Iemand had geleend en zich verbonden:

„Om gemelde hoofdsom of haar restant aan de schuldeiseres terug te betalen in één termijn op de eerste juni 1966 of daarna te allen tijde, mits steeds drie maanden vooraf opzeg-

ging of opeising heeft plaats gehad, onverminderd de bevoegdheid van de schuldenaar om gemelde hoofdsom of haar restant vóór die datum af te lossen mits steeds drie maanden vooraf opzegging doende . . .”.

De schuldenaar betaalde alles terug op 1 juni 1966, zonder drie maanden van te voren opgezegd te hebben. De schuldeiseres nam dit niet. Onze vraag was: staat in het contract een taalkundige steun voor de schuldenaar of de schuldeiseres?

Nu heeft een overgrote meerderheid de schuldenaar gelijk gegeven en dat heus niet omdat de mens van nature mededogen heeft met een beschuldigde. De ruimte laat helaas niet toe dat we alle commentaren laten drukken. Hieronder slechts een paar snippers, waarmee we allen willen danken die zich met zoveel ijver en scherpzinnigheid op het vraagstuk hebben gestort.

G. T. Als er gestaan had „1 juni 1966 of daarna, te allen tijde mits enz.”, zou de schuldeiseres gelijk hebben. Maar de komma staat er nu eenmaal niet.

J. D. P. De parallelle die het herhalen van „mits steeds drie maanden vooraf opzegging doende” aanbrengt, maakt dat dit de eerste keer slechts op het onbepaalde tijdstip „te allen tijde” slaat.

J. W. Ik vraag mij overigens af hoe, ingeval de schuldenaar niet reeds het voornemen had gehad zijn schuld op 1 juni 1966 af te lossen, zijn houding geweest zou zijn wanneer het geleende bedrag op deze datum zonder voorafgaande kennisgeving van hem was opgeëist.

P. H. Het woordje „mits” wordt als een beperking gebezigd na het noemen van een gunstiger mogelijkheid t.o.v. een minder gunstige mogelijkheid. „In één termijn op de eerste juni 1966 . . .” is één mogelijkheid van betaling. „Of daarna te allen tijde . . .” moet worden beschouwd als een zekere tegemoetkomende houding van de schuldeiseres, waarbij dus de schuldenaar voor een gunstiger mogelijkheid wordt geplaatst; het past hier dus wel, dat achter „te allen tijde” de beperking „mits” enz. wordt gebezigd.

F. C. D. Voor mij is de zaak zo helder als glas: de schuldenaar heeft zich aan de voorwaarde van terugbetaling gehouden. Indien „vóór die datum” moet slaan op de eerste juni 1966, heeft de schuldenaar nog gelijk, want hij hééft *niet* vóór de eerste juni 1966 terugbetaald.

U HEBT/HEEFT

Toneelstukje in drie bedrijfjes voor twee personen, Izaak en Hendrik, waarin taalkundige problemen doorgepraat worden en Hendrik van zijn ongelijk overtuigd wordt.

EERSTE BEDRIJF

Izaak en Hendrik bevinden zich in een nederige kamer. Hendrik leest een stukje voor uit *Onze Taal* van oktober 1966, pagina 40.

Izaak. Die man schrijft dat nu wel, maar ik vind dat je *u bent* moet zeggen.

Hendrik: Nee hoor, *u is*.

Izaak: Dan zeg je zeker ook *u zal*.

Hendrik: Nee, ik zeg *u zult*.

Izaak: Vin je dat mooier?

Hendrik: Och . . .

Izaak: Maar zie je daar geen inconsequentie in?

Hendrik: Hoezo?

Izaak: Nou, *u zult*, dat is toch een tweedepersoonsvorm en *u is* een derdepersoonsvorm?

Hendrik: Inconsequentie mijn hoed. Ik zeg gewoon *u is*, *u heeft*, *u zult* en *u kunt*; en al ga je nou op je kop staan, daar blijf ik bij.

Izaak: (tegen het publiek): De eerste impasse is bereikt.

TWEEDE BEDRIJF

Hendrik zit aan tafel. Izaak loopt ongedurig heen en weer, aan emoties ten prooi. Ineens knipt hij met de vingers alsof hij iets gevonden heeft, knipoogt tegen het publiek, en gaat zogenaamd onschuldig aan de tafel bij Hendrik zitten.

Izaak: Hendrik . . .

Hendrik: Ja, Izaak?

Izaak: Ik heb hier een mooi zinnetje voor je. Luister je? Zo is 't zinnetje: Daar loopt de man die u geslagen heeft.

Hendrik: Daar loopt de man die u geslagen heeft.

Izaak: (fel) Wie heeft nu geslagen?

Hendrik: Nou, die man natuurlijk

Izaak: Neeneeneen, het kan evengoed die *u* zijn.

Hendrik: Neen dat kan niet.

Izaak: Ja, dat kan wel, want er staat *u heeft*, en je zegt zelf ook altijd *u heeft*, heb je gezegd.

Hendrik: Dat kan wel zijn, maar in dit geval gaat dat niet op. Als ik zo'n zinnetje ging maken zou ik, om abuizen te vermijden, een andere formulering gebruiken.

Izaak: Hoe dan?

Hendrik: Nou, ik zou schrijven *Daar loopt de man die door u geslagen is . . .*

Izaak: (tegen de zaal) Tante Doortje!

Hendrik: Of ik zou zeggen *de man die u geslagen hebt*, dan ondervang je ook misverstanden.

Izaak: (probeert triomf te onderdrukken) *u hebt, u hebt, u hebt* (laat 't over zijn tong rollen als wijn van een goed jaar)

Hendrik: „.” (heeft er niet van terug)

Izaak: Tja (grijns naar publiek)

Hendrik: Ja (ineens nijdig, naar woorden zoekend) ga daar nou geen conclusies aan verbinden. Ik heb toch gelijk, want uitzonderingen bevestigen de regel. (buiten adem) Ja, zo kun je iedereen er wel in laten stinken. (kijkt stom rond).

Izaak: (werpt een blik van verstandhouding naar publiek) De teerling is geworpen.

Korte pauze.

DERDE BEDRIJF

Dezelfde eenvoudige kamer in dezelfde nederige stulp. Izaak zit onschuldig een kruiswoordpuzzel op te lossen. Hendrik loopt verongelijkt onrustig heen en weer.

Izaak: U is een persoonlijk voornaamwoord, hè?
 Hendrik: Ja, u is een persoonlijk voornaamwoord.
 Izaak: Weet je zeker dat u geen bezittelijk vnw. is?
 Hendrik: Waar wil je heen? Dat weet je net zo goed als ik. U is een persoonlijk vnw. U heeft hier geen *w*, u is dus niet bezittelijk.
 Izaak: Waar ik heen wil? Naar onze ouwe vrienden *u is en u heeft*.
 Hendrik: Begin je weer? Jij moet ook altijd gelijk hebben. (loopt mismoedig heen en weer, ziet 't niet)
 Izaak: (puzzelt door, kijkt dan op) U is de 21ste letter van het alfabet, hè?
 Hendrik: Ja, dat zal wel. Even tellen (mompel, mompel). Ja, u is inderdaad de 21e letter. (vermoedt adder onder het gras). Moet je dat ook al voor die puzzel van je weten?
 Izaak: Niet voor die puzzel, maar voor deze bandopname (haalt verborgen recorder voor den dag). Ik zal hem us even terugspelen. Moet je goed opletten op je eigen woorden (onderstreept met wijsvinger Hendriks woorden die uit de recorder klinken):
 Hendriks stem: *U is een persoonlijk voornaamwoord. U heeft hier geen w, u is dus niet bezittelijk. U is de 21ste letter.* (recorder uit).
 Hendrik: (geintrigeerd) Nou en?
 Izaak: Je zegt een paar keer *u is en u heeft*...
 Hendrik: (in de verdediging) Ja, maar dat zei ik niet van personen. Als 't om mensen ging, had ik gezegd *u hebt en u bent*. (Kijkt onthutst de zaal in, verbleekt, voelt zich in de val gelopen, begint te lachten). Verrek zeg. *U is de zoveelste letter en u bent meneer Dinges. U heeft geen w en u hebt geen paraplu (laat u hebt en u bent over de tong rollen als een slok wijn van een goed jaar) U hebt... u bent... (lacht bevrijdend, geeft zich gewonnen)*
 (tegen Izaak:) *U bent een gemenerik en u hebt vervelende trucjes.*
 Izaak (grijnzend): Zeg maar *jij*... (knipoogt naar het publiek): *U hebt 't gehoord, de afgang van de regenten. En uw applaus zal bevestigen dat u overtuigd bent.*

DOEK VALT
 APPLAUS(?)

T. M. F. Steen,
 Bussum.

NIET AFLATEND

Redenaars gebruiken nogal eens de uitdrukking „een niet aflatende inspanning, zorg, moeite enz.” Is deze uitdrukking goed? Zonder „niet” wordt „aflatend” niet gebruikt. „Aflaten” heeft verschillende betekenissen, o.a. ophouden”. In hedendaagse taal hoort men deze betekenis nog maar zelden. Bij voorkeur wordt het woord aldus nog gebruikt als het handelingen betreft die als kwaad of onaangenaam worden voorgesteld.

Kent u niet een of andere negentiende-eeuwse ballade? „Gij, moordenaars, laat af, laat af mij 't hart te breken!” Zo moet „niet aflatend” beschouwd worden als overblijfsel van het werkwoord „aflaten”.

BOEKEN

1. In aansluiting op ons artikel in febr. 1967 wijzen wij u op een boek van *drs. F. C. van der Werff: Hoe maak ik mijn geschriften leesbaar?* (Nijgh en Van Ditmar, Universitaire Pers Rotterdam 1966). De cursus is bestemd voor mensen met een middelbare schoolopleiding. Wie daar ver bovenuit komt, zal de cursus misschien wat eenvoudig vinden. Het doel van de cursus is, de schrijfvaardigheid te vergroten van degenen die voor een publiek moeten schrijven dat weinig meer dan lagere-schoolopleiding heeft. Vooral bedrijfsfunctionarissen die de interne communicatie in een onderneming moeten verzorgen, kunnen er heel veel uit leren. De cursus is in een geprogrammeerde vorm. Deze methode berust op Amerikaanse leerpsychologische inzichten en maakt de cursist via vraag en antwoord, theorie en oefening snel vertrouwd met de leerstof.

2. Het *Klassiek Letterkundig Pantheon* is een uitgave van de firma Thieme in Zutphen. Het is een reeks van werken uit onze letterkunde die in het algemeen maar weinig bij het grote publiek bekend zijn. In deze reeks zijn onlangs verschenen een bloemlezing uit het werk van *Hiëronymus van Alphen* (nr. 155-156), *Huygens' Voorhout, Kostelick Mal en Oogentroost* (nr. 9), *Vondels Jephtha* (nr. 115) en een bloemlezing uit het werk van *Stalpaert van der Wiele* (nr. 83). Werken uit een ver verleden zijn natuurlijk niet gemakkelijk, maar men mag zich daardoor niet laten weerhouden van de kennismaking met onze litteratuur. Het *Klassiek Letterkundig Pantheon* heeft gezorgd voor deskundige inleiders die voor de leek moeilijke plaatsen goed verklaren.

3. De Bijbel is voor talloze Nederlanders een tekst waarmee ze van jongs af vertrouwd zijn. *Dr. M. Reisel* heeft de originele gedachte gehad, het boek *Genesis* woord-voor-woord te vertalen (Kruseman, Den Haag 1966). Hij geeft in een eenvoudige transcriptie de Hebreeuwse tekst en dan bij elk woord of elke groep woorden de exacte Nederlandse vertaling. Hij meent dat een zo precies mogelijke woordbetekenis het enige objectieve uitgangspunt is voor een juist begrip van de tekst en dat een zuivere weergave de voorkeur verdient boven een fraaie versie. Het is uitermate boeiend, hem regel na regel te volgen in zijn vertaling en deze te vergelijken met de tekst waaraan we gewend zijn. Aan ieder die belangstelling heeft voor de bijbel en de zo moeilijke vertaalkunst, bevelen wij dit boek van harte aan.

Abonnementsprijs: f 4,- per jaar. Abonnement en lidmaatschap samen f 4,50 per jaar. Groepsabonnementen: één stamabonnement voor tenminste f 25,- per jaar en ieder volgend abonnement à f 2,-. Aan nieuwe abonnees worden de in de lopende jaargang reeds verschenen nummers indien voorradig nog toegezonden. Advertenties: 75 ct. per mm. kolombreedte 80 mm.
 Banden verkrijgbaar voor het laten inbinden van drie jaargangen per band. Prijs f 4,35 inclusief porto.
 Nederlandsche Uitgeversmaatschappij N.V. — Aalmarkt 11 — Postbus 4 — Leiden — Telefoon (01730) 3 36 29 — Postgiro 346385.

ONZE TAAL

MAANDBLAD VAN
ONZE
HET GENOOTSCHAP
TAAL

BESTUUR

PROF. W. F. J. M. KRUL, DEN HAAG, Voorzitter
H. BARON VAN LAWICK, DEN HAAG, Secretaris
DRS. M. J. F. DONKERS, LEIDEN, Penningmeester
W. A. H. C. BOELLAARD, DE BILT
DRS. A. J. S. VAN DAM, AMSTERDAM
IR. J. T. DUYVIS, AMSTERDAM
MR. J. JOLLES, DEN HAAG
HENDRIK MÜLLER, LAREN N.H.
J. M. REDELE, DORDRECHT
IR. J. P. SMITS, DEN HAAG
MR. A. STEPELS, ROTTERDAM

BESCHERMVROUW: H.M. DE KONINGIN

RAAD VAN DESKUNDIGEN

PROF. DR. G. A. VAN ES, GRONINGEN
PROF. DR. K. HEEROMA, GRONINGEN
PROF. DR. L. C. MICHELS, NIJMEGEN
DR. C. KRUYSKAMP, RED. WNT. LEIDEN
PROF. DR. C. F. P. STUTTERHEIM, LEIDEN

BUREAU VAN HET GENOOTSCHAP: PARKSTRAAT 32, DEN HAAG, REDACTIE: DR. J. VEERING

ABONNEMENTEN EN VERZENDING:

NEDERLANDSCHE UITGEVERSMIJ., AALMARKT 11 - LEIDEN - TELEFOON (01710) 3 36 29 - POSTGIRO 346385

SLA EN SLAG

Het gaat over *naslagwerk*. Sommigen voelen in dit woord een letterlijke vertaling van „Nachschlagewerk” en verwerpen het daarom. Trouwens, zo redeneren ze, het woord *naslag* is in die betekenis („het naslaan in een boek”) in onze taal niet bekend. De stam naslaan is *nasla*, dus: *naslawerk*. Er zijn er ook die aan *naslaanwerk* de voorkeur geven.

De redenering heeft, helaas, een paar zwakke plekken. Het is inderdaad mogelijk dat *naslagwerk* een vertaling is van het Duitse woord. Maar is een woord dat zo ontstaan is, altijd verwerpelijk? Met andere woorden: moeten we elk letterlijk uit het Duits vertaald woord afkeuren, omdat de Duitsers ons nu eenmaal op dat punt vóór waren? Het is eigenlijk een principiële kwestie. Het eerste punt is het antwoord op de vraag: is het elders gemaakte woord gevormd volgens Nederlandse normen? En het tweede: is er behoefte aan dat woord, bestaat er reeds een algemeen gebruikelijk Nederlands woord voor?

Onze Taal heeft de volgende „politiek”. Een vertaald woord dat in ons normensysteem niet past, wordt verworpen; bestaat er geen Nederlands woord voor, dan zal het moeten worden gemaakt of er zal een omschrijving nodig zijn. Wie „maandeerste (monatserst) zaterdag” schrijft, gebruikt zeer slecht Nederlands; zo'n type samenstelling is bij ons onbekend. Het behoort heel gewoon te zijn: „eerste zaterdag van de maand”. Een vertaald woord dat in vorming wel Nederlands zou kunnen zijn, maar waaraan geen behoefte is, omdat er al een eigen woord voor bestaat, vindt evenmin genade. Gesteld dat iemand „vorgreifen” met „voorgrijpen” zou vertalen; er blijft niets anders over dan dit (eigenlijk correct gemaakte) woord te verwerpen, want vandoordrukken wij dit begrip uit met „vooruitlopen op”. Een andere mogelijkheid is dat een Nederlands woord

naar afkomst gelijk is aan het Duitse maar een geheel verschillende betekenis heeft. Voorbeelden daarvan kent ieder: bequiem is niet bekwaam, maar gemakkelijk, fertig niet vaardig maar klaar, rüstig niet rustig maar kras.

Bij de verwerping van *naslagwerk* is het argument dat er geen *naslag* bestaat, niet al te sterk. (*Naslag* in andere betekenissen komt wél voor, bijvoorbeeld in de muziek). Het is geen zeldzaamheid dat een deel van een samenstelling als zelfstandig woord, door welke oorzaak ook, verdwenen is en in een ander woord blijft bestaan. Denk aan *brandschoon* (heeft niet met „vuur” te maken!), *meineed*, *godsvrucht*. In woorden als *windhond* en *walvis* vinden we de delen *wind* en *wal* die oorspronkelijk de betekenis van het tegenwoordige woord droegen en die we nu in die betekenis niet meer kennen. *Omslagdoek*, een sinds lang aanvaard woord, heeft het bepalende deel *omslag*; dit komt in allerlei betekenissen voor (omslag maken, de omslag van een boek enz.), maar niet in de betekenis „het omslaan”.

Het laatste argument was: „slag” is niet de stam van het werkwoord „slaan”. Nu, dit lijkt zo duidelijk dat er niet over te twisten valt. Toch schuilen ook hier een paar gemene addertjes onder het gras. Er zijn zes één-lettergrepige werkwoorden in onze taal: *zijn*, *doen*, *gaan*, *staan*, *slaan* en *zien*. Het eerste is zó onregelmatig dat we er hier beter niets van kunnen zeggen. In de overige vier zijn ook allerlei merkwaardige dingen aan de hand. Van gaan, staan en slaan zijn de stammen *ga-*, *sta-* en *sla-*. Er zijn echter historische varianten van deze stammen, die ook nu nog in allerlei woorden terug te vinden zijn: *gang-*, *stand-*, en *slag-*.

De oude variant *slag-* gebruiken we nog dagelijks in de vormen (met een andere klinker): *sloeg* en *geslagen*.

Ook in *slager* is de *g*-stam aanwezig. Dit woord heeft nu een precieze betekenis; oorspronkelijk is het „hij die slaat”, dus „de slaander” die u nog vindt in *koperslager* en *olieslager*. Het zelfstandige naamwoord *slag* is gelijk aan de oude stamwoorden (een normaal verschijnsel, verg. „de draai” met „draaien”, „de val” met „vallen”). Het is een voor ons doel onbelangrijke academische kwestie of in *draaibrug* de stam van draaien zit of „de draai”. Zo ook met *slag*-. In Van Dale, blz. 1815-1817, vindt men een dikke honderd van deze woorden bijv.: *slagader*, *slagregen*, *slagveld*; het laatste woord is *slagzwaard*, dat behalve een groot zwaard ook nog een soort peul kan betekenen.

Met voorzetsels, bijwoorden en voorvoegsels zijn *slag*-woorden (let op het streepje tussen slag en woord, want een slagwoord is een germanisme dat in het Nederlands o.a. slogan kan zijn...) in overvloed aanwezig: *aanslag*, *bijslag*, *opslag*, *afslag*, *voorslag* (o.a. in de muziek), *overslag*, *onderslag*, *bovenslag*, *uitslag*, *inslag*, *neerslag*, *terugslag*, *toeslag*, *doorslag*, *tegenslag*, *ontslag*, *verslag*, *beslag*, enz. Met al deze woorden kunt u weer nieuwe maken: *aanslagbiljet*, *doorslagpapier*, *ontslagaanvraag*. Is het zo'n wonder dat *naslagwerk* gemakkelijk aansluiting heeft gevonden bij de menigte *-slag*-samenstellingen die er al waren?

Samenstellingen met *sla*- (althans van het werkwoord *slaan*!) kennen we niet of het moest zijn *sladood*, maar dat woord is een type op zichzelf. Met *slaan*- is alleen bekend een oud Noordhollands woord: *slaankoek*. Dat *naslaanwerk* een enkele keer opduikt zal wel samenhangen met het feit dat het in vorming past bij woorden als *staangeld* (ook *stageld*!), *staanklok*, *staanlamp*.

De gevolgtrekking uit het bovenstaande moet zijn dat *naslagwerk* een goed Nederlands woord is. *Naslawerk* kan als bruikbare variant beschouwd worden, vermoedelijk ontstaan door de vrees voor een germanisme.

In ons vorige artikel is betoogd dat „regeling” nooit kan geschieden zonder voldoende „waarneming”. Zelfs bij een ogenschijnlijk eenvoudige vraag over *naslagwerk* en *naslawerk* is heel wat speuren vereist, voordat men tot een aanvaardbare beslissing komt. Een slag kan men er niet naar slaan...

Van Haeringen, een van de grootmeesters in heden-daagse-taalwaarneming, heeft in een beschouwing over de eenlettergrepige werkwoorden (Neerlandica, 1948 blz. 237-246) aangetoond dat de ongewone vorm van de onbepaalde wijs — zónder de uitgang *-en*! — er de oorzaak van is geweest dat „bij de woordvorming onzekerheid en kans op ontsporing” ontstonden. Immers, de taalgebruiker kan *doen*, *gaan*, *slaan* enz. niet splitsen, zoals hij dat gewend is bij de normale werkwoorden, bijvoorbeeld *werken* - *werk* - *werker*. Uit zijn voorbeelden halen wij, tot slot, het volgende rijtje aan. U kunt daarin misschien zelf enige systematiek in vorming en betekenis onderscheiden.

gangbaar	—	begaanbaar
voetganger	—	meegaander
tegenstander	—	buitenstaander
staanplaats	—	standplaats
opziener	—	opzichter
voorzienigheid	—	voorzichtigheid.

DAT IS GEEN STIJL...

Zinnetjes knippen uit een tekst en dan beoordelen zonder rekening te houden met de tekst ervóór en erna, is eigenlijk gemeen werk. Maar het kan zijn nut hebben als binnenhuis-oefening.

1. Volgens mijn mening lag het produktietempo vrij hoog, afgaande op het aantal eenheden wat over het algemeen gemaakt werd.

Het is „volgens mij” of „naar mijn mening”. „Afgaande” is een zwevend deelwoord: dat het tempo afgaat, is niet de bedoeling. „Wat” is praattaal, correct is „dat”. En hoe hoog moet hoog zijn om „vrij” hoog te zijn?

2. Door het optreden van spoelingsverliezen en het constateren van het feit dat er een poreuze laag was aangeboord, werd er voorbereiding getroffen de laag z.g. te testen.

„Door” zal „wegens” moeten zijn. Maar er werd niet voorbereid wegens 1° het optreden, en 2° het constateren. Geconstateerd werd iets daar er spoelingsverliezen optraden. Beter twee zinnen ervan maken. Wat is „z.g. te testen”?

3. De uitvoering van de proef vond plaats door een temperatuurverandering, af te lezen op een thermometer in een vloeistof te brengen, waar zich de vier te meten stoffen in bevonden.

Denk aan de argeloze lezer. Moet de verandering of de thermometer gebracht worden? is er verschil tussen „de uitvoering” en „de proef” die plaats vond? Drie onbepaalde wijzen: te lezen, te brengen, te meten. Een kommaatje meer zou geholpen hebben.

4. Het oog van de vakman spreekt ook een woordje mee. Botsing van beeldspraken: een welsprekend oog.

5. Gedeelte van de bestaande riolering niet behorende tot dit bestek, hetwelk verzakt is, wordt op hoogte gebracht.

Zo kort mogelijk is *niet* altijd zo duidelijk mogelijk. „Hetwelk” is verouderd. Zet bij elkaar wat bij elkaar hoort. Niet het bestek maar *het* (lidwoord nodig!) gedeelte is verzakt. Behoort dit gedeelte of de bestaande riolering niet tot dit bestek?

6. De lengte van dit omgebogen deel moet zodanig zijn dat wanneer men de spuitfles die in figuur 14 wordt gegeven, bij de hals vasthoudt men het slangetje met uitgetrokken buisje dat aan het omgebogen deel vervaardigd uit kunststof, is bevestigd gemakkelijk tussen middel en wijsvinger in alle richtingen kan bewegen.

Als u zónder figuur 14 kunt zien wat tussen middel en wijsvinger kan gebeuren, hoeft u niets te verbeteren. Wel blijft er nog een oefening in interpunctie over.

7. Wij verwachten niet alleen alle leden, maar ook vele belangstellenden zijn van harte welkom.

Voorzitter: „Hebben de leden géén belangstelling?” Secretaris: „Neemt u me niet kwalijk”, denkt: „Flauw . .”.

8. De helft van het personeel komt van buiten Utrecht en een even groot aantal is op het laboratorium werkzaam; dit is voor een fabriek vrij hoog, daar dit bij de meeste fabrieken ongeveer 25 % is.

Hoeveel personeelsleden uit Utrecht werken op het laboratorium? Let op „dit”! Vaagheid is een hoofdzon-

de „Dit” moet hier betekenen „de helft”, het tweede „dit” eveneens en hoe kan dan de helft een kwart zijn?

9. De image als psycho-economisch ingrediënt van de marketing - mix.

Titel van een lezing. Wij durven er helemaal niets over zeggen, want er zijn ook taalkundigen die voordrachten zouden kunnen houden over de occlusief als primair fonologisch ingrediënt van de foneem-distributie.

10. Ik zal het op prijs stellen genoemde staten per omgaande van u te mogen ontvangen en tevens de stempelrechten te willen doen overmaken op ons postgironummer.

Schrijver dezes heeft zeker geen diploma Ned. Handelscorrespondentie.

DIKWIJLS EN VAAK

Enige jaren geleden hadden mijn vrouw en ik in ons midden een jonge Zweed, leraar aan een middelbare school te Stockholm. Hij sprak redelijk Nederlands en verstond ons ook wel als wij langzaam en gearticuleerd spraken. Eens verrastte hij ons met de opmerking dat het hem was opgevallen, dat wij in gesprekken nu eens het woord „vaak”, dan weer het „dikwijls” bezigden en hij vroeg ons of er verschil tussen deze woorden was. Een heel merkwaardige vraag van onze gast! Hier werden wij ons bewust van de omstandigheid dat wij genoemde woorden door elkaar gebruiken. En daarop moest een buitenlander ons opmerkzaam maken. Ik voegde aan het antwoord dat mijn vrouw onze gast gaf, n.l. dat wij wellicht vaker „vaak” zeiden dan „dikwijls” toe, dat er nog een derde woord bestond dat dezelfde betekenis had, n.l. „dikwerf”, maar dat men dit woord, een min of meer deftig woord, weinig meer bezigde.

Merkwaardig is verder dat men in de vergrotende trap wel kan spreken van „vaker”, bijv. in de zin „ik heb die man vaker gezien”. Maar niemand zal er aan denken te zeggen „ik wil dat toneelstuk gaarne dikwijls zien”.

H. E. Wiebols.

GUUR EN ONGUUR

Het woord *guur* kennen we tegenwoordig alleen nog in verbindingen met meteorologische begrippen: *guur*, weer, een gure wind, een gure zomer. *Guur* is het tegenovergestelde van liefelijk, aangenaam. Maar hoe kan *onguur* precies hetzelfde betekenen?

Van beide woorden is *onguur* het oudste: het is de ontkenning van het liefelijke (in de middeleeuwen „gehure”, vergelijk daarmee het tegenwoordige Duits „geheuer”). Men neemt aan *guur* van *onguur* gemaakt is. Het voorvoegsel *on* had vroeger ook een versterkende betekenis: *onguur* werd opgevat als „zeer *guur*”, met het gevolg dat *on-* gemist kon worden en *guur* ontstond.

Onguur heeft een ruime toepassing: een *onguur* type, *ongure* blikken, *ongure* taal.

(Een andere vraag over *-on* is: hoe kan *ondier* hetzelfde betekenen als *onmens*? In *ondier* is een echte ontkenning: het is geen dier meer maar een on-dier, een monster. Zo ook bij *on-mens*. In overdrachtelijke zin is dan een *on-mens* ook een *on-dier*.)

Dat *on-* vroeger ook een versterkende functie had, kunnen we nog steeds zien in *onkosten* welk woord niets anders betekent dan *kosten*. Wie een voldoende voor Duits op school heeft gehad, weet zich waar-

schijnlijk nog wel Unmenge en Unzahl te herinneren. Het begrip „ontaarding van wat in het grondwoord wordt gezegd” vindt men niet alleen in *ondier* en *onmens*, maar ook in woorden als *onding*, *onkruid*, *onraad*, *onweer*. Men zou „onkosten” zo ook kunnen opvatten: onaangename kosten (WNT).

Tot slot: vergelijk de klemtoon in „onguur” en „ondier”.

VAN ZIJN

In de volkstaal zijn uitdrukkingen als „de moeder van *zijn*”, „de vrouw van *zijn*” (i.p.v. het normale „van *hem*”) bekend. Menigeen die ervan houdt levende taal te observeren, breekt zich het hoofd over de vraag hoe zo'n vreemde afwijking — van hem: van *zijn* — mogelijk is. De oplossing van het raadsel is heel simpel. De bezittelijke voornaamwoorden (*mijn*, *ons*, *zijn*, *haar* enz.) zijn familie van de oude tweede naamval van de persoonlijke voornaamwoorden (*ik*, *wij*, *hij*, *zij* enz.).

Vergelijk in gebruik: *haar* broer en de broer van *haar*, *ons* huis en het huis van *ons*. Ook bij *u* en *ij* gaat dit op. Vergis u niet: de *w* in *uw* en *jouw* heeft slechts waarde voor de spelling en niet voor de klank; m.a.w. *u* zegt niet (ook al denkt u van wél!) *uw* en *jouw* huis, maar *u* en *jou* huis. De *w* is een rest van de vroegere verbuiging (*uwe* kinderen, *jouwe* huizen).

In het rijtje „*haar* huis, het huis van *haar*” passen daarom ook „*jou* huis, het huis van *jou*” en „*u* huis, het huis van *u*”. Is het zo'n wonder dat „*zijn* broer, de broer van *zijn*” bestaat? Trouwens, in de volkstaal is evenmin onbekend „de broer van *mijn*”, in aansluiting aan „*mijn* broer”.

Maakt u zich daarover géén zorgen. „Van hem” staat sterk. In de gesproken taal klinkt „van *zijn*” onverzorgd, dialectisch, ronduit fout. In de geschreven taal is het — als het normale teksten betreft — totaal onbekend.

RADIO EN TELEVISIE

Onlangs was ik — als nakijker! — betrokken bij een toelatingsexamen voor een inrichting voor hoger onderwijs. Daartoe behoorde o.a. de vertaling in het Nederlands van een stuk Duits. In die Duitse tekst werd gesproken over „das Fernsehen” en „der Rundfunk”; naar deze woorden werd verwezen met de correcte voornaamwoorden „es” en „er”.

Het is me opgevallen dat bijna de helft van de kandidaten in de knoei zat met die aanduiding in het Nederlands. Natuurlijk waren de woorden *radio* en *televisie* bekend. Maar zowel over *radio* als over *televisie* werd in de vertaling geschreven met de woorden *hij*, *zij* en *het*. Er waren er zelfs die alle drie geprobeerd hadden op één plaats: sommige probeersels waren — kennelijk in paniek — telkens weer doorgestreept en tenslotte vervangen door „deze”!

Natuurlijk zal ieder van de kandidaten in een gewoon gesprek zonder aarzeling zowel *radio* als *televisie* aanduiden met *hij*. Bij een vertaling uit het Duits, waarin „es” en „er” staat, dringt zich opeens een keuze op en

de onzekerheid, de weifeling is te verklaren, vooral daar het resultaat van de keuze zwart op wit moet komen te staan.

Het is eigenlijk jammer dat op zo'n essentieel punt in ons schriftelijk taalgebruik — de aanduiding met hij, zij en het — onzekerheid schering en inslag blijkt te zijn. Zou er niet veel meer vrijheid moeten zijn om ons natuurlijke taalgebruik in dezen te volgen? Is het niet al te dwaas dat we zonder moeite iets kunnen zeggen, maar pas na weifeling kunnen schrijven?

De Woordenlijst noemt radio mannelijk en televisie vrouwelijk. Dus over de radio: hij is draagbaar (d.w.z. het ding, het toestel), èn: hij is belangrijk (d.w.z. de omroep, de inrichting). Over de televisie als abstract begrip: zij is invloedrijk. Volgens het voorschrift zou men ook moeten schrijven over de televisie als „ding”, als „toestel”; wij hebben haar laten repareren... Het lijkt me dat dit laatste nooit uit een gewone hollandse mond kan komen.

T.F.

DE UITDRUKKING

„nou moe” is onvertaalbaar hollands. De buitenlander die haar feilloos op het juiste ogenblik en met de juiste intonatie gebruikt, begint ons land te kennen. □ Onze verjaardag is de dag waarop je een jaar ouder geworden bent. De veertigste verjaardag valt veertig jaar na de geboortedag. Een vraagstuk van de Duitsers is of ze veertig dan wel eenenveertig jaar oud zijn wanneer ze hun veertigste *Geburtstag* vieren. □ Het achtervoegsel *-oïde* is niet nieuw: het komt voor in zelfstandige naamwoorden uit de meetkunde als *ellipsoïde* en *hyperboloïde*. Vrij jong is de tendens het in bijvoeglijke naamwoorden te gebruiken: *fascistoïde* verschijnselen, *mongoloïde* trekken. Dit laatste *-oïde* moet de betekenis hebben van „gelijk aan, min of meer lijkend op, ongeveer in de vorm van”. De *-e* wordt blijkbaar als een buigingsuitgang opgevat; wij hebben gelezen „een fascistoïde verschijnsel”. □ *Organiek* kennen we alleen als „voortvloeiend uit een voorschrift, een wet”: organieke wetten, organieke sterkte (van een leger). *Organische* heeft een veel wijdere betekenis: organische gebreken, organische stoffen, organische samenhang. De uitgangen *-isch* en *-iek* geven op zichzelf geen aanwijzing; het een is „germaans”, het ander „romaans”. Het verschil tussen *kritische* en *kritieke temperatuur* is genormaliseerd: kritisch is de temperatuur waarboven geen verschil meer bestaat tussen vloeibare en gasvormige fase en kritiek is de temperatuur die een gevaar kan doen ontstaan □ *Idiosyncrasie* is een écht vreemd woord. Iemand die flauw valt als hij bloed ziet, heeft

een idiosyncrasie. Iemand die zijn neus niet kan snuiten alvorens drie keer achter zijn oor gekrabd te hebben, ook. Zo heeft ieder zijn idiosyncrasie (klemtoon op *-iel*). Het is een mooi woord om achteloos in een gesprek te laten vallen. „Eigenaardigheid” zou ook gaan, maar idiosyncrasie is eigenaardiger. „Hebbelijkheid” gaat moeilijker vanwege zijn onlogische verstrengeling met „onhebbelijkheid”. □ Dat *feminijn* vrouwelijker dan vrouwelijk is, zouden we wel eens bewezen willen zien. □ *Nauwelijks* moet zo direct mogelijk staan bij wat nauwelijks is. Dus niet: hij zal de helft van het gevraagde bedrag nauwelijks krijgen, maar: hij zal nauwelijks de helft van het gevraagde bedrag krijgen. □ Over „de kleinste helft” hebben we het al eens gehad. We zijn nu eenmaal in ons taalgebruik vaak onlogisch: we zeggen ook dat iets „logischer” is. □ Over *standpunt* nog het volgende. Zeg liever niet dat je een standpunt inziet; maak ervan dat je de juistheid (of onjuistheid) van een standpunt inziet. □ „Volgens mijn mening” onuitroeibare contaminatie van „volgens mij” en „naar mijn mening”; er zijn er die dit niet meer fout vinden. Wij kunnen er niet aan wennen. □ Wie weet er een beter woord voor *notarisklerk*? Deze naam is verouderd. Een *klerk* is al jaren geleden afgeschaft bij het rijk en de gemeente. Een notarisklerk heeft een behoorlijke opleiding gehad en heeft een verantwoordelijke taak. Misschien „notariële medewerker”? □ Wij zouden zeggen „*hen* bekroop de lust” en niet *hun*, want zij werden door de lust bekropen; een heel gedoe met dat *hen* en *hun*. □ Een heel gedoe is ook de *Critical Path Planning* waarin cursussen gegeven worden, d.i. een „bijzondere methode voor plannen en programmeren”. Ook: C.P.P. (siepiepie?) - cursus. Nou ja, „program” en „kritiek” en „plan” en „cursus” zijn ook lang geleden vreemde woorden geweest. □ Maar dan lezen we in een honend artikel van een *Engelse* verslaggever in een *Engels* blad (*The Guardian* 2-12-'66): „But what is so exotic about a shirt? Nowadays you cannot buy a „hemd” in Holland; not, any way, in what call themselves the centres of civilisation. In these, every „hemd” has become „een shirt” — precariously mispronounced to produce an affect on the English ear far from immaculate.” □ *Shirt* staat tot hemd als *Casanova* staat tot *Nieuwehuis*. □ Nu we het toch over *Engels* hebben: de beroemde Amerikaanse woordenboekmaker *Webster* (1758—1843) zat eens in zijn studeerkamer met het dienstmeisje op zijn schoot. Toen kwam mevrouw *Webster* plotseling binnen; zij stamelde bij het zien van het tweetal: „I am surprised...” Waarop de woordenboekmaker glimlachte: „You are wrong, my dear. I am surprised, but you are astonished!”

Abonnementsprijs: f 4,— per jaar. Abonnement en lidmaatschap samen f 4,50 per jaar. Groepsabonnementen: één stamabonnement voor tenminste f 25,— per jaar en ieder volgend abonnement à f 2,—. Aan nieuwe abonnees worden de in de lopende jaargang reeds verschenen nummers indien voorradig nog toegezonden. Advertenties: 75 ct. per mm, kolombreedte 80 mm.
Banden verkrijgbaar voor het laten inbinden van drie jaargangen per band. Prijs f 4,35 inclusief porto.
Nederlandse Uitgeversmaatschappij N.V. — Aalmarkt 11 — Postbus 4 — Leiden — Telefoon (01730) 3 36 29 — Postgiro 346385.

ONZE TAAL

MAANDBLAD VAN
ONZE

HET GENOOTSCHAP
TAAL

BESTUUR

PROF. W. F. J. M. KRUL, DEN HAAG, Voorzitter
H. BARON VAN LAWICK, DEN HAAG, Secretaris
DRS. M. J. F. DONKERS, LEIDEN, Penningmeester
W. A. H. C. BOELLAARD, DE BILT
DRS. A. J. S. VAN DAM, AMSTERDAM
IR. J. T. DUYVIS, AMSTERDAM
MR. J. JOLLES, DEN HAAG
HENDRIK MÜLLER, LAREN N.H.
J. M. REDELE, DORDRECHT
IR. J. P. SMITS, DEN HAAG
MR. A. STEPELS, ROTTERDAM

BESCHERMVROUW: H.M. DE KONINGIN

RAAD VAN DESKUNDIGEN

PROF. DR. G. A. VAN ES, GRONINGEN
PROF. DR. K. HEBEROMA, GRONINGEN
PROF. DR. L. C. MICHELS, NIJMEGEN
DR. C. KRUYSKAMP, RED. WNT. LEIDEN
PROF. DR. C. F. P. STUTTERHEIM, LEIDEN

BUREAU VAN HET GENOOTSCHAP: PARKSTRAAT 32, DEN HAAG, REDACTIE: DR. J. VEERING

ABONNEMENTEN EN VERZENDING:

NEDERLANDSCHE UITGEVERSMIJ., AALMARKT 11 - LEIDEN - TELEFOON (01710) 3 36 29 - POSTGIRO 346385

LOODGIETERS EN KLERKEN

De Duitsers spreken van een Geltungswelle in de taal. De golf is ook in ons land bekend. Iedereen die wat bladert in bijvoorbeeld de advertentierubrieken van een dagblad kan er legio staaltjes van zien: medewerkers, operators, regulisten, receptionisten, hostessen, chemiciens, assistenten van de huisvrouw. Ten dele betreft het nieuwe namen voor oude beroepen, ten dele ook nieuwe namen voor tot dusver onbekende functies.

Voor beide soorten taalvernieuwing is een verklaring aanwezig. Vooral na ongeveer 1955, toen de ergste naoorlogse moeilijkheden waren overwonnen en de „welvaart” in zicht begon te komen, ontstond de neiging om de naam van een functie te veranderen: het werk moet geëerd worden met een naam die siert, die geen herinneringen oproept aan dagen van onderwaardering. Een eenvoudig voorbeeld daarvan is *arbeider*. Vermoedelijk zullen er ook nog wel andere redenen in het spel geweest zijn, maar geheel en al onschuldig is het feit dat dit woord wat naar negentiende-eeuwse sociale toestanden ruikt, er niet aan dat de Katholieke Arbeidersbeweging in 1963 haar naam veranderde in Nederlands Katholiek Vakverbond. Zo zal aan de drang van de academische stafleden om hun naam officieel gewijzigd te krijgen van „ambtenaren” in „wetenschappelijke medewerkers”, niet geheel vreemd geweest zijn de (onuitgesproken) afkeer van het complex associaties dat de naam ambtenaren — meestal geheel ten onrechte! — oproept.

Nu kan men, vooral als men zelf *niet* een beroep met zo'n naam heeft, zijn vrolijkheid uiten over de kinderachtige ijdelheid die onze medeburgers aanzet tot verandering van naam. De veiligheid van eigen positie geeft echter nog niet het recht, een ander die zich met een naam „opgescheept” voelt, belachelijk te vinden.

Men zou zijn geweten geducht moeten onderzoeken om te achterhalen of men zelf ook niet een of ander pietluttig ijdelheidje koestert: een titel, een aanspraak, een vreemd woord als beroepsaanduiding, een *ae* of *q* in de achternaam... Wie zich in dezen geheel zuiver van ziel mag achten, is zo nobel van inborst dat de gedachte om op eens anders pronkzucht neer te zien, niet eens in hem opkomt.

De loodgieters doen al jaren lang hardnekkige pogingen om van hun naam af te komen. In een artikel in *Het Nationale Kompas* 34 (1961) blz. 10 wordt met droefenis vastgesteld dat er geen naam is gekomen: „Zo heeft de naam *Ga(s)wa(ter) lo(od)monteur* geen opgang gemaakt, al geeft deze naam ongetwijfeld een duidelijker inzicht in het ware karakter van dit oeroude ambacht”. Nog in 1964 heeft de patroonsbond een prijsvraag uitgeschreven om een nieuwe naam te vinden — O.T. heeft er een flauw grapje op gemaakt! — maar geen succes; de radio heeft de luisteraars aangespoord mee te doen, eveneens zonder resultaat. Natuurlijk zijn er gevallen waarin de pas naar het ridicule al te duidelijk hoorbaar is. In *De Gelderlander* van 12-11-1965 stond een advertentie die een werkster niet noemde maar wel vroeg: voor het schoonhouden van kantoren werd een „interieurverzorgster” gezocht. De Duitsers kennen voor werkster de *Parkettkosmetikerin*. Het verschijnsel is trouwens internationaal. In de Verenigde Staten zijn vanaf 1961 de garbage collectors veranderd in de cleansing officers en de rat catchers in de rodent control officers. Het blad *The Christian Science Monitor* van 6-12-1961 meent naar aanleiding van deze nieuwe woorden dat onze eeuw óók nog *The Age of Euphemism* genoemd zou mogen worden. De begrafenisondernemer heeft de naam van *grief-therapist* gekregen.

Voor de taalkundige is de zaak gauw bekeken. Hij weet dat namen kunnen blijven terwijl de zaken al lang geleden een andere inhoud hebben gekregen. Voorbeelden daarvan moet iedereen kennen uit de laatste jaargangen van O.T. De scheikundige doet meer dan scheiden en de secretaris is in het geheel geen geheimschrijver meer. Er is echter nog een kant aan de kwestie en óók deze behoort tot de taalkunde als wetenschap van samenlevingsverschijnselen. Wij bedoelen daarmee het feit dat de drager of verplichte gebruiker van een naam zó onder die naam kan zuchten — en in dramatische gevallen zelfs kan lijden — dat hem eenvoudig om redenen van menselijke waardigheid een andere naam toekomt.

Men denke eens over het volgende. In een oude binnenstad zijn nog vele „stegen”. Het tempo waarin deze met hun lelijke en ongezonde huizen verdwijnen, is nog maar langzaam. Wie in een „steeg” is geboren en getogen, weet welke gevoelens opgewekt worden door dit woord. Een meisje dat een jongen uit een andere stad of een moderne buitenwijk leert kennen, moet zeggen dat ze in die-en-die „steeg” woont. Niemand zal haar mogen verwijten dat ze zich over die naam schaamt en dat ze bang is dat de jongen haar „te min” vindt. Lijkt het u een drakerig verhaaltje? Het speelt zich heus meer af dan u vermoedt. Het is trouwens als argument gebruikt in de gemeenteraad van Delft ten bate van het voorstel om alle „stegen” van de binnenstad te herdopen in „straten”. Het voorstel is terecht aangenomen.

Tot slot nog iets over de „klerk” waarover wij in het vorige nummer schreven. Het is een heel oud, eerwaardig woord. Stammend van het Griekse klēros (lot) gaat het via het Latijnse clerus (geestelijkheid) en clericus (geestelijke), het middeleeuwse cleric (de man die de lees- en schrijfkunst beoefent) naar het tegenwoordige klerk. De betekenis „hoge ambtenaar” is gewijzigd in die van „ondergeschikte”. We hebben er alle begrip voor dat de bond van notarisklerken naar een nieuwe naam zoekt. Het dunkt ons dat er nog maar één mogelijkheid is om de „klerk” van de ondergang te redden. Een oud-notaris heeft ons erop gewezen dat dit woord na enige tijd weer iets exclusiefs zou kunnen gaan betekenen. „Als alles kommis is geworden of adjunct-kommis, gaat men weer verlangen naar de klerken, want dan is het uitsluitend de groep der notarisklerken, die deze eerzame titel draagt”.

RECREATIEKAARTJE 032337

De loketbeambte van het recreatiepark verschaftte mij tegen betaling een kaartje; de zon was gratis. Weldra lag ik in het zand bij het water te genieten van het niets doen. Waarschijnlijk heb ik even gedut. Plotse-ling bekwam mij een aanvankelijk onverklaarbare onrust. Ik stak een sigaret op en rookte met de bezonkenheid van een baliekluisver, maar dat was een geveinsde houding. Als een mier langs een bloemstengel nijverde het besef naar boven dat ik iets moest doen. Toen werd ik mij mijn ongewone situatie bewust: ik had niets bij me om te lezen.

Alleen in zo'n toestand kan een mens ertoe komen de tekst van een toegangsbewijs te bekijken. Nooit had ik kunnen vermoeden dat een stukje papier van twee bij zes centimeter zulke boeiende literatuur kan bevatten. Ik zag de schrijver voor me: een zwaar gebouwde man met een snor, grijs, verweerd; een nek met ontelbare plooiën en rimpeltjes in het gelooide roodbruin. Een potlood in een hand die terstond de associatie met de plantenaam bereklauw opriep. Hij nam twee regels van de bloknoot tegelijk met de lusletters, die hij boog als betonijzer. De laatste volzin van zijn tekst kwam vlotter op het papier dan de rest en schonk de schrijver zichtbaar voldoening. Hij herlas hem en vastberadenheid stond als een muur boven zijn kin. Dit was het wat hij naar de drukker stuurde:

Volwassenen 1.—

Geopend van 9 tot zonsondergang. Generlei aansprakelijk t.a.v. vermissing diefstal en enige schade eveneens risico aan het baden, wordt aanvaard. Papieren wergwerpen is verboden. De leiding heb het recht personen die zich niet aan de regels van fatsoen houden te verwijderen.

J. B.

BEAT, HIP EN SQUARE

(F.) Een van de meest amusante dingen van de moderne jeugd vind ik hun eigenaardige soms zelfs bizarre taalgebruik: meestal Engelse woorden. Ik kan niet zeggen dat ik er een hekel aan heb; vaak vind ik ze zelfs geestig. Sommige ervan zijn duidelijk, bijvoorbeeld „in”, andere onverklaarbaar. Wat is de beat generation, hip en square? Gewone woordenboeken helpen niet.

(Red.) Over de taal van de beatniks heeft Partridge geschreven in zijn boek *A charm of Words*, London 1960. Deze taal vindt zijn oorsprong in de Verenigde Staten, men leze Jack Kerouac, *On the Road* (1957). Beatnik heeft het Russische achtervoegsel -nik, zoals in spoetnik. De *beat generation* is de Amerikaanse generatie uit het begin van de jaren vijftig, omschreven als hebbende een voorkeur voor „unconventional behavior and dress and often a preoccupation with exotic philosophizing and self-expression”. Verklaringen als „de geslagen (to beat) generatie” of „de zalige (beatific) generatie” blijken niet te deugen. Het betreft hier de jeugd die de beat (slag, tik, ritme) van de jazz vereert. De taal van de beatniks is een soort code, gebaseerd op een „abbreviated version of already abbreviated jazz talk”: er zitten Amerikaanse slangwoorden tussen en eigen spontane vindingen van beat schrijvers als Kerouac en Ginsberg.

Woorden als cat, cool, crazy, hip, swing en square komen uit de terminologie van de jazz musici. *Hip* is een slangwoord dat oorspronkelijk „sluw, wakker, bij-de-tijd” betekent; vermoedelijk is het een variant van hep, een woord dat bedoeld was om paarden tot grote spoed te manen: hep! hep! Onder hip, dat u ook bijvoorbeeld in Nederlandse advertenties kunt lezen, wordt verstaan zoiets als „bij-de-tijd, niet-burgerlijk, apart, alleen voor een elite”, voorzover het jeugdige personen betreft. De Nederlandse advertenties betreffen hip voornamelijk op kleding, maar eigenlijk is die verbinding niet-hip oftewel square. Want voor de echte beatnik is alleen diegene hip die begiftigd is met

„enough wisdom, philosophy and courage to be self-sufficient, independent of society”.

Bij *square* vindt u natuurlijk genoeg informatie in het woordenboek: vierkant enz. In de beat kringen wordt het gebruikt om een gewone, wat burgerlijke, niet-opvallende figuur aan te duiden. Voor de jazz musici was *square* de ongevarieerde vierkwartsmaat, zonder emotie, zonder stuwning, zonder inspiratie.

PLAYBOY

Een veel gebruikt Engels woordenboek (K. ten Brug-gencate, Wolters Groningen, 1962, blz. 560) geeft als vertaling van *playboy*: *vrolijke Frans*, *zwierbol*. Het laatste woord is duidelijk; wij hebben het evenwel nooit horen gebruiken, maar dat zegt niets: Van Dale kent het. Van Dale kent de *playboy* niet. De „vrolijke Frans” is een vaste verbinding; zij komt echter steeds minder voor en zal vermoedelijk eens bijgezet worden in de vul-in-rijtjes van de stijlboekjes: een vrolijke Deze Frans, hoe luidruchtig hij ook moge zijn, is maar bescheiden naast de brave Hendrik, de ware Jozef, de hoge Piet en magere Hein.

Nu is Frans wel vrolijk, maar toch is hij géén *playboy*. *Webster* (Chicago 1961, blz. 1737) geeft de volgende omschrijving: „a typically young and wealthy man who lives a frivolous indolent life devoted chiefly to the pursuit of pleasure”. Onze burgerlijke uitdrukking, „vrolijke Frans” omvat niet tegelijk jong, rijk, lichtzinnig, frivol, genotzuchtig.

In zijn boek: *Wie die Leute reden* (Lüneburg, 1964, blz. 177) spreekt J. Stave over de onvoorstelbare grote „business” die gewiekste zakenlui doen met allerlei dagdromerijen van de man. De negentiende-eeuwse dandy is de *playboy* geworden. Bij de „bohémien”, de „snob” en de „dandy” echter is het gerammel met geld niet noodzakelijk. Een *playboy* zonder een overvloed van geld bestaat niet.

Het woord heeft zijn betekenisinhoud vooral te danken aan het gelijknamige Amerikaanse tijdschrift, dat de illusie verkoopt van een heerlijk leven vol luxe en sex. De geschiedenis van dat tijdschrift moet voor sociologen en psychologen buitengewoon boeiend zijn. Een zekere Hefner was redacteur bij het maandblad *Esquire* en vroeg in 1953 een salarisverhoging. Die werd hem geweigerd, waarop Hefner dreigde een concurrerend blad uit te geven, maar de rijke en zelfverzekerde *Esquire*-directie lachte hem uit. Hefner leende 6000 dollar en begon in 1954 met zijn *Playboy*. Het succes was geweldig. Binnen de tien jaar haalde het blad een oplage van ver over de miljoen. De directie zetelt in een uiterst dure wolkenkrabber in Chicago; het blad is uitgegroeid tot een ware industrie met eigen „clubs” en fabrieken waarin de *playboy*-dingen worden gemaakt (manchetknopen, dassen enz.). Het vermogen van het concern werd in 1962 al op een 220 miljoen dollar geschat.

De geschiedenis van die industrie is de geschiedenis van het woord *playboy*. Kenners van het Engels kunnen uitzoeken of het woord ook voor 1954 frequent is geweest en - vooral - of het voor die datum al die typische betekenis had.

Nederlandse woordenboeken behoeven het woord niet te vertalen. Er is geen Nederlands woord voor, want (voor wie het gezegde — van Hermans? van Kan? — nog niet kent:) wij hebben geen *playboys*, alléén maar toiletjuffrouwen.

LOF DER NAAMVALLEN

Het is volstrekt uitgesloten, dat iemand vandaag aan den dag nog „herinner u mijner” schrijft. In vroeger dagen heeft men echter zo wel gesproken. Dat was toen de mensen zich niet alleen op papier formeler plachten uit te drukken en ook het spreken zich dicht bij het Latijn voltrok — dat politiek, juridisch en kerkelijk *esperanto*. Wie zich de moeite zou willen nemen een roman van anderhalve eeuw geleden eens even op te slaan, zal niet weten hoe hij het heeft, wanneer de schrijver een aantal figuren een gesprek laat voeren. Op stelten lopen noemen wij dat tegenwoordig — waarbij te bedenken valt, dat het merendeel van de huidige lezers nog nooit iemand op stelten heeft zien gaan en zich dus maar een zeer afgeleide voorstelling van zoiets housterigs kan maken. Maar zoals wij, ouderen, het „herinner u mijner” belachelijk vinden, zo voelen de jongeren zich al bij het woordje „der” bevreemd. „Der moeder”, der dingen’ — het zijn constructies die onwillig onder een contemporaine pen verschijnen. Het stijve „doch” schijnt het intussen nog altijd te kunnen redden. Dit is een van de raadsels van het taalgebruik.

Van de week schreef ik „de velden van de wetenschap” neer, veranderde dit bij nalezing in „de velden der wetenschap” (het leek me welluidender, omdat een ander „van de” er onmiddellijk aan voorafging) en begon me toen af te vragen of die genitivus meervoud van het lidwoord eigenlijk wel toelaatbaar is, wanneer men, al schrijvend, zich tot taak stelt de spreektaal zo goed mogelijk te benaderen. Die toenemende gemeenzaamheid is in alle idiomen merkbaar, maar in het Nederlands, dat een opvallende divergentie tussen spreektaal en schrijftaal kent, is het betrachten van een natuurlijke schrijfwijze een kunst op zichzelf geworden; men zou haar met koorddansen kunnen vergelijken: een wat luchtiger op stelten lopen. Wie herinnert zich ooit „der” in zijn conversatie gebruikt te hebben? Zelfs de meest toegeknoopte pedant zou dat niet over zich kunnen verkrijgen. En ook de dichters — anders nooit zo afkeurig van archaïsmen — zullen er zich in het tijdvak van de „poësie parlante” en de recitatieven op de planken wel voor wachten, de schijn te wekken dat zij aan de luxe van een aparte naamvalsuitgang zouden hechten. De invloed van het Engels, dat zich, behalve bij een paar pronomina, uitsluitend van voorzetsels bedient als het op declineren aankomt, valt uiteraard in deze ontwikkeling te bespeuren.

Heel de wereld spreekt Engels — de taal die klaarblijkelijk het best toegang tot het actuele levensbesef verschafft. Dit wijst erop, dat bepaalde grammaticale vormen die onze voorouders zo vertrouwd waren, dat zij ze zelfs in het dagelijks verkeer nog in de mond konden nemen, een definitieve dood dreigen te sterven. Los en gemakkelijk als wij tegenwoordig zijn, weinig

ceremonieus en eer bedacht op „travelling light” dan op het meeslepen van taalrelicten, zullen wij er geen traan om laten. Het zou ook wel te dwaas zijn aan dingen te blijven hangen, die zichzelf kennelijk hebben overleefd. In veel gevallen had het afscheid al plaats gevonden, voordat wij, de tijdgenoten van nu, op het toneel verschenen. Sinds hoe lang al spreekt men duidelijk ironisch van de „tale Kanaäns”, van het jargon der rechtsgeleerden, van de kanselarijstijl? Intussen gaan de kinderen op school nog altijd door met Latijn en Grieks te leren, waarbij grammaticale verbindingen als „zich uwer herinneren” eenvoudig niet van de lucht zijn. De latinist is waarschijnlijk dan ook de enige die een ogenblik van nostalgie zal kennen, als hij aan het lot van al die naamvallen denkt. Hij is er zo verbonden mee geraakt, dat zij als het ware een lijflijke vorm voor hem hebben aangenomen. Daar is de dikke goedmoedige datief die maar niet genoeg kan krijgen van nemen en ontvangen: een soort van verbale Falstaff. Daar is de tanige accusatief, hard als een oude boom; hij houdt alle slagen uit en staat, een onbewogen Romein, in vrijwel alle zinnen. Daar is de genitivus, het meest aanhankelijke schepsel uit de vormleer, dat altijd steun zoekt en er zich niet voor schaamt van zijn buurman af te hangen. Men heeft hem weleens de benjamin onder de naamvallen genoemd. Drukt hij inderdaad niet een verhouding uit als die tussen vader en kind?

De latinist, ook al zit hij nog maar pas in de eerste klas van het gynasium, kent het belang van die genitief, die hij trouwens van elk woord van de derde declinatie afzonderlijk moet leren. Dat doet hij zuchtend en zonder veel innerlijke overtuiging, maar intussen zal het te zijner tijd wel voor hem gaan dagen, dat als hij ergens „de hoed van vader” ziet staan, het enig overleg vraagt om uit te maken of het hier de hoed is die vader op het hoofd draagt, dan wel de hoed die men bijvoorbeeld van vader geërfd heeft en alleen bij begrafenissen opzet. Spitsvondigheden? ongetwijfeld — maar waarover hebben wij anders een taal! Of laten wij liever zeggen: met behulp van welke andere discipline zullen de niet zo exact begaafden kunnen leren denken! Als „zich herinneren” een proces is, dat zich in de diepte afspeelt, dat iets uit die diepte binnen onszelf naar boven haalt, dan is de genitivus wel de meest aangewezen — en zeker meest expressieve — vorm om het verband tussen de zich herinnerende en het herinnerde aan te geven. Wij horen samen, zegt dat „mijner” of „uwer”, al komen we ook van nog zo ver. Misschien wisten wij het niet meer, maar ik ben op jou en jij bent op mij aangewezen. De stam gen-, die zowel in genus als in genitivus zit, betekent niet voor niets: voortbrengen. Geslacht, bezit, gedenken — men kan nauwelijks intiemer zijn.

Riekt dit een beetje naar mystiek, gun haar dan de latinist, want hij weet dat het definitieve afscheid thans is aangebroken. Voor het overige zou het dwaas zijn, zich tegen de „trend” van de tijd te willen verzetten. Want de taal van onze tijd is niet het Latijn, maar het Engels, en het moet erkend worden dat dit laatste veel duidelijker en simpeler tot ons spreekt. Duidelijker en simpeler niet alleen dan het Latijn, maar ook dan het Duits — de enige taal die „de hoed des vaders” nog van „de hoed van vader” weet te onderscheiden. De moeite die deze taal onze kinderen bezorgt, zegt intussen al genoeg. Maar terwijl het Engels veel meer aan onze moderne behoeften beantwoordt dan Latijn en Duits, bezit het één ding niet: overzichtelijkheid. Dit levert de paradox op, die wie Latijn kent, inderdaad te allen tijde een inventaris van de hem ten dienste staande uitdrukkingmogelijkheden kan opmaken, *zonder* dat hij die mogelijkheden zelf kan gebruiken. In het Engels daarentegen is het precies omgekeerd. Het Engels, dat over de hele wereld gesproken wordt en overal door mensen wordt gebezigd, die in nagenoeg dezelfde gesteldheden verkregen als wij, komt uit het spreken, uit de situatie zelf voort, en niet uit een constructie die van tevoren opgesteld is. Laten wij ons overigens niet aan een vooroordeel overgeven: ook „zich iets herinneren” (to remember something) bezit een dynamiek die wij in die betreunde naamvallen meenden te moeten eren.

(Met toestemming overgenomen uit de rubriek van de Zandloper in de N.R.C. 15-4-1967).

**KLEINE BOUW- EN EXPLOITATIE MIJ.
TE AMSTERDAM-ZUID** vraagt

bekwame vrl. adm. kracht

ongehuwd, bij voorkeur boven 30 j.

die als rechterhand van de directie kan optreden, belast wordt met het toezicht op de typekamer en uitstekend kan corresponderen in de Ned. taal.

H.B.S. of gelijkwaardige opleiding vereist.

Eventueel moderne 2-kamerflat beschikbaar

Uitvoerige sollicitatiebrieven worden gaarne ingewacht ond. nummer 015 bureau blad.

Abonnementsprijs: f 4,- per jaar. Abonnement en lidmaatschap samen f 4,50 per jaar. Groepsabonnementen: één stamabonnement voor tenminste f 25,- per jaar en ieder volgend abonnement à f 2,-. Aan nieuwe abonnees worden de in de lopende jaargang reeds verschenen nummers indien voorradig nog toegezonden. Advertenties: 75 ct. per mm, kolombreedte 80 mm.
Banden verkrijgbaar voor het laten inbinden van drie jaargangen per band (niet bedrukt met jaargang). Prijs f 4,35 inclusief porto.
Nederlandsche Uitgeversmaatschappij N.V. — Aalmarkt 11 — Postbus 4 — Leiden — Telefoon (01710) 3 36 29 — Postgiro 346385.

ONZE TAAL

MAANDBLAD VAN
ONZE

HET GENOOTSCHAP
TAAL

BESTUUR

PROF. W. F. J. M. KRUL, DEN HAAG, Voorzitter
H. BARON VAN LAWICK, DEN HAAG, Secretaris
DRS. M. J. F. DONKERS, LEIDEN, Penningmeester
W. A. H. C. BOELLAARD, DE BILT
DRS. A. J. S. VAN DAM, AMSTERDAM
IR. J. T. DUYVIS, AMSTERDAM
MR. J. JOLLES, DEN HAAG
HENDRIK MULLER, LAREN N.H.
J. M. REDELE, DORDRECHT
IR. J. P. SMITS, DEN HAAG
MR. A. STEPELS, ROTTERDAM

BESCHERMVROUW: H.M. DE KONINGIN

RAAD VAN DESKUNDIGEN

PROF. DR. G. A. VAN ES, GRONINGEN
PROF. DR. K. HEEROMA, GRONINGEN
PROF. DR. L. C. MICHELS, NIJMEGEN
DR. C. KRUIJSKAMP, RED. WNT. LEIDEN
PROF. DR. C. F. P. STUTTERHEIM, LEIDEN

BUREAU VAN HET GENOOTSCHAP: PARKSTRAAT 32, DEN HAAG, REDACTIE: DR. J. VEERING

ABONNEMENTEN EN VERZENDING:

NEDERLANDSCHE UITGEVERSMIJ., AALMARKT 11 - LEIDEN - TELEFOON (01710) 3 36 29 - POSTGIRO 346385

AMERIKAANS KLACHTENBOEK

De spellingstrijd is in ons land nog lang niet uitgewoed. De N.R.C. bijvoorbeeld heeft onlangs zes deskundigen uitvoerig aan het woord gelaten: drie vóór, drie tegen. De redactie heeft er wijselijk bij aangetekend dat eventuele ingezonden stukken kort en bondig moeten zijn. Dát er veel stukken zullen komen, lijdt niet de minste twijfel: het wel en wee van onze taal houdt het publiek bezig en dat is een *gelukkig teken*. Onverschilligheid is de dood voor elke taalcultuur: de keuze van een goed doordacht spelsysteem is een buitengewoon voornaam onderdeel van de taalcultuur.

Dat er in tenminste één ingezonden stuk geklaagd zal worden over het taalgebruik in ons land en dat dit taalgebruik als uitzonderlijk slecht beschreven zal worden in vergelijking met dat in bijvoorbeeld de ons omringende landen, behoeft niemand te verwonderen. Bereide Roelen zullen u hetzelfde kunnen vertellen: in Frankrijk, Duitsland en Engeland is — wat dat betreft — *alles* beter. Het wordt zo langzamerhand een legende: Nederlanders kunnen niet goed schrijven en niet goed spreken. Zo deelt het Brusselse blad *De Standaard* (11 nov. 1965) mede dat de Nederlander „een potsierlijke toneelspeler wordt zodra hij zich in het openbaar moet uitdrukken.” Bij het lezen van deze en soortgelijke zinnen *zou* men zich op den duur met enige wrevel *kunnen* gaan afvragen of de toestand over de grenzen werkelijk zoveel beter is en, zo ja, of nu juist een Brussels blad het meest aangewezen is daarvan ons enig verwijt te maken.

Degenen die de weg weten in de internationale vaklitteratuur betreffende taalbeheersing en de desbetreffende tijdschriften van over-de-grenzen bijhouden, weten wel beter. Er kan geen nieuwe druk van de Duitse Van Dale, Duden, uitkomen of in de Duitstalige gebieden breekt de storm van kritiek over eigen taalge-

bruik los. Er behoeft in Frankrijk maar een woordenboek te verschijnen over modern Frans of de „puristes” en de „laxistes” vliegen elkaar in de haren. Voor Engeland geldt — onder andere omstandigheden — hetzelfde.

Het is in het geheel geen zeldzaamheid dat het grote publiek denkt dat het Frans, het Engels enz. als taal nu eenmaal beter is dan het Nederlands: het is schoner, rijker, precieser enz. Al die mensen van het onjuiste en eenzijdige van hun mening te overtuigen, is volstrekt onbegonnen werk. Zij zouden beschouwingen moeten lezen over het taalgebruik in de betrokken landen, door sprekers van die talen geschreven. Hun waan dat het met de verzorging van het Nederlands zo oneindig veel slechter gesteld is dan met de verzorging van de taal in andere landen, zou verdwijnen, *zelfs* wat het Frans betreft.

Deze maand vragen wij uw aandacht voor het Engels in de Verenigde Staten, in de verwachting dat een beschouwing over „hun taal” iets te betekenen heeft voor *Onze Taal*. Wij kiezen daartoe een boek van een Amerikaan, Lincoln Barnett (een niet-taalkundige, iemand die niet „bedorven” is door allerlei taalkundige theorieën): *The Treasure of our Tongue* (1966). „What has plunged the American language into a state of chaos?” vraagt hij zich oprecht verontwaardigd af. Zijn boek is voor ons in zoverre praktisch dat het enigzins samenvat wat wij uit andere kritische Amerikaanse publikaties over het taalgebruik kennen. *Voor de vluchtige lezer-met-vakantie: de volgende 150 regels hebben slechts betrekking op het Amerikaanse Engels!*

Liever spreken dan schrijven.

De mens heeft het — wat zijn taalgebruik betreft —

in de laatste tien, twintig jaar te gemakkelijk: hij hoeft niet meer veel te schrijven, hij kan volstaan met spreken. Telefoon, radio, bandopnemer, dicteerapparaat staan tot zijn beschikking: hij kan er op los praten. Schrijven is een zware geestelijke inspanning, waarvoor hij terugschrikt en waarvoor hij trouwens geen tijd heeft. Schrijven wordt meer en meer het helaas nu eenmaal noodzakelijke koeliewerk van de specialisten. De elektronische communicatiemiddelen verwoesten langzaam maar zeker het vermogen van de mens om zijn gedachten helder en zakelijk voor een lezer op papier te zetten. Wie heeft nog zin om na een moeizame bespreking, een ingewikkelde discussie op te schrijven wat er aan de hand is geweest? „Nobody but a fool ever wrote except for money,” een woord van dr. Johnson, meer dan ooit juist nu van toepassing.

Afkeer van moeilijke lectuur.

Lezen en schrijven zijn elkaars complement: wie nooit iets behoorlijks leest, zal nooit iets behoorlijks schrijven. Welnu, het peil van de lectuur is al sinds jaren schrikbarend aan het zakken. Het aantal „comic books” dat per jaar in de Verenigde Staten verschijnt, is even groot als het totale aantal andere boeken, in datzelfde land per jaar uitgegeven. In zijn extreme soort biedt het comic book de lezer geen moeilijker taal dan kreten als Wham! Bong! Blae! Wheel! Maar dat is nog niet het ergste; immers, ongeletterden zullen er altijd blijven. Erger is dat ook de intellectuelen ertegen opzien een buiten hun vakgebied liggend boek ter hand te nemen, dat enige geestelijke inspanning vergt: zij zitten 's avonds, na een zware dagtaak, liever voor hun televisietoestel. Trouwens, op school wordt het lezen van literaire teksten verwaarloosd: de taalkunswerken uit vroegere perioden zijn, als ze de leerlingen op school bereiken, door experts zorgvuldig gezuiverd van ongebruikelijke woorden en herschreven tot gemakkelijk leesbaar massavoer.

De invloed van de reclame.

De reclame schijnt een voor Europese begrippen onvoorstelbaar sterke greep op het openbare leven in Amerika te hebben. De massa moet bewerkt worden, overal: in de pers, langs de straat en de grote weg, in de huiskamer via radio en televisie. De reclameschrijvers bekommeren zich nooit om zuiver woordgebruik en correcte grammatica. Juist de afwijkingen en de vulgarismen vallen op: gewoon Engels leest geen mens, daarom hoe meer verminkte taal, des te beter. De tekstschrijvers produceren niet slordig, in dien zin dat ze bij enig nadenken betere teksten hadden kunnen maken; integendeel, ze weten heel goed wat ze doen. Gesteund door psychologische „motivational research” zijn ze er bewust op uit het Engels te verdraaien en te verknoeien om de aandacht van de lezer en hoorder te vangen.

Verbicide.

Genocide is het eufemisme voor systematische uitroeiing van een volk of bevolkingsgroep; *verbicide* is de

weloverwogen aanval op eigen taal. „De bureaucraten voeren een soort langzame vergiftigingsoorlog tegen het hele taallichaam door het vol te stoppen met onverteerbaar vettig, veellettergrepig woordenspul”.²⁾ Hun denkprodukt bestaat uit Officiaalse. Van een simpel zinnetje als „mensen die in glazen huizen wonen, moeten geen stenen gooien”, tien doodgewone woorden, maken zij een zin van op zijn minst zeventig woorden, doorspekt met vreemde termen. Zij zijn de uitvinders van de afkortingswoede: FCC, NLRB, WPA en BMEWS (Ballistic missile early warning system).

De taal van de wetenschap.

Het lijkt of de beoefenaars van de wetenschappen er juist op uit zijn onduidelijk te zijn: ze zullen aan een zin net zolang slijpen tot niemand hem meer begrijpt, ze vluchten in hun jargon. De juristen zouden Hamlets woorden „to be or not to be, that is the question” het liefst gedrukt zien als (de vondst is van Quiller-Couch) „to be, or the contrary; whether the former or the latter be preferable would seem to admit of some difference of opinion”³⁾. Psychiaters maken van „zij werden verliefd en trouwden”: „their libidinal impulses being reciprocal, they activated their individual erotic drives and integrated them within the same frame of reference”. Sociologen werken met een onbegrijpelijk ingewikkeld apparaat van barokke termen voor broodnuchtere menselijke dingen. Het is het Academese. Dat ooit iemand een ander in de wetenschap kan verstaan, berust op een wonder.

De recensenten.

Lees de kranten en tijdschriften en probeer te weten te komen of een film „aardig” is, een boek „de moeite waard” of een schilderij „mooi”. Het zal niet gelukken: rookgordijnen van fraaie, buitenissige woorden omhullen de mening van de criticus. De recensent is niet per ongeluk duister; nee, hij wil dat zijn want hij moet verbergen dat hij eigenlijk niets zegt.

De dichtkunst.

De dichtkunst is omgeven door een ondoordringbare wolk van absolute duisternis: alleen een heel klein aantal in het geheimzinnige woordenritueel ingewijden kan nog iets van de moderne poëzie begrijpen, beweert althans haar te begrijpen. „The beatniks are enemies of language”. Ook zij cultiveren de slordigheid, ze zijn anti-verbaal: woorden hoeven geen betekenis te hebben, je moet ze ondergaan. Met woorden en zinnen is even goed een collage mogelijk als met figuren, lijnen, kleuren en voorwerpen. „Betekenis” is

1) Frankrijk is een hoofdstuk op zichzelf. Dat in dit land de taal beschouwd wordt als een bijzonder kostbare exponent van eigen beschaving, staat buiten kijf. Wie daar meer van wil weten, leze bijvoorbeeld Kukenheim, L.: Euphonie, logique, clarté, drie mythen van de Franse spraakkunst (Leiden 1951). Het is onmogelijk, hier ook maar bij benadering een overzicht te geven van het voornaamste dat over het taalgebruik in Amerika geschreven is. Wij wijzen u op Fries, Ch.: American and English Grammar (1940); Hall, R. A.: Linguistics and your language (1960); Mencken, H. L.: The American Language (1948).

2) Barnett, vertaling van een zin op blz. 185.

3) Quiller-Couch, Sir Arthur: On the Art of Writing, Cambridge 1946, blz. 70.

overbodig, woorden zijn materiaal als klanken in de atonale muziek, als kleuren in de „drip-dry school of painting”.

Gebrek aan autoriteit.

Er waren in de Verenigde Staten tot 1961 nog twee burchten van waaruit het goede taalgebruik gepropageerd werd. In 1961 zijn ze gevallen.

De eerste was de oude (zij het veelvuldig herziene) bijbelvertaling. In 1961 verscheen het Nieuwe Testament van The New English Bible. De taal was eigentijds, aangepast aan hedendaagse gewoonten. „Thou” was vervangen door „you” en door allerlei leesbaarheidsfoefjes was de tekst geschikt gemaakt voor de moderne mens. Het Boek Job — zeiden de verontwaardigde gebruikers — is geschreven in de taal van Reader's Digest!

Nog teleurstellender was in datzelfde jaar de verschijning van Webster's Third New International Dictionary⁴⁾. De nieuwe versie van dit miljoenen Amerikanen zo vertrouwde woordenboek had een geweldig nationaal debat tot gevolg. Toonaangevende bladen als The New Yorker noemden het „an incredible massacre of words”; The New York Times meende dat „the publication of a say-as-you-go dictionary can only accelerate the deterioration of the mother tongue”.

Wat was er gebeurd? De nieuwe redactie had een 250.000 woorden als totaal verouderd weggelaten en was van het standpunt uitgegaan dat een woordenboek moet beschrijven en niet (of niet in de eerste plaats . . .) voor-schrijven. In het verhitte debat stonden vrijwel alleen de taalkundigen aan de zijde van Webster. De anderen verweten de makers dat zij onder het mom van democratie de taal minder geschikt hadden gemaakt voor literatuur en communicatie. (Alsof — wanneer die mindere geschiktheid wáár zou zijn — een registrerende woordenboekmaker daaraan schuld zou kunnen hebben.)

Het onderwijs.

Ook in de Verenigde Staten is het onderwijs de grote zondebok voor al het slechte taalgebruik. De kinderen leren geen grammatica meer, geen onderscheid tussen goed en fout. Het hele onderwijs is zweverig: geen studie maar onbenullige activiteiten als „research projects” en „junior town meetings”. De modernste elektronische apparaten (leermachines, talenlaboratoria) zijn paradepaardjes voor de schoolleiding, maar schrijven leren de kinderen niet . . .

*

Tot zover het klachtenboek van de Amerikanen. Ofschoon wij te enen male de kennis van zaken missen

⁴⁾ De eerste maker was Noah Webster (1758-1843); in 1828 verscheen de eerste „Webster”.

Het Woordenboek van Webster is voor Amerika een soort super Van Dale, een soort Winkler Prins, een soort Académie Française. Ter vergelijking: Van Dale is 8½ cm dik, heeft bladzijden van 16 x 24 cm en telt ongeveer 460.000 regels (in twee kolommen per bladzijde); Webster III is 10 cm dik, heeft bladzijden van 23 x 32 cm en telt ongeveer 1.200.000 regels (in drie kolommen per bladzijde, met nog kleinere letters dan Van Dale).

Webster is als naslagwerk voor de gewone taalgebruiker bedoeld, niet als wetenschappelijk woordenboek gelijk het WNT. Het kost ongeveer 50 dollar, d.w.z. een 200 gulden!

om te kunnen beoordelen of zijn klachten geheel gegrond zijn, hebben we — eerlijk gezegd — toch de neiging om hier en daar een vraagtekentje te zetten. Overdrijft hij soms niet een weinig? Zijn *alle* reclame-teksten taalbedervend? Plegen *alle* ambtenaren verbicide? (Is niet juist uit Amerika de beweging van de „leesbaarheid” afkomstig?) Heeft de dichtkunst zoveel invloed? Is de klager wel voldoende op de hoogte van de moeilijkheden van de vaktaal? (We hebben meer dan eens gehoord dat bijvoorbeeld Amerikaanse technische artikelen uitmunten door helderheid). Heeft de klager zelf wel eens getracht te zeggen waarom hij een boek of een schilderij mooi vindt? Zou hij willen dat de kinderen onderwijs krijgen zoals dat honderd jaar geleden het geval was? Houdt hij er rekening mee dat onderwijs niet meer een privilege is voor een kleine elite? Is het waar dat de mensen nu luier zijn om te schrijven dan vroeger?

Partij kiezen kunnen we niet. We willen u slechts laten zien dat klachten over het taalgebruik *niet alleen* in ons land gehoord worden. Tevens hebt u een gelegenheid, het Amerikaanse klachtenboek te vergelijken met het Nederlandse. Zou u — in grote lijnen althans — het durven overnemen voor ons eigen land of krijgt u, wanneer u allerlei zaken zorgvuldig wikt en weegt, het gevoel dat de toestand niet zo somber is als de klager het voorstelt?

IDIOSYNCRASIE

In mei vermeldt U op blz. 44 enige wat ongewone woorden. Hieronder staat ook idiosyncrasie. Om duidelijk te maken wat het betekent volgt het zinnetje: „Iemand die flauw valt als hij bloed ziet, heeft een idiosyncrasie”. Dit voorbeeld ontleent U waarschijnlijk aan Van Dale, waar het in de derde plaats genoemd wordt. In de geneeskunde wordt dit woord veel gebruikt. Men verstaat er gewoonlijk onder: een aangeboren overgevoeligheid waardoor een sterke reactie ontstaat op prikkels, die bij normale personen geen of bijna geen gevolgen hebben. Dit komt dus vrij aardig overeen met de omschrijving van Van Dale. Men verstaat echter onder prikkels meestal geen zintuigelijke waar te nemen invloed van buiten, maar het effect van een stof, bijv. een geneesmiddel of een andere chemische substantie. De *aangeboren* overgevoeligheid, de idiosyncrasie, die dus al blijkt bij het eerste contact, wordt beschouwd als iets anders dan de *verworven* overgevoeligheid, de allergie, die het gevolg is van een herhaald contact. Het gaat dus om de overgevoeligheid die men reeds uit zichzelf heeft.

Het woordje „persoonlijk” bij Van Dale is hier niet verhelderend.

Het eerste voorbeeld dat Van Dale noemt zal door een medicus geen idiosyncrasie genoemd worden, maar eerder een hysterische reactie.

Het tweede voorbeeld dat U noemt is zeker geen idiosyncrasie (ook al mengt het slachtoffer iets) maar een dwang(matige) handeling.

Deze berust meestal op poging tot rituele of magische bezwering van iets.

dr. J. E.

HYPERCORRECTE UIEN

Hypercorrectheid: zo noemen we het maken van een fout uit angst voor een fout. Beverwijkers die van huis uit „skaap” zeggen maar daarna geleerd hebben „schaap” te zeggen, noemen een aangrenzende gemeente „Heemscherk”. Lieden die trachten zich aan de hen/hun-regel te houden, zullen uit angst ook zelfs „hen” zeggen als het een „derde naamval” moet zijn: „Dit was hen te veel”.

Grieks kennen of althans geleerd hebben, is te onzent een sociaal plus. Aangezien de Griekse tweeklank *eu* op het gymnasium (terecht of ten onrechte) als „ui” wordt uitgesproken, is het dan ook netter om „Uifraat” en „Uiropa” te zeggen, „uitanazie” en „uidemonisme”, dan hier de *eu* van „heus” en „deur” te laten horen. Deze verheffing van „ui” boven „eu” heeft zich nu uitgebreid tot die moeilijke Griekse woorden met *oe*. Hoe deftig deze als „eu” uitgesproken *oe* is, demonstreerde onze voornaamste krant jarenlang door *oconomisch* te spellen, nogal verwarrend doordat het er bijna uitzag als zijn tegendeel *oneconomisch*. Dat is zo langzamerhand vergeten, en niemand zou erover denken om een komedie een *komoedie* te noemen, of diarree *diarroe*. Maar de theologen hebben ons de laatste tijd opgescheept met *oecumene*, dat ze ten onrechte op de voorlaatste lettergreep de klemtoon geven. Alsof die *oe* inplaats van *e* nog niet geleerd genoeg was, spreken nu degenen die het klokje van het gymnasium hebben horen luiden, van „uikumenisch”. En om ook de medici tot hun recht te laten komen: onlangs zei iemand voor de radio „uistrogen”.

Z.

VOLGENS MIJ

Ik zie tot mijn onaangename verrassing dat de uitdrukking *volgens mij* tot tweemaal toe in *Onze Taal* van mei 1967 goedgekeurd en daarmee min of meer gesanc-tioneerd is.

Jammer.

Want *volgens mij* is plat, lelijk, stopwoord, onzin en overbodig.

Volgens mij is onzin, want je kunt jezelf niet volgen. Je kunt alleen een ander volgen. Dus: volgens Goethe, volgens Freud, volgens Cals, volgens Kant, volgens Dinges, allemaal goed, prachtig, schitterend. De spreker beroept zich op de autoriteit van een ander, en dat siert hem.

Maar *volgens mij*, hoe nu?, beroept hij zich op de autoriteit van zichzelf? Hoe onbescheiden!

Maar zo bedoelt de spreker het nu juist niet, hij wil juist bescheiden zijn: „het is mijn mening maar, en die

geef ik graag voor een betere”.

Juist, maar als zodanig is *volgens mij* dan weer overbodig. Immers, alles wat die man zegt, is — noodzakelijk — zijn mening. Zodra hij andermans mening zegt, zegt hij dat erbij („volgens Jan, buurman, Reader's Digest, als ik lieg, lieg ik in commissie hoor”).

Volgens mij is dus overbodig. Alles wat ik totnogtoe heb neergepend is (noodzakelijkerwijs) mijn mening; toch heb ik niet aan het begin van elke zin of elke zin gezet „volgens mij”. Waarom niet? De lezer zal heus wel uit zichzelf begrijpen dat het een subjectief relaas is, allemaal mijn mening, allemaal „volgens mij”. Wat overbodig is, schrijf je niet, dat spaart weer tijd.

Volgens mij is dus kennelijk ook stopwoord, en vooral van de onontwikkelde man.

Let maar eens op, op de tv, wie het 't meest bezigen. Juist.

Dat maakt het dus plat.

En lelijk?

Tja, daarover valt natuurlijk te twisten.

T. M. F. Steen (Bussum).

TWEE MAAL MENEER DE MINISTER

(mr. S. v. S.) Dit is geen koude kak (Vondelingse uitdrukking) of slecht nederlands (zoals volgens *Onze Taal* van maart).

In de rechtszaal zegt men (b.v. een advocaat): meneer de kantonrechter, meneer de president, meneer de rechter-commissaris, (terwijl de wettelijk vastgestelde titel van een rechter is: edelachtbare heer (kantonrechter en rechtbank) edelgrootachtbare heer (Hof), edelhoogachtbare heer (Hoge Raad).

Het „excellentie” wordt voorzover ik weet in geen enkel land voor ministers gebezigd.

(B. B.) In *Onze Taal* van maart 1967 las ik het artikelje: „Mijnheer de Minister?”

Het is niet mijn bedoeling, mijnheer de redakteur, u in de waan te brengen dat we op een vergadering of in een zitting zijn, waar u door mij wordt aangesproken, maar wel, u te zeggen, dat uw taalkundige beschouwingen niet zo subjectief moeten zijn, dat we bij lezing van b.v. bovengenoemd artikelje sterker aan „iemand”, in dit geval duidelijk aan de heer Vondeling, moeten denken dan aan de taalkundige kwestie zelf.

Moet ik de schrijver „kale kak” toeschrijven, als hij zijn keuze laat vallen op „Excellentie”, omdat hij niet van nivellering houdt? In de zinsnede „en dus niet alleen slecht Nederlands, maar ook koude kak” zit een climax waaruit duidelijk een spottend verwijt klinkt. Hij kan gerust zijn: „Zijne Excellentie” is terug!

Abonnementsprijs: f 4.— per jaar. Abonnement en lidmaatschap samen f 4,50 per jaar. Groepsabonnementen: één stamabonnement voor tenminste f 25.— per jaar en ieder volgend abonnement à f 2.—. Aan nieuwe abonnees worden de in de lopende jaargang reeds verschenen nummers indien voorradig nog toegezonden. Advertenties: 75 ct. per mm. kolombreedte 80 mm. Banden verkrijgbaar voor het laten inbinden van drie jaargangen per band (niet bedrukt met jaargang). Prijs f 4,35 inclusief porto. Nederlandsche Uitgeversmaatschappij N.V. — Aalmarkt 11 — Postbus 4 — Leiden — Telefoon (01710) 3 36 29 — Postgiro 346385.

ONZE TAAL

MAANDBLAD VAN
ONZE

HET GENOOTSCHAP
TAAL

BESTUUR

PROF. W. F. J. M. KRUL, DEN HAAG, Voorzitter
H. BARON VAN LAWICK, DEN HAAG, Secretaris
DRS. M. J. F. DONKERS, LEIDEN, Penningmeester
W. A. H. C. BOELLAARD, DE BILT
DRS. A. J. S. VAN DAM, AMSTERDAM
IR. J. T. DUYVIS, AMSTERDAM
MR. J. JOLLES, DEN HAAG
HENDRIK MÜLLER, LAREN N.H.
J. M. REDELE, DORDRECHT
IR. J. P. SMITS, DEN HAAG
MR. A. STEPELS, ROTTERDAM

BESCHERMVROUWE: H.M. DE KONINGIN

RAAD VAN DESKUNDIGEN

PROF. DR. G. A. VAN ES, GRONINGEN
PROF. DR. HEEROMA, GRONINGEN
PROF. DR. L. C. MICHELS, NIJMEGEN
DR. C. KRUYSKAMP, RED. WNT. LEIDEN
PROF. DR. C. F. P. STUTTERHEIM, LEIDEN

BUREAU VAN HET GENOOTSCHAP: PARKSTRAAT 32, DEN HAAG, REDACTIE: DR. J. VEERING

ABONNEMENTEN EN VERZENDING:

NEDERLANDSCHE UITGEVERSMIJ., AALMARKT 11 - LEIDEN - TELEFOON (01710) 3 36 29 - POSTGIRO 346385

VREEMD

Sommige reeds heel lang bestaande dagbladen bieden van tijd tot tijd de lezer de gelegenheid wat te glimlachen over het nieuws waarmee onze voorouders het moesten doen. De krant drukt dan een bericht af dat een honderd of meer jaren geleden in zijn kolommen heeft gestaan. Zo gaf de N.R.C. van 13 mei 1967 een verhaal uit Groningen, verschenen in de „Rotterdamse Courant” op „Saterdag den 9 Mey 1767”. Wij laten het hieronder volgen. Neem eens de moeite het te lezen: het kost u een minuut of drie. Het is overigens niet slechts taalkundig boeiend: u kunt er ook uit leren dat veel (zo niet alles) in feite hetzelfde blijft.

„BURGEMEESTEREN EN RAAD IN GRONINGEN, doen te weten: Hoe wy met de uiterste indignatie en ongenoegen hebben vernomen, dat vele baldadige personen zig niet hebben ontzien, om de onlangs naar herwaards, en in deze Stad binnen marcherende Militie van dezen Staat, onder veelvuldige bedreigingen op eene verregaande wyze te molesteren; ja zelfs zig hebben durven verstouten, na de Officieren met steenen en vuiligheid te werpen, en dus Onze vorige Ordonnantien, en wel inzonderheid het Placaat van den 23 Mey 1747, veragtelyk te overtreden: Zoo dat het met reden te vrezen staat, wanneer zulke baldadigheden, niet efficacieus worden belet en beteugeld, dat de militairen, daar door geanimeert en verbittert, eindlyk genecessiteert zullen worden, middelen ter hunner eigener defensie by der hand te nemen en in het werk te stellen, het welk ten uitersten onaangename en dangeereuse gevolgen zouden kunnen na zig slepen.

ZOO IS 'T, dat Wy, om dezelve te praevenieren en de publieke ruste en vreedsame samenlevinge te conserveren, met alle ernst tegen voormeld insupportabele, en niet te duldene in insolentien, willende voorzien, hebben goedgevonden en geresolveert. Onze vorige orders te renoveren en nogmaals door dezen op het strengste te verbieden, dat niemand zig zal hebben te onderstaan, de Militairen op eenigerhande wyze, met woorden of daden te insulteren, injurieren, of eenige reden van offensie te geven, veel minder naar dezelve met vuiligheid of steenen te werpen, by poene, dat zulk een, die dezen ter contrarie zal bevonden worden te hebben gedaan, direct zal worden gefaiseert, en in verzekering gebragt, om vervolgens naar exigentie van zaken en omstandigheid, aan lyf of leven te worden gestraft. En op dat deze Onze welmeenige te beter werde geobserveert en nagekomen, zoo worden de Stads Schout en zyne dienaren, als ook de Ratelwagten, onder die ernstige bedreiginge, van by het minste bewyslyk verzuim, van hunne bedieningen te worden ontzet en gecasseert, mits dezen gelast, om zonder eenige nader order af te wagten, de contraventeursen overtreders van deze Onze Ordonnantie, te apprehenderen, en in bewaringe te brengen, ten einde na inhoud dezès tegen dezelve werde geprocedeert, &c.”

Wie zijn Frans twintig jaar verwaarloosd heeft, zal in een woordenboek moeten bladeren: dangeereus, insulteren, exigentie, contraventeursen... Het is een stuk van een 340 woorden; daarvan zijn 32 vreemde woorden, dus een 9%. Van die 32 vreemde woorden zijn er

nu, tweehonderd jaar later, nog maar vijf in een soortgelijke omstandigheid bruikbaar: marcheren, molesteren, officieren, publiek, militairen.

Hoeveel vreemde woorden in de krant?

Tellingen in ons Nederlandse taalgebied, die ons enige indruk kunnen geven van de menigvuldigheid van de vreemde woorden, kennen we niet¹⁾. Voor een deel van het Duitse taalgebied heeft Klaus Heller²⁾ onlangs een onderzoek ingesteld. Hij kwam tot de conclusie dat in de dagbladers het aantal vreemde woorden 8 tot 9% bedraagt van het totaal. Heller telde ook de vreemde woorden in dagbladen uit 1860 en vond... dat het percentage van die tijd verwaarloosbaar kleiner was dan nu. Op het eerste gezicht lijkt dit wonderlijk. Men zou immers verwachten dat ons gebruik van vreemde woorden zoveel sterker is dan vroeger: de techniek heeft duizenden woorden gebracht, de industrie en de internationale verbondenheid van de volkeren hebben ons tot volstrekt onmisbare vreemde woorden genoopt. De verklaring is doodeenvoudig: er zijn ongeveer even veel vreemde woorden van vroeger verdwenen als er nieuwe bijgekomen zijn. U kunt dit verschijnsel zien aan het stuk van de N.R.C.: van de 32 vreemde woorden zijn er nog maar vijf mogelijk. Het zal u echter geen moeite kosten het stuk in de hedendaagse stijl te herschrijven, wederom gebruik makende van een dertig (maar nu andere) vreemde woorden.

Bij ons meer dan bij anderen?

We hebben nu en dan de neiging te veronderstellen dat er geen Europese taal is die zoveel vreemd taalgoed in zich opgenomen heeft als het Nederlands. Maar kan voor die veronderstelling materiaal geleverd worden zodat we van een bewijs kunnen gaan spreken? Het valt te betwijfelen... In Duitse verhandelingen hebben we meer dan eens gelezen dat geen taal ter wereld zoveel vreemde woorden heeft als het Duits. De „Rundfunk“ en de „Fernsprecher“ zijn legendarische voorbeelden van Duitse duitsheid, maar voor de kenner van het hedendaagse Duits hebben ze even weinig bewijskracht als het „denkbeeld“ en „de geneesheer“ representatieve voorbeelden van het Nederlands zijn.

Het Frans heeft zijn periode van de „italomanie“ en de „hispanomanie“ gekend en ondergaat nu (zie *Onze Taal* 1964, blz. 23) de kwelling van het franglais. Een boek van Pierre Guirand³⁾ uit 1965, *Les mots étrangers*, eindigt met: „Wat moeten we nog zeggen over de publiciteit, de smerige publiciteit die op onze wegen, onze muren, onze beeldschermen, de woordenschat bezoedelt en de zinsbouw verminkt? Het probleem is ernstig en gaat verder dan de taal, daar het onze gehele beschaving betreft. Het zou ongetwijfeld dodelijk zijn als we ons opsloten in een onvruchtbaar chauvinisme, maar het gevaar is groot dat we langzaam wegzinken in het drijfzand van de lijdzame nabootsing.“

Een oordeel over de vreemde woorden in het Engels is voor buitenstaanders, niet-Engelstaligen, niet zo eenvoudig daar die taal een mengsel is van „germaanse“ en „romaanse“ elementen. Toch kan men van een vreemde-woordenprobleem in het Engels wel enig ver-

moeden krijgen als men de Engelse stijl- en taalboeken bestudeert. Wat voor ons „gewoon“ Engels is, kan voor de Engelsman „vreemd“ Engels zijn. Victor Grove noemt de barrière van Grieks-Latijnse woordstammen in het Engels een „veritable Great Wall of China“. Opmerkelijk is dat hij het Nederlands prijst om het ontbreken van die barrière! Hij vergelijkt de „bilingual“ Milton met de „monolingual“ Vondel, die „homely and familiar to the Dutch reader“ is; Vondel „developed the latent powers of his mother tongue to the highest perfection“. Een andere, schrijver, Ullmann, zegt dat de barrière van vreemde woorden in het Engels „perpetuates and aggravates class differences and fills the people on the wrong side of the bar with a sense of insecurity and inferiority“. ⁴⁾

Ullman wijst ook op het verschil tussen „gemotiveerde“ en „ongemotiveerde“ woorden. Hij bedoelt ermee dat in het Engels een rij als king-queen-royal lastig is, drie los van elkaar staande woorden; in het Nederlands vertonen de woorden menigmaal een verband met elkaar: koning-koningin-koninklijk. Of deze „gemotiveerdheid“ echter voor de gewone taalgebruiker werkelijk zoveel gemakkelijker is als de „ongemotiveerdheid“, durven we niet beslissen. Op een of andere manier zijn *alle* woorden willekeurig.

De buitenstaander loopt het gevaar romantische bespiegelingen te houden over de taal die niet de zijne is. Een gewone Nederlander hoort in „onmiddellijk“ niet meer „middel“; evenmin als hij uit zichzelf in „voorzichtig“ nog de samenhang met „voorzien“ herkent.

Bastaardwoorden

Er is in theorie verschil tussen vreemde woorden en bastaardwoorden, maar eigenlijk maakt dat voor de gemiddelde taalgebruiker niet veel uit. „Vreemd woord“ is dikwijls de gangbare uitdrukking. De term bastaardwoord is al oud. Vondel gebruikt het woord in zijn *Aenleidinge ter Nederduitsche Dichtkunste* (1650). Deze „aenleidinge“ is geen aanleiding, maar een nuttige les (vgl. inleiding) voor jonge dichters. In het begin van dit stuk proza zegt hij dat niemand zich ervoor behoeft te schamen om in het Nederlands, „zijn moederlycke tale“, te dichten, want die taal doet niet onder voor welke andere dan ook: „Wat onze spraek belangt, die is, sedert weinige jaeren herwaert, van *bastertwoorden* en *onduitsche* allengs geschuimt, en gebouwt, en geeft den leerling nu veel vooruit, om naer den palmtack in dit renperck te rennen, tegens en voorby henlieden, die met zulck een zure moeite en arbeitzaamheit dit spoor onlangs begosten te leggen.“ De tweede helft van de zin slaet op het baanbrekende werk van de 16e- en 17e-eeuwse taalbouwers.

Bij het grote publiek heeft het woord enige bekendheid gekregen na het verschijnen van de groene *Woordenlijst* (1954). De spellingcommissie, die de gebruikers duidelijk maakte dat er veelal geen scherpe grens is tussen „bastaardwoorden“ en „vreemde woorden“, schreef in hoofdstuk III van haar Leidraad de vermaarde zin: „In het algemeen zijn we uitgegaan van de overweging, dat we niet door een te sterke verneerlandising het gebruik van bastaardwoorden dienden

aan te moedigen." De commissie die dit jaar het — nu wel aan alle kanten voldoende bekeken — Rapport voor de spelling van de bastaardwoorden heeft laten uitgeven, moest wel wat dieper dan de Woordenlijst op het begrip bastaardwoord ingaan: zij moest immers de regering raad geven juist aangaande de spelling van die woorden. Ook deze commissie merkt op dat het moeilijk is een grens te trekken. Zij noemt als algemene kenmerken van de bastaardwoorden op:

1. aanpassing aan de Nederlandse uitspraak;
2. vorming van afleidingen met Nederlandse voor- en achtervoegsels;
3. een eigen betekenisontwikkeling, los van de oorspronkelijke taal.

Voor degenen wie dit onvoldoende duidelijk is, een paar voorbeelden. Het woord *conducteur*: wie spreekt dit in een Nederlandse zin uit met de Franse neusklank „on”, de „uu” van uur en de Franse „eu” als in „l'heure”? Het woord *film*: men kan ervan maken filmen, verfilmen, films. Het woord *station*: in de taal van ontleening, het Frans, betekent het station la gare. De drie kenmerken behoeven niet alle tegelijk van toepassing te zijn voor één geval. Het belangrijkste is wel het eerste: de uitspraak.

In deze grote groep van de bastaardwoorden zou men nog verschillende lagen kunnen onderscheiden wat de menigvuldigheid betreft. Hier komen we wederom op glad ijs. Twee uitersten kan ieder waarnemen: de bastaardwoorden in de taal van de „specialisten” (woorden als: goniometrie, ultrasoon, impedantie) en de woorden die door elke Nederlander met lagere-schoolontwikkeling begrepen worden: bureau, echo, klimaat, theater, luxe, modern, hotel, normaal, foto, reclame, televisie, radio. Mensen die nooit met taalkwesties te maken hebben, ja eigenlijk nooit over het begrip „taal” of „Nederlands” nadenken, zullen desgevraagd hoogstwaarschijnlijk niets onnederlands in de woorden van de tweede groep opmerken. Pas op, als u de proef op de som neemt: vraag het mondeling, schrijf de woorden niet op, want de spelling (bureau, luxe) zou de gevraagden kunnen misleiden!

Het werk van Onze Taal

Een misvatting over het Genootschap Onze Taal is dat het als hoofddoel zou hebben: de uitbanning van alle vreemde woorden. Het zou in ons land het laatste bolwerk van het purisme zijn. Een tweede misvatting is dat het — meegezogen door de „normloosheid” van de tijd waarin we leven — alles goed vindt, dat er voor het Genootschap geen vreemde-woordenkwestie bestaat.

Nu, zij die de eerste mening zijn toegedaan, moeten maar eens aandachtig in de afgelopen 36 jaargangen studeren. Eigenlijk zouden ze niet verder behoeven te gaan dan het eerste nummer, maart 1932, waarin zij op blz. 2 in een bestuursverklaring kunnen lezen: „Wij tekenen hierbij aan, dat wij geen puristen zijn in dien zin dat wij onze taal zouden willen afsluiten tegen alle vreemde invloeden; in tegendeel: wij zijn ervan overtuigd dat, met het volk, de taal behoort te leven in

wisselend verband met anderen. Wij richten ons alleen tegen overmatigen en vooral tegen eenzijdigen vreemden invloed.”

Het is moeilijker, op het tweede bezwaar een afdoend antwoord klaar te maken. Hier beslist zo dikwijls persoonlijke smaak, voorkeur en afkeer: wat kan wel door de beugel en wat niet? Maar ook hier: als men de vele honderden bladzijden O.T. sinds 1932 doorkijkt, moet men tot de gevolgtrekking komen dat de klacht „ze vinden alles goed” niet minder ongegrond is dan „ze vinden niets goed”. Natuurlijk zijn (en worden) er in O.T. fouten gemaakt in de beoordeling van vreemde woorden. Als u zo'n fout vindt, maak dan in een redelijk betoog uw bezwaar kenbaar en vergeet daarbij niet dat de beoordeling van de maatschappelijke kwaliteiten van taalvormen — net als ieder ander mensenwerk — onvolmaakt is, afhangt van de omstandigheden en aan wisseling onderhevig is.

Gebruik je moerstaal . . .

Liefde tot de eigen taal is de voornaamste beweegreden van het werk van O.T. Het is een „groot” woord: liefde. Iedereen weet hoe menigvuldig het misbruikt wordt, en niemand zal in staat zijn nauwkeurig te omschrijven wat hij met het woord bedoelt. Ongetwijfeld zijn er mensen die het begrip liefde tot de eigen taal verouderd vinden, onwerkelijk, weëig, romantisch: de taal kan immers geen voorwerp van echte liefde zijn, zij is een middel, zij is als het ware „in onszelf”, zij is geen grootheid waarvoor men persoonlijke genegenheid kan opvatten. „Liefde tot de eigen taal” kan sommigen wat meewarig doen glimlachen en doen denken aan een galmende baritonstem: „mijne moedertaal is de scho-o-onste taal!”

Toch is er geen reden, zich voor het woord liefde te schamen. Het betekent in dit verband behalve een gevoel van aanhankelijkheid aan de vaderlandse beschaving en gebondenheid aan haar historie, ook een uiting van een soort trots over het eigene, het door de taal zichzelf-kunnen-zijn, onderscheiden te zijn van andere beschavingen. Het is de moeite waard, vooral dit zichzelf-kunnen-zijn welbewust te beschermen en te verzorgen, *niet* uit enigerlei vorm van afkeer van wat ons omringt, maar uit een verantwoordelijkheidsgevoel ten opzichte van het verworvene.

Een enkele keer kunt u de sombere voorspelling lezen: „het Nederlands is een bedreigde taal”. Het lijkt ons moeilijk, die uitspraak voor de taal als geheel te bewijzen. Wel moeten we toegeven dat op sommige punten de Nederlandse woordenvoorraad bijna uitsluitend aangevuld wordt uit vreemde talen. Verzet tegen deze aanvulling komt niet voort uit nationalistische motieven (althans in dien zin dat ons land groter, beter of machtiger zou moeten worden dan andere landen), evenmin uit vijandschap tegenover deze, maar uit een besef dat onze eigen beschaving in elk geval niet over de gehele linie de mindere is ten opzichte van andere. Nederigheid is een onontbeerlijke eigenschap voor de mens, maar zij behoeft het gevoel voor eigenwaarde geenszins uit te sluiten.

Maar waarom nog langer koorddansen over allerlei woorden om uit te leggen wat „liefde tot de eigen taal” is? Er is een volksuitdrukking die het korter zegt: „Gebruik je moerstaal!”

Karel de Grote en Stevin

In de woordenschat van een taal ziet men de hele cultuurgeschiedenis van een volk weerspiegeld. De geschiedenis van Europa zoals wij het nu kennen, is nu eenmaal begonnen aan de Middellandse Zee en niet aan de Noordzee. Misschien is uit dat feit een soort „minderwaardigheidsgevoel” ontstaan van de „germaanse” talen ten opzichte van de „romaanse” talen; we weten het niet.

Van Karel de Grote is bekend dat hij met zijn mannen om hun taal werd uitgelachen in Rome: de Romeinse geestelijken haalden minachtend hun schouders op over de „lingua barbara” (barbaarse taal); zij vonden de noorderlingen „stultos, rusticos, indoctos, velut bruta animalia” (dom, boers, onontwikkeld, als ruwe beesten). Maar de grote keizer heeft zich blijkbaar niet zo laten beïnvloeden, dat hij zijn eigen taal prijs gaf. Zijn biograaf, Einhard, vermeldt dat hij liederen en wetten liet optekenen in de eigen taal van het volk, dat hij eigen maandnamen invoerde en dat hij „inchoavit et grammaticam patrii sermonis” (een spraakkunst liet maken van de vaderlandse taal).

Het „gevecht” van de Europese volkstalen tegen het Latijn van geestelijken en geleerden is een uitermate boeiend hoofdstuk in de beschavingsgeschiedenis. Het Latijn werd evenals de „oertaal”, het Hebreeuws, en het Grieks, als een „heilige taal” beschouwd. Een van de argumenten was dat boven het kruis van Christus een opschrift in het Hebreeuws, Grieks en Latijn stond; het argument heeft zelfs nog dienst gedaan bij het Concilie van Trente (16e eeuw) waarbij het Latijn als liturgische taal voor de R.K. Kerk werd voorgeschreven.

In ons land zijn taalscheppers als Ruusbroek, Hooft, Vondel, De Groot en Stevin — naar wij hopen — genoegzaam bekend. Op hun motieven behoeven we hier niet in te gaan: het gevoel van eigenwaarde was hun voornaamste drijfveer.

Van één van hen moge nog iets volgen, namelijk van Simon Stevin, Bruggeling, zoals hij zichzelf steeds met vermelding van zijn geboorteplaats placht te noemen. Vijf maanden geleden is de herdruk van zijn volledige werken (vijf delen) tot stand gekomen. Bij de aanbidding van deze werken in het Kon. Inst. v. Ingenieurs te Den Haag sprak prof. Minnaert over zijn kwaliteiten als wiskundige en technicus. Hij roemde Stevin ook als taalschepper. Er zijn woorden van Stevin die in onze woordenschat geheel opgenomen zijn en „waar wij nu helemaal gewend aan zijn, terwijl wij allang vergeten zijn dat Stevin die heeft ingevoerd. Voorbeelden daarvan zijn: bepaling, eenheid, kegelsnede, noemer, omtrek, raaklijn, snijlijn, scherpe hoek, stompe hoek, veelhoek, worteltrekking, rekenkunde, wiskunde, meetkunde, evenwijdig, evenwicht, reden, evenredig, evenaar, perk, rechtlijnig, geloofwaardig en vele andere. Aan Stevin en andere geleerden van die tijd is het te danken, dat

onze wetenschappelijke vaktaal veel minder gelatineerd is dan bijvoorbeeld de Duitse. Het is niet ondiensstig dat wij ons daar rekenschap van geven, opdat deze prachtige woorden niet geleidelijk verloren gaan door de neiging van onze tijdgenoten, om hun geschriften een geleerder aanzien te geven door het gebruik van vreemde woorden.”⁵⁾

Zuivering

Tegen taalzuivering op zichzelf is weinig in te brengen, mits zij deskundig wordt toegepast: de ervaring heeft geleerd dat in-het-wilde-weg snoeien en kappen niets helpt. De Centrale Taalcommissie voor de Techniek heeft indertijd een uitstekend voorbeeld gegeven. Men leze haar opmerking in de norm Algemene Woorden, blz. 7: „Vervanging door een meer of minder gebrekige Nederlandse benaming verdient in het algemeen geen aanbeveling. Dit geldt met name voor internationale en ingeburgerde woorden.” Zulk een oordeelkundige zuivering geschiedt nog steeds: in commissies van het Nederlands Normalisatie-instituut, in commissies die woordenlijsten voor bedrijven maken enz. Zorgvuldig wordt overwogen of een vertaling nodig is en aan welke eisen de vertaling moet voldoen.⁶⁾

Absolute zuivering is onmogelijk (dit geldt voor elke taal die in de loop van haar geschiedenis met andere talen in aanraking is geweest). Het Nederlands heeft — om maar een keuze te doen — woorden uit het Frans (interessant), het Duits (kroeg), het Engels (snob), het Spaans (bodega), het Maleis (piekeren), het Arabisch (averij), het Turks (karwats), het Hongaars (koets), het Italiaans (valuta). Waar is de grens van de zuivering? Wanneer is een woord Nederlands geworden? Is de oudheid van ontleening een norm of gaat het eigenlijk veel meer om de mate waarin een vreemd woord voor ieder bruikbaar en begrijpelijk is? Tot het uiterste doorredenerende, zouden we van onze taal niet veel meer overhouden: wijn, peer, koper, villa, kelder, kerk, tafel, markt, keizer, pond enz. zouden moeten verdwijnen.

Onmisbare woorden

De leus „nooit een vreemd woord” is ronduit onzin, is in strijd met de werkelijkheid. Het stijlbeginzel „neem geen vreemd woord als je het met een Nederlands woord kunt zeggen” is goed bruikbaar en aanbevelenswaardig: een taal blijft een eigen karakter behouden als de gebruikers hun taal kunnen vernieuwen en verrijken met eigen materiaal. Toch zal men in de praktijk voor menig geval komen te staan waarin een vreemd woord ondanks alles de voorkeur verdient.

In de eerste plaats om de volgende reden. Wegens de geweldige en snelle groei van de techniek, de industrie, de wetenschap enz. is de behoefte aan nieuwe woorden in de laatste tientallen jaren onvoorstelbaar groot geworden. De moderne mens staat niet buiten die nieuwe wereld, integendeel: hij wordt er dagelijks bij betrokken, hij neemt aan dit taalleven intens deel, hij hoort en ziet nieuwe dingen, stromingen, denkbeelden in zijn gewone beroep en door middel van de grote massacommunicatiemiddelen. Welnu, géén enkele moedertaal is

in staat voor ál het nieuwe uit *eigen* materiaal woorden te geven: er is eenvoudig geen tijd en geen mogelijkheid. Vervolgens: het vreemde woord heeft veelal een bijzondere taak. Dat is helemaal niet iets waarover u lang hoeft na te denken. Iedereen maakt — als het hem goed dunkt — gebruik van die aparte waarde die in een vreemd woord besloten *kan* zijn. Een stortvloed van voorbeelden is hier niet nodig. Het betreft o.a. internationale begrippen, vakwoorden, woorden voor dingen die bij ons onbekend zijn. Soms kan men met een enkel vreemd woord zeggen wat slechts door een lange omschrijving in eigen taal uit te drukken is.

Een vreemd woord kan de gewenste schakering brengen, de nodige afwisseling of humor. Nu eens dekt een vreemd woord meer dan het overeenkomstige Nederlandse, dan weer minder. Men kan met een vreemd woord af en toe een gevoelswaarde weergeven die in eigen taal niet gemakkelijk bereikt kan worden; een vreemd woord kan sterker de bedoeling overbrengen dan een afgesleten eigen uitdrukking. Met een vreemd woord kan men verzachten, omsluiëren wat in eigen taal te hard, te ruw zou klinken. Met een vreemd woord kan men op een hoog peil van abstractie komen in gevallen waar het eigen woord die mogelijkheid niet aanbiedt.

Let wel: in de voorafgaande zinnen staat herhaaldelijk *kan* en niet *zal*! Het juiste, oordeelkundige, gevatte gebruik van een vreemd woord is even moeilijk als dat van het Nederlandse. Eigenlijk nog moeilijker: want als u het vreemde woord in een verkeerde betekenis gebruikt, verkeerd spelt of verkeerd uitspreekt, is uw val diep. Stilzwijgende hoon zal uw deel zijn van de zijde van de gelukkigen die wél weten hoe het hoort.

Waar niet?

Te verbieden hebben wij — gelukkig — niets; ten hoogste kunnen we een raad geven, die u overigens zonder wroeging ter zijde kunt schuiven. Het gezegde van De Vooy van een kleine halve eeuw geleden heeft nog steeds waarde: „Afkeurenswaardig is een vreemd woord, wanneer het motief dat tot het gebruik ervan drijft, af te keuren valt.”⁷⁾ Wij kunnen het verduidelijken en uitbreiden met: wanneer we de lezer een hol, nietszeggend, moeilijk uitspreekbaar en moeilijk spelbaar woord in de handen stoppen dat we zonder bezwaar hadden kunnen vervangen door een Nederlands; wanneer we voor onze speciale groep van lezers of hoorders onduidelijk zijn; wanneer we maar kunnen vermoeden dat ze ons van onedele motieven zullen betichten.

Het zijn de vreemde woorden waarmee men pronkt, overbluft en zelfs misleidt, waarmee men een schijn van geleerdheid en verhevenheid veroorzaakt, waarmee men opschept, waarmee men de waarheid vertroebelt. Tegen dit gebruik van vreemde woorden behoren we ons te verweren. Als dan in sommiger oren „zuivering” ouderwets en onverwezenlijkbaar klinkt, dan moge het verweer zijn inspiratie vinden in het verlangen naar gezond, „zindelijk” taalgebruik. Geen „nationale” zaak maar een maatschappelijke zaak: taal moet begrepen kunnen worden.

Twee voorbeelden

Wie nu zich of een ander betrappt op het gebruik van een woord, zoals in de alinea's vlak hierboven omschreven, moet zich of de ander nog niet direct een schurk noemen. Woorden worden veelal ondoordacht gebruikt. Er zijn trouwens ook kwade lezers die je boze bedoelingen in de schoenen kunnen schuiven waaraan je in de verste verte niet hebt gedacht.

Twee voorbeelden van verkeerde vreemde woorden. Het eerste is *remedial teacher*. Men kan het woord steeds meer in onderwijsbladen vinden; het zal ook meer bij het grote publiek bekend gaan worden. Wij vragen ons af wie en wat er met dit puur Engelse woord gediend is. De man of vrouw zelf („staat beter”)? Het werk dat gedaan moet worden („wat doet-ie eigenlijk”)? Het publiek dat bereikt moet worden („hoe spreek je het uit: „rie-mie-die-ul-tie-tsjer”)?

Een ander voorbeeld, niet van één woord maar van een mode in woordgebruik. Wij ontlenen het aan het julinummer van het maandblad *Dux* 1966 (zie ook O.T. 1966, blz. 38). Het hele nummer gaat over „klare taal”; *Dux* wijst o.a. op de taal van psychologen die hun klanten onbegrijpelijk vakjargon opdissen in hun rapporten. Het blad haalt het volgende staal aan: „De effectieve grondstructuur van Pieter vertoont een in zijn constitutie verankerde agressieve component, die in de sociale interactie aanleiding kan geven tot explosieve reacties. Zijn gedragspatroon is overwegend autoritair, waardoor de realiteitsaanpassing dreigt te mislukken op grond van een tekort aan overgave-gevoelens. De hetero-centrische gerichtheid blijkt onvoldoende ontwikkeld. Al met al een emotioneel labiele persoonlijkheid”. Dát is nu de situatie waarin de klant zou kunnen zeggen: gebruik je moerstaal . . .

- 1). Als men wil vernederlandsen, zou dan „hoevaakheid” of „hoedikwijlsheid” bruikbaar zijn voor „frequentie”? Vgl. hoeveelheid. H. Brandt Corstius heeft in een artikel over de spelling van de bastaardwoorden (*Nieuwe Taalgids* 1967, blz. 217-223) geschat welk procent woorden in een krant zou moeten veranderen wat spelling betreft. Hij trekt geen algemene conclusies, maar „wel lijkt het aantal bastaardwoorden in kranten hoog te zijn in verhouding tot teksten van andere soort”.
- 2). K. Heller, *Das Fremdwort in der deutschen Sprache der Gegenwart*. Leipzig 1966.
- 3). P. Guiraud, *Let mots étrangers*. Paris 1965. Guiraud noemt 214 Franse woorden die aan het Nederlands ontleend zijn. De tijd van ontlening loopt af in de negentiende eeuw. Hij is verwonderd over „la subite et complète stérilité linguistique de la Hollande dès la fin du XVIIIe siècle.” Hij ziet daarin een voorbeeld van een beschaving „extrêmement prospère mais aliénée et ouverte aux grands courants de la civilisation moderne sur lesquels elle s'est laissée porter: la France, l'Angleterre et aujourd'hui l'Amérique”.
- 4). V. Grove, *The Language Bar*. London 1949; S. Ullmann, *Semantics*. Oxford 1962. De Engelsen noemen de beweging om „romaanse” woorden te vervangen door oorspronkelijk Engelse *Saxonism*, bijv. foreword i.p.v. preface, betterment i.p.v. improvement. Een voorbeeld van saxonism dat vanuit Amerika een geweldige verbreiding heeft gekregen is het in een speciale betekenis gebruikte *happening* i.p.v. event.
- 5). *De Ingenieur* nr. 27-28 (1967), blz. 7.
- 6). Een enkel voorbeeld: de commissie voor Luchtvaartterminologie is bezig aan een woordenlijst Ruimtevaart. Er zijn vele honderden Amerikaanse woorden in de ruimtevaart: het is beslist noodzakelijk dat het gedeelte daaruit dat voor algemeen gebruik bestemd is (bijv. voor verslaggeving, onderwijs enz.) vernederlandsd wordt; echte vaktermen en specialistische uitdrukkingen blijven natuurlijk onvertaald.
- 7). C. G. N. de Vooy, *Purisme*. Het artikel is geschreven in 1919, het is herdrukt in de bloemlezing van B. W. Schippers, *Welkome en ongewenste „vreemdelingen”*. Groningen 1959.

VAAK EN DIKWIJLS

De Zweedse vrienden van de heer W. (zie O.T. mei 1967) hebben het gemakkelijker dan wij: zij kennen slechts één woord voor *dikwijls*, compleet met vergrotende en overtreffende trap: *ofta*, *oftara*, *oftast*. Toch schijnt het ontbreken van een comparatief en superlatief niet de enige oorzaak van de veldwinning van *vaak* te zijn. De Utrechtse hoogleraar dr. B. van den Berg zegt in zijn dissertatie *Oude tegenstellingen op Nederlands taalgebied* (Leiden, 1938), dat *vaak* omstreeks 1500 alleen bekend was in het oosten van ons land, maar sindsdien door immigratie in Noord-Holland en vooral Amsterdam bekend werd. Spieghel, Hooft, Coster, Rodenburgh, Bredero en Starter gebruikten het.

Overigens heeft *dikwijls* toch iets dat op een comparatief lijkt: in de zin: „dat komt meer voor dan je denkt”, betekent *meer* eigenlijk: . . . *vaker*. Zo ook in: „dit komt het meest voor bij kleine kinderen”, voorzover *meest* een frequentie aangeeft en niet een kwantiteit.

Leonarda G. de Graaf.

Voor mijn gevoel is het woord „*vaak*” een Hollands of vanuit Tilburg gezien misschien liever een bovenriviers woord; ik meen behoorlijk algemeen beschaafd Nederlands te spreken, maar het woord „*vaak*” kan ik niet zonder aarzeling over mijn lippen krijgen.

Je zult een Brabander niet gemakkelijk het woord „*vaak*” horen gebruiken. Wij bezigen „*dikwijls*”.

H. E. Wiebols merkt in zijn stukje over dit onderwerp in het meinumner op, dat niemand eraan zal denken te zeggen: „Ik wil dat toneelstuk gaarne *dikwijlser* zien”. Ik geloof ook niet, dat het woord „*dikwijlser*” gebruikelijk is. Wel gebruikt een Tilburger, A. B. N. sprekend, zonder aarzeling het woord „*dikwijlder*”, maar misschien is dat geen A.B.N., maar gewestelijke taal, in de uitspraak aan het A.B.N. aangepast.

„*Dikwijlder*” ontstaat naar analogie aan het in het Tilburgs gangbare „*dikkelders*”. De eind-s wordt in het dialect ook wel weggelaten, maar dat is misschien een slordigheid. Ze zeggen hier ook „*dikkelst*”, waar die eind-s dan eigenlijk achter moest, maar dat heb ik nog nooit gehoord en het zou trouwens ook niet uit te spreken zijn.

B. van Dijk, Tilburg.

STEGEN

Op pagina 46 van uw blad „Onze Taal” (36e jaargang Nr. 6) staat een stukje over „*stegen*”. Daarin wordt vermeld, dat de gemeenteraad van Delft ten bate van het voorstel om alle „*stegen*” van de binnenstad te herdopen in „*straten*” als argument heeft aangevoerd, dat iemand die in een steeg woont te min zal worden bevonden. „Het voorstel is terecht aangenomen”, luidt de laatste zin van het stukje.

Is het werkelijk zo terecht, dat oude en misschien historische namen worden veranderd ten behoeve van dergelijke onzinnige argumenten? Gevallen dat een jongen een meisje te min vindt, omdat ze in een steeg woont, spelen zich heus meer af dan wij vermoeden, beweert

de schrijver. Op welke gronden beweert hij dat? Heeft hij daar een onderzoek naar ingesteld?

Ik ben geen Delftenaar, maar Rotterdammer. Toch zou ik liever een meisje ontmoeten dat in de Soetensteeg woont, dan een meisje dat in de Rubroekstraat woont (al kan dat laatste in mijn ogen een schat van een kind zijn). Ik bedoel maar: als je weet wat de Soetensteeg is, en als je weet wat de Rubroekstraat is, dan is het van geen belang of de betreffende woonbuurt nu straat of steeg heet. Ik woon zelf in een laan, in een mooie buitenwijk. Maar weet u waar ik liever zou wonen? In De Steeg!

Ch. Scheffer, Rotterdam.

INFLATOIRE SPANNINGEN

Tijdens de laatste examens Nederlandse Handelscorrespondentie werd een dictee voorgelezen waarin voorkwam „*inflatoire* spanningen”.

Het woord *inflatoire* werd door de dicteelezer uitgesproken als *inflatore*. Van Dale geeft geen uitsluitel over de juiste uitspraak hiervan. De mening van enkele, hieromtrent door mij geraadpleegde, neerlandici was verdeeld: de een zei *inflator*, de ander *inflatwaar*. Bij navraag bleken dan ook sommige leerlingen „*inflatoire*” en andere „*inflatore*” te hebben geschreven.

In zo'n geval besef ik onmiddellijk de problemen van de spellingshervormers. Wordt het nu in de nieuwe spelling *inflator* of *inflatwaar*?

Wie durft hieromtrent een verstandige voorspelling te doen? Overigens, wat mij betreft, zeggen we maar *inflationistisch*.

C. J. M. van der Weijden.

AARDRIJKSKUNDE

Met belangstelling heb ik in het novembernummer van Onze Taal het artikel „Aardrijkskundige namen” door dhr. v. B. gelezen. Met de strekking kan ik het in het algemeen wel eens zijn, al lijkt het mij gewenst, enig aanvullend commentaar te geven. De heer v. B. beweert dat in de Russische uitspraak van Orel (Arjol) de j de waarde heeft van van de j in het Franse „je”; m.i. is dit onjuist. Ik heb indertijd geleerd dat de Russische „ë” als „jò” wordt uitgesproken (met „onze” j), zodat Orel gewoon Arjöl is, en niet Arzjöl.

Over de oe-klank, waar oorspronkelijk een toonloze letter (u) stond, valt ook nog wel iets op te merken. Niet alleen komt dit voor bij woorden die tot ons zijn gekomen in Engelse spelling (Calcutta, puttees), maar b.v. ook bij de landsnaam Bulgarije. Wij zeggen meestal Boelgarije. Toch is in de landstaal de tweede letter toonloos. De correcte Nederlandse uitspraak zou dan Bulgarije moeten zijn, met de u van „bus”.

Een ander misverstand, al gaat het dan niet om een geografische naam, betreft het woord „typhoon” als aanduiding voor de zware stormen die in Oost-Azië voorkomen. Ter plaatse worden deze stormen „taifoen” genoemd; de Engelse translitteratie „typhoon” is dus correct. Wij Nederlanders hebben echter niets in de gaten, en spreken voor radio en televisie steevast van een „tifóón”. Een merkwaardig voorbeeld van

beïnvloeding door het Engels, als geschiedt deze beïnvloeding dan ook min of meer indirect!

Nog een ander voorbeeld: het woord „Peruviaans”. Vóór 1945 zei men algemeen „Peruaans”, maar onder Engels-Amerikaanse invloed is dit gewijzigd. Zou men nu dan ook maar moeten gaan spreken van „Noorwe-giaans” in plaats van „Noors”?

De heer v. B. pleit voor een gestandaardiseerde schrijfwijze van aardrijkskundige namen. Op zichzelf is dit zeker geen onaantrekkelijk idee, maar is het ook uitvoerbaar? Hoe denkt men over het veranderen van b.v. Parijs in Paris, Berlijn in Berlin, Wenen in Wien, Milaan in Milano? Moeten wij Finland dan Suomi gaan noemen, en heet Albanië voortaan Shqiperia in onze nieuwsberichten? En wat moet het buitenland beginnen met b.v. een naam als 's-Gravenhage, met of zonder verbindingsstreepje? Of geldt het aanpassen van de spelling alleen voor Nederland, en behoeven andere landen dit niet te doen? Het is maar een vraag. Overigens zijn wij Nederlanders, lijkt mij zo, reeds internationaal genoeg ingesteld (soms wel eens te veel) en mogen wij best een héél klein beetje nationalisme overhouden, zonder daarbij enghartig te zijn. Als wij zo onze spelling van buitenlandse namen vergelijken met die in andere talen (vgl. Mailand, Genf, en het Eng. „Leghorn” voor Livorno), dan slaan wij nog niet zo'n erg slecht figuur. Het lijkt mij dan ook nogal voorbarig, te stellen dat wij ons moeten aanpassen bij het buitenland, dat op dit gebied met dezelfde problemen te maken heeft, en dat zeker niet bereid zal zijn om aardrijkskundige namen van Nederlandse oorsprong ook steeds in het Nederlands te schrijven.

J. Vonk, Utrecht.

VOLGENS MIJ II

In „Onze Taal” van juli-aug. trof ik een beschouwing van de heer T. M. F. Steen aan over „volgens mij”. Nu, volgens mij slaat deze in zijn betoog de plank behoorlijk mis. Taal dient misschien in zekere zin een logisch geheel te zijn, maar is toch voor een zeer belangrijk gedeelte een gevoelszaak. Grammatica is een noodzakelijk kwaad, taalgevoel is vereist voor een werkelijk goede overdracht van begrippen. Als men mij vraagt, als ik de bioscoop uitkom: „Vond je het een goede film?”, dan kan ik antwoorden: „Ja en nee”. „Wat!” zou men kunnen zeggen; „onmogelijk! Het is ja of het is nee, dús dat is onzin”.

Als iemand zegt „volgens mij”, dan schept hij daarmee een tegenstelling, n.l. tot anderen, die het wel niet met hem eens zouden kunnen zijn. Hij waarschuwt dus bij voorbaat zijn toehoorders hem met een kritisch oor te beluisteren. Demagogen zullen dat wel uit hun hoofd laten. De schrijver begrijpt de bedoeling ook heel goed, maar hij wil die niet begrijpen, omdat, volgens hem, de taal even logisch moet zijn als $2 \times 2 = 4$. Bovendien is „volgens mij” ook nog het stopwoord van de onontwikkelde man, en dat maakt het helemaal onaanvaardbaar. Ik vrees inderdaad, dat „volgens mij” weinig gebruikt wordt door lieden die zichzelf zo ontwikkeld wanen, dat zij hun privé-opvattingen menen te kunnen

poneren als feiten. Inzicht in de eigen beperkingen vindt men slechts bij waarlijk grote geesten, en wellicht bij de „gewone man”, die, o naïviteit, durft toe te geven dat hij niet overal alles van afweet.

J. A. van der Wulp, Amsterdam.

KRITIEK OP KRITIEK

Het artikeltje onder de titel „Dat is geen stijl . . .” in het mei-nummer vind ik weinig gelukkig. Ook als „binnenhuisoefening” heeft het weinig of geen nut, zo niet anti-nut. De geciteerde zinnen zijn zeker geen voorbeelden van verzorgd Nederlands, maar de kritiek erop schiet toch wel erg ver zijn doel voorbij.

1. a. Waarom mag iemand niet zeggen (schrijven) „volgens mijn mening”? De apodictische uitspraak „Het is . . .” heldert niets op.
 - b. Wat is er tegen „praattaal”? Als dat het enige bezwaar tegen het misbruik van „wat” zou zijn, viel het nogal mee.
 - c. Heeft de rethorische vraag naar de hoogte van „vrij hoog” iets met taal te maken? Een stoel is vrij hoog als ik, er op zittend, met de tenen de grond nog kan bereiken; erg hoog als de benen bungelen; m.a.w. de hoogte-norm bepaalt de deskundige die iets over het produktie-tempo schrijft. Of is er iets tegen „vrij”; dan ware een toelichting op zijn plaats.
2. a. Waarom moet „door” zijn „wegens”? „door” kan toch zeer wel een oorzakelijk verband aangeven.
 - b. Er werden juist wél voorbereidingen getroffen wegens het optreden én het constateren.
 - c. „z.g. te testen” is de handeling verrichten die in het betrokken vakgebied bekend staat als „testen”; wist de vraagsteller dat werkelijk niet?
3. Waarom moet de schrijver van deze, kennelijk tot deskundigen gerichte regels aan de „argeloze lezer” denken?
4. „Sprekende ogen” (in de gewraakte zin staat niets van *wel*-spreken) is toch wel een zeer geijkte beeldspraak. De kritiek geeft de indruk dat deze wordt verworpen.
8. Of het de bedoeling is weet ik uiteraard niet, maar er staat duidelijk dat „dit” (= dit aantal, n.l. een even groot aantal, dat is de andere helft; die op het laboratorium werkzaam is) . . . vrij hoog is, daar dit (= dit aantal; n.l. het aantal dat op het laboratorium werkzaam is) bij de meeste fabrieken een kwart (in tegenstelling tot de helft hier) is. „Dit” moet niet betekenen „de helft”, zoals in het commentaar staat, maar „dit aantal”.

Ik vrees dat vele lezers van O.T. door een en ander meer op een dwaalspoor komen dan dat het ze helpt in hun pogen tot stijlverbetering.

Prof. A. B. F., Amsterdam.

OVER HET KLACHTENBOEK

(Dr. D. H.) De passage in het artikel „Amerikaans Klachtenboek” (juli-augustus-nummer), die betrekking heeft op het Amerikaanse Webster-woordenboek, confronteert ons met het vraagstuk van de verschillende wijzen waarop enerzijds de (moderne) taalgeleerde en anderzijds de taalgebruiker zich opstellen tegenover het taalprobleem: Amerikaanse gebruikers (en niet de eersten de besten) vonden de recente, volgens de nieuwste taalgeleerde principes samengestelde uitgave een misbaksel, de geleerden waren vol lof. Ik ken de nieuwe Webster niet, maar ik ben een taalgebruiker en in principe sta ik aan de kant van de critici. „Webster is als naslagwerk voor de gewone taalgebruiker bedoeld”, zegt een toelichtende noot. Kennelijk hebben de (geleerde) samenstellers die bedoeling te enenmale veronachtzaamd: ze zijn „van het standpunt uitgegaan dat een woordenboek moet beschrijven en niet... voorschrijven”. Zeer juist — als het een woordenboek betreft voor taalgeleerden, c.q. speciaal geïnteresseerden (zie het WNT). Maar de „gewone” taalgebruiker wil (behalve dat hij er graag ook de verouderde woorden, die hem nog wel eens verrassen bij zijn lektuur, in wil kunnen naslaan) in negenennegentig van de honderd gevallen weten, niet hoe het *is*, hoe Jantje of Pietje zich uitdrukt, moet hoe het *moet*. Hij wil geen beschrijven, hij wil voorschriften. Is hij er van zijn, toch zeker niet illegitieme standpunt dan zo helemaal naast, wanneer hij vindt dat de registrerende samensteller, die tegen een menigte woorden die naar zijn smaak en overtuiging onaanvaardbaar zijn geen nee wenst te zeggen, een bevorderaar is van taalbederf? Ik weet het wel, voorschrijven lijkt, bij gebrek aan een bevoegd lichaam als de Académie Française, een beetje op machtsusurpatie, maar die wordt dan door de grote meerderheid van de gewone gebruikers volkomen en graag gesanctioneerd. Miskennis van de wetenschap? Tot op zekere hoogte, maar de praktijk heeft ook zijn rechten!

(Mr. A. C. v. d. B.) Blijkbaar bestaan in het buitenland evenals bij ons klachten over slecht taalgebruik, maar ik vrees toch wel, dat de toestand in Nederland bijzonder onbevredigend is. Mijn vrees is gegrond op het volgende.

In mijn werk komen veel brieven en andere geschriften van allerlei mensen onder mijn ogen. De indruk, die ik daaruit gekregen heb, is, dat zij, die minder dan middelbare-schoolopleiding of daarmee gelijk te stellen onderwijs hebben genoten, vrijwel nimmer zonder fouten tegen de grammatica en/of in hun zinsbouw en woordkeus schrijven, en dat zelfs de anderen, van wie men toch zeker zou mogen verwachten, dat zij het beter zouden doen, menigmaal ernstige fouten in hun geschrif-

Ledenvergadering

De jaarlijkse ledenvergadering zal worden gehouden op zaterdag 14 oktober 1967 in Hotel „Des Indes”, Lange Voorhout 54 te Den Haag om 11.45 v.m.

Aan de orde zijn de jaarstukken en een voorstel tot contributieverhoging. De heer Ir. J. T. Duyvis treedt als bestuurslid af. De heren Prof. W. F. J. M. Krul en Hendrik Muller zijn aan de beurt van aftreden; zij zijn bereid nog enige tijd te blijven en een herverkiezing te aanvaarden. Tevens zal een voorstel behandeld worden het bestuur uit te breiden; het bestuur draagt als nieuwe bestuursleden voor de heren Mr. H. E. Phaff (directeur Ver. van Ned. Gemeenten) en Ir. Th. J. Quené (directeur Rijksplanologische Dienst). Prof. Krul heeft de wens te kennen gegeven, als voorzitter af te treden. In zijn plaats stelt het bestuur voor de heer J. M. Redelé, lid van het bestuur.

ten maken. Ik zou u stukken van notarissen en advocaten kunnen tonen, die u als taalkundige de haren ten berge zouden doen rijzen. Onlangs kreeg ik ter inzage een afschrift van een brief van een directeur ener kweekschool voor onderwijzers, zo erbarmelijk gesteld, dat zelfs de beruchte „tante-Betjestijl” niet ontbrak. De schrijver was dan een man, die belast was met de opleiding van toekomstige onderwijzers, die t.z.t. de jeugd les in haar moedertaal zouden moeten geven. Dit alles betreft Nederland.

Van tijd tot tijd ontvang ik brieven van buitenlanders, die terecht moeten staan terzake van verkeersovertredingen in mijn ambtsgebied, meestal van Duitsers en andere Duitstaligen. Het is opvallend, dat in die brieven bijna altijd weinig of geen fouten voorkomen. Enige tijd geleden schreef mij een Zwitser, een man uit wat wij noemen de gegoede arbeidersstand, een lange brief. Voorzover ik kon nagaan, zonder één enkele fout ondanks de zo moeilijke Duitse grammatica. In een even lange brief van een Nederlander van overeenkomstige stand en ontwikkeling kan men zeker 25 fouten verwachten, en dat, terwijl de Nederlandse grammatica zoveel gemakkelijker is dan de Duitse.

Ik ben niet deskundig ten aanzien van onderwijszaken, maar het bovenstaande geeft mij wel te denken, dat aan het taalonderwijs in ons land, voor zover dit het Nederlands betreft, het een en ander hapert, wellicht (mede) ten gevolge van het gebrek aan liefde en belangstelling voor zijn moedertaal, dat ons volk helaas telkens weer in zo ontstellende mate aan de dag legt.

Abonnementsprijs: f 4,- per jaar. Abonnement en lidmaatschap samen f 4,50 per jaar. Groepsabonnementen: één stamabonnement voor tenminste f 25,- per jaar en ieder volgend abonnement à f 2,-. Aan nieuwe abonnees worden de in de lopende jaargang reeds verschenen nummers indien voorradig nog toegezonden. Advertenties: 75 ct. per mm. kolombreedte 80 mm. Banden verkrijgbaar voor het laten inbinden van drie jaargangen per band (niet bedrukt met jaargang). Prijs f 4,35 inclusief porto. Nederlandsche Uitgeversmaatschappij N.V. — Aalmarkt 11 — Postbus 4 — Leiden — Telefoon (01710) 3 36 29 — Postgiro 346385.

ONZE TAAL

MAANDBLAD VAN
ONZE

HET GENOOTSCHAP
TAAL

BESTUUR

PROF. W. F. J. M. KRIL, DEN HAAG, Voorzitter
H. BARON VAN LAWICK, DEN HAAG, Secretaris
DRS. M. J. F. DONKERS, LEIDEN, Penningmeester
W. A. H. C. BOELLAARD, DE BILT
DRS. A. J. S. VAN DAM, AMSTERDAM
IR. J. T. DUYVIS, AMSTERDAM
MR. J. JOLLES, DEN HAAG
HENDRIK MULLER, LAREN N.H.
J. M. REDELE, DORDRECHT
IR. J. P. SMITS, DEN HAAG
MR. A. STEMPELS, ROTTERDAM

BESCHERMVROUWE: H.M. DE KONINGIN

RAAD VAN DESKUNDIGEN

PROF. DR. G. A. VAN ES, GRONINGEN
PROF. DR. HEEROMA, GRONINGEN
PROF. DR. L. C. MICHELS, NIJMEGEN
DR. C. KRUYSKAMP, RED. WNT. LEIDEN
PROF. DR. C. F. P. STUTTERHEIM, LEIDEN

BUREAU VAN HET GENOOTSCHAP: PARKSTRAAT 32, DEN HAAG, REDACTIE: DR. J. VEERING

ABONNEMENTEN EN VERZENDING:

NEDERLANDSCHE UITGEVERSMIJ, AALMARKT 11 - LEIDEN - TELEFOON (01710) 3 36 29 - POSTGIRO 346385

WONDER EN IS GHEEN WONDER

(Red.) Dit jaar is de uitgave van Stevin voltooid; een werk van grote omvang waardoor Nederland een van zijn grote geleerden een blijvend monument heeft opgericht, meer waard dan een standbeeld. De Kon. Ned. Akademie van Wetenschappen heeft de belangrijke werken van Simon Stevin opnieuw uitgegeven en ze voorzien van uitvoerige inleidingen, figuren, platen en een Engelse vertaling. Het zijn zes grote delen geworden. Op 13 april 1967 is in het Kon. Instituut van Ingenieurs naar aanleiding van die uitgave een herdenkingsbijeenkomst gehouden. Daarbij werd gesproken door de heren F. Traen, Schepen van Brugge, prof. dr. M. G. J. Minnaert, secretaris van de Stevin-commissie, en . . . Simon Stevin zelf. De voordracht van Stevin mogen wij — dank zij de toestemming van de redactie van het blad De Ingenieur — hieronder opnemen. Wij meenden dat aan deze gebeurtenis bekendheid gegeven moest worden ook in de kringen van Onze Taal. Als u de foto's goed bekijkt, is het niet onmogelijk dat u in Stevin de gelijkenis opmerkt met een bekend bestuurslid van Onze Taal.

Nu ik hier vóór u sta als een levende, zij mijn eerste woord tot u: „Wonder en is gheen wonder”. Het is de spreuk, die met mijn „cloodcrans” de uitgave van al mijn geschriften siert.

Immers, van alle andere levende wezens op aarde onderscheidt de mens zich door het vermogen van zijn hersens om namen en feiten in zijn geheugen op te nemen, deze in onderling verband te brengen en aan zijn medemensen en volgende generaties door taal en teken over te dragen. Zo leeft het verleden in het heden en zelfs de toekomst tracht de mens tot het heden te herleiden. Zou hij aldus Kronos leren overwinnen, nadat reeds Prometheus het vuur aan de goden ontstal?

In elk geval heeft de menselijke geest een cultuur weten op te bouwen die vrijwel tijdeloos is en daarin leven de cultuurbouwers voor hun nazaten. Zo kent gij mij en weet méér van mij dan vele uwer tijdgenoten, méér dan van vele hedendaagse geleerden en kunstenaars, méér dan van de kapper die uw haren knipt, zo hij althans geen marinier is.

En omgekeerd . . . ik ben na mijn aardse dood blijven voortleven met hen die na mij kwamen en met de glimlach van de wetende heb ik hun daden en gedachten gevolgd tot op dit moment. „Gheen wonder” dus is het,

dat gij mij hier in uw midden ziet en mij tegenwoordig weet in dit Instituutsgebouw, waar gij de naar mij genoemde kamer kunt binnengaan. Gij kunt mij daar aan mijn werktafel aanwezig achten, al zal u — dank zij de goede smaak van het Instituutsgebouw — bespaard blijven wat mij onlangs overkwam toen ik te Genève het Musée Voltaire bezocht in zijn vroegere woonhuis. In zijn in oude stijl herschapen werkkamer zag ik tot mijn schrik mijn vereerde nazaat in levenden lijve zitten . . . Helaas, het bleek een pop te zijn!

Gij weet in deze dagen maar al te goed, hoe elke spreker, van groot of klein of géén belang, terstond „in het nieuws” pleegt te komen. Gij zult u dan mijn vreugde kunnen voorstellen over het feit dat ik thans, zij het na drie en een halve eeuw, in het nieuws ben gekomen door de prachtige uitgave in zes delen van mijn geschriften, die vanavond op zo bijzondere wijze ten doop werd gehouden. Natuurlijk ken ik door mijn ervaring van vier eeuwen het betrekkelijke van alle gebeuren. Van de verzamelde werken van mijn vriend Voltaire is onlangs het *honderdste* deel verschenen. En ook aan mij, zo volstrekt ambteloos burger, ontbreekt evenals aan u de tijd om ze te lezen! Maar desalniettemin mag ik thans van mijzelf getuigen: Simon Stevin is „in”!

Gij zult dan ook begrijpen, dat ik — als zovele andere slachtoffers van „het nieuws” — het geenszins volkomen eens ben met alles wat „het nieuws” den volke verkondigt. Ik zou verschillende voorbeelden kunnen aanhalen van onjuistheden, over mij meegedeeld op grond van talloze aan mij gewijde geschriften, die ik vaak met smakelijk lachen of niet zonder verontwaardiging heb gevolgd. Maar ik zal dit nalaten: u zult mij tòch niet geloven en mij aan mijn eigen herinneringsvermogen doen twijfelen. Bovendien baat weerlegging van „het nieuws” nimmer, omdat die te laat komt en geen belangstelling pleegt te ondervinden. Laat mij u dus de praktische raad geven: geloof alles maar!

Men heeft wel beweerd, dat ik Brugge ontvluchtte omdat mij een verzoek tot verlaging van de bieraccijns geweigerd zou zijn! Ik wil u verzekeren — hoezeer ik geenszins het bier versmaadde — dat mijn vertrek naar Noord-Nederland slechts werd ingegeven door mijn innerlijke behoefte aan geestelijke en politieke vrijheid. Men heeft mij daarna voor landverrader en geloofsverzaker gescholden. In een ballade, verschenen bij de inwijding van mijn standbeeld te Brugge in 1846, alle tegenwerking ten spijt, werd dan ook gezongen:

„Stevin, gij waart geen landverrader,
Een standbeeld rijst voor zulken niet.”

Als gij mijn „Dialektieke” gelezen hebt, zult gij begrijpen dat de logica van deze typische 19e-eeuwse verzen niet onberispelijk is, maar zij hebben mijn hart goed gedaan!

In Leiden eerst, in Delft en in Den Haag later, heb ik moeilijke jaren beleefd, vooral tijdens het Twaalfjarig Bestand, toen de twisten tussen de „rekkelijken” en de „preciesen” zo hoog oplaaiden. Maar tòch vond ik een voldoende mate van vrijheid in deze theologische en politieke beroeringen, voornamelijk omdat ik mij geheel

aan wetenschap wijdde en, evenals vóór mij Erasmus, op maatschappelijk en godsdienstig gebied tot de zéér rekkelijken behoorde; gij weet het uit mijn boek over het „Burgherlijck Leven” en uit de voordracht van professor Minnaert. Zo bleef ik trouw aan mijn goede vriend en beschermer Prins Maurits, al was ik geen bewonderaar van zijn berusting in de terechtstelling van Johan van Oldenbarnevelt en zijn poging om mijn jonge vriend Hugo de Groot tot levenslang te doen veroordelen.

Toch waren de Noordelijke Nederlanden onder zijn wijze leiding een land van betrekkelijke vrijheid in een tijd toen overal elders het despotisme zegevierde. Ik kan u verzekeren dat Nederland die levensvrijheid tot op de dag van heden behouden heeft, alle betrekkelijke kleine oproerigheden ten spijt. Gelukkig land, waarin thans na bijna vier eeuwen de Oranjes zich handhaven, waar in dit ingenieurshuis een Kroonprinses als erelid thuis is en waar aan een katholieke universiteit de biochemie wordt gedoceerd door de voorganger van de Israëlitische gemeente van Amsterdam!

Het is mij gelukt, destijds — zij het met de nodige omzichtigheid — de natuurwetenschap te beoefenen met als grondslag de twijfel aan overgeleverde waarheden. Het was in een tijd, dat Copernicus en Galilei door velen nog als gevaarlijke dwazen werden beschouwd. Maar mijn „Wisconstighe Ghedachtenissen”, waarin ik de wereld beschreef naar Copernicus, werd toch maar uitgegeven met een voorrede van Prins

Maurits! Zou hij het geschrift gelezen hebben? De theoloog Emnius, door professor Minnaert zoëven aangehaald, schreef erover: „Ik verneem, dat er een groot werk is uitgekomen, welks titelblad de naam van onze Prins Maurits vermeldt. Stevin heeft er zijn eigen meer dan onzinnige en ongerijmde meningen ingelast: dat er de aarde draait en licht geeft uit zichzelf, en meer van die praatjes. Genadige God, wat durft het ongeloof al niet! Indien deze dingen waar zijn, dan is Mozes een leugenaar, dan liegt de gehele Schrift.”

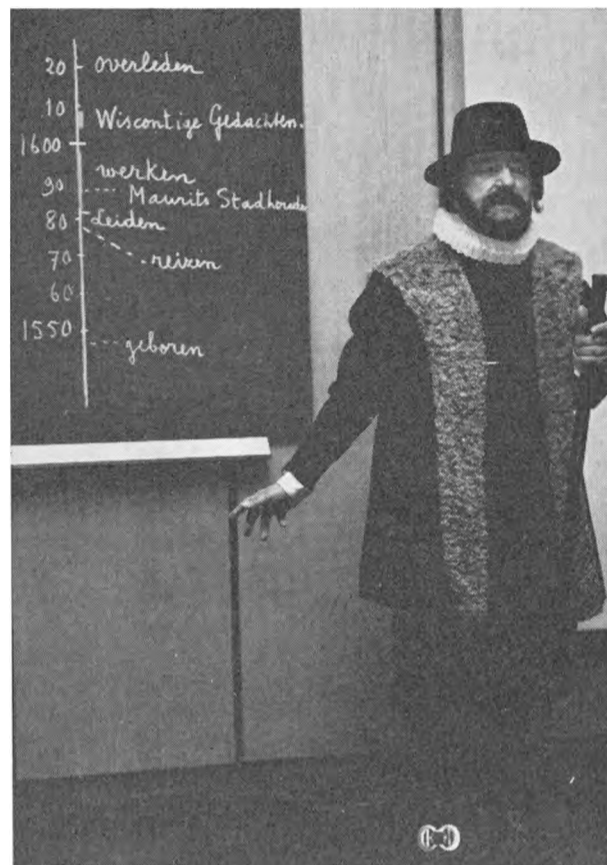
Dat was tijdens mijn leven! Maar meent niet, dat mij heden ten dage alleen lof wordt toegezwaaid. Nog dezer dagen vernam ik uit de mond van het kleinzoon-tje van een mijner huidige bewonderaars, bij de voorbereiding van zijn toelatingsexamen voor het lyceum: „Stevin, o dat is die ellendeling, die de tiendelige breuken heeft uitgevonden!”

Een aardig voorval, waaruit mijn opvattingen over de natuurwetenschap blijken, wil ik u niet onthouden. Het is naar waarheid opgetekend — dat kan ik u verzekeren — door Annie Romein-Verschoor in haar historische roman „Vaderland in de Verte”. Ik voerde een gesprek met mijn goede vriend Jan de Groot, de latere burgemeester van Delft, over de snelheid van de vrije val, waarover professor Minnaert het daarstraks had. Ik toonde hem twee loden bollen van verschillend gewicht en vroeg hem: „Welke valt het snelst?” Natuurlijk de zwaarste”, zei De Groot. „Waarom?”, was mijn wedervraag. „Omdat Aristoteles het eens en vooral heeft verklaard in zijn 4e Boek der Natuur: gelijkvormige lichamen van verschillende zwaarte vallen sneller naar verhouding van hun zwaarte”. Ik: „Maar als dat nu niet waar is?” De Groot: „Dan zou Stevin het dus beter weten dan Aristoteles!”

Toen stelde ik voor, samen de proef te nemen. De twee bollen werden gewogen, op voorstel van vader Jan door zijn zoon Huygje, toen nog maar 2½ jaar oud, maar reeds een wonderkind. Vijf ponden zette Huygje achtereenvolgens op een der schalen en de andere met de zwaarste bol kwam in evenwicht. Toen werd de lichtste bol op een der schalen gelegd en — waarachtig — Huygje zocht een lichter gewicht uit, een half pond, dat het juiste bleek te zijn.

Toen togen wij naar de Grote Markt; een knecht zette tegen de toren van de Nieuwe Kerk een tafel op schragen, Jan en Huygje bleven beneden, terwijl ik mij naar de eerste omgang begaf. Door een plankje met een gat liet ik, door het doorbranden van een zijden draad, de beide kogels tegelijk vallen. En ziet: gelijktijdig ploften zij op de tafel. „Bom!”, riep Huygje en klapte in zijn handjes. Dikwijls heb ik daaraan gedacht, toen Hugo de Groot volwassen was en mijn jonge vriend was geworden, die mijn werken in het Latijn vertaalde!

Zo rekende ik, honderd jaren vóór de opbloei der natuurwetenschappen, af met scholastieke en deductieve redeneringen. Ik betoogde, dat men in „Ghenesing” (medicina) niet moet trachten iets te bewijzen met „Hippocrates zegt”, maar dat men „dadelijcke oeffening” moet toepassen in „opsnijding” (anatomia) en in onderzoek van „cruyden en gheenesstoffen” (medicamenta).

Hier nu kom ik op een merkwaardig feit, dat ik eerst na mijn verscheiden duidelijk ben gaan inzien: het weten der mensen wordt altoos rijker aan nuttige schatten, maar groot is ook de schat van oude wetenschap die door de ervaring vernietigd wordt. Wat is er overgebleven van de alchimie, de astrologie, van de wetenschap omtrent de duivel, de weerwolven en de spoken? Wat van de wetenschap der onderwereld en van het aantal engelen, dat door Gasper Schott in de 17e eeuw vrij nauwkeurig op duizend maal duizend miljoen werd berekend?

Helaas moet ik nu, zoveel jaren na mijn dood, ook vele meningen herroepen, die ik vroeger als waarheid aannam. Dit geldt bijv. voor de „Wijstijd”, waarop professor Minnaert gewezen heeft, de tijd waarin de wetenschap een optimale bloei zou hebben bezeten en waarin slechts „duyts” (vergeef mij ook deze verouderde term) werd gesproken. Ik geloof ook niet meer aan de verzekering van de Brabantse geneesheer, afkomstig uit Gorps bij Hilvarenbeek en genaamd Goropius Becanus, dat Adam en Eva in het Paradijs Vlaams zouden hebben gesproken.

Mijn geloof in de „weerdigheid der duytsche taal” is echter onverzwaakt gebleven.

Mijn overtuiging was en is, dat de eigen taal tot het edelste bezit van een volk behoort en dat de geestelijke leiders de moedertaal behoren te verzorgen en te verrijken op straffe van verlies der eigen cultuur.

Duidelijker dan vroeger ben ik gaan inzien, dat de wetenschap over een zo internationaal mogelijke naam-aanduiding moet beschikken en van professor Huizinga heb ik geleerd, dat overmatig purisme een zonde is tegen de cultuur. Ik heb mij daaraan wel eens schuldig gemaakt maar nog steeds ben ik van mening, dat — zoals de Vlamingen het hebben uitgedrukt — „de taal gans een volk” is en dat noodzakelijke kennis van vreemde talen gepaard moet gaan met eerbiediging en verzorging van de moedertaal. Met enige trots mag ik u de regels van de 17e-eeuwse dichter Johannes Vollehove aanhalen, waarin hij de taalgeleerde Spieghel naast Hugo de Groot en mij noemt:

„d'Onduytsheit en de taelsmet van het land
Week enigszins voor 't licht van uw verstand,
O Spieghels, O Stevijnen, O de Grooten.”

Gij weet nu meteen, dat men mij Stevin of Stevijn noemde en waar dus de klemtoon ligt!

Ik heb mij trouwens in mijn levensperiode niet verzet tegen het Latijn, maar wel tegen de verbastering van het Nederlands tot potjeslatijn. Verzorgt men de moedertaal niet, dan verwordt zij tot een dialect, waarin geen wetenschappelijk betoog meer mogelijk is. Dan staan de public relations officers klaar om de business van de taal-minded idealisten over te nemen en die zijn dan nergens meer.

Trots ben ik er dan ook op, dat het Koninklijk Instituut van Ingenieurs in het gebouw, waarin wij ons bevin-
den, destijds besloot om tot een verantwoorde nomenclatuur in de hedendaagse techniek te komen. Het Instituut heeft onder leiding van zijn Centrale Taalcommissie voor de Techniek niet minder dan 46 woordenlijsten op even zovele gebieden der techniek doen samenstellen. Deze arbeid werd bekroond door een verzamelwoordenboek, dat helaas op te weinig boekenplanken te vinden is, maar waardoor een werk tot stand werd gebracht, dat in de geschiedenis van de taalontwikkeling, en dus van de Nederlandse cultuur, met ere vermeld zal blijven.

En nu, tot slot, een woord over de Nederlandse ingenieurs.

Van professor Minnaert hebben wij gehoord, hoe ik op verzoek van „Sijn Vorstelycke Ghenade” in 1600 een instructie ontwierp voor een aan de Leidse universiteit te verbinden ingenieursschool, waaraan twee docenten werden aangesteld, die het „nederduyts” als voertaal gebruikten en het aldus voor de eenvoudige landgenoten mogelijk maakten, zich in de techniek te bekwamen.

Helaas, in 1669 verklaarde professor Petrus van Schooten, dat hij zijn waardigheid als geleerde tekort zou doen als hij voort zou gaan, in zijn lessen „des lands spraecke te gebruycken”. Hij kreeg van curatoren verlof om te breken met het uitdrukkelijk voorschrift van Prins Maurits en voortaan in het Latijn college te geven. Hiermede verdween in feite de opleiding van ingenieurs aan de universiteit.

Het duurde tot 1842, eer te Delft een school voor burgerlijke ingenieurs werd gesticht en in 1905 is daar-

uit de Technische Hogeschool voortgekomen. Jammer genoeg heeft de wetenschappelijke ingenieursopleiding hier — in tegenstelling met de Angelsaksische landen — tot heden geen deel meer uitgemaakt van de universiteit. U zult zich dus kunnen indenken, met hoeveel belangstelling ik de pogingen volg van ná Delft gekomen Technische Hogescholen om de „achtste medische faculteit” te vermeesteren!

Staat mij thans toe, mij weer naar mijn kamer te begeven.

OPZEGGEN?

Nog één keer de zin over de man die geld geleend had en die zich verbonden had om de hoofdsom terug te betalen enz. mits opzegging enz., mits steeds drie maanden enz. (Zie O.T. december 1966). Wij sluiten met de volgende bijdrage het debat.

(J. van Mierlo). Alleen bezien uit taalkundig oogpunt is er mijns inziens geen sprake van een probleem. Dat klinkt in de gegeven situatie nogal pedant maar zo is het niet bedoeld.

Het gaat hier om terugbetaling in één termijn (dit is natuurlijk een contradictio in terminis; bedoeld wordt „terugbetaling ineens”) die ófwel geschiedt op 1 juni 1966 óf op enig tijdstip daarna. Aangezien hier dus slechts twee mogelijkheden zijn, spitst het gehele probleem zich toe op deze simpele vraag: „Wat wordt met „steeds” bedoeld: „in beide gevallen” of „alleen in het laatste geval”?”

De oplossing ligt voor de hand.

Uit juridisch oogpunt bezien is er wél een echt probleem. Het gaat hier immers om een overeenkomst van geldlening (de hypotheek is daar slechts een sequeel van) waarbij partijen zich over en weer tot iets verbinden en die net als iedere andere overeenkomst kan worden opgezegd. Blijkbaar zijn „onze” partijen een opzegtermijn van drie maanden overeengekomen. „Opzegging” is een neutraal woord, met „opeising” wordt kennelijk opzegging door de schuldeiser bedoeld.

Zowel opeising als opzegging hebben voor de schuldenaar tot gevolg dat hij de hoofdsom respectievelijk het restant daarvan moet terugbetalen (de hypotheek vormt dan voor de schuldeiser de garantie dat hij ook bij nalatigheid aan zijn trekken komt).

Met de aanhef van de „probleemzin” kan dus niet bedoeld zijn dat de schuldenaar zich verbindt om na tijdige opzegging of opeising terug te betalen want die verplichting wás er al.

De enige zinnige uitleg die ik eraan kan geven is deze: het is voor de schuldenaar erg onplezierig als hem van het begin af aan steeds de dreiging van opzegging boven het hoofd hangt, daarom heeft hij van de schuldeiser de toezegging gevraagd — en verkregen — dat deze niet eerder zal opzeggen dan tegen 1 juni 1966. Wat volgt op het woord „onverminderd” is mijns inziens franje. Vooropgesteld dat de opzeggingstermijn reeds elders op drie maanden is gesteld, kan de gehele duistere passage mijns inziens het best vertaald wor-

den met: „de schuldeiser kan niet opzeggen tegen een vroeger tijdstip dan 1 juni 1966, de schuldenaar wél". De laatste drie woorden kunnen dan nog vervallen zonder dat er iets door verandert.

MOESTEN

Over het Vlaamse streven om het algemeen beschaafd Nederlands in het Nederlandstalige deel van België te verbreiden werkelijk niets dan lof. Wie deze beweging tegenwerkt, is (in mijn ogen) kortzichtig, achterlijk of kwaadwillig. Het gaat m.i. niet eens zozeer om bepaalde woorden of uitdrukkingen die in het noorden tamelijk onbekend zijn (tenslotte is er in elke taalgemeenschap een zekere verscheidenheid, denk aan het Duits in de vier Duitstalige landen van Europa), maar om de zinswendingen en vooral zinsconstructies die voor de Nederlander volkomen onbegrijpelijk zijn. Ik heb vooral op het oog de Vlaamse constructie *Moest ik doen* in plaats van *Als ik zou doen*. Meermalen ontmoet ik zo'n zin in modern (Vlaams)Nederlands; als ik die aan kennissen die geen taalkundige belangstelling hebben, voorleg, verstaan ze zulke zinnen eenvoudig niet, althans niet onmiddellijk.

Ik geef u hieronder een paar voorbeelden. Ik heb ze gehaald uit het prachtige — maar slecht uit het Engels vertaalde — boek: *Astronomie, een inleiding tot de wonderen van het Heelal* (R. Wyler en G. Ames, Ned. bewerking door Armand Pien), uitgegeven door de Zuid-Nederlandse Uitgeverij en De Bezige Bij in 1960.

Moesten wij steeds verder reizen, dan zou de aarde ons voortdurend kleiner toeschijnen (blz. 7).

Moesten we op grote hoogte de zon volgen in een vliegtuig, dan zouden we rondom de aarde vliegen (blz. 15).

Moest de aarde niet draaien, dan zou de maan zich toch langs de hemel bewegen (blz. 19).

Moesten wij ons maar half zo ver bevinden, dan zouden wij braden (blz. 24).

Moest de aarde niet geheld(?) zijn, dan zouden we ook geen seizoenen kennen (blz. 27).

Moest één van de grote planetoïden onze aarde treffen, dan zou deze aan stukken vliegen (blz. 43).

Moest de aarde vlak zijn, dan zouden dezelfde sterren van overal gezien worden (blz. 67).

Moest een ruimtestation bestaan, dan zou men daar overstappen op een bijzonder maanschip (blz. 91).

R. V.

RAAD VAN KRONKEL

De Auteurswet van 1912 staat toe dat men stukken aanhaalt ten behoeve van studie en onderwijs. Daaruit putten we de vrijheid om in het onderstaande een uitvoerig citaat op te nemen van *Kronkel* in het Parool 17-1-1966. Carmiggelt heeft het in een heerlijk stuk over de mogelijkheid dat je — tijdens de boekenweek — in gesprek raakt over een boek waarvan je nog nooit gehoord hebt. Voor dat doel heb je een tekst nodig om niet met de mond vol tanden te staan. Carmiggelt helpt ons er aan. Hij heeft de tekst zó samen-

gesteld, „dat de inhoud dermate op niets slaat dat u er elk onbekend kunstwerk mee te lijf kunt mits u de volzinnen — de ander koel en met een zekere gering-schatting aankijkend — rustig uitserveert." U moet dan het volgende uit het hoofd leren.

„Tja in grote lijnen is het niet zo gek wat je zegt. Maar toch geloof ik dat een andere benadering ook mogelijk is. Kijk, voor mij is dit eigenlijk een onboek, een ding, een voorwerp, lekker om vast te pakken. Je hebt natuurlijk, net zo goed als ik, begrepen dat alles wat er „beim Wort genommen" in staat dubbele bodem is en ogenschijnlijk tweede rangs, maar dat vind ik er juist de boosaardige bekoring van, die toch nergens „sick" wordt. We hebben hier duidelijk te doen met een genadeloze rebelle tegen de overleefde ordening der slaafs op een rij gezette woorden. Goed, 't lijkt op een wat onsamenhangend verhaal over mensen, maar dat is een niet eens listige vermomming van een veel wezenlijker spel der vitale krachten, bereikt door een grandioze vervreemding die je het lachen doet vergaan, al provoceert de vorm soms een grijns. Maar wie dat meespeelt, is blind voor de onderstroom van zwarte wanhoop waarop de onbeduidende fabel drijft naar een vergezicht waarin de dode God een verblindend duidelijke gestalte aanneemt en het onbehagen wordt omgesmeed tot een dodelijk wapen dat al het gevestigde treft."

OPDAMPEN

Technici streven naar nauwkeurigheid in eigen vaktaal, voornamelijk ter verbetering van informatie en ter vermijding van misverstanden. De tegenstelling goed/fout heeft wat hun vaktaal betreft eigenlijk geen andere betekenis dan doelmatig/ondoelmatig. Naamgevingscommissies zijn voortdurend bezig met de ordening van de Nederlandse technische vaktaal. Woorden die uit een oogpunt van vorming verkeerd zijn of die een onjuiste betekenis suggereren, moeten worden vervangen; hetzelfde geldt voor woorden die voor verdere afleiding en samenstelling moeten worden gebruikt, maar daartoe ongeschikt zijn; vreemde woorden moeten — als daartoe redenen aanwezig zijn — een vertaling naast zich hebben; er moet een keuze worden gedaan uit verschillende woorden met dezelfde betekenis.

Dit technische taalwerk is niet zo maar een of ander liefhebberijtje maar een absolute noodzakelijkheid. Verkeerde terminologie kan fatale gevolgen hebben — denk aan veiligheidsvoorschriften! — en kan tot grote financiële schade leiden. Een aardig voorbeeld van het laatste vinden we vermeld in een artikel van C. J. M. van der Weijden in het tijdschrift *Normalisatie* 43 (1967) nr. 5, blz. 199—201. Het gaat o.a. over het woord opdampen. Van Dale kent dit woord alleen in de betekenis „als damp opstijgen" en „in damp doen opgaan (bijv. sigaren)". De C.T.T. heeft indertijd (norm 5035) afgekeurd en er „bedampen" voor in de plaats gesteld.

„In het grote bedrijf waar ik werkzaam ben, past men vele van de bestaande technieken van oppervlaketebe-

handeling toe. Een van de bekende methoden is het *opdampen*. Dit is het opbrengen (neerslaan) van een laag van een bepaald metaal (b.v. aluminium) op een oppervlak door condensatie van het in dampvorm gebracht materiaal. Nu zijn er materialen waarvan het smeltpunt te hoog ligt om het langs de normale fysische weg door verhitting te verdampen en neer te slaan op een oppervlak. Men doet dit dan op andere wijze, bijvoorbeeld door elektrolyse of diffunderen of met andere hulpmiddelen. Dit wordt dan echter door technici in dit vak (gemakshalve?) ook *opdampen* genoemd. Zo is de benaming *opgedampte koolweerstand* ontstaan, terwijl iedereen weet dat er van geen verdamping van koolstof sprake kan zijn. Nu wil een andere fabrikant een van onze opdampprocédés gaan toepassen en komt hierbij in aanraking met een van onze octrooien die wij hierop bezitten. „Nee,” zegt nu die fabrikant, „wat jullie in dat octrooi *opdampen* noemt, is een benaming die in jullie bedrijf als zodanig bekend is, doch *opdampen* berust in feite alleen op het langs fysische weg verhitten van een materiaal dat daardoor verdampt en neerslaat op een oppervlak.” Dit is nu de kern van een octrooigeschil geworden, waarbij beide partijen reeds enige tijd zoeken naar een nationaal aanvaarde definitie van de term „*opdampen*”. Het is al of niet bestaan van de nationaal aanvaarde definitie en de eventuele inhoud hiervan heeft vanzelfsprekend een beslissende invloed op de afloop van deze octrooizaak, die op dit moment nog hangende is.”

SPORT

Voor de sportjournalisten hebben we een zwak: immers, „men” zegt altijd dat „ze” het nooit goed doen. Maar we weten, zij het niet uit ervaring maar in onze verbeelding, dat ze een moeilijk en ondankbaar vak hebben. Het is als bij een voetbalwedstrijd: zij die langs de lijn staan te kijken, weten het beste waar de bal heen geschoten had moeten worden.

Nooit hadden we in de schoenen willen staan van de sportjournalist die vlak vóór de 20e september een beschouwing moest leveren over de kansen van Ajax in de wedstrijd Ajax-Real. Journalisten zijn noch profeten noch tovenaars; desondanks moeten ze beroepshalve zeggen wie zou kunnen winnen. Ze kunnen natuurlijk weigeren erover te schrijven, eenvoudig omdat er geen „zinnig” woord over te zeggen valt, maar dat is een laffe omzeiling van de moeilijkheid. De lezer wil graag weten wat de krant ervan denkt en de journalist moet die wens vervullen.

De prijs van de beste voorbeschouwing zouden we willen geven aan de sportredacteur van de N.R.C. (18-9-1967). Hij begint met een woordspeling: „Realistisch is, dachten wij, de verwachting dat de taak van Ajax óók in de thuiswedstrijd heel moeilijk, zij het niet onuitvoerbaar is.” Dat is een taktiek die niet onbekend is voor een blad als O.T. dat over taalkwesties moet schrijven waarbij ook veel zaken zo en zo, zij het niet anders zijn. Dan volgt een klassiek staal van vriezen-of-dooien. Wie zelf in zo'n netelige toestand verkeert, doet er goed aan het nauwkeurig te bestuderen: hoe-

wel — rekening houden — andere factoren — tot op zekere hoogte — natuurlijk — maar aan de ene kant — aan de andere kant — ook al — integendeel. Wij laten het einde hieronder volgen.

„Hoewel wij de mening delen van degenen die zoiets als voetbalmoeheid voor een ploeg die volop in de running is nauwelijks serieus nemen, moeten we toch wel rekening houden met andere factoren. De spelers van Ajax leven, als gevolg van hun prachtige prestaties, onder een hogedrukgebied van verwachtingen en — tot op zekere hoogte — verplichtingen. Dat kan op een gegeven ogenblik ineens te veel zijn. Natuurlijk stellen wij het niet zo, dat dit nu woensdagavond in het Amsterdamse stadion plotseling zal gebeuren. Maar aan de ene kant gooit men zó veel zwaar afgewogen argumenten voor een grote triomf van Ajax in de weegschaal, dat wij er aan de andere kant toch wel deze overweging tegenover willen stellen, ook al zijn er bepaald geen tekenen van achteruitgang in kwaliteit, mentaliteit en prestatievermogen. Integendeel.”

Die alinea was een goed schot. Laat de mensen langs de lijn maar praten: zij hoeven alleen maar te kijken.

DE „USUS” VAN HORATIUS

Het lijkt mij geen doldrieste veronderstelling, dat in onze elf provinciën ieder etmaal vaker *hep*, *het* of *hef* in de derde persoon enkelvoud van *hebben* gezegd wordt, dan *heeft*. Toch zullen weinigen betwisten dat *heeft* de geijkte, korrekte vorm is. Zo leest men *benadrukt* veel vaker dan *beklemtoond*, en ik hou toch vol dat het een verwerpelijke aanwensel is, al is het duizendmaal in overeenstemming met de regels van onze taal gevormd. Veel woorden en wendingen zijn gebruikelijk en toch niet aan te bevelen. Dit bewijst dat men voorzichtig moet zijn met het napraten van Horatius, die geschreven heeft dat het taalgebruik de norm is.

Z.

KRANTETAAL

Journalisten schrijven niet slechter dan anderen. Maar ze dienen voorbeeldig te schrijven. Het steeds herhaalde argument waarmee sommige redakties hun onvoldoende taalzorg verdedigen, is de vereiste haast. Och kom! Laat een hoofdredacteur eens de proef nemen, en tegen zijn staf zeggen: „Nou spreken we af dat we een jaar lang geen van allen het woord „beëindigen” gebruiken. Hier hebben jullie elk een lijstje met vierentwintig synoniemen: voltoeien, eindigen, doen eindigen, ophouden, staken, afbreken, opzeggen, een eind maken aan . . . En wie nog „hooguit” of „meerdere malen” durft te schrijven, geeft in onze eerstvolgende bespreking een rondje.” Zo'n afspraak zal alleen de eerste twee of drie keren, dat men zich aan een belast woord wil schuldig maken, een paar sekonden nadenken vergen, en het zal blijken dat het vermijden zich in een steeds wijder kring blijft uitbreiden.

Z.

DE „LANGE HETE ZOMER”

Een Amerikaanse kollega merkte eens op, dat wij op onze warmwaterkranen niet „hot” maar „warm” zetten. Dat leek hem een uiting van onze afkeer van overdrijving. Maar er is al meermaals gewaarschuwd tegen die voorbarigheid, die in taaleigenaardigheden trekken van het volkskarakter meent te ontdekken of terug te vinden. „Oorzakelijk verband leggen tussen het karakter van een taalgemeenschap en bepaalde taalvormen die zij gebruikt, leidt spoedig tot onverantwoorde conclusies.” (Ik hoop dat vele leden van Onze Taal deze zin herkennen.) Dat Amerikanen en Engelsen warm water „hot” noemen, komt niet doordat ze zo graag extreem doen. Het komt eenvoudig doordat de grens tussen ons „warm” en „heet” anders ligt dan die tussen hun „warm” en „hot”. Zo is ook het onderscheid tussen „avond” en „nacht” niet hetzelfde als tussen „evening” en „night”.

Wanneer nu onze pers de „long hot summer”, dat schrikbeeld van iedere Amerikaan die verantwoordelijkheid draagt, een „lange hete zomer” noemt, inplaats van een „lange, (komma!) warme zomer”, dan spreekt daar ook zeker geen verandering in ons volkskarakter uit. Maar toch wel een karaktertrek, althans een zeer verbreide eigenschap. Het is dat ouwe trouwe gebrek aan taalzelfstandigheid, aan besef van verantwoordelijkheid voor ons gemeen bezit.

Het is geen gevolg van onvoldoende kennis van het Nederlands. Die is in het spel wanneer men foelie „folie” noemt, of Atrecht „Arras”. Een journalist kent genoeg Nederlands om te weten dat wij van „warm water” en „een warme dag” spreken. Die „hete zomer” is het gevolg van diezelfde taalonderdanigheid die maakt dat sommigen hardnekkig „dit land” schrijven inplaats van „ons land”.

Misschien wil een volgende promovendus van professor Stuiveling de stelling verdedigen: „Het is verantwoord, uit het gebruik van bepaalde barbarismen te concluderen tot de taalkundige karakterloosheid van een volksgroep”.

Z.

ALS HIJ KOMT (DAN) GA IK

Er blijkt een (ongedrukte?) regel te bestaan dat na een bijzin met *als* géén hoofdzin met *dan* mag volgen. Dus: als hij komt, blijf ik thuis; niet: als hij komt, dan blijf ik thuis. Wie in zo'n zin „dan” gebruikt, verwacht de constructie met het type „komt hij, dan blijf ik thuis”. Heeft deze regel eigenlijk wel recht van bestaan? Bij nadere overweging krijgen we de indruk dat er geen sprake is van verwarring, maar dat het woordje „dan” in zo'n zin een speciale functie heeft.

In de gewone, beschaafde omgangstaal kan men veelvuldig zinnen horen als:

de groenteboer *die* is nog niet gekomen
in de keuken *daar* ligt het geld
tien jaar geleden *toen* waren we arm
het potlood *dat* gebruiken we niet
om zeven uur *dan* begint het
bier drinken *dat* willen we wel

Een woordgroep staat voorop in de zin en met een aanduidend woord wordt er naar teruggewezen. De hierboven cursief gedrukte woorden kunnen maar moeten niet met nadruk gesproken worden. Geschreven zien zulke zinnen er natuurlijk niet zo uit: schrijven is iets anders dan spreken.

Zo'n terugwijzende functie heeft „dan” in: als hij komt dan ga ik. De voorwaarde wordt genoemd en met „dan” herhaald. Nodig is dit „dan” niet; in gewone korte zinnen is het eigenlijk overbodig want weglating van „dan” schaadt de informatie niet. Als er echter sprake is van nadruk, zou „dan” ons een dienst kunnen bewijzen: als hij ondanks onze waarschuwing toch te laat komt, dan (= in dat geval, dus niet als hij te vroeg of op tijd komt) ga ik weg.

Er is nog een mogelijkheid. Soms is de afstand tussen *als* en de vermelding van wat er aan de hand is „als enz.” te groot. „Dan” pakt de draad weer op, herinnert de lezer aan het voorwaardelijke karakter van de mededeling ervóór. Een voorbeeld daarvan vonden we in de N.R.C. van 12-6-1967. (Het woord „dan” stond in de oorspronkelijke tekst niet cursief!)

„Als het voor ons moeilijk, zo niet onmogelijk, is onze houding jegens Israël los te maken van allerlei herinneringen en gevoelens die met de staat Israël weinig te maken hebben, *dan* zouden we het enigszins moeten kunnen begrijpen als de Arabieren er moeite mee hebben om hun herinneringen en gevoelens, die alles te maken hebben met de staat Israël, daarvan los te maken.”

ACHT VOORZETSELS

hoeven een zin nog niet onduidelijk te maken: „De openingsplechtigheid van de Algemene Vergadering van de Verenigde Naties is door de Cubaanse afgevaardigde onderbroken om te protesteren tegen het vasthouden op de Bahama-eilanden door de Amerikaanse autoriteiten van de Cubaanse delegatie.” Het aardige zit vooral in de staart na het vasthouden: met dit werkwoord zijn verbonden een plaats (Bahama), een onderwerp (autoriteiten) en een voorwerp (delegatie). Dat betekent zes mogelijkheden: ga eens na wat dat voor verschillen meebrengt. □ De kranten van 19 september gaven een verhaal over de arrestatie van handelaren in verdovende middelen. Eén ervan: „Mr. X schreeuwde de politie toe dat de overige handelaren zich in restaurant De Biltse Hoek zouden bevinden. Onmiddellijk trokken politiemannen met getrokken revolver naar voornoemd restaurant.” Daarbij is vergeten te vermelden dat *voornoemde* politiemannen trokken met hun getrokken revolvers. □ Dat was een lyrisch stukje in de tweede alinea van de troonrede: velen, zo niet allen . . . velen, zo niet allen. Degenen die ons over de stijl van deze rede mededelingen hebben gedaan, danken we. *We hadden* hun willen zeggen: „Probeert u het zelf maar eens beter te doen”, maar we hebben het in beleefder termen gedaan, hun erop wijzende dat de Troonrede een stuk is dat enz., zodat enz., waaruit volgt dat enz. Iemand heeft geteld dat er 125 keer de uitgang *-ing* in voorkomt. Dat is het duidelijkste bewijs

N.V. Uitgeverij

Hengelosestraat 5, Delden

Zojuist verschenen:

„Waarop letten bij het schrijven in het Nederlands?“

door drs. W. Diemer, 3de dr., 232 blz.

11 x 17 cm, geb. in balacuir f 5,50.

De „Nieuwe Rotterdamse Courant“ schreef hierover:

„Wat je hier voor je ziet, is een stuk eminente schoolmeesterij, gedurfd van opzet, consequent in de doorvoering, goed doordacht, bezielend en bezielend en, in de beste, de enig aannemelijke zin van het woord, ook nuttig“.

Ook verkrijgbaar in de boekhandel.

dat woorden op -ing volstrekt onvermijdelijk zijn. Moeten er voor regering, beperking, uitbreiding, bepaling, belasting, ontwikkeling, samenleving, verdediging, aansluiting, waarschuwing engazomaardoor soms andere woorden komen? Trouwens, van 125 zal toch zeker 20 moeten worden afgetrokken omdat de regering zichzelf telkens moet noemen. □ Het is blijkbaar niemand opgevallen dat de regering een prachtig voorbeeld heeft gegeven door niet het misselijkmakende woord *non-proliferatieverdrag* te gebruiken, maar door voor ieder duidelijk te spreken over „een verdrag ter voorkoming van verdere verspreiding van kernwapens“. □ En nu mogen anderen die niet weten hoe de tijd te verdrijven, zich werpen op het bepalen van de gemiddelde zinslengte, de gemiddelde woordlengte en het percentage vreemde woorden (zijn „activiteit“ en „positie“ e.d. eigenlijk vreemd?). Dan zou de uitkomst wel eens kunnen zijn dat de rede in zijn soort een voortreffelijk stuk is wat stijl betreft. □ Ze duiken weer op die advertenties geheel in het Engels. Regenjassen: cut with military precision, this belted trench coat enz. Daar staat dan nog bij ten verderen gerieve van de vreemdelingen: also at our stores in The Hague, Utrecht, Haarlem, Goes, Middelharnis and Tiel. □ Een kapper in Delft biedt per advertentie leerlingen een

hoog salaris en „een *terdege* opleiding“. Grens tussen bijwoord en bijvoeglijk naamwoord overschreden; hetzelfde vindt men in „een terechte opmerking“. Zelf hebben we eens „een onlangse publikatie“ gewaagd. We voelen er wel wat voor. □ „Tot de genodigden behoorden ook en waren aanwezig de burgemeester en zijn vrouw“. □ We hebben *temperatuurgevoelig* altijd maar een beetje verdedigd door te zeggen dat de techniek dit soort woorden nu eenmaal nodig heeft en dat de gewone mensen nooit wijnverzot zullen worden. Maar nu heeft de Volkskrant 9-9-1967 het over *buitbeluste* verhuurders. Prof. Van Haeringen heeft indertijd al vermoed dat de vrees voor germanismen te ver kan gaan... □ Er valt wat voor te zeggen om de langzaam groeiende terminologie van de Geprogrammeerde Instructie kritisch te bekijken. Is dat „instructie“ wel juist? „Instructie“ heeft toch meer betrekking op vaardigheden dan op wetenschap; men zal iemand die les geeft in biologie of Grieks, geen instructeur noemen (uitzondering: de instructeurs aan de T.H.'s van ons land). Voordat het te laat is, moeten de deskundigen er eens naar kijken. Geprogrammeerd onderricht? □ Dan zitten we met item (rijmt op „aait hem“); sommigen zeggen al gewoon item (rijmt op „ziet hem“). Een item in een program is een punt, net als agendapunt: „De vergadering heeft een uur aan dit punt besteed“. □ *Warme bakker*, al een oud woord, komt er steeds meer in. □ Nu voorgesteld wordt de examens of te schaffen en er „objectieve studietoetsen“ voor in de plaats te nemen, lijkt het net of examens subjectief zijn. □ „De heer A zei het besluit van B erg te betreuren en onjuist, maar wel begrijpelijk te vinden“. Het lijkt fout maar is goed. □ *Proliferatie* staat niet eens in Van Dale; *non* wel.

José de Ceulaer

TE GAST BIJ NEDERLANDSE AUTEURS

Een bundel interviews met belangrijke Nederlandse schrijvers.

Gezien een extra opgenomen katern foto's van de auteurs, uitnemend geschikt voor scholieren.

Prijs f 6,50.

(verkrijgbaar in de boekhandel)

NIJGH & VAN DITMAR

Abonnementsprijs: f 4,- per jaar. Abonnement en lidmaatschap samen f 4,50 per jaar. Groepsabonnementen: één stamabonnement voor tenminste f 25,- per jaar en ieder volgend abonnement à f 2,-. Aan nieuwe abonnees worden de in de lopende jaargang reeds verschenen nummers indien voorradig nog toegezonden. Advertenties: 75 ct. per mm, kolombreedte 80 mm. Banden verkrijgbaar voor het laten inbinden van drie jaargangen per band (niet bedrukt met jaargang). Prijs f 4,35 inclusief porto. Nederlandsche Uitgeversmaatschappij N.V. — Aalmarkt 11 — Postbus 4 — Leiden — Telefoon (01710) 3 36 29 — Postgiro 346385.

ONZE TAAL

MAANDBLAD VAN
ONZE

HET GENOOTSCHAP
TAAL

J. M. REDELÉ, DORDRECHT, Voorzitter
H. BARON VAN LAWICK, DEN HAAG, Secretaris
DRS. M. J. F. DONKERS, LEIDEN, Penningmeester
W. A. H. C. BOELLAARD, DE BILT
DRS. A. J. S. VAN DAM, AMSTERDAM
MR. J. JOLLES, DEN HAAG
PROF. W. F. J. M. KRUL, DEN HAAG
HENDRIK MULLER, LAREN N.H.
MR. H. E. PHAFF, BLOEMENDAAL
IR. TH. QUIENÉ, VOORSCHOTEN
IR. J. P. SMITS, DEN HAAG
MR. A. STEPELS, ROTTERDAM

BESCHERMVROUWE: H.M. DE KONINGIN
ERELID: IR. J. T. DUYVIS, AMSTERDAM
RAAD VAN DESKUNDIGEN
PROF. DR. G. A. VAN ES, GRONINGEN
PROF. DR. HEEROMA, GRONINGEN
PROF. DR. L. C. MICHELS, NIJMEGEN
DR. C. KRIJLSKAMP, RED. WNT. LEIDEN
PROF. DR. C. F. P. STUTTERHEIM, LEIDEN

BUREAU VAN HET GENOOTSCHAP: PARKSTRAAT 32, DEN HAAG, REDACTIE: DR. J. VEERING

ABONNEMENTEN EN VERZENDING:

NEDERLANDSCHE UITGEVERSMIJ., AALMARKT 11 - LEIDEN - TELEFOON (01710) 3 36 29 - POSTGIRO 346385

GAAN EN KOMEN

Toen prof. W. F. J. M. Krul in 1964 — wegens het bereiken van de pensioenleeftijd — aftrad als hoogleraar in de Gezondheidstechniek in Delft, verscheen een Liber Amicorum, een bundel opstellen te zijner ere door zijn vrienden uit velerlei landen geschreven: Selected Topics in Sanitary Engineering (Delft 1964). De onderwerpen, in dit boek behandeld, zijn uiteraard bestemd voor vakgenoten: milieuhygiëne, verontreiniging van rivierwater, drinkwaterproblemen in ontwikkelingsgebieden enz. Het laatste hoofdstuk echter is interessant voor allen die prof. Krul kennen. Het gaat over zijn loopbaan en zijn persoon.

Nu wij op de onlangs gehouden ledenvergadering van Onze Taal afscheid hebben moeten nemen van hem als voorzitter van het genootschap, is het goed dat ten minste één alinea uit dit hoofdstuk ook bekend wordt buiten de kring van de technische specialisten. Zij vertelt over onze oud-voorzitter:

„He is a remarkable man, blessed with a strong constitution, a quick brain, a phenomenal memory and an enviable ability to formulate his knowledge and thoughts into words. He is filled with enthusiasm and persuasive power and humour. A man enjoying life to the fullest.”

A man enjoying life to the fullest, beter karakteristiek is van Krul eigenlijk nauwelijks te geven. Niet alleen zijn wetenschappelijke bedrijvigheid, zijn veelsoortige ambtelijke werkzaamheden heeft hij met plezier verricht (*en doet hij trouwens nog steeds*), maar ook zijn werk voor Onze Taal. Wie gehoord heeft hoe hij met zwier en met kennis van zaken de grote congressen van Onze Taal geleid heeft, moet dat weten. Het blijft de moeite waard, in oude jaargangen van O.T. de „openingswoorden van de voorzitter” te herlezen die

het begin aankondigden van de congressen van 1960, 1962, 1964 en 1966. Steeds weer sprak hij in een andere toonaard, steeds weer gaf hij een nieuwe visie.

Maar prof. Krul heeft véél meer gedaan voor het genootschap dan congressen openen. Alleen al een congres vergt van de voorzitter talloze uren voorbereiding, vergaderen, discussie; daarnaast heeft de voorzitter de taak richting te geven in het gehele beleid van het genootschap. Ook dat werk deed deze voorzitter met intens genoegen. Het merkwaardige van hem is dat hij ondanks zijn „wereldburgerschap” — uit hoofde van zijn vak was hij werkelijk in de hele wereld „thuis” — en ondanks zijn overtuiging dat wij moeten groeien naar één internationale hulptaal toch zoveel liefde heeft voor de taal van zijn, in wereldverband gezien, kleine land. Dat heeft hij laten zien o.a. in de C.T.T. die onder zijn voorzitterschap zulk voortreffelijk werk heeft verricht.

Na C. K. Elout, ir. J. T. Duyvis en prof. Krul, is de heer J. M. Redelé nu de voorzitter van Onze Taal. Iemand „succes” wenssen bij de aanvaarding van een nieuwe taak, is tamelijk conventioneel; „genoegen zoals zijn voorganger dat gehad heeft” is beter. Zeven jaar lang reeds is de nieuwe voorzitter lid van het bestuur: hij weet wat er van hem verwacht wordt. Het genootschap kan blij zijn met de keuze en erop vertrouwen dat het in de nieuwe voorzitter een man heeft gekregen met grote bestuurskwaliteiten.

Onze Taal is in 1931 ontstaan, niet door het initiatief van taalkundigen, maar door dat van leken. Dat het een genootschap van leken wilde blijven, blijkt uit de functies van de bestuursleden. Het was de bedoeling, vooral die beroepen en gebieden van de samenleving in het bestuur te doen vertegenwoordigd zijn, die geacht konden worden van invloed te zijn op het open-

bare taalgebruik. Dat is gelukt: de bestuursleden waren voornamelijk uit de bedoelde kringen afkomstig en dat is zo gebleven. Het genootschap begreep echter ook onmiddellijk in den beginne dat het de hulp en — als dat nodig was — de leiding van de beoefenaars der taalwetenschap niet kon missen; het zocht daarom een verbinding met de taalkundigen. Ook dat is gelukt. Deze eigenlijk wel unieke verbinding van taalpraktijk en taaltheorie is de basis van het werk en streven van Onze Taal. Moge de nieuwe voorzitter ook dat genoeg, het samenwerken van leek en taalkundige, leren kennen en waarderen als zijn voorganger.

JAARVERSLAG 1966

Het hoogtepunt van het verslagjaar was het congres op 15 oktober. Het kort daarvoor geopende nieuwe Circus theater, dat op het laatste ogenblik in de plaats moest komen van de reeds lang afgesproken Kurzaal, bleek een groot succes. Er waren even over de duizend deelnemers.

Het woord werd gevoerd door de heren prof. Stutterheim, dr. Geerars, mevr. Reumer en mevr. Van Straelen. Alle vier wisten de congresgangers op ongeëvenaarde wijze te boeien. Het was de eerste keer dat dames op een congres van Onze Taal een spreekbeurt vervulden, een feit dat in belangrijke mate bijdroeg tot het slagen van de bijeenkomst. Grote bijval oogstten ook de jonge mensen uit Brussel en Utrecht, die in de ochtend en de middag werk voordroegen en daarmede aan het congres een extra feestelijke toets gaven.

Het grootste deel van het werk van het bestuur en van het bureau was in 1966 gewijd aan de voorbereiding van het congres: de organisatie van de dag, het overleg met de sprekers, de uitnodigingen e.d. vergden veel van de beschikbare tijd.

De algemene ledenvergadering werd op 23 april gehouden; gedurende die vergadering zijn de heren Smits en Donkers bij acclamatie als bestuurslid herkozen.

Met de Belgische Vereniging voor Beschaafde Omgangstaal zijn zeer vriendschappelijke contacten onderhouden; het bestuur van Onze Taal was vertegenwoordigd tijdens de jaarlijkse A.B.N.-week, die deze keer in Ronse en Lier gehouden werd. Het bestuur had ook goede contacten met het Algemeen Nederlands Verbond en was eveneens vertegenwoordigd bij de uitreiking van de Visser-Neerlandia-prijzen.

Van Baron van der Straten Waillet, die zulk een trouwe bezoeker van onze congressen was, heeft het bestuur afscheid genomen tijdens de receptie, die in september, bij zijn vertrek als Belgische ambassadeur, door hem werd aangeboden.

De directeur promoveerde op 28 juni aan de Universiteit van Amsterdam tot doctor in de letteren, een gebeurtenis, die uiteraard ook voor het genootschap zeer verheugend was. Zijn proefschrift behandelt niet alleen de theoretische achtergronden van de taalverzorging, maar geeft ook op heldere wijze een volledig beeld van de geschiedenis en het taalbeleid van het genootschap. Het is daarom voor Onze Taal, ook voor de toekomst, bijzonder waardevol.

Een punt van discussie was gedurende enige bestuursvergaderingen de financiële toestand van het genootschap. Tot zijn spijt zag het bestuur zich gedwongen, de abonnementsprijs voor lezers en groepslezers te verhogen. Onze Taal streeft geen winstbejag na, maar daartegenover staat dat er geen verliezen geleden mogen worden.

Tegen het einde van het verslagjaar kwam bij het bestuur de verheugende en eervolle mededeling binnen dat Hare Majesteit de Koningin zich bereid verklaard had, het beschermvrouwschap van het genootschap op zich te nemen. Het bestuur zag hierin een erkenning van het werk van Onze Taal in het verleden en vooral ook een aanmoediging voor de toekomst.

De secretaris.

VOLGENS (SLOT)

De heer T. M. F. Steen te Bussum slaat door in „Onze Taal” van juli/aug. 1967, waar hij de uitdrukking „volgens mij” overbodig noemt, onzin en plat. Ongetwijfeld is het nuttig eens kordaat te wijzen op onnodig of onmatig gebruik; zeker in schrijftaal zal een dergelijke uitdrukking niet dikwijls zinvol zijn. Steen stelde dat alles wat iemand zegt, zonder expliciet een ander als bron te vermelden, noodzakelijkerwijs diens eigen mening weergeeft. De uitdrukking „volgens mij” zou derhalve een zinloze duplicering zijn. Aangezien onontwikkelde lieden, voor de TV, deze uitdrukking vaker zouden gebruiken dan meer ontwikkelden, zou zij tevens plat zijn.

De taal, de gesproken taal a fortiori, is echter in haar mogelijkheden veel genuanceerder dan de eenvoudige logica van de heer Steen veronderstelt wanneer hij elk gebruik van „volgens mij” veroordeelt.

Een mededeling is niet per se geheel subjectief of geheel objectief. En het criterium om de (mate van) subjectiviteit, resp. objectiviteit vast te stellen is niet slechts bronvermelding al of niet. De totale situatie is medebepalend. Een belangrijke factor in deze situatie is de autoriteit, de autoriteit van de spreker en de autoriteit van de bron, die hij vermeldt. Het is een spreker mogelijk diverse gradaties van subjectiviteit teweeg te brengen. Daarbij kan het voorzetsel „volgens”, eventueel ook geplaatst voor het voornaamwoord eerste persoon: „mij”, een nuttige functie vervullen.

Hier volgen ter adstructie enkele voorbeelden van zulke gradaties in sub- en objectiviteit.

„Volgens mijn vriend Kramer, die reeds jaren het IJselmeer bevist, neemt de palingstand er geleidelijk af”. Hier geen zuiver objectieve distantie. Door zijn vriend Kramer te noemen en door Kramer zijn vriend te noemen en erbij te vermelden dat die al zo lang de situatie van nabij heeft gevolgd, geeft de spreker reeds blijk zelf van de afnemende palingstand overtuigd te zijn. Hij werpt het gewicht van eigen gezag mee in de schaal om kracht aan de mededeling bij te zetten.

Hetzelfde in tegengestelde zin komen wij tegen in een uitlating als deze:

„Volgens mijn opponent is kwade trouw hier uitgesloten”.

Door zijn opponent als bron te vermelden wekt de spreker bij zijn gehoor de indruk zelf kwade trouw niet uitgesloten te achten. Hij verpakt zijn (subjectieve) mening in een formeel-taalkundig objectief jasje. „Verpakt”, niet „verbergt”, want met het woord „opponent” heeft hij de objectiviteit van zijn bron reeds hoorbaar aangetast, dat wel, maar niet vernietigd, want zelfs opponenten spreken soms ware taal.

Ook hier dus een bewust gecreëerde zwevende modaliteit ergens tussen subjectiviteit en objectiviteit in. In het eerste geval wordt aan de bron wat extra autoriteit verleend, afgeleid van het eigen prestige van de spreker bij zijn gehoor (vriend van spreker), in het tweede geval wordt een stuk autoriteit aan de bron ontnomen (opponent). In beide gevallen dus subjectieve beïnvloeding van een formeel-taalkundig objectieve mededeling.

Die autoriteit van de bron speelt, naar mijn mening, een hoofdrol bij het (juiste) gebruik van „volgens mij”. Stel u voor, een lager van een bijzondere machine is vastgelopen. Een deskundige wordt erbij gehaald; hij kijkt, hij voelt, hij analyseert, hij concludeert. Hij vraagt ook aan de bedieningsman wat die ervan denkt. Deze antwoordt: „Volgens mij had die as teveel speling.” Hij geeft daarmee blijk zowel van bescheidenheid, want als leek zeg je niet tegen een erbij geroepen deskundige: „ZO is het”, als van een zekere eigenwaarde. De bedieningsman beschikt immers over waarnemingen, al zijn het die van een leek, waarover de erbij geroepen deskundige niet beschikt. De bedieningsman meent (waarschijnlijk terecht) dat het wel zin heeft zijn opinie te geven, maar hij verstout zich niet deze als een feit te poneren tegenover iemand met meer autoriteit op dit gebied.

Ook de (uiterst beschaafde) bedrijfsleider zou in dit geval zeer wel tegen de deskundige hebben kunnen zeggen: „Volgens mij is de smering onvoldoende”, zulks op vergelijkbare gronden van verschil in autoriteit. Wiens autoriteit daarentegen niet discutabel is zal, ook al is zijn ontwikkeling beperkt, de uitdrukking „volgens mij” niet bezigen.

De politiemans zal nooit tegen de automobilist die hij aanhoudt, zeggen: „Volgens mij bevindt u zich momenteel op de linkerweghelft”, maar wel kan het mannetje, dat meent zich met het geval te moeten bemoeien zeggen: „Volgens mij was die fietser ook fout”.

De korporaal, tenzij hij een grappenmaker is, zal niet zeggen: „Milicien, volgens mij zijn er twee knopen van je battle-dress los.” Hij heeft het gezichtsvermogen, het recht en de plicht dit te constateren en te zeggen; hij is zich bewust van zijn autoriteit, hoe onontwikkeld hij ook moge zijn en hoe plat hij overigens ook moge spreken.

Als van een uitdrukking gezegd kan worden, naar Steen meldt over „volgens mij”, dat deze vaker door minder-ontwikkelden wordt gebruikt, dan behoeft die uitdrukking zelf daarom nog niet plat te zijn.

Aangezien minder ontwikkelde forumleden e.d. voor TV en radio in het algemeen minder autoriteit hebben ten aanzien van wat zij te berde brengen dan meer

ontwikkelde dito's, ligt het voor de hand dat zij een uitdrukking als „volgens mij” frequenter gebruiken. Louter uit zo'n frequentieverschil mag men derhalve niet concluderen dat deze uitdrukking „an sich” plat is. Zelfs wanneer onontwikkelde lieden in gelijke autoriteitssituatie deze uitdrukking vaker zouden bezigen, mag men daaruit die conclusie nog niet trekken. Het feit zou verklaard kunnen worden uit een correlatie tussen plat spreken en een zekere slordigheid in stijl, die eveneens tot een te overvloedig en een onjuist gebruik van een aantal op zichzelf correcte uitdrukkingen kan leiden.

Het betoog waarmee de heer Steen de overbodigheid en de onzinnigheid van „volgens mij” aannemelijk tracht te maken, kan men met evenveel recht toepassen op uitdrukkingen als: „mijns inziens”, „ik geloof dat”, „naar mijn mening”, „ik dacht zo dat”, „ik denk dat” enz., enz., als voorkomende in de volgende zinnestelsels: „Mijns inziens is hier sprake van een verwisseling”. „Ik geloof dat dit een belangrijke stap vooruit is”. „Ik dacht zo dat jullie dat wel met z'n tweeën konden klaarspelen”. „Ik denk dat hij het er zelf bijgeschreven heeft”. enz., enz.

Volgens Steen zou dat allemaal onzin zijn.

Volgens mij voorziet dit soort uitdrukkingen in een specifieke behoefte.

J. G. Nolst Trenité.

HET OF DE ONTWERP-WET?

Het zij mij veroorloofd nog eens terug te komen op een kwestie waarover ik enige jaren geleden gediscussieerd heb en die toen niet tot een bevredigende oplossing is gekomen, t.w. die van het genus in de verbindingen met ontwerp-. Het ene standpunt is dat deze altijd met *het* moeten worden aangeduid, het andere (d.i. het mijne) dat het genus zich richt naar het tweede lid en dat men derhalve *de* moet gebruiken als dat tweede lid een de-woord is, dus „de ontwerp-wet”. Iedere keer als ik in een krant weer eens lees over „het ontwerp-begroting” e.d. gaan al mijn haren overeind staan en het is mij onbegrijpelijk hoe iemand een dergelijke verbinding, die zozeer indruist tegen het evidente taalgevoel, kan gebruiken niet alleen voor een enkele keer, als een lapsus, maar kan blijven gebruiken.

Vooraf wil ik zeggen dat er van dit soort verbindingen m.i. tegenwoordig schromelijk misbruik wordt gemaakt; ze worden telkens weer zonder noodzaak gebruikt, waar het enkele tweede lid (wet, begroting, artikel enz.) ruimschoots voldoende is voor het goede begrip. Als de minister van financiën op de derde dinsdag in september zijn begroting indient, dan spreekt het vanzelf dat dit een ontwerp van begrotingswet is dat nog in de Kamers moet worden behandeld. En dit geldt voor iedere wet. De vaste wending is: „een wet indienen”, en wet heeft daarin de gangbare betekenis van wetsvoorstel of ontwerp van wet; het is volstrekt overbodig daar nog eens *ontwerp* aan toe te voegen, en ik zou ieder dus in elk geval willen adviseren die verbindingen als *ontwerp-wet* zo weinig mogelijk te gebruiken.

Wat nu de kwestie van het genus betreft: ik wil daarbij deze keer niet uitgaan van de verbinding waarin het tweede lid een de-woord is, maar in hoofdzaak van die waarin het tweede lid een onzijdig woord is en die dus zowel naar het ene standpunt als naar het mijne met *het* worden aangeduid: het ontwerp-artikel, het ontwerp-reglement. Naar mijn opvatting is dit een artikel of een reglement „in ontwerp”; artikel en reglement zijn de bepaalde woorden en ontwerp- is het *bepalende*. Zo is het trouwens in het algemeen met samenstellingen van twee zelfstandige naamwoorden zonder tussenletter: het eerste lid bepaalt het tweede nader: een *kastdeur* is de bijzondere of bepaalde deur van een kast; een *vrachtauto* is de bijzondere soort van auto voor goederenvervoer. Daarnaast bestaat een jong type van samenstellingen waarin het omgekeerde het geval is, nl. in woorden als *premiestijging*, *produktievergroting*. Deze formaties zijn in strijd met het Nederlandse taaleigen, wat o.a. hieruit blijkt dat ze nooit in gesproken taal gebezigd worden: men z e g t: stijging van de premie, vergroting van de produktie. Het zijn papieren vormen, waarvan tegenwoordig een ontzettend misbruik wordt gemaakt, dat leidt tot monstrositeiten als *arbeidstijdverkorting*, *arbeidsongeschiktheidverzekering*. Een wel toelaatbare en zelfs zeer gangbare woordformatie waarin het tweede lid het eerste bepaalt betreft de verbinding van het type „motie-Keuchenius”, die met een koppelteken geschreven worden, en waarmee op een lijn staan de in het schriftbeeld niet verbonden woordgroepen van het type „kamer zestien”, figuur B”, „ontwerp A”, „plan C” (weemoediger gedachtenis!). Een kenmerk van deze verbindingen is het zware accent op het tweede lid: in „kamer zestien” krijgt *zes* een zeer grote nadruk. Dit komt doordat het t w e e d e lid hier een uitdrukkelijk onderscheidende functie heeft: door het toegevoegd telwoord wordt deze kamer van andere kamers afgescheiden. Zo ook in „motie-Keuchenius”: het is dié motie die afkomstig is van — en genoemd wordt naar het kamerlid Keuchenius. Duidelijk hiertegenover staan de verbindingen met *ontwerp* (en hun model: die met *concept*-) die met het volgende woord door een koppelteken verbonden worden: men zegt „het ontwérp-artikel”, het concépt-reglement”. Het onderscheidende zit hier dan ook in het e e r s t e lid: het is een artikel, een reglement, dat nog maar ontwerp, concept is. Het wordt niet als zodanig gesteld tegenover of onderscheiden van een ander artikel of een ander reglement; in het verband waarin deze woorden gebruikt worden is nooit sprake van een andere zaak van dezelfde soort. Als de minister de ontwerp-begroting indient, is er helemaal geen sprake van een andere begroting waarvan deze onderscheiden moet worden; het is d e begroting, en die in ontwerp. Het is wel denkbaar dat er verschillende ontwerpen zijn. Stel dat er een nieuw artikel in een reglement moet worden opgenomen; dan kunnen daar verschillende ontwerpen voor worden gemaakt en dan kan men spreken van: „de twee ontwerpen artikel zestien”, of „de ontwerpen a en b”, maar *ontwerpen* wordt dan niet verbonden met *artikel* als in „het ontwerp-artikel”; de binding in de accentuatie ligt tussen *artikel* en *zestien*: „de twéé

ontwerpen artikel zéstien”. Daarentegen wanneer er twee nieuwe artikelen gemaakt moeten worden, waarvoor een ontwerp gemaakt is, dan spreekt men van „de twee ontwérp-artikelen” (de twee nieuwe artikelen in ontwerp), en niet van „de twee ontwerpen-artikel” (zoals het naar men denkt zou zijn); dit zou, zoals ik zoëven betoogde, alleen kunnen betekenen dat er van een bepaald artikel twee ontwerpen gemaakt waren.

Sommigen voerden destijds voor hun standpunt aan dat het niet alleen ging om „ontwerp-wet”, maar dat er ook nog een lange bepaling kon volgen die de inhoud van de wet aanduidt, laten wij zeggen de „Wet uitverkopen en oprichting winkelbedrijven”; het ontwerp daarvan zou dan „het ontwerp wet uitverkopen en oprichting winkelbedrijven” moeten zijn omdat die lange bepaling de inhoud van het ontwerp aangeeft. Die bepaling hoort echter formeel niet bij ontwerp, maar bij wet; het is ook hier weer die wet met de lange naam in ontwerp. Maar er kan in zo'n geval een verschuiving in de voorstelling plaatsvinden waardoor men denkt aan: „het ontwerp (genaamd): wet uitverkopen enz.”, en dan staat de verbinding gelijk met „figuur B, kamer zestien”. Dat neemt evenwel niet weg dat het niet gaat om een o n t w e r p dat zo heet, maar om een w e t met deze titel: het is het ontwerp van dié wet, niet ter onderscheiding van andere ontwerpen, maar de wet nog als concept, het wetsvoorstel.

Dit geval zal zich echter zelden voordoen. Bijna altijd geldt het een reglement, een artikel, een wet waarvan uit het verband blijkt waarop ze betrekking hebben, en spreekt men dus van het ontwerp-artikel, het ontwerp-reglement, de ontwerp-wet, zonder verdere toevoeging. Resumerende zijn er dus tussen de besproken woordverbindingen twee duidelijke verschillen: die van de accentuering, en die van de meervoudsvorming. Enerzijds heeft men: het ontwérp-artikel, d.w.z. het (bedoelde) artikel in ontwerp, tegenover: het ontwerp B, het ontwerp artikel zestien, d.w.z. het ontwerp van dit artikel, ter onderscheiding van de ontwerpen van andere artikelen. Anderzijds: de ontwérp-artikelen, d.w.z. de verschillende artikelen in ontwerp, tegenover: de ontwerpen artikel 1, dat zijn de verschillende ontwerpen die er van dat artikel gemaakt zijn.

dr. C. Kruyskamp.

EEN LEVENDE TAAL

Als trouw en zeer aandachtig lezer van „Onze Taal” moet het mij van het hart, dat wel eens wordt vergeten dat onze taal een levende taal is, die nieuwe woorden vindt — dikwijls zeer kernachtig — en die tevens buitenlandse uitdrukkingen durft over te nemen die toch volledig aanvaardbaar zijn wanneer men taalgevoelig is. Ik schrijf dit in verband met het uiterst felle stukje in het oktober-nummer op pag. 67 inzake de „Lange hete zomer”. De schrijver critiseert het gebruik van de uitdrukking „de lange hete zomer” zeer scherp en is van oordeel dat „long hot summer” moet worden vertaald door „lange, warme zomer”.

Ik ben het hiermede volkomen oneens. Een lange, warme zomer is een zomer die langer en warmer is dan gemiddeld in ons land het geval is. Ik zie hierin eenvoudig een meteorologische aanduiding, maar „lange hete zomer” geeft mij het gevoel van iets dreigends, van de angst voor relletjes zoals verleden jaar in Amsterdam plaats vonden en dit jaar in bijna alle grote Amerikaanse steden. In die uitdrukking ligt iets besloten dat iets heel anders is dan een meteorologische constatering.

Ik vind in ons blad ook vaak iets angstigs over woorden over uitdrukkingen die plotseling in de taal als het ware komen binnenvallen, maar toch bijzonder goed een nieuw begrip of een nieuwe uitvinding omschrijven. Soms kan men de „uitvinder” van dergelijke nieuwe woorden nog wel opsporen. Het woord „bromfiets” is van wijlen de sportjournalist Joris van den Bergh. Het woord „nozem” is een vondst van Jan Vrijman uit de periode, toen hij aan de redactie van Vrij Nederland was verbonden; van wie „praatpaal” is weet ik niet maar ik vind dat een geestige aanvulling van onze woordenschat. In dit geval mag de zo vaak verguisde reclamewereld ook wel eens een pluimpje hebben. Dick Schiferli kwam met het woord „frisdranken” naar voren. Hij heeft daarop veel critiek gehad, maar is dit billijk? De fabrikanten van koele, niet-alcoholische dranken wilden een reclame-campagne beginnen tegen de alcoholische dranken, maar „niet-alcoholische dranken” is een mondvul en heeft iets negatiefs. „Frisdranken” heeft iets sprankelends en het woord heeft ingang gevonden.

Verleden week heb ik moeten glimlachen toen ik in een warenhuis bij de afdeling levensmiddelen zag staan: „Kakelverse eieren”. Ik neem gaarne aan dat puristen van iets dergelijks griezelen, maar het is toch maar een vondst en het geeft toch direct een gedachten-associatie met eieren die bij wijze van spreken een uur geleden onder de kip vandaan zijn gehaald.

Ik geloof dat men niet direct te schichtig moet zijn en het toch moet waarden hoe een levende taal zich steeds vernieuwt. Als laatste voorbeeld zou ik het woord „voorloofde” willen noemen. Eén van de dames van mijn afdeling vroeg mij een tijdje geleden of zij een dag vrij kon krijgen, want zij moest met haar voorloofde naar een feest. Ik kende dit woord niet en vroeg wat zij daarmee precies bedoelde. Het antwoord was: „Oh, daar bedoelen wij meisjes een jongeman mee, waarmee het echt ernst is. Maar de dag van de verloving moet nog worden vastgesteld, bij voorbeeld met Pasen of met een verjaardag. En nu vinden wij „aanstaande” burgerlijk en „vriend of vriendje” te wuft. En zo zeggen wij in dit geval: onze voorloofde.” Misschien veel op aan te merken, maar ik vond het toch aardig.

J. Wijnand.

(Red.) Niet zo somber over O.T.! Over *nozem* is al vrij veel gepubliceerd, o.a. in O.T. 1959, blz. 43 en 47, 1965, blz. 33. Dat het een vondst van Vrijman is, lijkt ons aan twijfel onderhevig. *Kakelvers* is in O.T. 1961, blz. 25 „beschermd”; het is vergeleken met leergierig, praatziek e.d.: „gewoon is dat zo'n werkwoordstam een graadaanduidende functie krijgt: fonkelnieuw, stampvol, kletsnat”.

Praatpaal is in 1960, blz. 22 begroet. Wij hebben nooit getracht alle nieuwe tekenende Ned. woorden te registreren; we doen ons best, het enigszins bij te houden; bijv. bakloze maandag (1961, 61) linksaffer (1963, 36), spijtoptant (1961, 53), opstapje (1962, 24), bazenpest (1962, 24), schommel-fonds (1964, 3), weggooifles (1964, 37). Hetzelfde geldt ten aanzien van oude woorden met nieuwe schakeringen: onbe-hagen (1962, 16), spelen (1959, 47), zindelijk (1962, 56), een beetje (1965, 28).

ENKELE VOEGWOORDEN

Waar

Waar, dat tot de bijwoorden behoort, fungeert wel eens als voegwoord van oorzaak of reden: *Waar* DOS tegen Blauw-Wit in gebreke bleef, staat het niet bovenaan op de ranglijst; soms ook van omstandigheden of tegenstelling: *Waar* in de eerste helft van deze eeuw slechts weinig mensen aan longkanker stierven, is dit aantal met het onmatig gebruik van sigaretten toegenomen.

Deze aanwending van *waar* behoort tot de precieuzere (aanstellerige) stijl. Ambtelijke stukken, kranteartikelen en vooral publikaties uit de studentenwereld worden erdoor ontsierd. Dit gebruik van *waar* is vooral ongelukkig doordat er vaak verwarring met een plaatsbepaling mogelijk is:

Waar onze steden zich steeds verder uitbreiden, zou een reductie op de vervoerskosten voor de minst draagkrachtigen noodzakelijk zijn.

Wat voor zin heeft de taalstrijd in Vlaanderen nog, waar de Vlamingen toch hun rechten veroverd hebben? *Waar* de bouw van een nieuwe school nog wel enige tijd op zich zal laten wachten, wordt gezocht naar een voorlopig onderdak.

Terwijl

Het onderschikkend voegwoord *terwijl* leidt de volgende bijzinnen in:

van tijd: *Terwijl* de trein binnenkwam, rende hij het perron op;

van omstandigheid: Jan studeert altijd *terwijl* de radio speelt;

van tegenstelling: *Terwijl* ik vroeger altijd hard heb moeten werken, voert mijn jongste broer niets uit (mentale gelijktijdigheid is mogelijk);

van toegeving: Hij is gezakt, *terwijl* hij toch zijn best heeft gedaan.

De twee laatste functies moeten nader bekeken worden. De toegeving wordt beter uitgedrukt door *of-schoon, hoewel, als . . . ook*.

N.B. *Ondanks* is geen voegwoord; het dient gebruikt te worden als voorzetsel van toegeving. Fout: *Ondanks* hij zijn best had gedaan, slaagde hij niet. Goed: *Ondanks* zijn ijver.

De tegenstelling mag niet door *terwijl* worden weergegeven als de bijgedachte aan de gelijktijdigheid hinderlijk gaat werken: *Terwijl* mijn jongste broer niets uitvoert, heb ik vroeger altijd hard moeten werken (mentale gelijktijdigheid is uitgesloten). Van Es zag zijn gevaarlijke schuiver door Cox weggewerkt, *terwijl* even later een goede combinatie tussen De Groot en Van Es mislukte (de ongelijktijdigheid is vermeld!).

Mits - tenzij

Mits = indien tenminste; op voorwaarde dat. Het leidt een bijzin in met een uitdrukkelijk gestelde voorwaarde. Voorbeeld: U kunt het geld krijgen mits u het werk spoedig afmaakt.

Tenzij = indien niet; behalve indien. Het leidt een negatief-voorwaardelijke bijzin in. Voorbeeld: U krijgt uw geld tenzij u ons met de rest van het werk laat zitten. Fout: U krijgt een extra beloning, mits u de zaak niet tot een goed einde brengt.

N.B. *Hetzij* is een tegenstellend voegwoord, nevenschikkend en onderschikkend tegelijk: Wij gaan naar het buitenland, hetzij naar Engeland, hetzij naar Frankrijk; ook bij tegenstelling van twee bijzinnen: Hetzij hij slaapt, hetzij hij wakker is, hij heeft altijd zijn duim in de mond. Het tweede *hetzij* kan door *of* vervangen worden (zonder komma): Hetzij hij slaapt of wakker is.

Dan - als

In de traditionele grammatica worden *dan* en *als* onderschikkende voegwoorden genoemd in: Hij schildert even mooi als Rembrandt; hij heeft het verder gebracht dan zijn broer. Motief: *dan* en *als* worden niet, zoals de voorzetsels, krachtens zichzelf gevolgd door de objectsvorm van het pers. vnv.: Hij is groter dan ik. De objectsvorm is afhankelijk van de grammaticale functie: Jou vertrouwen ze eerder dan mij.

Overigens dient overwogen te worden of *als* en *dan* in deze zinnen geen nevenschikkende voegwoorden zijn: wegens de samentrekking: Hij is groter dan Jan (*is*). Voor welke benaming we ook kiezen, we zullen eraan moeten toevoegen: (voegwoord, voorzetsel) van een heel aparte soort.

De discussie om *dan* en *als* na vergrotende trap en na de woorden *ander*, *anders*, *niemand*, *niets*, *geen*, *nooit*, *wie*, *wat* enz. is bewogen.

Gewoonlijk wordt de ontwikkeling als volgt voorgesteld: Het mnl. kende uitsluitend *dan*; in de tweede helft van de 16e eeuw werd *als* steeds meer gebruikelijk; Vondel gaf in zijn latere poëzie de voorkeur aan *dan*; in de 18de eeuw schreven de taalkundigen (Huydecoper!) *dan* voor. De meeste dialecten (en ook de ongedwongen beschaafde omgangstaal) hebben echter *als*.

Rechtzinnige schoolboeken houden vast aan het 18de eeuwse voorschrift: *als* na positivus, *dan* na vergrotende trap (en de genoemde woorden): Hij is zo dom als een gans. Wij waren er eerder dan jullie. Hij at niets dan plantaardig voedsel.

De meeste taalgidsen aanvaarden *als* na comparativus niet of slechts met tegenzin. Paardekooper, die de levende taal als object kiest, wil *dan* uitbannen. Daarmee zou hij tevens het hypercorrecte *dan* de wereld uit willen helpen.

Menige leraar staat nu voor de moeilijke taak, zijn leerlingen zekerheid te verschaffen in een aangelegenheid waarin hij zelf geen zekerheid kan verkrijgen. Voorlopig lijkt het me een teken van wijze voorzichtigheid als hij de schoolregel als een dringend advies aan zijn leerlingen voorlegt: die heeft in de ogen van veel

ontwikkelde Nederlanders kracht van wet gekregen. Bovendien is in sommige gevallen de duidelijkheid gebaat bij de onderscheiding van *dan* en *als*; b.v. in de zinnen: Onze leraren vervullen een belangrijker taak als opvoeders dan als wetenschapsbeoefenaars; de leerlingen hadden iets anders nodig als aanmoediging dan verwijten.

Wel zullen we de hypercorrectie moeten bestrijden, die te vinden is in schoolopstellen, kranten en boeken. Voorbeelden: De schade is minstens even groot dan het voordeel. Niemand zit zo met zijn neus op dit probleem gedrukt dan ik. Eigenlijk is dit even erg dan wanneer ze hun zaken verwaarlozen. Hij is niet zozeer dom dan wel lui. Waarom krijg ik niet dezelfde beloning dan mijn broer? Je kunt even goed naar bed gaan dan dat je naar de televisie kijkt. Hij werkt driemaal zo hard dan jij. Het Wilhelmus is nooit met zoveel vuur gezongen dan juist in de bezettingstijd. In 1487 gaat hij in het augustijnenklooster te Steyn, niet zozeer uit religieuze neiging, dan wel omdat het de beste klassieke bibliotheek van het land bezit.

De hypercorrectie komt het gemakkelijkst voor bij de combinatie met andere voegwoorden (dan dat, dan wanneer, dan omdat) en met bijwoorden (dan wel, dan juist): Ze is vooral hardnekkig in reeksvormers als: niet zozeer . . . dan wel.

Zowel . . . als

Onder invloed van concurrerende constructies wordt de oorspronkelijke rangschikking van de vergeleken grootheden tegenwoordig nog slechts zelden in acht genomen.

Wanneer de uitdrukking in haar volle expressiviteit wordt aangewend, staat het *nieuwe* voorop (na zowel); het reeds bekende staat achteraan (na als).

Voorbeelden: Tegenwoordig voetballen zowel vrouwen als mannen (oorspronkelijke betekenis: vrouwen even goed als mannen). De vrije dag was een verrassing zowel voor de leraren als voor de leerlingen (= niet alleen voor de leerlingen maar zelfs voor de leraren).

Bij gelijkwaardigheid is echter een willekeurige rangschikking gebruikelijk: Zowel mannen als vrouwen voetballen tegenwoordig. *Zowel . . . als* is hier een neutrale voegwoordelijke uitdrukking geworden, ongeveer gelijkwaardig aan het voegwoord *en*: Zowel leraren als leerlingen deden hun best (= leraren en leerlingen).

De kwestie van congruentie is afhankelijk van de verschillende gebruiksmogelijkheden; bij expressieve aanwending komt de persoonsvorm overeen met het eerste lid: Tegenwoordig voetbalt zowel de vrouw als de man. Bij willekeurige rangschikking kunnen de leden samen het getal bepalen: Zowel vader als Jan gingen vissen.

Een dergelijke opsomming moet echter de oorspronkelijke tweedeling blijven bevatten, al is de oorspronkelijke verhouding dan ook niet meer aanwezig. Fout: Om beurten probeerden zowel de Belgen, Duitsers als Nederlanders hun slag te slaan.

Verbetering: De Belgen, de Duitsers en de Nederlanders;

of: zowel de Belgen als de Duitsers en de Nederlanders;

of: zowel de Belgen en de Duitsers als de Nederlanders.

Voegwoorden van verhouding

1. Hoe . . . hoe; hoe . . . des te

Let op het verschil in woordvolgorde alnaargelang het tweede stuk met *hoe* of *des te* begint:

Hoe lelijker ik keek, hoe meer plezier ze hadden.

Hoe lelijker ik keek, des te meer plezier hadden ze.

N.B. Zonder persoonsvorm: Hoe eerder hoe liever; zonder persoonsvorm in het tweede stuk: Hoe rustiger het is, hoe beter voor de zieke.

Fout is des te . . . des te:

Des te lelijker ik keek, des te meer plezier hadden ze.

2. Naarmate . . . ; naar gelang (dat) . . .

Goed: Naarmate men ouder wordt is men milder in zijn oordeel. Je gaat hem steeds meer waarderen naar gelang je hem beter leert kennen.

Fout: Naarmate de wedstrijd zijn einde naderde, des te groter werd onze voorsprong.

(Red.) Bovenstaand artikel is — met toestemming van de schrijver — ontleend aan *Dr. H. M. Hermkens, Verzorgd Nederlands* (Uitg. Malmberg, 's-Hertogenbosch 1966). Het boek is bestemd voor studenten en leraren; het is evenwel ook geschikt voor leken, mits zij op de hoogte zijn van de taalkundige terminologie. „Enkele voegwoorden” is hoofdstuk 8; weggelaten zijn de voetnoten; een paar termen zijn vervangen door wat meer bekende.

SAMENSPRAAK?

Eerste en enig bedrijf:

Jan en Piet bevinden zich in hun nederige kantoor.

Jan: Ik, die dat gezegd heb.

Piet: Nou, en?

Jan: Ik ben het, die dat gezegd heb.

Ik ben de man, die dat gezegd heb.

Ik ben de Heer, die u uit Egypteland heb uitgeleid.

Piet: Fout. Heb moet zijn: heeft.

Jan: Wij zijn het, die dat gezegd heeft.

Piet: Fout. Heeft moet zijn: hebben.

Jan: Dank u wel. Dus ook:

Ik ben het, die dat gezegd heb.

Ik ben de man, die dat gezegd heb.

En toen wedden we . . .

A. Mourits, Rijswijk.

OM

Zouden we niet eens kunnen proberen dit onnodige en stijlverslappende woord af te schaffen? Het staat tegenwoordig in alle kranten, tijdschriften en boeken. Het lijkt een vorm van naïverij.

In O.T. (okt. 1967) las ik: „dan zouden we het enigszins moeten kunnen begrijpen als de Arabieren er moeite mee hebben om hun herinneringen en gevoelens, die alles te maken hebben met de staat Israël, daarvan los te maken.” (N.R.C.).

Dit „om” is hier overbodig (en althans voor mij) hinderlijk.

Men leest b.v.: „Een jonge Vlaamse taalgeleerde met een grote reputatie, Dr. Marc Galle, gelooft stellig dat

het nodig is om ongeveer twee keer per eeuw de spelling te wijzigen.”

„Het is een illusie om te veronderstellen dat je een ander mens zou worden, zodra je . . . enz.”

„Een van de voornaamste taken die de leiding zich heeft gesteld is om te proberen om de schade weer ongedaan te maken.”

In mijn boek „Schrijft u ook zulk Nederlands?” heb ik een aantal van deze zinnen opgenomen. Maar de mens is nu eenmaal een naïver.

F. C. Dominicus.

ALS II

Let even op de volgende spreekwoorden:

als de kat van honk is, dansen de muizen;

als de vos de passie preekt, boer pas op je kippen;

als niet komt tot iet, kent iet zichzelf niet;

als de as breekt, valt de kar;

als de katjes muizen, mauwen ze niet;

als het regent op de groten, druppelt het op de kleinen;

als de wijn is in de man, is de wijsheid in de kan;

en nog zo'n paar die me nu niet te binnen willen schieten.

Wat valt op? Het beknopte en bondige, de woordkarigheid, er staat geen woord, geen *dan* te veel.

Als in de eerste helft van de zin, geen *dan* in de tweede.

En vergelijk dat eens met de *als*-zinnen in *Onze Taal*

pagina 59, eerste kolom. De auteur begint met *als* en

vervolgt, niet indachtig de prachtige voorbeelden van

onze spreekwoordenschat, telkens met *dan*. Hier zou

het pennetje van de corrector nijdig moeten uitschieten.

Weg met dat *dan*, is overbodig, heeft geen functie,

houdt maar op.

T. M. F. Steen.

POLISSENTAAL

Een van onze leden kreeg van zijn verzekeraar een

aanhangsel aan een polis. Hij heeft het stuk terugge-

zonden „omdat het in dermate abominabel Nederlands

is gesteld dat niemand er een touw aan kan vastknopen.

Zoals prof. Belinfante het Wegenverkeersreglement

in normaal Nederlands heeft omgezet, zo moeten

de assuradeuren maar mensen aanstellen, die normaal

Nederlands schrijven. Wanneer iedereen weigert dergelijke

nonsens te aanvaarden, zal het er — althans laten

we hopen — wel spoedig uit zijn.”

Hieronder volgt het — o.i. terecht gewraakte — stuk.

„Wordt hierbij aangetekend dat met ingang van 1 januari

1967 het bepaalde in artikel 2 enz. als volgt zal worden

gelezen:

b. wat betreft de verzekering in de polis omschreven onder

de letter B (tegen burgerrechtelijke aansprakelijkheid):

wanneer het motorrijtuig, resp. het vervangend motorrijtuig,

of hetgeen met het motorrijtuig, in de polis, resp. in de

W.A.M., ten aanzien van de dekking tegen burgerrechtelijke

aansprakelijkheid is gelijk gesteld, zich bevindt — of wordt

vervoerd, over land, over zee of door de lucht — binnen de

grenzen van het gebied, gevormd door de Benelux (t.w. het

Koninkrijk der Nederlanden in Europa, het Koninkrijk België

en het Groothertogdom Luxemburg) alsmede door — doch

dit laatste alleen indien door de Verzekeraars aan de Verze-

keringnemer en/of enige andere Verzekerde een geldig Inter-

nationaal Verzekeringsbewijs (z.g. Groene Kaart) is afgege-

ven — de rest van Europa (met uitzondering van de

navolgende landen: de U.S.S.R., de D.D.R. (Oost-Duitsland),

Albanië, Bulgarije en Roemenië), zullen de met betrekking tot

die landen, deel uitmakende van het met inachtneming van het in het voorafgaande zinsdeel bepaalde vastgestelde geldigheidsgebied der verzekering, waar een Wet tot verplichte verzekering van het aansprakelijkheidsrisico in verband met motorrijtuigen en/of daarmee in of krachtens die Wet gelijk gestelde of te stellen objecten van kracht is, de burgerrechtelijke aansprakelijkheid van de Verzekerden in die landen, overeenkomstig de bepalingen van de betrokken Wet en/of haar Uitvoeringsvoorschriften en tot de daarin voorgeschreven bedragen, gedurende de geldigheidsduur van deze verzekering — doch, wat de bovenbedoelde rest van Europa betreft, niet langer dan gedurende het in vorenbedoeld Internationaal Verzekeringsbewijs genoemd tijdvak —, onder deze verzekering medeverzekerd zijn”.

MOESTEN

Als Vlaming heeft het artikel van de heer R. V. mijn belangstelling gewekt. Toch zou ik willen opmerken dat de constructie: „Moest de aarde niet draaien” ALGEMEEN VLAAMS is. Alhoewel het, strikt genomen „fout” is, zit die wending zó vast in ons gesproken woord dat ik de mogelijkheid niet zie dit eruit te werken. Voor zover ik kan beoordelen spreekt Armand Pien een korrekt Nederlands. Als hij dan toch „moest” gebruikt in een van het Algemeen Nederlands afwijkende betekenis, dan blijkt hieruit dat die fout niet meer als zodanig gevoeld wordt, al wordt die dan niet „onmiddellijk” door onze noordervrienden begrepen!

R. V. waardeert het Vlaamse streven voor het verbreiden van een algemeen beschaafd in Vlaanderen. Ik ook, maar als hij er aan toevoegt: „Wie deze beweging tegenwerkt is kortzichtig, achterlijk of kwaadwillig”, dan schijnt hij de werkelijke taalverhoudingen in het Vlaamse land niet te kennen.

Het is precies die „verscheidenheid” waar hij op zinspeelt die voor ons van overwegend belang is, omdat die verscheidenheid verankerd ligt in de ALGEMENE VLAAMSE TAALSCHAT, en die taalschat wordt moedwillig uit ons algemeen beschaafd geweerd!

Wij „werken” de ABN-beweging niet „tegen”, maar willen die beweging leiden in die richting, dat wij ook als Vlamingen zeggenschap hebben in de opbouw van ons gezamenlijk Nederlands. De taal van 5 miljoen Vlamingen behandelt men niet zo maar als wat „af-

val”!? Van kortzichtigheid, achterlijkheid, en kwaadwilligheid is er bij ons beslist geen sprake. We willen wel met onze noorderburen SAMEN werken, maar knechtje spelen is toch wel wat te veel gevraagd!

R. Emmerman (Hoboken).

HET STAATSBLAD

van het Koninkrijk der Nederlanden blz. 1179 geeft het Kon. Besluit van 11 aug. 1967 nr. 420, waarin vermeld wordt dat de Directeuren van 's Rijks Belastingen enz. voortaan zullen heten de directeurs der rijksbelastingen. Dat van die kleine letter en de rijksbelastingen is verklaarbaar; waarom de voorkeur gegeven wordt aan directeurs boven directeuren, weten we niet. Professioneel joe en non-joe? Professoren staat beter dan professors. We weten ook niet hoe men ertoe gekomen is een nuttig (maar weinig intellectueel) beroep als *classificeerder* zo'n weidse naam te geven. Natuurlijk hangen de werkzaamheden samen met de scheepsclassificatie, maar daarmee hebben nog veel meer lieden dan de „arbeiders belast met schoonmaakwerk aan boord” te maken. Over de verschillen tussen warm en heet (the long hot summer) nog dit: „Ik geloof dat wij een Amerikaanse zomer ook heet zouden noemen als de temperatuur daar eens lang de onze zou zijn. Ons warm water is als regel lauw. Sinds kort heb ik een boiler waaruit water vloeit van 80 graden Celcius: niemand spreekt meer over warm water maar over gloeiend heet water.” Over een bepaald soort verpakking: „De voordelen wegen meer dan op tegen de iets grotere capaciteit van enz.” Hoe zwaar is iets dat meer weegt dan op? Over de toiletjuffrouw nog het volgende. Men zegt dat de stok op een voetstuk waarop men de reserverollen toiletpapier plaatst, een pleeboy heet. Soms lijkt het een hopeloos gevecht. Een bepaald soort tehuis voor geestelijk gestoorde kinderen in ons land begint men een *short-stay home* te noemen. Was daar nou geen gewone naam voor te bedenken? De *mentrix* heeft een *commentrix* naast zich... Een vestzakpocket is een heel kleine pocket. „Sels” (zie O.T. februari) komt in Noordholland voor; het betekent: gezellig, van gezelschap houdende. Tukkel blijkt een naam voor kastanje te zijn; tukkelen is het uit de boom knuppelen van tamme kastanjes. In het rechterlijke stuk „Aantekening van het mondeling vonnis” komt de volgende zin voor. Hij staat op een invulformulier bij „alle gebezigde bewijsmiddelen en andere gronden voor de bewezenverklaring”. De zin luidt: „De bovenstaande bewijsmiddelen, door welke zijn gebleken de feiten en omstandigheden in die bewijsmiddelen vermeld, welke feiten en omstandigheden redenen geven tot de beslissing dat verdachte het hierna bewezen verklaarde heeft begaan.” Is dat slecht vertaald Latijn of gewoon Nederlands?

Kent u NU NOG?

Het is het tijdschrift van de
VERENIGING VOOR
BESCHAAFDE OMGANGSTAAL
in Vlaanderen.

Abonnementsprijs f 8,—.

Giro 129578 ten name van V.B.O. Brussel.

Abonnementsprijs: f 4,— per jaar. Abonnement en lidmaatschap samen f 4,50 per jaar. Groepsabonnementen: één stamabonnement voor tenminste f 25,— per jaar en ieder volgend abonnement à f 2,—. Aan nieuwe abonnees worden de in de lopende jaargang reeds verschenen nummers indien voorradig nog toegezonden.

Banden verkrijgbaar voor het laten inbinden van drie jaargangen per band (niet bedrukt met jaargang). Prijs f 4,35 inclusief porto.

Nederlandsche Uitgeversmaatschappij N.V. — Aalmarkt 11 — Postbus 4 — Leiden — Telefoon (01710) 3 36 29 — Postgiro 346385.

ONZE TAAL

MAANDBLAD VAN
ONZE

HET GENOOTSCHAP
TAAL

J. M. REDELE, DORDRECHT, Voorzitter
H. BARON VAN LAWICK, DEN HAAG, Secretaris
DRS. M. J. F. DONKERS, LEIDEN, Penningmeester
W. A. H. C. BOELLAARD, DE BILT
DRS. A. J. S. VAN DAM, AMSTERDAM
MR. J. JOLLES, DEN HAAG
PROF. W. F. J. M. KRUL, DEN HAAG
HENDRIK MULLER, LAREN N.H.
MR. H. E. PHAFF, BLOEMENDAAL
IR. TH. QUIENE, VOORSCHOTEN
IR. J. P. SMITS, DEN HAAG
MR. A. STEMPELS, ROTTERDAM

BESCHERMVROUWE: H.M. DE KONINGIN
ERELID: IR. J. T. DUYVIS, AMSTERDAM
RAAD VAN DESKUNDIGEN
PROF. DR. G. A. VAN ES, GRONINGEN
PROF. DR. HEEROMA, GRONINGEN
PROF. DR. L. C. MICHELS, NIJMEGEN
DR. C. KRIJNSKAMP, RED. WNT. LEIDEN
PROF. DR. C. F. P. STUTTERHEIM, LEIDEN

BUREAU VAN HET GENOOTSCHAP: PARKSTRAAT 32, DEN HAAG, REDACTIE: DR. J. VEERING
ABONNEMENTEN EN VERZENDING:

NEDERLANDSCHE UITGEVERSMIJ., AALMARKT 11 - LEIDEN - TELEFOON (01710) 3 36 29 - POSTGIRO 346385

WERKEN AAN DE TAAL

Er is een (wat aantal betreft: verwaarloosbare) groep van taalkundigen. Dezen bestuderen de taal en het taalgebruik, zij nemen waar, trekken conclusies, stellen hypothesen op, trachten te bewijzen. Daarnaast is de overveldig grote groep van de niet-taalkundigen. De onderscheiding vakman — leek is, wat sommige maatschappelijke kanten van het taalgebruik betreft, wat „netelig”. Immers, ook de vakman is gewoon taalgebruiker: zijn onderwerp staat niet geheel buiten hem, in tegenstelling met bijvoorbeeld de sterrenkundige die de loop der hemellichamen bestudeert. De taalkundige „doet zelf ook mee”. Ieder heeft namelijk met taal te maken.

Wanneer iemand uit de tweede groep een oordeel geeft over het tegenwoordige taalgebruik, zal dat niet zelden negatief zijn. Op de oorzaken van dit verschijnsel willen we hier niet ingaan, evenmin op de vraag of de zo veelvuldig voorkomende kritiek op de hedendaagse taal goed gemotiveerd is. In het algemeen zal men zich over de dingen die „goed lopen”, die gaan zoals verwacht wordt, niet uitlaten. Men gaat pas wat zeggen als iets „verkeerd” gaat, althans als men denkt dat de zaken niet gaan zoals verwacht kan worden. Misschien is dat een van de verklaringen van het feit dat bij de oordelen over het taalgebruik-van-nu het negatieve element overheerst.

Het is rechtvaardig, eveneens zijn aandacht te wijden aan de dingen die goed gaan, aan het werk dat verricht wordt om het Nederlands aan te passen aan zich wijzigende omstandigheden en het beter geschikt te maken als instrument van de menselijke samenleving in ons taalgebied.

We meenden er goed aan te doen, deze maand twee voorbeelden van dat werk te noemen.

Het eerste geval betreft de lijst met Nederlandse bena-

mingen voor Thermisch Spuiten; deze lijst is opgesteld door de deskundigen van het Nederlands Instituut voor Lastechniek. Dezen gaan uit van een basislijst met termen en definities, in internationaal overleg opgesteld in het Engels, Duits en Frans. Daarna zorgen negen andere Europese taalgemeenschappen voor de vertaling. De Nederlandse groep staat voor de eigenaardige moeilijkheid, dat het Nederlands soms, wat de terminologie betreft, is „verdeeld” in noord en zuid; in ons land gebruikt men daarvoor meestal de omschrijving „Nederlands” en „Vlaams”, hoewel deze onjuist is.

De lijst Thermisch Spuiten, een onderdeel van de lastechniek, bevat 350 termen. „Noord” doet een voorstel voor de vertaling, „zuid” beoordeelt of zij bruikbaar is. Het blijkt dat over 90 termen onenigheid bestaat. Er blijft niets anders over dan dat de deskundigen van noord en zuid bijeenkomen om te trachten na zorgvuldig wikken en wegen tot een beslissing te geraken. Eind november heeft deze vergadering plaats gehad. Over de helft van de geschillen kwam men snel tot overeenstemming: 21 noordelijke termen en 24 zuidelijke termen werden — met uitsluiting van andere mogelijkheden — aanvaard.

In de ledenvergadering van 14 oktober 1967 is met algemene stemmen het voorstel aangenomen, de *lidmaatschapsbijdrage* met ingang van 1 januari 1968 te verhogen tot f 6,50. Het *abonnementsgeld* was reeds met ingang van 1 januari 1967 vastgesteld op f 4,—.

Voorbeelden: (noord) *gasholte, stookgas, toevoering, reguleur* werden vervangen door (zuid:) *gasblaas, brandgas, draadaandrijving* en *regelaar*. Daartegenover: (zuid) *manueel, atomisatie, spuitgang, snelheidsbereik* werden vervangen door (noord) *met de hand, verstuiven, opgespoten strook* en *snelheidsgebied*. Een tweede groep vormden de synoniemen. Van 26 termen moest vastgesteld worden dat ze een synoniem naast zich konden hebben, met dien verstande dat aan de noordelijke uitdrukking de voorkeur werd gegeven (en in de hoop dat de zuidelijke op de duur zal verdwijnen...).

Voorbeelden: *ondermaat — uitdieping*
straalmiddel — abrasief
oxidehuid — oxidefilm
poriënbaan — poriënlijn

De derde groep bood de meeste moeilijkheden. Het betrof hier voornamelijk woorden die zo ingeburgerd zijn in noord en zuid dat ze moeilijk te vervangen waren en evenmin als synoniem voor beide delen van ons taalgebied aanvaardbaar bleken. Er bleef maar één weg over: scheiding. Het noordelijke woord kreeg de eerste plaats, het zuidelijke woord de tweede met de uitdrukkelijke vermelding B (d.i. alléén in België gebruikelijk). Het bekendste woord uit deze categorie is *autogeen-*; in het zuiden kent men slechts *gassmelt-*. *Mondstuk* kent men in de zuidelijke terminologie niet, men gebruikt ervoor *buis*. Uit andere voorbeelden blijkt weer dat de metaalindustrie in het zuiden van oorsprong Frans is:

korrelverdeling — granulometrie
verbruik — debiet
aflichten — colmateren

Het geheel overziende komen we tot de slotsom dat slechts bij een 5% van de behandelde woorden vastgesteld moest worden dat er een verschil tussen noordelijke en zuidelijke termen blijft bestaan. Dat is een bemoedigend resultaat. Veel wordt er geschreven over „integratie”, congressen nemen resoluties aan over „eenheid”: in het moeizame detailwerk als van de hier besproken commissie wordt er werkelijk iets *gedaan*. Gelukkig is dit resultaat geen uitzondering; wij hebben het slechts willen aanhalen als een voorbeeld.

Een tweede voorbeeld van doelbewust verbeteren van de zeggingskracht der Nederlandse taal is het werk van de Commissie voor Luchtvaartterminologie. Deze is nu sinds een tweetal jaren hard bezig aan de vervaardiging van een Nederlandse terminologie voor de *ruimtevaart*. Het betreft hier vele honderden woorden van voornamelijk Amerikaanse oorsprong waarvoor geen Nederlands equivalent bestaat. Begrijpelijk overigens: de ruimtevaart is niet Nederlands. Dat het woord *ruimtevaart* zelf van den aanvang af in ons land bekendheid heeft gekregen en algemeen gebruikt wordt, mag tot de merkwaardige gelukkige toevallen van de taalgeschiedenis gerekend worden. Laten de critici niet te gauw denken aan „enghartig

purisme”! Werkelijk internationale woorden blijven onvertaald of worden alleen door een kleine verandering aangepast aan het Nederlands: ablation-ablatie, aëroballistics-aëroballistiek; afkortingen die internationaal gangbaar zijn, blijven onvertaald: shoran (short range navigation), loran (long range navigation), trud (time remaining until dive).

Als men ervan overtuigd is dat de ruimtevaart in de komende jaren steeds belangrijker zal worden, moet men ook tot het besef komen dat een geordende Nederlandse terminologie voor deze tak van de technische wetenschap noodzakelijk is. Er zijn reeds uitgebreide Amerikaanse woordenboeken die uitsluitend de ruimtevaart behandelen. Schrijvers van Nederlandse artikelen over de ruimtevaart, radio- en televisieverslaggevers moeten toch — zij het dan maar af en toe... — over een Nederlands woord kunnen beschikken. Wat moet het grote publiek met woorden als chugging, breakoff phenomenon, jellifying the fuel, garbage, impact bag, launch pad, reentry window, space simulator, topside sounder, umbilical cord, vernier engine?

De Commissie voor Luchtvaartterminologie heeft het vraagstuk energiek aangepakt. Zij baant zich een weg door Amerikaanse beeldspraak, neologismen en luchtvaartjargon. De ontwikkeling van de ruimtevaart-techniek gaat razend snel: er komen jaarlijks honderden woorden bij, er vallen weer tientallen af, maar zo langzamerhand is toch een vaste voorraad veel gebruikte woorden aanwezig. We mogen aannemen dat binnen niet al te lange tijd de eerste lijst Nederlandse ruimtevaart-woorden zal verschijnen. Een kleine proeve volgt hieronder.

angel	— spookecho
back out	— terugtellen
boil off	— verkoken
burn	— brandtijd
contravane	— keerschoep
deep space probe	— ruimtesonde
docking	— koppelen
escape tower	— ontsnappingstoren
gantry	— werktoren
heat sheeld	— hitteschild
impact area	— inslaggebied
launch window	— lanceerraam
lift off	— loskomen
oilcanning	— blikkeren
recycle	— opnieuw aftellen
rockoon	— ballonraket
spacecraft	— ruimtevaartuig
swing around trajectory	— omzwaibaan
sounding rocket	— sondeerraket
squib	— ontsteker
transfer orbit	— overgangsbaan
thrust commit	— stuwklaar
ullage	— ongevulde tankruimte

DE VALBIJL?

(T.F.) De klacht dat jonge mensen met een eind-examen middelbare school niet eens behoorlijk Nederlands kunnen schrijven, is algemeen. Zou daar niet een einde aan komen wanneer er een bepaling was dat *niemand* het diploma kan krijgen wanneer Nederlands onvoldoende is? Er is nu alleen maar het voorschrift dat bij de bepaling van het examencijfer voor Nederlands ook rekening gehouden moet worden met het Nederlands uit de schriftelijke vertaling Frans, Duits en Engels.

(Red.) De kwestie is te gecompliceerd dan dat wij haar hier redelijk geargumenteed zouden kunnen behandelen. Trouwens, O.T. bemoeit zich liever niet met onderwijszaken: onderwijskunde is een terrein voor de vakmensen. Desondanks wagen wij het volgende te beweren.

1. Wat in de bekende klacht wordt vastgesteld, zou men moeten kunnen bewijzen . . . Wie de gelegenheid heeft gehad, dit soort klachten, niet in hun algemeenheid, maar in concrete gevallen gepreciseerd, te bestuderen, zal zich onthouden van een onwaardig generaliserend oordeel. Hij weet overigens dat in elk taalvaardigheid eisend beroep de uitblinkers nu eenmaal de minderheid vormen tegenover de middelmatigen en de slechten.
2. Verwijten tegenover het onderwijs, speciaal tegenover het middelbaar onderwijs, als zou dit „de” jonge mensen niet hebben voorbereid op de eisen van taalvaardigheid in hun toekomstig beroep, lijken ons wat onbezonnen. Geen enkel type middelbaar onderwijs kan louter leerlingen afleveren die in alle opzichten aan bedoelde eisen voldoen; de school heeft niet te maken met gerijpte mensen, zij kan de leerlingen nooit de taalpraktijk van het beroep bieden. In het beroep zelf of in de gespecialiseerde opleiding tot dat beroep behoort, waar dat nodig is, een mogelijkheid tot complementering van het taalonderwijs aanwezig te zijn.
3. Zal een *valbijlartikel* (onvoldoende Nederlands is dodelijk) werkelijk zoveel helpen? Wij zouden niet graag voorstemmen. Het moet wel heel bitter zijn, te zakken met voldoende of zelfs mooie cijfers voor alle vakken, behalve die vier voor Nederlands . . . Er zijn leerlingen (hoe weinig ook) die nu eenmaal geheel verstoken zijn van begaafdheid in dit vak.
4. De wetgever mag het de leraar Nederlands *niet* aandoen dat alleen zijn cijfer in sommige gevallen beslissend is. De beoordeling van het examenwerk Nederlands, die nu al zo onderhevig *kan* zijn aan subjectiviteit, zou nog moeilijker worden. Zelfs al zou het mogelijk zijn absoluut scherpe grenzen te trekken tussen een vier en een vijf, dan mocht men het de leraar Nederlands niet kwalijk nemen dat hij — op grond van zuiver menselijke overwegingen — van de vier een vijf maakte om de kandidaat van de ondergang te redden.
5. Het artikel over de invloed van het Nederlands in de vertalingen op het cijfer Nederlands hebben we nooit kunnen bewonderen. (Wordt het wel eens toegepast?) Het is inconsequent: waarom wél het Neder-

lands van de vertalingen en niet dat bij de schriftelijke werken natuurkunde, scheikunde, economie e.d.? Waarom bestaat zo'n artikel bij de gymnasia niet als het om de beoordeling van de vertalingen uit het Grieks en Latijn gaat? Er gaan steeds meer stemmen op om de vertaling „goed Nederlands” uit het examenprogramma te schrappen. Goed vertalen is specialistenwerk. Trouwens, bij de tegenwoordige h.b.s.-examens kan de kandidaat een vijftientig strepen in zijn werk hebben en dan krijgt hij nog een . . . zes (= voldoende)! Dat is in de maatschappelijke werkelijkheid waanzin: iemand die een stuk vertaalt met 25 onvolkomenheden, heeft een onvoldoende prestatie geleverd. Conclusie: een bepaling die zowel praktisch onuitvoerbaar als theoretisch onjuist is, moet vervallen.

LEESTEKENS EN DE SPELLING

De mens heeft er al vroeg behoefte aan gehad zijn taalgebruik een langere levensduur als het snel verklinkende geluid te geven. Het beeldschrift, een schriftvorm waarin herkenbare beelden als tekens gebruikt worden, is misschien het eerst daarvoor gebruikt. Daarnaast vindt men het lineaire schrift, waarin niet herkenbare beelden als teken gebruikt zijn. Zo'n schriftvorm kent soms woordtekens, logogrammen, soms tekens voor iedere lettergreep. Al vroeg zijn er mengvormen: de Egyptische hiërogliefen b.v. vormen een logo-syllabische schriftvorm. Van later datum is het ook in Egypte gebruikte consonantische schrift, waarbij alleen de medeklinkers genoteerd worden. Eigenlijk is dit een syllabisch schrift waarin de klinkers niet aangegeven zijn. Deze vroege vorm van alfabetisch schrift maakt de systematische uitbreiding van de woord-(wortel-)voorraad mogelijk, zoals dat voor de Semitische talen aantoonbaar is.

De toevoeging van klinkersymbolen in b.v. het Grieks maakt een verdere differentiatie in het klanksysteem mogelijk, zodat weer mathematisch-systematisch de woordvoorraad uitgebreid wordt, opdat die aan de wassende behoefte voor de uitdrukking van ingewikkelder gedachten kan voldoen.

De gebruikers van die vroege schriftvormen gaven alleen het fatisch aspect van de taal, dat is dat van de *woorden*, in hun geschriften weer. Zij zullen hun zinnen — zoals wij dat schrijvende nog trachten — zo hebben geformuleerd dat ze zoveel als doenlijk is maar voor één uitleg vatbaar zijn. Het musisch aspect van de taal, de *zinsmelodie*, en de prosodische eigenschappen van de woorden geeft men aanvankelijk in het geheel niet weer. Laat eerst, ruim 2000 jaar geleden, komt men er toe ten behoeve van de voordracht met punten en puntencombinaties enkele van de meest opvallende trekken van de zinsintonatie weer te geven. Het duurt lang voor de taalgebruiker in staat is het persoonlijke element in de intonatie van de gesproken taaluiting te scheiden van de algemene taalwaarde waarvan de musische melodie ook de drager is.

Het gebruik van een stelsel van kapitalen en minuskels (= hoofdletters en kleine letters), van diacritische (= onderscheidende) tekens toegevoegd aan letters en

woorden, en van punten, komma's en andere leestekens stelt ons in staat het musische aspect van de intonatie bevredigend — althans voor de hedendaagse behoefte — weer te geven. Daarenboven zijn dezelfde middelen in een andere schikking, met enkele typografische — de alinea, het wit, de interlinie, cursief en klein kapitaal b.v. — in gebruik om behalve de musische laag ook de logische geleiding enigermate weer te geven. Moeilijkheden kunnen nu ontstaan als de eisen van de spelling en die van de logische geleiding niet met elkaar te rijmen zijn.

Het eerst heeft men uit de gesproken klankenreeks op grond van de melodiëring de zin leren onderscheiden. Het begin ging men aangeven met een hoofdletter, het einde met een punt. Nog niet zo lang geleden bleek dat het zinseinde eerder gekenmerkt is dan het begin. Er is dus in dit geval in de spelling, als zo vaak bij taal, sprake van een zekere overtolligheid. Maar juist door die overtolligheid zijn wij, slechte luisteraars en lezers of sprekers als we zijn, in staat met zo min mogelijk moeite toch nog te begrijpen wat er gezegd moet zijn of waar het om gaat. Later gaat men de vragend gesproken zin op papier met een vraagteken eindigen. In het Spaans komt dat vraagteken omgekeerd ook aan het begin van de zin, en dat is wel makkelijk, want de lezer kan dan tijdig voor de goede melodie zorgen. Bij ons levert dat een enkele maal wel eens moeilijkheden op. Vooral in de 19e eeuw waren er bij ons wel schrijvers die zinnen waarin een vraagwoord voor kwam, of waarin iets gevraagd werd, steeds van een vraagteken voorzagen. Ieder zal begrijpen dat dit het juiste lezen niet bevorderde.

Het uitroepteken is als leesteken nog niet zo lang in gebruik. Eerst werd dit teken gebruikt om de aandacht op een bepaald woord of een bepaalde passage te vestigen, zoals dat nu ook met vraagtekens nog wel eens gedaan wordt. Met instrumenten is men er nog niet in geslaagd naast de mededelende en de vragende ook een uitroepende intonatie aan te tonen. Zo blijft het advies van de ervaren correspondent om geen uitroeptekens te gebruiken, nog steeds van waarde. Uit het verloop van de melodie, de intonatie, in het door ons hardop gelezen Nederlands uit de 17e of 18e eeuw blijkt, dat vroeger de waarde van de tussen hoofdletter en punt, vraagteken of uitroepteken gebruikte leestekens anders als die van ons geweest moet zijn, zelfs als we er rekening mee houden dat wellicht ook de zinsmelodie sindsdien wat veranderd is.

Hoewel we het zinsbegin met een hoofdletter plegen aan te geven, beantwoordt het leesteken dat we hoofdletter noemen niet aan enig intonatieverschijnsel. Met de punt aan het zinseinde is dat zeker wel het geval: daar daalt de toon. Deze toondaling is voor ieder na enige oefening duidelijk waarneembaar. Er is een ander leesteken dat ook die toondaling aangeeft: de puntkomma. Ook de dubbele punt geeft hetzelfde toonverloop aan als hij gevolgd wordt door een nadere verklaring van het voorafgaande: *Het was die morgen druk in het dorp: er was markt*. De dubbele punt wordt ook nog in twee andere gevallen gebruikt. Het eerste leren we op de lagere school de dubbele punt voor de weer-

gegeven directe rede. Eigenlijk geeft de dubbele punt hier geen aspect van de intonatie weer: *Zij vroeg: „Doe je de deur even open?”* Tot hetzelfde geval zou men kunnen rekenen de dubbele punt die voorafgaat aan een opsomming: *Zij hebben drie kinderen: Jan, Margreet en Paultje*. Bij de opsommingsmelodiëring vinden we tussen de leden van de reeks steeds een komma om de typische intonatie van ieder woord of woordgroepje aan te geven. De afsluiting van de opsommingsmelodiëring wordt aangegeven met het woord *en* en een duidelijke toondaling van het laatste woord, net als aan het zinseinde.

De puntkomma gebruiken we, gerekend naar het intonatieverloop, op dezelfde wijze als de punt. Logisch is er echter een groot verschil: de puntkomma symboliseert ons gevoelen dat de beide betrokken zinnen naar de inhoud innig samenhangen. Deden we dit consequent, dan was de interpunctie van een tekst een eenvoudige aangelegenheid, omdat we slechts op het toonverloop behoeften te letten. In het gebruik van de puntkomma zijn we dat evenwel niet. Bij korte zinnen plegen we vaak gebruik te maken van komma's, waarschijnlijk vooral doordat het mogelijk is op plaatsen waar een puntkomma staat een vrij lange pauze in te lassen, en dat gaat bij een komma niet zo goed. Over het algemeen geeft de komma geen pauze aan maar een „toonval": het woord waarna de komma staat wordt gevolgd door een woord dat op (veel) lagere toon wordt gesproken en de melodiëring voor de komma geeft aan dat de zin nog niet is afgelopen.

Leestekens geven geen pauzes aan, al valt het niet te ontkennen dat op plaatsen waar leestekens staan, vaak gerust kan worden. Taalkundig zijn die rusten niet functioneel, maar psychologisch kunnen ze natuurlijk hun waarde hebben. Hiervoor schreef ik een enkele zin waarin de negentiende-eeuwer stellig meer leestekens dan ik heb gebruikt, geplaatst zou hebben. In de negentiende eeuw was het gewoonte in de eerste plaats grammatisch en dan logisch te interpungeren, en zo'n logisch-grammatische interpunctie behoeft niet samen te vallen met een interpunctie die vooral of alleen de melodiëring weergeeft. In een negentiende-eeuwse tekst van b.v. Potgieter of Van Lennep worden vrij wat meer leestekens gebruikt als b.v. door Van Schendel. In gedichten met een eenvoudige zinsbouw is de behoefte aan leestekens gering en sommige dichters laten ze geheel weg, ook de hoofdletters, op een enkele punt na. Een ingewikkelder tekst vraagt om geleiding, en die wordt na de punt door de komma gegeven.

Het gebruik van komma's voor onderschikkende voegwoorden (b.v. *zodat, dat, omdat*) is net zo min noodzakelijk als een komma voor *en* verboden zou zijn. In deze gevallen kan het leesteken dus iets van de door de schrijver gewilde intonatie en pauze-mogelijkheid weergeven. Het goede gebruik wil dat er voor een uitbreidende bijvoeglijke bijzin steeds een komma staat: *Mijn naaste collega, die vaak afwezig is, zal binnenkort wel invaliditeitspensioen krijgen*. Na zo'n zinstuk als in dit voorbeeld „hoort" een leesteken, al houdt niet ieder zich steeds hieraan. Ook voor en na een bijstelling plaatst men gewoonlijk een komma: *Amsterdam, die*

grote stad, is gebouwd op palen. Wie wil aangeven dat twee woorden of zinstukken niet bijeen horen, gebruikt ook een komma: *Het onderdeel van het apparaat, dat per vliegtuig uit Parijs moest komen, maakte de reparatie een kostbare aangelegenheid.* Vooral bij werkwoordsvormen geeft men het niet-bijeenhoren nogal eens met een komma aan: *Als de brievenbesteller aan het einde van de straat is, is zijn dagtaak weer achter de rug.* In het geval van de z.g. tussenzin pleegt men geen komma's te gebruiken maar gedachtenstreepjes, hoewel het toonverloop nauwelijks van dat van een komma verschilt. *De krant — daar ligt ie — bevat het verslag van die rumoerige bijeenkomst.* De duidelijk verschillende functie heeft hier blijkbaar de doorslag gegeven.

Naast de genoemde leestekens, die allemaal iets van de intonatie kunnen weergeven, zijn er nog de aanhangstekens, die gebruikt worden als de directe rede weergegeven wordt. De directe rede houdt zijn eigen toonverloop, n.l. dat van de zelfstandige zin. Haakjes kunnen het best gereserveerd blijven voor woorden of andere toelichtingen die bij het hardop lezen niet gehoord worden. Sommige briefschrijvers, ook een schrijver als Van het Reve gaat zich eraan te buiten, gebruiken die haakjes om een tweede gedachte, een tweede thema, nog aan hun geschrift toe te voegen. De leesbaarheid wordt door dergelijke toevoegsels niet direct bevorderd. Stilistisch is zo'n gedachte gewoonlijk wel op betere wijze in de tekst op te nemen.

In betogend proza zullen zinnen gewoonlijk naar hun bouw voltooid zijn. Om in toneelteksten en romans aan te geven dat de melodiëring onvoltooid is, met andere woorden dat de spreker zijn zin om de een of andere reden niet afmaakt, gebruiken we het beletselteken, een drie of vier puntjes. Hetzelfde teken gebruiken sommige schrijvers ook om pauzes in de gesproken klankenreeks aan te geven. Anderen bezigen in die gevallen streepjes. Bij Couperus en Rhijnvis Feith zijn hiervoor duidelijke voorbeelden te vinden.

Dat de meeste leestekens meerledig bruikbaar zijn, levert gewoonlijk geen reden tot misverstand op. De punt geeft niet alleen het zinseinde aan, maar ook de afkorting. Van de zwaar belaste komma was al sprake. De z.g. accenttekens ´ en ` geven in de eerste plaats de kwaliteit van letters in leenwoorden aan: *protégé, barrière.* Daarnaast — en dat geeft nog wel eens aanleiding tot misverstand — doen deze tekens ook dienst om een speciale, individuele nadruk op een bepaald woord te realiseren: *Ik had het over één boek en niet over twee.*

In het voorgaande was alleen sprake van leestekens. Dat we die tekens ten dele ook gebruiken voor het aangeven van de spelling, dat ze dus conventioneel ook voor andere zaken in gebruik zijn, kwam al verschillende malen ter sprake. In het Nederlands heeft men voor die gevallen wel van woordtekens gesproken, een term die niet veel opgang heeft gemaakt, maar die soms toch wel handig is. Tot die woordtekens behoren ook het koppelteken, de apostrof en de trema. Het gebruik ervan behoort tot de spelling en wordt daarom hier niet beschreven.

J. Hoogteijling.

VAN SINTERKLAAS

Het schrijven van gebruiksaanwijzingen is een kunst op zichzelf. Natuurlijk niet de gebruiksaanwijzingen op hoog technisch niveau voor ingenieurs: die zijn gewend aan tekeningen lezen en aan doen wat je doen moet. We bedoelen de aanwijzingen voor de gewone man, de aspirant doe-het-zelver. Hebt u ze zelf besteld of van Sinterklaas gekregen: bouwpakketten voor keukenkasten, televisie-ontvangers, bank-bedstellen? Er zijn van die indrukwekkende stalen gereedschappen (in de vorm van een enorm pistool) voor vader die in zijn vrije tijd alle huishoudelijke klusjes opknapt en zelf het meubilair maakt. Die dingen boren, zagen, hameren, schaven, slijpen, vijlen, timmeren, als je maar het juiste hulpstuk in het juiste gat schuift en de juiste klem aan de juiste bout doet. Het is zweetwerk, vooral als vrouw en kinderen kritisch rondom vader gaan staan, in afwachting van zijn geboor en gezaag. Vader bladert in de gebruiksaanwijzing.

We vonden in het Engelse blad *The Observer* (4-6-67) een bewonderenswaardig natuurgetrouw verslag van deze bedrijvigheid. Een vertaling in het Nederlands hebben we wel geprobeerd maar we waren daartoe niet in staat. Er staat gelukkig ook nog iets over the Dutch in met hun boorkop. De vaders die zijn „afgegaan” ten overstaan van hun gezin, zullen het getroost lezen.

„We are in the Do-It-Yourself age — and I was the last to find out. Back in the nineteenth century — you'll find this hard to believe, children — when a man wanted to hammer a nail, he personally was subjected to the back-breaking toil of picking up the thing and going bang bang bang on the nail. Now, in this marvellous twentieth century, you simply pick up your Super Automatic 2,000 rpm Triphammer (only £45, weighing a mere 26 lb.) and ratatatatata — the nail is clear through the wall, which you couldn't possibly do by yourself.

This power tool I got for my birthday will do absolutely everything saw, hammer, screw things into the wall, dig post holes, drill for oil in the North Sea. That is, it will do all those things if I can ever get it together. Still, to a man with a university education, a few simple instructions should be easy.

Insert the spindle of the eccentric into the chuck, leaving $\frac{5}{8}$ in. between chuck face and roller. See Fig 1.' How's that again? Spindle? Eccentric? The only eccentric I know is a don at Oxford, and he hasn't got a spindle to his name. He hasn't even got $\frac{5}{8}$ in. to spare. Leaving $\frac{5}{8}$ in., my foot! Leaving it where? You leave $\frac{5}{8}$ in. around this house for five minutes and the dog eats it.

The great thing about the instructions on my power tool is that they come in five languages. Imagine getting confused in five languages: „Fixer l'axe excentrique du sabot de ponçage dans le mandrin de la perceuse.” Oh, those French! Sexy, even with the power tools. But is this the right attitude for power tools? Certainly not. „Achtung!” says the German instruction sternly. „Spannen Sie die Excenterwelle in das Bohrfutter.”

All I'm trying to do in all these languages, you understand, is apply a little sandpaper to a little bit of wood. Before I even get started I've got to spannen die Chuck Bohrfutter, who married that nice Perceuse girl, into de boorkop. (Dutch, I guess. The Dutch even stick their fingers into the dike with power tools in this enlightened age.)

Besides being polylingual, power tool instructions are what I can only call poly-intelligent. One minute they're demanding postgraduate knowledge of physics plus a first in languages; the next they're treating you like an idiot. "Switch off power unit when not in use," it says right here. Now, for heaven's sake, what did you think I was going to do with the power unit when not in use — perpetual motion?

Of course, there are a lot of things that a power tool could do that it doesn't do. It could clean the cottage, for instance. Have you ever cleaned an eighteenth-century cottage? It's a little like archaeology. Under one layer of nineteenth-century dirt you find another, deeper, layer and you wonder who left that. Those eighteenth-century hired girls. I'll be bound.

It won't feed the baby, either, the power tool, and what I want to know is why not? You mean an super machine like yourself, with your massive brain, can't perform a simple operation like feeding the baby? Shame on you! All you do is attach clamping arm E on the baby's bottom (see Fig 1) insert the nipple (Inserten die Niebelungen) into Orifice C (be sure you don't get it into Orifice B, which is for something else) and switch off the baby when not in use.

I just got a letter from my brother in America who is an old Do-It-Yourself veteran from way back.

We've long since given up power tools in the land of the free," he writes. "Too many of us have lost fingers, toes, and loved ones. Turn back before it's too late."

Well, he has nothing to fear. Already I've lost wingbolt nut E, without which you can't even *die Montage beginnen*."

KLEMTOON IN PLAATSNAMEN

Wel het accent op de uitgang hebben namen op DAM: Amsterdam, Rotterdam, Schiedam, Edam, Monnikendam, Schoorldam; uitzondering: *Muntendam?* SLUIS: Nieuwersluis, Hellevoetsluis, Oudsluis, Roggebotsluis. VEEN: Amstelveen, Heerenveen, Overveen, Surhuisterveen, Roelofarendsveen, Wanneperveen, Hogeveen; uitzondering: *Diepenveen?* MEER: Zoetermeer, Watergraafsmeer, Sappemeer, Opmeer. BERG: Soesterberg, 's Heerenberg, Geertruidenberg, Holterberg, Muiderberg; uitzondering: *Hardenberg?*, *Woudeberg*. WOUDE (WOLDE): Schellingwoude, Dantumawoude, Finsterwolde, Roderwolde, Oosterwolde, Hazerswoude, Paterswolde. MUIDEN: IJmuiden,

Genemuiden, Arnemuiden. BRUG: Balkbrug, Glanerbrug, Schagerbrug. BOSCH: 's Hertogenbosch, Neerbosch, Oudenbosch.

Niet het accent op de uitgang hebben namen op KOM (COM, KUM, GOM): Bennekom, Ellecom, Renkum, Workum, Hillegom. VLIET: Biervliet, Heenvliet, Geervliet, Poortvliet; uitzondering *Hoogvliet*. HOVEN: Eindhoven, Bilthoven, Schoonhoven, Tienhoven. BERGEN: Driebergen, Schaarsbergen, Maarsbergen, Beekbergen, Rijsbergen, Haaksbergen. DRECHT: Dordrecht, Zwijndrecht, Sliedrecht, Papendrecht, Mijdrecht, Duivendrecht. LO(O): Dwingeloo, Usselo, Twello, Tongerlo, Ruurlo, Borculo, Otterlo, Hoenderlo; uitzonderingen: *Heiloo*, 's *Heerenloo?* BURG (BORG): Tilburg, Valkenburg, Doesburg, Elburg, Spakenburg, Culemborg. OORD: Rijsoord, Dinteloord, Frederiksoord, Willemsoord. BEEK: Treebeek, Strijbeek, Schoonebeek, Groesbeek; uitzondering: *Hilvarenbeek*. KERK: Ridderkerk, Ouderkerk, Heemskerk, Grijskerk, Nijkerk, Koudekerke, 's Heerarendskerke. VELD: Barneveld, Hardinxveld, Varsseveld, Warnsveld; uitzondering: *Lemelerveld?* DORP: Hoofddorp, Niedorp, Heveadorp, Oud(d)orp. STAD: Lelystad, Willemstad. SUM: Hilversum, Heesum, Leersum, Woltersum. DAAL (DAL): Bloemendaal, Veenendaal, Rozendaal, Nijverdal. LAND: Beveland, Beyerland, Smalingerland, Flevoland, Vlieland, Zuidland; uitzondering: 's *Graveland*.

Verschillend is het accent op de uitgang bij namen op WIJK: Katwijk, Noordwijk, Rijswijk, Randwijk, Winterswijk; maar: *Beverwijk*, *Harderwijk*. HUIZEN: Driehuizen, Veenhuizen, Venhuizen, Warmenhuizen; maar *Enkhuizen*, *Uithuizen*. HOUT: Rijsenhout, Elshoud(?); maar *Aerdenhout*, *Noordwijkerhout*: hoe is het accent in *Schellinkhout?* BROEK: *Abbenbroek*, *Neerlangbroek*, *Zwartbroek*, *Oldebroek*; maar: *Bennebroek*; hoe is het accent in *Lutjebroek?*

Deze lijst zou met vele namen en nog andere uitgangen zijn aan te vullen.

Dr. F. E. Posthumus Meyer.

PROVENANCE

Wanneer in het zojuist verschenen Jaarboek van Z.W.O., p. 111, geschreven stond:

„Wat de plaats van vervaardiging betreft, de . . . resultaten van het onderzoek naar de herkomst van de exemplaren zouden erop kunnen wijzen dat de edities niet alle op één en dezelfde plaats zijn vervaardigd”. dan was er niets aan de hand. Maar zo schijnt het niet te moeten, want in feite staat er te lezen: . . . het onderzoek naar de provenance van de exemplaren. Ik weet niet of dat Frans of Engels is, waarschijnlijk het laatste. M.

Abonnementsprijs: f 4,- per jaar. Abonnement en lidmaatschap samen f 6,50 per jaar. Groepsabonnementen: één stamabonnement voor tenminste f 25,- per jaar en ieder volgend abonnement à f 2,-. Aan nieuwe abonnees worden de in de lopende jaargang reeds verschenen nummers indien voorradig nog toegezonden.
Banden verkrijgbaar voor het laten inbinden van drie jaargangen per band (niet bedrukt met jaargang). Prijs f 4,35 inclusief porto.
Nederlandsche Uitgeversmaatschappij N.V. — Aalmarkt 11 — Postbus 4 — Leiden — Telefoon (01710) 3 36 29 — Postgiro 346385.